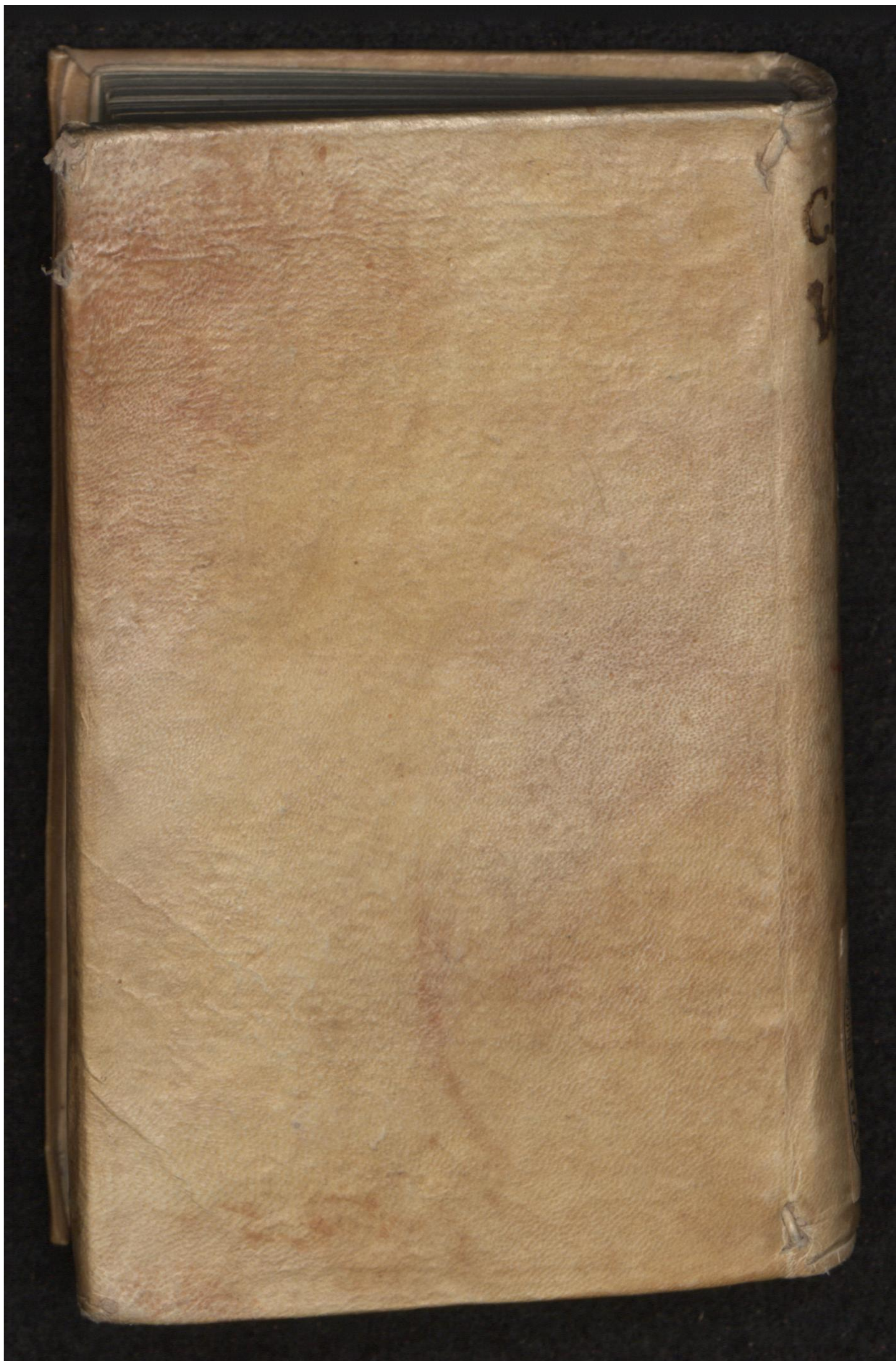

Cic: Orat
Vol: 2:
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
1
51

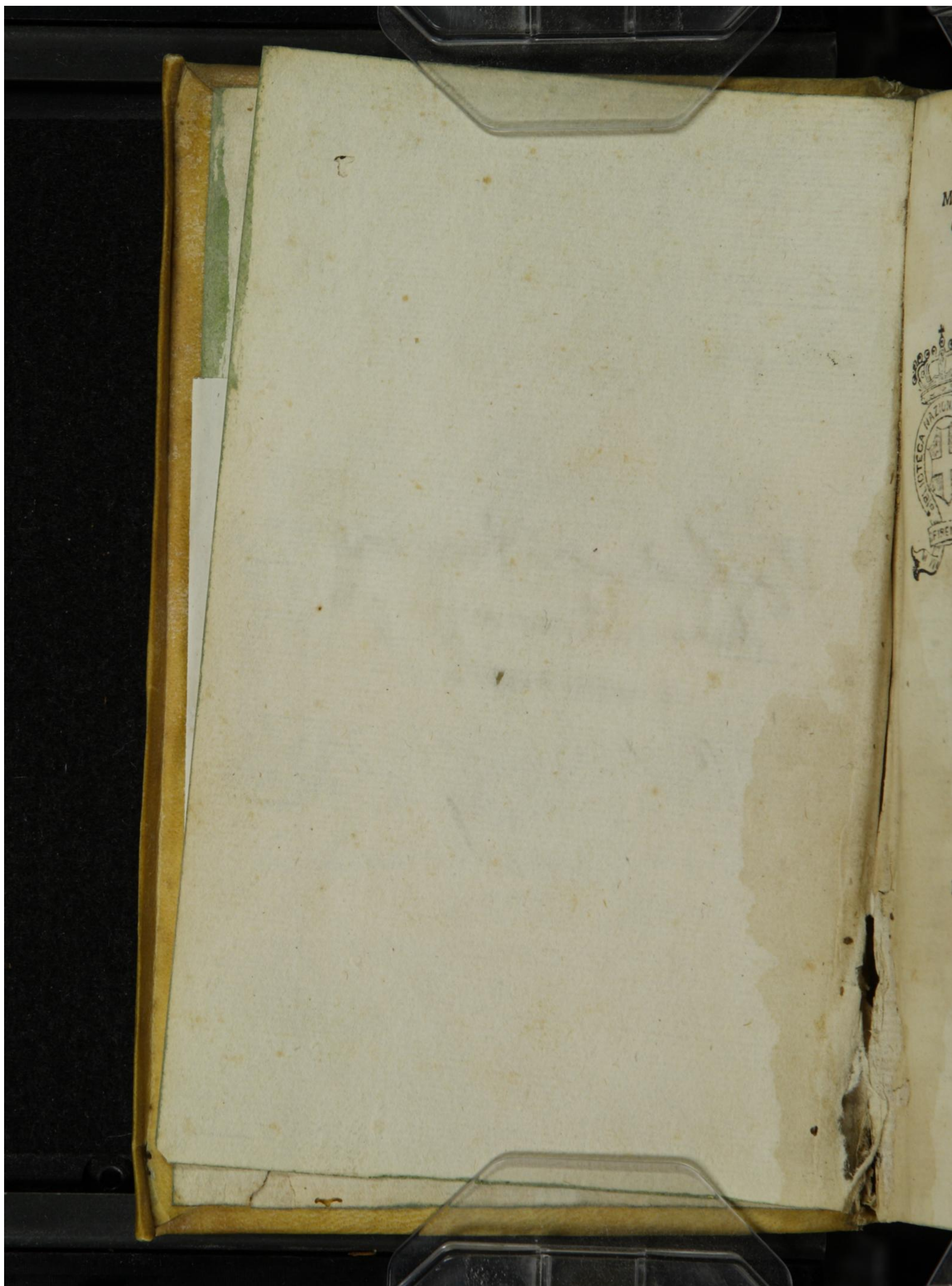

Ex Libris Joannis Nencini
1874

3

Ad uso di me Filippo
Vannucci Prassetti.
Ereditato.

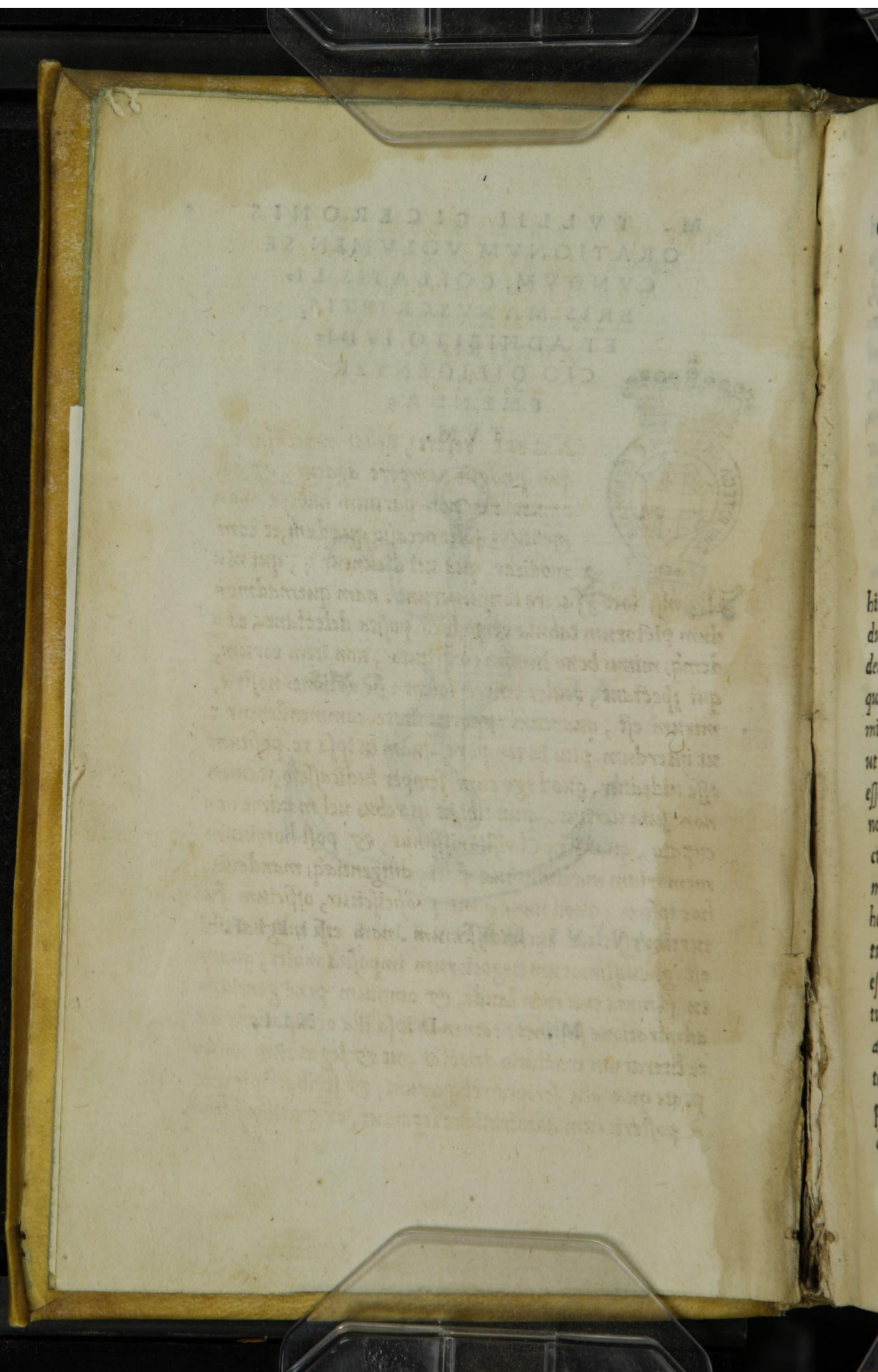
M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM VOLVMEN SECVNDVM, COLLATIS LIBRIS MANVSCRIPTIS, ET ADHIBITO IVDICIO DILIGENTER EMENDATVM.

PAVLVS MANVTIVS ALDI F.

M. D. XLI.

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GENTES PRO REGE, PAVLVS MANVTIVS ALDI FILIVS S. P. D.

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam, et commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant; eædemq; minus bono lumine constitutæ, non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quàm in ipsa re positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq; mandauit, hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium penè gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te literarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse quæ à posteris cum admiratione legentur. ex quo illud con=

sequeris, ut non modo Regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consu las, quo laudabilius esse nihil potest. itaq; tantum abest, ut à maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quicquam haurias, ut etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam si tibi aliunde petenda sit laus, unde plura suppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximeq; ab eo, qui à Paulo III. ita est in Cardinalium collegium cooptatus, ut ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse uideatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq; item tibi eæ res abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate & sapientia, ut uicissim & tu in illius dignitate atque amplitudine, & ille in ingenio atque in uirtute conquiescat tua. uterq; uero magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex præsenti corporis forma (quanq̃ multas prouincias Regis Legatus obysti) sed ex imagine ingenij tui, quam uerissimis eloquentiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præstantia cernatur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, ijdem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uolun tatem addiderit Gulielmi Pellicerrij, oratoris in hac urbe Regij, hominis præstantissimi prædicatio, cuius mul=

ti, & egregij de tua laude sermones me iam antea com
motum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cu=
ius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram
partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua
in parte ab erroribus & mendis uindicanda quantum
operæ studij'q; posuerim, mihi ipse sum testis; quan=
tum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt.
tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probe=
tur: sanè meos labores non exiguo compensatos esse fru
ctu existimabo. Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM. ORATIO XIII.

q

VANQVAM mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. nam cum antea per ætatem non dum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremq;, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neq; hic locus uacuus unq̃ ab ijs, qui uestram causam defenderent: & meus labor in priuatorum periculis caste integreq; uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nam cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoq; rei fructum suo iudicio

tribuendum esse censuerunt. atq; illud in primis mihi lætandum iure esse uideo, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest: dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiáq; uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quam principium inuenire: itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur: bellum graue & periculosum uestris uectigalibus atque socijs à duobus potentissimis Regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus R. honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur in uestris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reip. periculaq; rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc uestra prouincia est, uicos exustos esse cõplures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum est uestris uectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci atq; expeti: eundem hũc unum ab hostibus metui, præterea neminem. Causa quæ sit, uidetis: nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atq; inflammare

debet:in quo agitur populi R.gloria,quæ uobis à maio=
ribus cum magna in rebus omnibus , tum summa in re
militari tradita est:agitur salus sociorũ atq; amicorum,
pro qua multa maiores uestri magna et grauia bella ges
serũt:aguntur certissima populi R.uectigalia,& maxi=
ma, quibus amissis,& pacis ornamenta,& subsidia belli
frustra requiretis:agũtur bona multorum ciuiũ, quibus
est et à uobis,& ab imperatoribus Reip.consulendũ. &
quoniã semp appetẽtes gloriæ præter cæteras gẽtes, atq;
auidi laudis fuistis,delẽda est uobis illa macula Mithrida
tico bello superiore suscepta,quæ penitus iam insedit,atq;
inueterauit in populi R.nomine,ꝙ is,qui una die tota A=
sia,tot in ciuitatibus,uno nuncio,atq; una literarũ signifi
catione ciues R.necãdos,trucidandosq; denotauit, nõ mo
do adhuc pœnam nullam suo dignã scelere suscepit, sed
ab illo tempore annum iam tertiũ, & uigesimũ regnat,
& ita regnat,ut se non Ponto, neq; Cappadociæ latebris
occultare uelit,sed emergere è patrio regno, atq; in ue=
stris uectigalibus,hoc est in Asiæ luce uersari. etenim ad
huc ita uestri cũ illo Rege cõtenderũt imperatores, ut ab
illo insignia uictoriæ,nõ uictoriã reportarent. triũpha=
uit L.Sylla,triũphauit L.Muræna de Mithridate,duo for
tissimi uiri,& summi imperatores:sed ita triũpharũt,ut
ille pulsus, superatusq; regnaret.uerũtamen illis impera
toribus laus est tribuẽda,ꝙ egerunt: uenia danda, ꝙ re
liquerũt: propterea ꝙ ab eo bello Syllã in Italiam Resp.
Murænã Sylla reuocauit.Mithridates autem omne reli=
quum tempus nõ ad obliuionẽ ueteris belli, sed ad cõpa=
rationem noui cõtulit . qui posteaq̃ maximas ædificasset
ornassetq; classes,exercitusq; permagnos quibuscunq; ex

gentibus potuisset comparasset, Bosphoranis finitimis suis bellum inferre simulasset, usque in Hispaniam Legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis maximeq; diuersis uno consilio ab unis hostium copys bellum terra, mariq; gereretur, uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res à L. Lucullo summo uiro est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna atque præclara non felicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, uidete quem uobis animum suscipiendum putetis. maiores uestri sæpe, mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuium R. millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quòd erant appellati superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lumen extinctum esse uoluerunt: uos eum Regem inultum esse patiemini, qui Legatum populi R. consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatum illi persecuti sunt: uos

Legatum populi R. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit tantam uobis imperij gloriam relinquere, ſic uobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri & conſeruare non poſſe. quid, quòd ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? regno expulſus eſt Ariobarzanes Rex, ſocius populi R. atque amicus: imminent duo Reges toti Aſiæ non ſolum uobis inimiciſſimi, ſed etiam ueſtris ſocijs atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque Græcia ueſtrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à uobis certum depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur: uident, & ſentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, & eum propè eſſe, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut cæterarum prouinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd eiuſmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum aduentus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præſentem uident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ij beatiſſimi eſſe uideantur, apud quos ille diutiſſime commoratur. quare ſi propter ſocios

nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto uos studio conuenit, iniuriis prouocatos, sociorum salutem unà cum imperii uestri dignitate defendere? præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur. nam cæterarũ prouinciarum uectigalia Quirites tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorũ, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. itaque hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquũtur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest. quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. quo tandem animo esse existimatis aut eos qui uectigalia uobis pensitant, aut eos qui exercẽt, atque exigunt, cum duo Reges cum maximis copiis propè adsint, cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit, cum publicani familias maximas, quas in salinis habẽt, quas in agris, quas in portubus atque custodiis, magno periculo se habere arbitrẽtur? putatis'ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, qui uobis

fructuoſi ſunt, conſeruaueritis, non ſolum (ut antea dixi)
calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos? ac
ne illud quidem uobis negligendum eſt, quod mihi ego
extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dictu
rus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet: quorū
uobis pro ueſtra ſapientia Quirites habenda eſt ratio di
ligenter. nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, &
ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam prouinciam
contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunæ cu
ræ uobis eſſe debét: etenim ſi uectigalia neruos eſſe Reip.
ſemper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, fir
mamentum cæterorum ordinum recte eſſe dicemus. de=
inde cæteris ex ordinibus homines naui & induſtrij par
tim in Aſia negociãtur, quibus uos abſentibus conſulere
debetis: partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecuni=
as magnas collocatas habent. erit igitur humanitatis ue=
ſtræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate pro
hibere; ſapientiæ, uidere, multorum ciuium calamitatem
à Rep. ſeiūctam eſſe non poſſe. etenim illud primum par
ui refert, uos publicanis amiſſa uectigalia poſtea uicto
ria recuperare: neque enim ijſdem redimendi facultas
erit propter calamitatem, neque alijs uoluntas propter ti
morem. deinde quod nos eadem Aſia atque idem iſte Mi
thridates initio belli Aſiatici docuit, id quod certe calami
tate docti memoria retinere debemus: nam tum, cum in
Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ ſo=
lutione impedita fidem concidiſſe: non enim poſſunt una
in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, ut non
plures ſecum in eandem calamitatem trahant. à quo pe=
riculo prohibete Remp. & mihi credite id quod ipſi ul=

detis:hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uerſatur,implicita eſt cum illis pecunijs Aſiaticis, & cohæret. ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete,num dubitandum uobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum Rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi,nūc de magnitudine pauca dicam: poteſt enim hoc dici; belli genus eſſe ita neceſſarium, ut ſit gerendum; non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. in quo maxime laborandum eſt, ne forte à uobis, quæ diligentiſſime prouidenda ſunt, contemnenda eſſe uideantur. atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & ſapientiſſimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque inſtructas eſſe deletas, urbemq́; Aſiæ clariſſimam, nobiſq́; amiciſſimam, Cyzicenorum, obſeſſam ab ipſo Rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementiſſime, L. Luculli uirtute, aſſiduitate, conſilio ſummis obſidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe,atq; depreſſam: magnas hoſtium præterea copias multis prælijs eſſe deletas: patefactumq́; noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopem atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæteraſq; urbes Ponti, & Cappadociæ permultas uno adi=

tu, atque aduentu esse captas: Regem spoliatum regno patrio atque auito, ad alios se Reges atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia saluis populi R. socijs atque integris uectigalibus esse gesta. satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite Quirites: non enim sine causa quæri uidetur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in ijs locis, quà se parens persequeretur, dissipauisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorq; patrius celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suũ regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, Rex ipse è manibus effugit. ita illum in persequendi studio mœror, hos lætitia retardauit. hunc in illo timore et fuga Tigranes Rex Armenius excepit, diffidentemq; rebus suis confirmauit, & afflictũ erexit, perditumq; recreauit. cuius in regnum posteaq̃ L. Lucullus cum exercitu uenit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt: erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus R. neque lacessendas bello, neque tentandas putauit: erat etiam alia

grauis atque uehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ atque magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, & si urbem ex Tigranis regno ceperat, & prælys usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum ac desiderio suorum commouebatur. hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ys locis à militibus nostris reditus magis maturus, quàm processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum iam confirmarat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitys multorum Regum et nationum copijs iuuabatur. hoc iam ferè sic fieri solere accepimus, ut Regum afflictæ fortunæ facile multorũ opes alliciant ad misericordiam, maximeq; eorum, qui aut Reges sunt, aut uiuunt in regno, quòd regale ijs nomen magnum & sanctum esse uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum se in regnum recepisset suum, nõ fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illã, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret, sed in exercitum uestrum clarum atq; uictorem impetum fecit. sinite hoc loco Quirites (sicut poetæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem, quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli nõ ex prælio nũcius, sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimáq; belli offensione L. Lucullus, qui tamẽ aliqua ex pte ys incõmodis mederi fortasse potuisset, uestro

iussu

iussu coactus, ꝙ imperij diuturnitati modum statuen=
dum ueteri exemplo putauistis, partem militũ, qui iam
stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tra
didit. multa prætereo cõsulto, sed ea uos cõiectura per=
spicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod cõ
iungant Reges potentissimi, renouẽt agitatæ nationes, su
scipiant integræ gentes, nouus Imperator uester accipiat
uetere expulso exercitu. Satis mihi multa uerba fecisse
uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessariũ, ma
gnitudine periculosum. restat, ut de Imperatore ad id
bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum
esse uideatur. utinam Quirites uirorum fortium atq;
innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc uobis deli
beratio difficilis esset, quemnam potissimũ tantis rebus,
ac tanto bello præficiendum putaretis. nũc uero, cum sit
unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui
nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriã uir
tute superarit: quæ res est, quæ cuiusquam animũ in hac
causa dubiũ facere possit? ego enim sic existimo, in sum
mo Imperatore quatuor has res inesse oportere, sciẽtiam
rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatẽ. quis igi=
tur hoc homine sciẽtior unquã aut fuit, aut esse debuit?
qui è ludo atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atq;
acerrimis hostibus, ad patris exercitũ, atq; in militiæ di=
sciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit
summi Imperatoris, ineũte adolescẽtia maximi ipse exer
citus Imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quàm
quisquã cum inimico cõcertauit: plura bella gessit, quàm
cæteri legerunt: plures prouincias cõfecit, quàm alij cõ=
cupiuerunt: cuius adolescentia ad sciẽtiã rei militaris

non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs; non offenſionibus belli, ſed uictorijs; nõ ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta. quod deniq; genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna Rep? ciuile, Africanum, Trãſalpinũ, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atq; ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale, uaria & diuerſa genera & bellorũ, & hoſtium nõ ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiã cõfecta, nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſitam, quæ huius uiri ſcientiã fugere poſſit. Iam uero uirtuti Cn. Põpeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquã aut dignum illo, aut uobis nouũ, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? nõ enim illæ ſunt ſolæ uirtutes Imperatoriæ, quæ uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agẽdo, celeritas in cõficiendo, cõſilium in prouidendo: quæ tãta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, nõ fuerũt. teſtis eſt Italia, quã ille ipſe uictor L. Sylla huius uirtute, & cõſilio cõfeſſus eſt liberatam. teſtis eſt Sicilia, quã multis undiq; cinctã periculis, nõ terrore belli, ſed celeritate cõſilij explicauit. teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copijs, eorum ipſorum ſanguine redũdauit. teſtis eſt Gallia, per quã legionibus noſtris in Hiſpaniã iter, Gallorũ internecione patefactum eſt. teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratosq; cõſpexit. teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ cum ſeruili bello tetro periculoſoq; premeretur, ab hoc auxiliũ abſente expetiuit: quod bellum expectatione Põpeij attenuatũ atq; imminutum eſt, aduẽtu ſublatum ac ſepultum. teſtes uero iam omnes oræ, atq; omnes exteræ gentes ac

nationes: deniq; maria omnia, tum uniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atq; portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præsidiũ, ut tutus esset; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui nõ se aut mortis, aut seruitutis periculo cõmitteret? cum aut hieme, aut referto prædonum mari nauigaretur. hoc tãtum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum atq; dispersum quis unquam arbitraretur aut ab omnibus Imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno Imperatore cõfici posse? quã prouinciã tenuistis à prædonibus liberã per hosce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quẽ socium defendistis? cui præsidio classibus uestris fuistis? quã multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorũ? sed quid ego longinqua cõmemoro? fuit hoc quõdam, fuit propriũ populi R. longe à domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, nõ sua tecta defendere. socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicã fuisse? cum exercitus nostri Brũdusio nunquã nisi summa hieme trãsmiserint. quid, ad nos cum ab exteris nationibus ueniret, captos querar? cum Legati populi R. redempti sint, mercatoribus tutum mare nõ fuisse dicã? cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint. quid aut Colophonem aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesq; alias captas esse cõmemorem? cũ uestros portus, atq; eos portus, quibus uitam & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatẽ sciatis. an uero ignoratis portũ Caietæ, celeberrimũ atq; plenissimum nauiũ, inspectãte Prætore à prædonibus esse direptũ? ex Miseno autem, eius ipsius libe

ros, qui cũ prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incómodum, atq; illam labem, atq; ignominiam Reip. querar? cum, propè inspectantibus uobis, classis ea, cui Cõsul populi R. præpositus esset, à prædonibus capta, atq; oppressa est. Pro dÿ immortales, tantáne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus tam breui tempore lucem afferre Reip. potuit, ut uos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium uidebatis, ÿ nunc nullam intra oceani ostium prædonum nauem esse audiatis? atq; hæc qua celeritate gesta sint, quanquã uidetis, tamen à me in dicendo prætereunda nõ sunt. quis enim unquã aut obeundi negotÿ, aut cõsequendi quæstus studio tam breui tẽpore tot loca adire, tantos cursus cõficere potuit, quã celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliam adÿt, Africam explorauit, inde Sardiniã cum classe uenit, nõdum tẽpestiuo ad nauigãdum mari: atq; hæc tria frumentaria subsidia Reip. firmissimis præsidÿs, classibusq; muniuit. inde se cũ in Italiã recepisset, duabus Hispanÿs, et Gallia Cisalpina præsidÿs, ac nauibus cõfirmata, missis itẽ in orã Illyrici maris, et in Achaiã, omnemq; Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq; præsidÿs adornauit: ipse autem, ut à Brundusio profectus est, undequinquagesimo die totã ad imperium populi R. Ciliciã adiunxit: omnes, qui ubiq; prædones fuerunt, partim capti, interfectiq; sunt, partim unius huius imperio ac potestati se dediderũt. idem Cretensibus, cum ad eum usq; in Pamphyliã Legatos deprecatoresq; misissent, spem deditionis non ademit, obsidesq; imperauit. ita tantũ bellum, tam diuturnũ, tam longe la

teq; dispersum,quo bello omnes gẽtes ac nationes preme
bantur,Cn.Põpeius extrema hieme apparauit,ineũte ue
re suscepit,media æstate cõfecit. Est hæc diuina atq; in=
credibilis uirtus Imperatoris. quid cæteræ ? quas paulo
ante cõmemorare cœperam,quantæ atq; quàm multæ
sunt ? nõ enim solum bellandi uirtus in snmmo atq; per
fecto Imperatore quærenda est,sed multæ sunt artes exi
miæ,huius administræ comitesq; uirtutis. Ac primum,
quãta innocentia debent esse Imperatores ? quãta dein=
de omnibus in rebus temperãtia ? quãta fide? quãta fa
cilitate ? quãto ingenio? quãta humanitate? quæ breui=
ter,qualia sint in Cn.Põpeio,cõsideremus : summa enim
omnia sunt Quirites,sed ea magis ex aliorũ cõtentione,
quàm ipsa per sese cognosci atq; intelligi possunt. Quem
enim possumus Imperatorem aliquo in numero putare,
cuius in exercitu ueneãt Cẽturiatus,atq; uenierint?quid
hũc hominem magnũ,aut amplum de Rep.cogitare,qui
pecuniam ex ærario deprõptam ad bellum administran
dum,aut propter cupiditatem prouinciæ magistratibus
diuiserit,aut propter auaritiã Romæ in quæstu relique
rit ? uestra admurmuratio facit Quirites,ut agnoscere
uideamini,qui hæc fecerint.ego autem nemiẽ nomino.
quare irasci mihi nemo poterit,nisi qui ante de se uolue=
rit cõfiteri.itaq; propter hãc auaritiã Imperatorũ quan
tas calamitates,quocũq; uẽtum sit,nostri exercitus ferãt,
quis ignorat ? itinera,quæ per hosce annos in Italia per
agros atq; oppida ciuiũ R.nostri Imperatores fecerunt,
recordamini : tum facilius statuetis,quid apud exteras
nationes fieri existimetis.utrũ,plures arbitramini per ho
sce annos militũ uestrorũ armis hostiũ urbes, an hiber=

nis, sociorum ciuitates esse deletas? neq; enim potest exercitũ is cõtinere Imperator, qui se ipsum nõ cõtinet; neq; seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices nõ uult. hic miramur hunc hominẽ tãtum excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiã peruenerunt, ut nõ modo manus tãti exercitus, sed ne uestigiũ quidẽ cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam uero quemadmodũ milites hibernent, quotidie sermones ac literæ perferũtur: non modo, ut sumptũ faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupiẽti quidem cuiquã permittitur: hiemis enim, nõ auaritiæ perfugiũ maiores nostri in sociorũ atq; amicorum tectis esse uoluerunt. Age uero, cæteris in rebus quali sit temperãtia, cõsiderate. unde illam tantã celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? nõ enim illum eximia uis remigũ, aut ars inaudita quædã gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerũt: sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, nõ retardarunt: nõ auaritia ab instituto cursu ad prædã aliquã reuocauit, nõ libido ad uoluptatem, nõ amœnitas ad delectationem, nõ nobilitas urbis ad cognitionem, nõ deniq; labor ipse ad quietem. postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrãtur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaq; omnes quidem nũc in his locis Cn. Põpeium sicut aliquem nõ ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur: nunc deniq; incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quõdam abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile ac falso memoriæ proditũ uidebatur. nũc imperij nostri splendor illis gentibus lucet, nũc intelligunt, nõ sine causa ma

iores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo R. quàm imperare alijs maluisse. iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorũ iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse uideatur. iam quãtum cõsilio, quãtum dicendi grauitate & copia ualeat, in quo ipso inest quędã dignitas imperatoria, uos Quirites hoc ipso in loco sæpe cognostis. fidem uero eius inter socios quantam existimari putatis, quã hostes omniũ gentium sanctissimã esse iudicarint? humanitate iam tãta est, ut difficile dictu sit, utrũ hostes magis uirtutem eius pugnãtes timuerint, an mãsuetudinẽ uicti dilexerint. Et quisquã dubitabit, quin huic tantum bellum hoc trãsmittendũ sit? qui ad omnia uestræ memoriæ bella conficienda diuino quodam cõsilio natus esse uideatur. & quoniam auctoritas multum in bellis quoq; administrãdis atq; imperio militari ualet, certe nemini dubiũ est, quin ea in re idem ille Imperator plurimum possit. uehementer autem pertinere ad bella administrãda, quid hostes, quid socij de Imperatoribus uestris existiment, quis ignorat? cũ sciamus homines in tãtis rebus, ut aut cõtemnãt, aut metuãt, aut oderint, aut amẽt, opinione nõ minus famæ, quàm aliqua certa ratione cõmoueri. quod igitur nomen unquã in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia fecistis? an uero ullam usquã esse oram tam desertã putatis, quò nõ illius diei fama peruaserit, cũ uniuersus populus R. referto foro, repletisq; omnibus templis, ex quibus hic locus cõspici potest, unum sibi ad com=

mune omnium gentium bellum Cn. Pompeium Imperatorem depopoſcit? itaq; ut plura nõ dicam, neq; aliorũ exemplis cõfirmem, quãtum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem Cn. Põpeio omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui quo die à uobis maritimo bello præpoſitus eſt Imperator, tãta repente uilitas annonæ ex ſumma inopia & caritate rei frumẽtariæ cõſecuta eſt unius ſpe & nomine, quantam uix ex ſumma ubertate agrorũ diuturna pax efficere potuiſſet. Iá uero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo uos paulo ante inuitus admonui, cum ſocij pertimuiſſent, hoſtiũ opes, animiq; creuiſſent, cũ ſatis firmũ præſidiũ prouincia nõ haberet, amiſiſſetis Aſiá Quirites, niſi ipſum id tẽporis diuinitus Cn. Põpeiũ ad eas regiones fortuna populi R. attuliſſet. huius aduẽtus & Mithridatẽ inſolita inflãmatum uictoria cõtinuit, & Tigranẽ magnis copijs minitãtem Aſiæ retardauit. & quiſquã dubitabit, quid uirtute profecturus ſit, qui tantũ auctoritate profecerit? aut quàm facile imperio atq; exercitu ſocios, et uectigalia cõſeruaturus ſit, qui ipſo nomine ac rumore defenderit? Age uero, illa res quãtam declarat eiuſdẽ hominis apud hoſtes populi R. auctoritatẽ, ꝙ ex locis tam lõginquis, tamq; diuerſis, tam breui tẽpore omnes unà huic ſe dediderunt? ꝙ Cretenſium Legati, cum in eorum inſula noſter Imperator, exercitusq; eſſet, ad Cn. Põpeium in ultimas propè terras uenerũt, eiq; ſe omnes Cretenſium ciuitates dedere uelle dixerunt? quid? idem ipſe Mithridates, non'ne ad eũdem Cn. Pompeium Legatum uſq; in Hiſpaniam miſit? eumq; Pompeius Legatum ſemper iudicauit: ij, quibus ſemper erat moleſtũ ad eum potiſſimũ eſſe miſſum,

ſpeculatorem, quàm Legatum iudicare maluerunt. Poteſtis igitur iam conſtituere Quirites, hanc auctoritatem multis poſtea rebus geſtis, magniſq; ueſtris iudicijs amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtimetis. Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & cõmemorare de altero poſſumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorũ, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis Imperatoribus, non ſolum propter uirtutem, ſed etiã propter fortunam, ſæpius imperia mãdata, atq; exercitus eſſe cõmiſſos. fuit.n. profecto quibuſdam ſummis uiris quædam ad amplitudinem, & gloriã, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi: non ut in illius poteſtate fortunã poſitam eſſe dicam, ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare uideamur: ne aut inuiſa dijs immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe uideatur. itaq; non ſũ prædicaturus Quirites, quãtas ille res domi, militiæq;, terra, mariq;, quãtaq; felicitate geſſerit, ut eius ſemper uolũtatibus nõ modo ciues aſſenſerint, ſocij obtẽperarint, hoſtes obedierint, ſed etiã uenti tẽpeſtateſq; obſecundarint. hoc breuiſſime dicã, neminem unquã tã impudẽtem fuiſſe, qui à dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Põpeiũ detulerunt. quod ut illi propriũ, ac perpetuũ ſit Quirites, cũ cõmunis ſalutis atq; imperij, tum ipſius hominis cauſa (ſicuti facitis) uelle, & optare debetis. Quare cum & bellũ ita neceſſarium ſit, ut negligi nõ poſſit; ita ma=

gnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei Imperatorē præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis uirtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis Quirites, quin hoc tantū boni, quod à dijs immortalibus oblatum & datum est, in Remp. conseruādam, atq; amplificandam conferatis? quod si Romæ Cn. Pōpeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellū is erat deligendus atq; mittendus. nunc cum ad cæteras summas utilitates hæc quoq; opportunitas adiungatur, ut in his ipsis locis adsit, ut habeat exercitū, ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid expectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cætera summa cum salute Reip. commissa sunt, hoc quoq; bellum regiū committimus? At enim uir clarissimus, Reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq; summis ornamētis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiūt: quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere confiteor: sed in hac causa, tāetsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum uirorū & clarissimorum, tamē omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus ueritatem, atq; hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, ijdem isti uera esse concedunt; & necessarium bellū esse, & magnū; et in uno Cn. Pōpeio summa esse omnia. quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unū dignissimum esse Pompeiū: sed ad unū tamen omnia deferri nō oportere. obsoleuit iā ista oratio re multo magis, quàm uerbis refutata. nam tu idem Q. Hortensi multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicēdi & in se-

natu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq; dixiſti, cum is de uno Imperatore contra prædones conſtituendo legem promulgaſſet: et ex hoc ipſo loco permulta idem contra legẽ uerba feciſti. quid tum per deos immortales, ſi plus apud populũ R. auctoritas tua, quàm ipſius populi R. ſalus & uera cauſa ualuiſſet, hodie hanc gloriam atq; hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium eſſe hoc uidebatur, cum populi R. Legati, Prætores, Quæſtoresq; capiebantur? cum ex omnibus prouincijs cõmeatu & priuato, & publico prohibebamur? cũ ita clauſa erãt nobis omnia maria, ut neq; priuatam rem maritimã, neq; publicã iam obire poſſemus? quæ ciuitas antea unquam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; nõ Carthaginenſium, qui permultum claſſe, maritimisq; rebus ualuerunt; non Rhodiorum, quorum uſq; ad noſtram memoriã diſciplina naualis & gloria remanſit: quæ ciuitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parua inſula fuit, quæ nõ portus ſuos, & agros, & aliquã partem regionis atq; oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus R. cuius uſq; ad noſtram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permãſerat, magna ac multo maxima parte non modo utilitatis, ſed dignitatis atq; imperij caruit. nos, quorũ maiores Antiochum Regem claſſe, Perſenq; ſuperarunt, omnibusq; naualibus pugnis Carthagi nenſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos para tiſſimosq; uicerũt: ij nullo in loco iam prædonibus pares eſſe poteramus. nos quoq;, qui antea nõ modo Italiam tutam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris aucto-

ritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum cũ insula Delos tã procul à nobis in Aegæo mari posita, quò omnes undiq; cum mercibus atq; oneribus cõmeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: ijdem nõ modo prouincijs, aque oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiã Appia iam uia carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locũ ascendere, cũ eum uobis maiores uestri exuuijs nauticis, & classiũ spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tũ Q. Hortensi populus R. & cæteros, qui erant in eadẽ sententia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute cõmuni idem populus R. dolori suo maluit, quàm auctoritati uestræ obtẽperare. itaq; una lex, unus uir, unus annus nõ modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiã effecit, ut aliquando uere uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra, mariq; imperare. quo mihi etiã indignius uidetur obtrectatũ esse adhuc, Gabinio dicã, an'ne Pompeio, an utriq;? id quod est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti? utrũ, ille, qui postulat Legatum ad tantum bellum quẽ uelit, idoneus non est, qui impetret, cũ cæteri ad expilandos socios, diripiẽdasq; prouincias, quos uoluerunt, Legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo R. atq; omnibus gentibus cõstituta est, expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atq; eius exercitus, qui consilio ipsius atq; periculo est cõstitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Celius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris causa nomino, cum Tribuni pl. fuissent, anno proximo Legati esse potuerunt: in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia

geritur, in hoc imperatore atq; exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse deberet. de quo legando spero Consules ad senatũ relaturos. qui si dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturũ: neq; me impediet cuiusquã Quirites inimicũ edictũ, quo minus fretus uobis, uestrũ ius, beneficiumq; defendã: neq; præter intercessionẽ quicquam audiã: de qua (ut arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiã atq; etiam, qui id liceat, considerabũt. mea quidẽ sententia Quirites unus A. Gabinius belli maritimi, rerumq; gestarũ auctor, comes Cn. Põpeio adscribitur, propterea ꝙ alter uni id bellũ suscipiẽdum uestris suffragijs detulit, alter delatũ, susceptumq; confecit. Reliquũ est, ut de Q. Catuli auctoritate, & sententia dicendũ esse uideatur. qui cum ex uobis quæreret, si in uno Cn. Põpeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri: cepit magnũ suæ uirtutis fructum ac dignitatis, cũ omnes propè una uoce, in eo ipso uos spem habituros esse, dixistis. etenim talis est uir, ut nulla res tanta sit, ac tã difficilis, quam ille nõ & consilio regere, & integritate tueri, & uirtute cõficere possit. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio, ꝙ quo minus certa est hominum ac minus diuturna uita, hoc magis Resp. dũ per deos immortales licet, frui debet summi hominis uita atq; uirtute. At. n. nihil noui fiat contra exempla, atq; instituta maiorũ. Non dico hoc loco, maiores nostros semper in pace cõsuetudini, in bello utilitati paruisse, semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accõmodasse: nõ dicam, duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta: duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maxime

minabantur, Carthaginem atq; Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non cõmemorabo, nuper ita uobis patribusq; uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cũ Iugurtha, idem cũ Cimbris, idẽ rum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Põpeio in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus, quàm multa sint noua, summáq; Catuli uoluntate cõstituta, recordamini. quid tã nouum, quàm adolescentulũ priuatum, exercitũ difficili Reip. tẽpore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. quid tam præter consuetudinem, quàm homini peradolescẽti, cuius à senatorio gradu ætas longe abesset, imperiũ atq; exercitum dari? Siciliam permitti atq; Africã, bellumq; in ea administrandum? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit, uictorem exercitum deportauit. quid uero tam inauditum, quàm Equitem R. triumphare? at eam quoq; rem populus R. nõ modo uidit, sed etiam studio omni uisendam putauit. quid tam inusitatum, quàm ut, cũ duo Consules clarissimi, fortissimiq; essent, Eques R. ad bellũ maximum, formidolosissimumq; pro Consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro Consule: L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro Cõsule, sed pro Cõsulibus mittere. tanta in eo Reip. bene gerendæ spes cõstituebatur, ut duorum Consulum munus unius adolescentis uirtuti cõmitteretur. quid tam singulare, quàm ut ex S. C. legibus solutus, Consul ante fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile,

quàm ut iterum Eques R. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua, poſt hominum memoriam cōſtituta ſunt, ea tā multa non ſunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. atq; hæc tot exempla, tanta ac tam noua profecta ſunt in eundem hominem à Q. Catulo, atq; à cæterorū eiuſdem dignitatis ampliſſimorum hominū auctoritate. quare uideant, ne ſit periniquū, & nō ferendū, illorum auctoritatem de Cn. Pōpeij dignitate à uobis cōprobatam ſemper eſſe, ueſtrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq; R. auctoritatē improbari: præſertim cum iam ſuo iure populus R in hoc homine ſuam auctori atem uel contra omnes, qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea ꝙ iſtis reclamantibus uos unum illū ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonū præponeretis. hoc ſi uos temere feciſtis, & Reip. parum conſuluiſtis: recte iſti ſtudia ueſtra ſuis conſilijs regere conātur. ſin autem uos plus tum in Rep. uidiſtis, uos his repugnantibus per uoſmet ipſos dignitatē huic imperio, ſalutem orbi terrarū attuliſtis: aliquando iſti principes & ſibi, & cæteris populi R. uniuerſi auctoritati parendū eſſe fateātur.

Atq; in hoc bello Aſiatico & regio non ſolū militaris illa uirtus, quæ eſt in Cn. Pōpeio ſingularis, ſed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requirūtur. difficile eſt, in Aſia, Cilicia, Syria, regniſq; exterarum nationū ita uerſari ueſtrū Imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoſte ac de laude, cogitet. deinde etiā, ſi qui ſunt pudore ac tēperantia moderatiores, tamē eos eſſe tales propter multitudinē cupidorū hominū nemo arbitratur. difficile eſt dictu Quirites quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum

imperio misimus, iniurias ac libidines. quod enim fanum
putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum,
quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam
ac munitam fuisse? urbes iam locupletes ac copiosæ re=
quiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupidita
tem inferatur. Libenter hæc coràm Q. Catulo &
Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis uiris.
nouerunt.n. sociorum uulnera: uident eorum calamita=
tes, querimonias audiunt. prò socijs uos contra hostes ex=
ercitum mittere putatis, an hostium simulatione contra
socios atq; amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non modo
unius Imperatoris, aut Legati, sed unius Tribuni mil. ani
mos ac spiritus capere possit? quare etiam si quem habe
tis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uidea
tur, tamen, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui
ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab auro, gazáq; re=
gia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit ido=
neus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq; mittatur. ecquã
putatis ciuitatem pacatã fuisse, quæ locuples sit? ecquam
esse locupletem, quæ istis pacata esse uideatur? ora mariti
ma Quirites Cn. Põpeium non solum propter rei milita
ris gloriam, sed etiã propter animi continentiam requisi
uit. uidebat.n. populus R. non locupletari quotannis pe
cunia publica, præter paucos, neq; eos quicquã aliud asse
qui classium nomine, nisi ut detrimẽtis accipiendis maio
re affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate ho
mines in prouincias, quibus iacturis, quibus cõditionibus
proficiscantur, ignorãt uidelicet isti, qui ad unũ deferen=
da esse omnia nõ arbitrãtur. quasi uero Cn. Põpeium nõ
cũ suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum esse
uideamus.

uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inuictus sit, quem socij in urbes suas cum exercitu uenisse gaudeát. Quòd si auctoritatibus hâc causam Quirites cōfirmandam putatis, est uobis auctor uir bellorum omniū, maximarumq; rerum peritissimus, P. Seruilius, cuius tantæ res gestæ terra, mariq; extiterūt, ut, cū de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplissimis uestris honoribus summum cōsiliū, summā grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, cōstātia singulari. quare uidete, num horū auctoritatibus illorū orationi, qui dissentiūt, respōdere posse uideamur. Quæ cum ita sint C. Manili, primū istam tuā & legem, & uoluntatē, & sentētiam laudo, uehemētissimeq; comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo R. maneas in sentētia, ne'ue cuiusquā uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi cōstantiæq; arbitror; deinde cum tātā multitudinē, cum tāto studio adesse uideamus, quātā nō iterū in eodē homine præficiēdo uidimus: quid est, ꝙ aut de re, aut de perficiēdi facultate dubitemus? ego autem, quicquid in me est studij, cōsilij, laboris, ingenij, quicquid hoc beneficio populi R. atq; hac potestate Prætoria, quicquid auctoritate, fide, cōstantia possum, id omne ad hanc rem cōficiendam tibi & populo R. polliceor & defero: testorq; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq; præsident, qui omnium mentes eorū, qui ad Remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neq; rogatu facere cuiusquam, neq; quo Cn. Pompeij gra=

tiam mihi per hanc causam conciliari putem, neq; quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia tecti pellemus, honores autem neq; ab uno, neq; ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quicquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me Reip. causa suscepisse confirmo: tantumq; abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse uidear; ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles, suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui Quirites uestram uoluntatem, & Reip. dignitatem, & salutem prouinciarum atque sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO. ORATIO XIIII.

Nimaduerti iudices, omnẽ accuſatoris
orationem in duas diuiſam eſſe partes.
quarum altera mihi niti, & magnope
re cõfidere uidebatur inuidia iam in=
ueterata iudicij Iuniani: altera tãtum=
modo cõſuetudinis cauſa, timide, et diffidenter attingere
rationẽ ueneficij criminũ: qua de re lege eſt hæc quæſtio
cõſtituta. itaq; mihi certũ eſt hãc eandem diſtributionẽ,
inuidiæ, & criminũ, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes
intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticẽdo,
nec obſcurare dicẽdo. ſed cũ conſidero quomodo mihi in
utraq; re ſit elaborandũ: altera pars, ea, quæ propria eſt
iudicij ueſtri, et legitimæ ueneficij quæſtionis, ꝑ mihi bre
uis, et nõ magnæ in dicẽdo cõtẽtionis fore uidetur: alte=
ra autẽ, quæ procul à iudicio remota eſt, quæ cõcionibus
ſeditioſe cõcitatis accõmodatior eſt, quã trãquillis, mode=
ratisq; iudicijs, proſpicio quantũ in agẽdo difficultatis,
& quantũ laboris ſit habitura. ſed in hac tanta difficul
tate illa me res tamen iudices cõſolatur, ꝙ uos de crimi=
nibus ſic audire cõſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutio
nem ab oratore quæratis, ut non exiſtimetis plus uos ad
ſalutẽ reo largiri oportere, quàm quantũ defenſor pur=
gandis criminibus cõſequi, & dicẽdo probare potuerit.
De inuidia autem ſic inter uos diſceptare debetis, ut, non
quid dicatur à nobis, ſed quid oporteat dici, cõſideretis.
agitur enim in criminibus, A. Cluentij propriũ pericu=
lum: in inuidia, cauſa cõmunis. quãobrẽ alterã partem

causæ sic agemus, ut uos doceamus; alteram sic, ut oremus. in altera diligẽtia uestra nobis adiũgenda est, in altera fides implorãda: nemo est enim, qui inuidiæ sine uestro ac sine taliũ uirorũ subsidio possit resistere. Equidẽ, quod ad me attinet, quò me uertã, nescio. negẽ fuisse illã infamiã iudicij corrupti? negem illam rẽ agitatã in concionibus? iactatam in iudicijs? cõmemoratã in senatu? euellam ex animis hominum tãtam opinionem? tam penitus insitam? tam uetustam? nõ est nostri ingenij. uestri auxilij est iudices, huius innocentiæ sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flãma, atq; in cõmuni incendio, subuenire. etenim sicut alijs in locis parum firmamẽti, et parum uiriũ falsitas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac sermonibus imperitorũ, ab ingenijs prudentiũ repudietur: uehementes habeat repẽtinos impetus, spatio interposito, et causa cognita, cõsenescat: deniq; illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis à maioribus tradita est, retineatur, ut in iudicijs & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. quãobrẽ à uobis iudices, antequã de ipsa causa dicere incipio, hoc postulo: primum id, quod æquissimum est, ut ne quid huc præiudicati afferatis: etenim nõ modo auctoritatem, sed etiã nomen iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis causis iudicabimus, ac si ad causas iudicia iam facta domo deferemus: deinde, si quam opinionẽ iam uestris mentibus cõprehendistis; si eam ratio cõuellet, si ratio labefactabit, si deniq; ueritas extorquebit, ne repugnetis, eamq; animis uestris aut libẽtibus, aut æquis remittatis: tum autẽ, cum ego una-

quaq; de re dicam, & diluã, ne ipsi, quæ contraria sunt, taciti cogitationi uestræ subyciatis, sed ad extremum expectetis, et me meũ dicendi ordinem seruare patiamini: cum perorara, tum, si quid erit præteritum, à me requiratis. Ego me Iudices ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo cõtinuos ex cõtraria parte audiatur, atq; ipsa opinione hominũ tacita propè conuicta atq; dãnata sit, facile intelligo. sed si quis mihi deus uestrã ad me audiendum beneuolentiã cõciliarit, efficiã profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendũ, quàm inuidiã; nihil innocẽti suscepta inuidia tam optãdũ, quàm æquũ iudiciũ, quod in hoc uno deniq; falsæ infamiæ finis aliquis atq; exitus reperiatur. quamobrẽ magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in causa, explicare atq; omnia dicẽdo cõsequi potuero, hunc locũ, consessumq; uestrum, quẽ illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt, eum tãdem eius fortunæ miseræ, multumq; iactatæ portum ac perfugiũ futurum. tametsi permulta sunt, quæ mihi, antequã de causa dicam, de cõmunibus inuidiæ periculis dicenda esse uideãtur: tamen ne diutius oratione mea suspensa expectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione iudices, qua mihi sæpius utendũ esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tẽpore hæc causa primũ dicatur, sicuti dicitur, nõ quasi sæpe iam dicta, & nunquã probata sit. hodierno enim die primum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac causa atq; inuidia uersata est. quamobrem, dum multorũ annorũ accusationi breuiter, dilucideq; respõdeo, quæso ut me iudices, sicuti facere instituistis, benigne, attẽteq; auditis. Corrupisse dici-

tur A. Cluētius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium cōdemnaret. ostēdam iudices primū, quoniam caput illius atrocitatis atq; inuidiæ fuit, innocētem pecunia circūuentum; neminem unquā maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum: deinde ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, à quibus cōdemnatus est, ut nō modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidē ullis absolui ullo modo posset. cum hæc docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudiciū illud pecunia esse tentatum, non à Cluentio, sed cōtra Cluentium: faciamq;, ut intelligatis, in tota illa causa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia cōflarit. Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluētiū magnopere causæ confidere, q certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandū descenderit. hoc loco faciendum mihi iudices est, ut uobis breuiter illa, quibus Albius cōdemnatus est, crimina exponam. Abs te peto Oppianice, ut me inuitum de patris tui causa dicere existimes, adductum fide atq; officio defensionis. etenim tibi si in præsentia satisfacere nō potuero, tamen multæ mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nūc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas nō erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, cōtra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quē dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit, mors uero etiam doloris: huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore uitæ ac turpitudine. atq; ut intelligatis Cluentium nō accusa

torio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefariis iniuriis, quotidianis insidiis, proposito ante oculos uitæ periculo, nomẽ Oppianici detulisse, paulo longius exordiũ rei demonstrandæ repetã: quod quæso iudices ne moleste patiamini: principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiusce iudices, homo nõ solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, existimatiõe, nobilitate facile princeps. is cum esset mortuus Sylla, & Põpeio Coss. reliquit hunc annos X V. natum, grandem autem & nubilem filiam: quæ breui tempore post patris mortẽ nupsit A. Aurio Melino consobrino suo, adolescẽti in primis, ut tum habebatur, inter suos & honesto, & nobili. cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ cõcordiæ, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, uerum etiã scelere cõuicta. nam Sassia mater huius Habiti, mater enim à me nominis causa, tãetsi in hũc hostili odio, & crudelitate est, mater inquã appellabitur: neq; unquã illa ita de suo scelere, et immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat: quo enim est ipsum nomẽ amantius, indulgẽtiusq; maternũ, hoc illius matris, quæ multos iam annos, & nunc, cũ maxime, filiũ interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis. ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescẽtis generi sui, cõtra quàm fas erat, amore capta, primo, neq; id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate cõtinebatur: deinde ita flagrare cœpit amẽtia, sic inflãmata ferri libidine, ut eã nõ pudor, nõ pudicitia, nõ pietas, nõ macula familiæ, nõ hominũ fama, nõ filii dolor, nõ filiæ mœror

à cupiditate reuocaret. animum adolescentis, nõdum cõ=
silio, ac ratione firmatũ, pellexit iis omnibus rebus, qui=
bus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ nõ solum
illo cõmuni dolore muliebri in eiusmodi uiri iniuriis an
geretur, sed nefariũ matris pellicatũ ferre non posset, de
quo ne queri quidẽ sine scelere se posse arbitraretur, cæ=
teros sui tãti mali ignaros esse cupiebat, in huius aman=
tissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & la=
crymis cõsenescebat. ecce autẽ subitum diuortiũ, quod so
latium malorũ omniũ fore uidebatur. discedit à Melino
Cluétia; ut in tãtis iniuriis, nõ inuita; ut à uiro, nõ liben
ter. tũ uero illa egregia, ac præclara mater palàm exul=
tare lætitia, ac triũphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non
libidinis. itaq; diutius suspicionibus obscuris lædi famam
suã noluit, lectũ illũ genialem, quẽ biẽnio ante filiæ suæ
nubẽti strauerat, in eadẽ domo sibi ornari, & sterni, ex=
pulsa, atq; exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nul
lis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omni=
um. ò mulieris scelus incredibile, &, præter hãc unam,
in omni uita inauditum. ò libidinẽ effrenatã, & indomi
tam. ò audaciã singularẽ. nõ timuisse, si minus uim deo=
rum, hominumq; famã, at illam ipsam noctem, facesq;
illas nuptiales? nõ limen cubiculi? nõ cubile filiæ? nõ pa
rietes deniq; ipsos superiorum testes nuptiarum? perfre
git, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pu=
dorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit
hoc cõmune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis
grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidia
nis querimoniis, & assiduo fletu sororis. statuit tamen
nihil sibi in tantis iniuriis, ac tanto scelere matris gra=

uius faciendũ,quàm ut illa matre ne uteretur:ne,quam uidere ſine ſummo animi dolore nõ poterat , ea ſi matre uteretur,non ſolũ uidere,ſed etiã probare ſuo iudicio putaretur.Initiũ quod huic cum matre fuerit ſimultatis,audiuiſtis.pertinuiſſe hoc ad cauſam,tunc,cũ reliqua cognoueritis,intelligetis.nã illud me nõ præterit;cuiuſmodicũque mater ſit,tamẽ in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere.nõ eſſem ad ullã cauſam idoneus iudices,ſi hoc,quod in cõmunibus hominum ſenſibus , atq; in ipſa natura poſitũ atq; infixum eſt,id ego,cũ ad amici pericula depellẽda adhiberer,nõ uiderem. facile intelligo,nõ modo reticere homines parentũ iniurias,ſed etiam animo æquo ferre oportere. ſed ego ea,quæ ferri poſſũt, ferẽda;quæ taceri,tacenda eſſe arbitror.nihil in uita uidit calamitatis A.Cluẽtius, nullũ periculũ mortis adijt, nihil mali timuit,quod nõ totũ à matre eſſet conflatũ,et pfectũ. quæ hoc tẽpore ſileret omnia,atq; ea ſi obliuione nõ poſſet,tamẽ taciturnitate ſua tecta eſſe pateretur.ſed ea uero ſic agit,ut prorſus reticere nullo modo poſſit:hoc enim ipſum iudiciũ,hoc periculũ,illa accuſatio,omnis teſtiũ copia,quæ futura eſt,à matre initio eſt adornata , à matre hoc tẽpore inſtruitur,atq; omnibus eius opibus, et copijs cõparatur:ipſa deniq; nuper Larino huius opprimendi cauſa Romã aduolauit:præſto eſt mulier, audax, pecunioſa,crudelis : inſtruit accuſatores : inſtruit teſtes: ſqualore huius & ſordibus lætatur:exitiũ exoptat: ſanguinẽ ſuum profundere omnẽ cupit,dũmodo profuſum huius ante uideat.hæc niſi omnia perſpexeritis in cauſa, temere à nobis illã appellari putatote. ſin autẽ erunt & aperta,& nefaria,Cluẽtio ignoſcere debetis,quòd hæc à

me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerē. Nunc iam summatim exponā, quibus criminibus Oppianicus dānatus sit: ut & constantiam A. Cluentij, & rationē accusationis perspicere possitis. Ac primum, causa accusandi quæ fuerit, ostendam, ut id ipsum A. Cluentiū ui & necessitate coactū fecisse uideatis. Cū manifesto uenenū deprehendisset, quod uir matris Oppianicus ei parauisset; & res non coniectura, sed oculis ac manibus teneretur, neq; in causa ulla dubitatio posset esse: accusauit Oppianicum; quàm constanter, & quàm diligenter, postea dicā: nunc hoc scire uos uolui, nullam huic aliam accusandi causam fuisse, nisi uti propositum uitæ periculum, & quotidianas capitis insidias hac una ratione uitaret. Atq; ut intelligatis ijs accusatum esse criminibus Oppianicum, ut neq; accusator timere, neq; reus sperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponā. quibus cognitis, nemo uestrum mirabitur, illum diffidentem rebus suis ad Stalenum, atq; ad pecuniā confugisse. Larinas quædā fuit Dinea, socrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numeriū Aurios, & Cn. Magiū, & filiā Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescētulus bello Italico captus apud Asculū, in Q. Sergij senatoris, eius, qui inter sicarios dānatus est, manus incidit, & apud eū fuit in ergastulo. Numerius aūt Aurius frater mortuus est, hæredemq; Cn. Magiū fratrē suū reliquit. postea Magia uxor Oppianici mortua est. postremo, unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius ē mortuus. is fecit hæredē illū adolescentē Oppianicū sororis suæ filiū, eumq; partiri cū Dinea matre iussit. interim uenit index ad Dineā neq; obscurus, neq; incertus, qui nūciaret ei, filiū eius

M. Auriū uiuere, & in agro Gallico esse in seruitute. mulier amissis liberis, cū unius filij recuperādi spes esset ostētata, omnes suos propinquos, filijq; sui necessarios cōuocauit, & ab his flens petiuit, ut negociū susciperent, adolescentē inuestigarent, sibi restituerent eum filiū, quem tantum unū ex multis fortuna reliquū esse uoluisset. hæc cū agere instituisset, oppressa morbo est. itaq; testamentū fecit eiusmodi, ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret, hæredem institueret eundē illum Oppianicū nepotem suū: atq; his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quēadmodū uiua Dinea instituerant, ita, mortua illa, ad inuestigandū Aurium cū eodem illo indice in agrū Gallicū profecti sunt. interim Oppianicus, ut erat, sicuti multis ex rebus reperietis, singulari scelere, & audacia, per quendā Gallicanum familiarem suū primum illū indicem pecunia corrupit, deinde ipsum Auriū non magna iactura facta tollendū interficiendumq; curauit. illi autē, qui erant ad propinquū inuestigandum, & recuperandū profecti, literas Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq; necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationem, quòd intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palàm, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturū esse testatur. interim breui tēpore illi, qui erant in agrum Gallicū profecti, Larinū reuertuntur, interfectum esse M. Auriū renunciant. animi nō solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppia=

nici, & illius adolescentis misericordia cõmouentur. itaq; cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominẽ, ac minis insequi cœpisset, Larino profugit, et se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam fugam & sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nunquam legibus, nũquam inermẽ inimicis cõmittere ausus est: sed per illam L. Syllæ uim, atq; uictoriam Larinũ in summo timore omnium cum armatis aduolauit: Quatuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse imperatum, ut Aurium illũ, qui sibi delationẽ nominis, & capitis periculũ ostentarat, & alterũ Auriũ, & eius C. filium, & Sex. Virbiũ, quo sequestre in illo indice corrũpendo dicebatur esse usus, proscribẽdos interficiẽdosq; curaret. itaq; illis crudelissime interfectis, nõ mediocri ab eo cæteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. his rebus in causa iudicioq; patefactis, quis est, qui illum ab solui potuisse arbitraretur? Atq; hæc parua sunt: cognoscite reliqua, ut nõ aliquando condẽnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primũ uidete hominis audaciam. Sassiam in matrimoniũ ducere Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamẽ utriusque humanitatem, constantiamq; cognoscite. petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, & id magnopere cõtendit. illa autem uõ admiratur audaciã, non impudentiã asperna tur, non deniq; illam Oppianici dexteram, uiri sui sanguine redundantem reformidat: sed, ꝙ haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptijs abhorrere respondit. Op-

pianicus, qui pecuniã Sassiæ concupiuisset, domo sibi quærendum remedium existimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia infantem filiũ; alter autem eius filius, Pappia natus, Theani Apuli, quod abest à Larino decẽ et octo millia passuũ, apud matrem educaretur: accersit subito sine causa puerũ Theano, quod facere nisi ludis publicis, aut festis diebus antea non solebat. mater nihil mali misera suspicans mittit. ille se Tarentum proficisci cũ simulasset, eo ipso die puer, cũ hora undecima in publico ualens uisus esset, ante noctẽ mortuus, & postridie, antequã luceret, cõbustus est. atq; hũc tantũ mœrorem matri prius hominũ rumor, quàm quisquã ex Oppianici familia renunciauit. illa cum uno tempore audisset sibi non solum filium, sed etiã exequiarũ munus ereptũ, Larinum confestim exanimata uenit, et ibi de integro funus iam sepulto filio fecit. dies nondũ decẽ intercesserãt, cũ ille alter filius infans necatur. itaq; nubit Oppianico cõtinuo Sassia lætanti iã animo, & spe optima cõfirmata: nec mirũ, quæ se nõ nuptialibus donis, sed filiorũ funeribus delinitã uideret. itaq;, ꝙ cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille propter pecuniã liberos amittere iucundũ esse duxit. Sentio iudices, uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demõstratis uehemẽter esse cõmotos. quo tandẽ igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus nõ modo audiendũ fuit, uerum etiã iudicandũ? uos auditis de eo, in quem iudices non estis; de eo, quem non uidetis de eo, quem odisse iam non potestis; de eo, qui & naturæ, & legibus satisfecit, quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non ab inimico, auditis sine testibus,

auditis cum ea, quæ copiosissime dici possunt, breuiter à me strictimq; dicũtur. illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebãt; de eo, cuius præsentis nefariũ, & cõsceleratũ uultũ intuebantur; de eo, quẽ oderant propter audaciã; de eo, quẽ omni supplicio dignũ esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant uerba multorũ testiũ, audiebant, cũ unaquaq; de re à P. Canutio, homine eloquentissimo grauiter, & diu diceretur. & est quisquã, qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicũ iudicio oppressum, & circũuentum esse innocentẽ? Aceruatim iam reliqua iudices dicã, ut ad ea, quæ propiora huius causæ, & adiunctiora sunt, perueniã. uos quæso memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicũ mortuum, sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudiciũ ab hoc non esse corruptũ, hoc uti initio ac fundamento defensionis, Oppianicũ, hominẽ sceleratissimum, & nocentissimũ, esse damnatũ: qui uxori suæ Cluẽtiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cũ ipse poculũ dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori, nec diutius uixit, quàm locuta est: nã in ipso sermone hoc, & uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis omnia præterea, quæ solent esse indicia, & uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt: eodemq; ueneno C. Oppianicũ fratrem necauit. neq; est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus prætermissum uidetur: tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit: nam cum esset grauida Auria fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur, mulierem ueneno interfecit, ut unà illa, & quod

erat ex fratre conceptum, necaretur. poſtea fratrem ag=
greſſus eſt: qui ſero, iam exhauſto illo poculo mortis, cum
& de ſuo, & de uxoris interitu clamaret, teſtamētumq́;
mutare cuperet, in ipſa ſignificatione huius uolūtatis eſt
mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fra
terna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius
uita priuauit, quàm illi hanc ab natura propriam lucē
accipere potuerūt: ut omnes intelligerēt, nihil ei clauſum,
nihil ſanctum eſſe poſſe, cuius ab audacia fratris liberos
ne materni quidem corporis cuſtodia tegere potuiſſet.
memoria teneo, Mileſiam quādam mulierem, cum eſſem
in Aſia, quòd ab hæredibus ſecūdis accepta pecunia par
tum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis eſſe dā
natam: neq; iniuria, quæ ſpem parentis, memoriam nomi
nis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatū Reip.
ciuem ſuſtuliſſet. quanto eſt Oppianicus in eadem iniu=
ria maiore ſupplicio dignus? ſiquidem illa, cum ſuo cor
pori uim attuliſſet, ſe ipſam cruciauit: hic autem idem
illud effecit per alieni corporis mortem, atq; cruciatum.
cæteri non uidentur in ſingulis hominibus multa parri=
cidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inuentus eſt, qui in uno
corpore plures necaret. itaq; cum hanc eius conſuetudi
nem audaciamq́; cognoſceret auunculus illius adoleſcen
tis Oppianici, Cn. Magius; iſq́; graui morbo affectus eſ=
ſet, & hæredem illum ſororis ſuæ filium faceret: ami=
cis adhibitis, præſente matre ſua Dinea, uxorem ſuam in=
terrogauit, eſſet'ne prægnans: quæ cum ſe eſſe reſpon=
diſſet, ab ea petiuit, ut ſe mortuo, apud Dineam, quæ tum
ei mulieri ſocrus erat, quoad pareret, habitaret, dili=
gentiamq́; adhiberet, ut id, quod conceperat, ſeruaret, ut

saluum parere posset. itaq; ei testamento legat grandem pecuniã à filio, si qui natus esset: ab secundo hærede nihil legat. quid de Oppianico suspicatus sit, uidetis: quid iudicarit, obscurum nõ est: nam cuius filium faceret hæredẽ, eum tutorem liberis nõ adscripsit. quid Oppianicus fecerit, cognoscite, ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. quæ pecunia mulieri legata erat à filio, si qui natus esset, eã præsentem Oppianicus nõ debitam mulieri soluit: si hæc solutio legatorũ, & nõ merces abortionis appellãda est. quo illa pretio accepto, multisq; præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illã, quã in aluo cõmendatam à uiro cõtinebat, uicta auaritia sceleri Oppianici uendidit. nihil posse iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. quæ mulier obtestatione uiri decem illis mẽsibus ne domum quidem ullã, nisi socrus suæ, nosse debuit, hæc quinto mense post uiri mortẽ ipsi Oppianico nupsit. quæ nuptiæ nõ diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctæ. Quid illa cædes Asinij Larinatis, adolescentis pecuniosi, quàm clara, cũ recens fuit, quàm omnium sermone celebrata? Fuit Aiulius quidã Larinas, perdita nequitia, & summa egestate, arte quadã præditus ad libidines adolescentulorum excitandas accõmodata: qui ut se blãditijs, & assentationibus in Asinij cõsuetudinem penitus immersit, Oppianicus continuo sperare cœpit hoc se Aiulio, tãquam aliqua machina admota, capere Asinij adolescentiam, & fortunas eius patrias expugnare posse. ratio excogitata Larini est, res translata Romam: iniri enim id consilium facilius in solitudine, perfici rem eiusmodi commodius in

turba

turba poſſe arbitrati ſunt. Aſinius cum Aiulio Romam eſt profectus. hos ueſtigijs Oppianicus cõſecutus eſt. iam ut Romæ uixerint, quibus cõuiuijs, quibus flagitijs, quãtis & quàm profuſis ſumptibus, non modo conſcio, ſed etiam cõuiua, & adiutore Oppianico, longum eſt mihi dicere, præſertim ad alia properanti. exitũ huius aſſimulatæ familiaritatis cognoſcite. cum eſſet adoleſcens apud mulierculam quãdam, atq; ibi pernoctaret, & ibi diem poſterum cõmoraretur, Aiulius, ut erat conſtitutũ, ſimulat ſe ægrotare, & teſtamentum facere uelle. Oppianicus obſignatores ad eum, qui neq; Aſiniũ, neq; Aiulium noſſent, adducit, & illum Aſiniũ appellat: ipſe teſtamento Aſinij nomine obſignato, diſcedit: Aiulius illico conualeſcit. Aſinius autem breui illo tẽpore, quaſi in hortulos iret, in arenarias quaſdam extra portam Eſquilinã perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem deſideraretur; neq; in his locis, ubi ex cõſuetudine quærebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatiũ dictitaret, nuper ſe, & ſuos amicos teſtamẽtum eius obſignaſſe: liberti Aſinij, & nonnulli amici, ꝙ eo die, quo poſtremum Aſinius uiſus erat, Aiulium cum eo fuiſſe, & à multis uiſum eſſe conſtabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat Triumuir, conſtituunt. atq; ille continuo nullo teſte, nullo indice, recentis maleficij conſcientia perterritus, omnia, ut à me paulo ante dicta ſunt, exponit, Aſiniumq́; ab ſe, conſilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coràm tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium pleriq; noratis. non ille honorem à pueritia,

non ſtudia uirtutis,non ullum exiſtimationis bonæ fru=
ctum unquam cogitarat,ſed ex petulanti,atq; improbo
ſcurra in diſcordijs ciuitatis ad eam columnā,ad quam
multorū ſæpe conuicijs perductus erat,cum ſuffragijs
populi peruenerat.itaq; rem cum Oppianico tranſigit:
pecuniā ab eo accipit: cauſam & ſuſceptā,& manife=
ſtam relinquit. At tum in Oppianici cauſa crimen hoc
Aſinianum cum teſtibus multis,tum uero indicio Aiulij
probabatur.in quo inter allegatos Oppianici nomen pri
mum eſſe cōſtabat,eius,quem uos miſerū,atq; innocētem
falſo iudicio circunuentū eſſe dicitis.Quid?auiam tuam
Oppianice Dineam,cui tu es hæres,pater tuus nō mani=
feſto necauit? ad quam cū adduxiſſet medicū illum ſuū
iam cognitum & ſæpe uictorem,per quem interfecerat
plurimos,mulier exclamat ſe ab eo nullo modo uelle cu
rari,quo curante ſuos omnes perdidiſſet.tum repēte An
conitanū quendam L.Clodiū pharmacopolam circunfo
raneū,qui caſu tum Larinū ueniſſet,aggreditur,& cū
eo HS quadringentis,id quod ipſius tabulis tum eſt de=
monſtratum,trāſigit.L.Clodius,qui properaret,cui fora
multa reſtarēt,ſimul atq; introductus eſt,rem conficit:
prima potione mulierē ſuſtulit:neq; poſtea Larini pun=
ctum eſt tēporis cōmoratus.Eadem hac Dinea teſtamen
tum faciēte,cum tabulas prehēdiſſet Oppianicus,qui ge
ner eius fuiſſet,digito legata deleuit:et cum id multis lo
cis feciſſet; poſt mortē eius,ne literis coargui poſſet,teſta
mentū in alias tabulas trāſcriptū ſignis adulterinis obſi
gnauit.Multa prætereo cōſulto:etenim uereor,ne hæc ip
ſa nimiū multa eſſe uideātur: uos tamen eū ſimilem ſui
fuiſſe in cæteris uitæ partibus exiſtimare debetis. Illum

tabulas publicas Larini censorias corrupisse, Decuriones uniuersi iudicauerũt: cum illo iam nemo rationẽ, nemo rẽ ullam cõtrahebat: nemo illũ ex tam multis cognatis, et affinibus tutorẽ unquã liberis suis scripsit: nemo illum aditu, nemo cõgressione, nemo sermone, nemo cõuiuio dignũ iudicabat: omnes aspernabãtur, omnes abhorrebãt, omnes ut aliquã immanẽ, ac pniciosam bestiã, pestemq́; fugiebãt. hũc tamen hominẽ tam audacẽ, tam nefariũ, tam nocẽtem nũquã accusasset Habitus iudices, si id praetermittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus Oppianicus, erat, sed tamẽ erat uitricus: crudelis, et huic infesta mater, attamen mater: postremo nihil tam remotum ab accusatione, quàm Cluẽtius & natura, et uoluntate, et instituta ratione uitæ. sed cũ esset hæc illi proposita conditio, ut aut iuste pieq́; accusaret, aut acerbe, indigneq́; moreretur: accusare, quoquo modo posset, quàm illo modo emori, maluit. atq; ut hæc ita esse pspicere possitis, exponã uobis Oppianici facinus manifesto cõpertũ, atq; deprehẽsum: ex quo simul utrũq;, et huic accusare, et illũ cõdẽnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales quidã Larini appellabãtur, ministri publici Martis, atq; ei deo ueteribus institutis religionibusq; Larinatiũ cõsecrati. quorũ cũ satis magnus numerus esset; cumq; itẽ, ut in Sicilia pmulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarẽtur: repẽte Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq; Romanos, cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatiũ, cũctiq; municipes tulerũt: itaq; ab Habito petiuerũt, ut eã causam suciperet, publiceq́; defenderet. Habitus cũ se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamẽ pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo ꝙ

se nō solū suis cōmodis, sed etiā suorū municipū, cæterorumq; necessariorū natū esse arbitrabatur, tātæ uolūtati uniuersorū Larinatium deesse noluit. suscepta causa, Romamq; delata, magnæ quotidie contētiones inter Habitū et Oppianicum ex utriusq; studio defensionis excitabantur. erat ipse immani acerbáq; natura Oppianicus: incēdebat eius amentiam infesta atq; inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hūc à causa Martialiū dimouere. suberat etiam alia causa maior, quæ Oppianici, hominis auarissimi, atq; audacissimi, mentem maxime cōmouebat: nam Habitus usq; ad illius iudicij tēpus nullum testamētum unquam fecerat: neq; enim, legare eiusmodi matri, poterat in animum inducere, neq; testamento nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus sciret (neq; enim erat obscurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrē esse uentura: quæ ab sese postea, aucta pecunia maiore præmio, orbata filio minore periculo, necaretur. itaq; his rebus incensus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerūt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cū forma, tum moribus similes, municipum autem suorū dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, quā propè æquabilis, quàm ferè omnium cōstans, & moderata ratio uitæ, nemo uestrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabritijs semper usus est Oppianicus familiarissime. iam hoc ferè scitis omnes, quantam uim habeat ad coniungēdas amicitias studiorū, ac naturæ similitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæstum turpem esse arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ circūscriptionesq;

adolescentium nascerentur; cumq; essent uitijs, atq; improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat. itaq; tum sic statuit, per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) insidias Habito cõparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine Cleophanto: cuius seruum Diogenẽ Fabritius ad uenenum Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi atq; integer, sermonem Fabritij nõ est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophãtus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio Senatore familiarissimo suo cõmunicauit: qui qua fide, qua prudẽtia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut cõprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis: Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq; obsignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabritiorũ deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumuentũ dicit esse? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudiciũ adductus est? quod ingeniũ? quæ facultas dicendi? quæ à quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq; deprehẽsa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicũ, ut honeste absolui nullo modo potuerit.

Cognoſcite nūc ita reum citatum eſſe illum, ut re ſemel, atq; iterum præiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius iudices primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat: is erat libertus Fabritiorum. Scamander integrum cōſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in iudicium cauſa, certa res, uerum crimen allatum eſt. hic tum Fabritius, is, de quo ante dixi, qui liberto dānato ſibi illud impendere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſq; eorum magnū uſum eſſe ſciebat, frequētes eos ad me domū adduxit. qui quāquam de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabāt: tamen, quòd erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabātur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq; à me ut facerem, & ut cauſam Scamādri ſuſciperem, petebāt: in qua cauſa patroni omne periculum cōtinebatur. ego, qui neq; illis, talibus uiris, ac tam amātibus mei, rem poſſem ullam negare; neq; illud crimen tantū ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam cōmendabant, arbitrabātur: pollicitus ijs ſum, me omnia, quæ uellent, eſſe facturū. res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamāder reus: accuſabat P. Canutius, homo in primis ingenioſus, et in dicēdo exercitatus: accuſabat autem ille quidē Scamandrū uerbis tribus, uenenū eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicū conijciebātur: aperiebatur cauſa inſidiarū: Fabritiorum familiaritas cōmemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: deniq; omnis accuſatio uarie, grauiterq; tractata, ad extremū manifeſta ueneni deprehēſione cōcluſa eſt. hic ego cum ad reſpondendū ſurrexi, qua cura

dij immortales, qua solicitudine animi, quo timore? semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiescunq; dico, toties mihi uideor in iudicium uenire nõ ingenij solum, sed etiam uirtutis atq; officij: ne aut id profiteri uidear, quod nõ possim implere, quod est impudentiæ; aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita sum perturbatus, ut omnia timerem; si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in eiusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum: illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si in minus firmis causis hominum periculis non defuissem. itaque feci: sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia, ac perfugia causarum, ut hoc, quod timide dicam, cõsecutus sim, ne quis illi causæ patronum defuisse arbitraretur. sed ut quicquid ego apprehẽderam, statim accusator extorquebat è manibus. si quæsieram, an inimicitiæ Scamandro cum Habito: fatebatur nullas fuisse; sed Oppianicum, cuius ille minister fuisset, huic inimicissimum fuisse, atq; esse dicebat. sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuisse: concedebat; sed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necãdis exercitati, omnia bona Habiti uentura esse dicebat. cum illa defensione usus essem, quæ in libertinorum causis honestissima semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum: fatebatur; sed quærebat, cui probatus esset ipse patronus. cum ego pluribus uerbis in eo cõmoratus essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitu-

tumq; inter eos de alia re fuisse, ut medicamentum, non uenenum, Diogenes afferret, hoc cuiuis usu uenire posse: quærebat, cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cum obsignata pecunia uenisset. deniq; hoc loco causa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq; deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidijs, quæ fierent Habito, & de solicitatione Diogenis recenti re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atq; in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera, & periculo, & tota accusatione Oppianicus: neq; id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat, omni studio, gratiaq; pugnabat, postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso in loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omniũ iudicum non in Scamandrũ, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertusq; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta, ac manifesta faciebãt. cum in cõsiliũ iri oporteret, quæsiuit ab eo reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiã ferri uellet? de Oppianici sentẽtia responsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clàm uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs præter unã, quã suã Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factũ esse arbitraretur? quid est illa dãna-

tione iudicatum,nisi uenenum id,quod Habito daretur,
esse quæsitũ? quæ porrò tenuissima suspicio collata in Sca
mandrũ est,aut cõferri potuit,ut is sua spõte necare uo=
luisse Habitũ putaretur? atq; hoc tũ iudicio facto, et Op
pianico re,& existimatione iã,lege,& pronũciatione nõ
dũ condẽnato,tamẽ Habitus Oppianicũ reũ statim nõ fe
cit:uoluit cognoscere,utrũ iudices in eos solos essent seue=
ri,quos uenenũ habuisse ipsos cõperissent; an etiã consilia
cõscientiasq; eiusmodi facinorũ supplicio dignas iudica=
rent:itaq; C.Fabritiũ, quẽ propter familiaritatẽ Oppia
nici consciũ illi facinori fuisse arbitrabatur,reũ statim fe
cit:utq; ei locus primus cõstitueretur, propter causæ con
iunctionẽ impetrauit. hic tũ Fabritius non modo ad me
meos uicinos,& amicos Aletrinates nõ adduxit, sed ipse
ijs neq; defensoribus uti postea,neq; laudatoribus potuit:
rem.n.integrã hominis nõ alieni,quãuis suspiciosam,de=
fendere,humanitatis esse putabamus; iudicatã labefacta
re conari,impudẽtiæ.itaq; tũ ille inopia & necessitate co
actus,in causa eiusmodi ad Cepasios fratres cõfugit,ho=
mines industrios,atq; eo animo,ut,quæcunq; dicẽdi pote=
stas esset data,in honore,atq; in beneficio ponerent.iã hoc
quoq; propè iniquissime cõparatũ est; ꝙ in morbis corpo
ris,ut quisq; ẽ difficillimus,ita medicus nobilissimus,atq;
optimus quæritur;in periculis capitis,ut quæq; causa dif
ficillima est,ita deterrimus obscurissimusq; patronus ad=
hibetur.nisi forte hæc causa est,ꝙ medici nihil præter ar
tificiũ,oratores etiã auctoritatẽ præstare debent. citatur
reus:agitur causa:paucis uerbis accusat,ut de re iudica=
tã,Canutius.incipit longo,& alte petito prooemio respõ
dere maior Cepasius.primo attente auditur eius oratio:

erigebat animum iam demissum, & oppressum Oppiani
cus: gaudebat ipse Fabritius: non intelligebat, animos iu=
dicum non illius eloquentia, sed defensionis impudentia
cōmoueri. posteaquā de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant
in causa, addebat etiam ipse noua quædam uulnera. hoc
quanquam sedulo faciebat, tamen interdum non defen=
dere, sed præuaricari accusationi uidebatur. itaq; cū cal=
lidissime se dicere putaret; & cum illa uerba grauissima
ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices homi=
nū fortunas, respicite dubios, uariosq; casus, respicite C.
Fabritij senectutem: cum hoc, Respicite, ornandæ oratio=
nis causa sæpe dixisset, respexit ipse: at C. Fabritius à sub=
sellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere, stoma=
ri, atq; acerbe ferre patronus causam sibi eripi, & se cæ=
tera de illo loco, Respicite iudices, nō posse dicere: nec quic
quam propius est factum, quàm ut illum persequeretur,
& collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset
perorare. iam tum Fabritius primum suo iudicio, quod
est grauissimum; deinde legis ui, et sententijs iudicum est
condemnatus. quid est, ꝙ iam de Oppianici causa plura
dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duo
bus præiudicijs iam dānatus esset: ab ijsdem autem iudi=
cibus, qui Fabritiorum dānatione de Oppianico iudica=
rāt, locus ei primus est constitutus: accusatus est crimini=
bus grauissimis, ijs, quæ à me breuiter dicta sunt, et præ
terea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est
apud eos, qui & Scamādrū ministrū Oppianici, & Fa=
britium conscium maleficij condēnarant. utrū per deos im
mortales magis est mirandū, ꝙ is condemnatus est, an ꝙ
omnino respondere ausus est? quid. n. illi iudices facere po

tuerunt? qui si innocentes Fabritios condemnassent, tamẽ in Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iudicijs debuerunt. an uero illi sua per se iudicia rescinderent, cũ cæteri soleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs discrepẽt, prouidere? & illi, qui Fabritij libertũ, quia minister in maleficio fuerat; patronũ, quia conscius, condemnassent: ipsum principem atq; architectum sceleris absoluerent? & qui cæteros nullo præiudicio facto, tamen ex ipsa causa condẽnassent: hũc, quem bis condẽnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia senatoria non falsa inuidia, sed uera atq; insigni turpitudine notata, atq; operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullum reliquissent: quid.n. tandem illi iudices responderent, si quis ab ijs quæreret: condemnastis Scamandrũ, quo crimine? nempe, ꝙ Habitum per seruum medici ueneno necare uoluisset. quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil, sed administer erat Oppianici. condemnasti C. Fabritium, quid ita? quia, cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autem eius in maleficio deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse non probabatur. si igitur ipsum Oppianicum bis suis iudicijs condemnatum absoluissent, quis tantã turpitudinem iudiciorum, quis tantam incõstantiam rerum iudicatarũ, quis tantam libidinem iudicũ ferre potuisset? ꝙ si hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum est, illo iudicio reum cõdemnari, præsertim ab ijsdem iudicibus, qui duo præiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud uideatis necesse est, nullam accusatori causam esse potuisse, cur iudicium uellet corrumpere. Quæro enim abs te Tite Acti, relictis iam cæteris argumentis omnibus, num Fabritios

quoq; innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas? quibus iudicijs alter à Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnauit? age, si nocentes, cuius maleficij? nunquid præter uenenum quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nunquid aliud in illis iudicijs uersatum est, præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil inquam aliud iudices reperietis. extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid præter hoc uenenũ Oppianici nõ modo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum. multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram expectationi uestræ iudices. nam etsi à uobis sic audior, ut nunquam benignius, neq; attentius quenquam auditum putẽ: tamen uocat me aliò iandudum tacita uestra expectatio, quæ mihi obloqui uidetur. Quid ergo? negas'ne illud iudicium esse corruptum? non nego: sed, ab hoc corruptũ non esse, confirmo. à quo igitur est corruptum? opinor, primũ si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse condemnaretur; quàm illum, qui ueritus esset, ne alter absolueretur: deinde cum esset nemini dubium quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret; quàm eum, qui omni ratione cõfideret: postremo, certe potius illũ, qui bis apud eos iudices offendisset; quàm illum, qui bis causam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat; si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non

ab Habito;uinco,ab Oppianico : si ostendo,ab Oppianico;purgo Habitum.quare etsi satis docui,rationem nullam huic corrumpendi fuisse,ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum:tamen de illo ipso separatim cognoscite . Atq; ego illa non argumẽtabor, quæ sunt grauia uehementer : eum corrupisse,qui in periculo fuerit; eum,qui metuerit;eum , qui spem salutis in alia ratione non habuerit;eum,qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerum cum habeam rem non dubiam,sed apertam,atq; manifestam, enumeratio singulorum argumẽtorum non est necessaria.Dico,C.Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse.nunquis negat? te appello Oppianice,te T.Acti.quorum alter eloquentia damnationem illã,alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam : negate, negate inquam in eo loco:quid reticetis?at negare non potestis,quod repetistis,quod confessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis,cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam,post iudicium ereptam esse fateamini?quonam igitur hæc modo gesta sunt?repetam paulo altius iudices:et omnia,quæ in diuturna obscuritate latuerunt,sic aperiam,ut ea cernere oculis uideamini.uos quæso, ut adhuc me attẽte audistis,item,quæ reliqua sunt,audiatis:profecto nihil à me dicetur , quod non dignum hoc conuentu & silentio,dignum uestris studijs atq; auribus esse uideatur.Nam ut primum Oppianicus,ex eo , ꝙ Scamander reus erat factus, quid sibi impenderet , cœpit suspicari, statim se ad hominis egentis,audacis,in iudicijs corrum-

penatis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq; perfecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis postulabat. post autem cũ esset Scamander unius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus, acrioribus saluti suæ remedijs subueniẽdum putauit. tum à Staleno, sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audendum impudentissimo, ad efficiẽdum acerrimo (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxilium capiti & fortunis suis petere cœpit. iam hoc non ignoratis iudices, ut etiam bestiæ fame dominante plerunq; ad eum locum, ubi pastæ aliquando sint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum causam bonorum Safinij Atellæ recepisset, sexcentis millibus nummũ se iudicium corrupturum esse dixerat. quæ cũ accepisset à pupillo, suppressit, iudicióq; facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quá cum pecuniam profudisset, & sibi nihil nó modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset, statuit ad easdem sibi prædas ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaq; cum Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum præiudicijs uideret, promissis eũ suis excitauit abiectum, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem (quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum) negauit quenquam esse in ciuitate præter se, qui id efficere posset: sed primo grauari cœpit, quòd Aedilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiam atq; offensionem timere di

cebat: post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domũ iussit. quæ pecunia simul atq; ad eum delata est, homo impurissimus statim cœpit in eiusmodi mente & cogitatione uersari, nihil esse suis rationibus utilius, quàm Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam; damnato, repetiturum esse neminem. itaq; rem excogitat singularé. atq; hæc iudices, quæ uere dicũtur à nobis, facilius credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari C. Staleni uitã & naturã uolueritis. nam perinde ut opinio est de cuiusq; moribus, ita, quid ab eo factum & nõ factũ sit, existimari potest. Cũ esset egẽs, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cũ domi suæ, miserrimus & inanissimus, tantum nũmorũ positũ uideret: ad omnẽ malitiã & fraudem uersare mentẽ suam hæc secũ cogitãs cœpit. Dem'ne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ & infamiam quid quæretur? nihil excogitẽ, quãobrem Oppianico dãnari necesse sit? quì tandẽ? nihil. n. est, quod fieri nõ possit. si quis eũ forte casus ex periculo eripuerit, non'ne reddẽdum est? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditũ prosternamus. capit hoc consiliũ, ut pecuniã quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eã postea supprimat: ut, quoniã graues homines sua spõte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet.. itaq;, ut erat semper præposterus, atq; peruersus, initiũ facit à Bulbo, et eum, q iandiu nihil quæsierat, tristem atq; oscitantẽ leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis

Reip. seruiamus? ille uero, simul atq; hoc audiuit; ne gratis, quò uoles, inquit, sequar: sed quid affers? tũ ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur, & eum, ut cæteros appellet, quibuscum loqui consuesset, rogat: atq; etiam ipse cõditor totius negocij Guttam aspergit huic Bulbo. itaq; minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculæ degustarat. unus & alter dies intercesserat, cum res parum certa uidebatur: sequester & cõfirmator pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: quid tu, inquit, Pacete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quàm generis uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es, quærunt à me ubi sit pecunia. hic ille planus improbissimus, quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam cõdiderat, spe iam atq; animo incubaret, contrahit frontem (recordamini faciẽ, atq; illos eius fictos simulatosq; uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq; ea uitia, quæ à natura habebat, etiã studio atq; artificio quodam malitiæ condiuisset, pulchre asseuerat se ab Oppianico destitutũ: atq; hoc addit testimonij, sua illũ sententia, quam palàm omnes laturi essent, condẽnatum iri. manarat sermo in consilio, pecuniæ quãdam mentionem inter iudices esse uersatam: res neq; tam fuerat occulta, quàm erat occultãda; neq; tam erat aperta, quàm Reip. causa aperienda. in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenũ corruptũ esse sensisset, neq; dum rem perfectã arbitraretur, placuit repẽte iudices pronũciare.

ciare. iudices, se id uelle, dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectã esse arbitrabatur. in consiliũ erant ituri iudices triginta & duo: sentẽtijs decem & sex absolutio cõfici poterat: HS quadraginta millia nummũ in singulos iudices distributa eum numerũ sententiarũ cõficere debebant, ut ad cumulum spe maiorum præmiorũ ipsius Staleni sententia septimadecima accederet. atq; etiam casu tum, quod illud repẽte erat factum, Stalenus ipse nõ aderat, causam nescio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius, at nõ Oppianicus, neq; patronus eius L. Quintius: qui cum esset eo tempore Tribunus pl. cõuitium C. Iunio iudici quæstionis maximum fecit, ut ne sine Staleno in cõsilium iretur: cumq; id ei per uiatores cõsulto negligentius agi uideretur, ipse à publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit, Stalenũ ipse ad subsellia adduxit. cõsurgitur in cõsilium, cum sententias Oppianicus, quæ tum erat potestas, palàm ferri uelle dixisset, ut Stalenus scire posset, quid cuiq; deberetur. uaria iudicum genera, nũmarij pauci, sed omnes irati. ut enim qui accipere in campo cõsueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse: sic eiusmodi iudices infesti tum reo uenerant: cæteri nocẽtissimum esse arbitrabãtur, sed spectabant sententias eorũ, quos corruptos putabãt, ut ex ijs cõstituerent, à quo iudiciũ corruptũ uideretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset iudicandum. summa omniũ expectatio, quidnã sententiæ ferrent leues ac nũmarij iudices. atq; illi omnes sine ulla du

bitatione condénant. hic tum iniectus est hominibus scrupulus & quædã dubitatio, quidnã esset actũ. deinde homines sapiẽtes ex uetere illa disciplina iudiciorũ, qui neq; absoluere hominẽ nocentissimũ possent; neq; eũ, de quo esset orta suspicio pecunia oppugnatũ, re illa incognita primo cõdemnare uellent: nõ liquere, dixerunt. nõnulli autem seueri homines hoc statuerunt, quo quisq; animo quid faceret, spectari oportere: et si alÿ pecunia accepta uerũ iudicabant, tamen nihilo minus se superioribus suis iudiciÿs constare putabant oportere: itaq; damnarunt. quinq; omnino fuerunt, qui illum uestrum innocentem Oppianicum siue imprudentia, siue misericordia, siue aliqua suspicione, siue ambitione adducti absoluerent. condemnato Oppianico, statim L. Quintius, homo maxime popularis, qui omnes rumorũ, & cõcionum uentos colligere cõsuesset, oblatã sibi facultatem putauit, ut ex inuidia senatoria posset crescere, quòd eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atq; altera concio uehemens & grauis: accepisse pecuniam iudices, ut innocentem reum cõdemnarent, Tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla esse iudicia; qui pecuniosum inimicum haberet, incolumẽ esse neminẽ posse. homines totius ignari negotiÿ, qui Oppianicũ nunquã uidissent, uirũ optimũ, & hominem pudẽtissimũ, pecunia oppressum arbitrarẽtur, incẽsi suspicione rem in mediũ uocare cœperũt, & causam illam totam deposcere. atq; illo ipso tempore in ædes T. Anniÿ, hominis honestissimi, necessarÿ, & amici, noctu Stalenus accersitus ab Oppianico uenit. iam cætera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut

ille se redditurũ esse dixerit : ut eorũ sermonẽ omnẽ audierint uiri boni, qui tum consulto propè in occulto stetissent : ut res patefacta atq; in forũ prolata, & pecunia omnis à Staleno extorta, atq; erepta sit. huius Staleni persona populo iam nota atq; perspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniã, quã pro reo pronũtiasset, qui erãt in cõcione nõ intelligebant: neq;. n. docebãtur: uersatã esse in iudicio mẽtionem pecuniæ sentiebãt: innocentẽ reũ cõdemnatũ esse audiebant : Staleni sentẽtia cõdemnatũ uidebãt : nõ gratis id ab eo factum esse, ꝙ hominẽ norãt, iudicabãt : similis in Bulbo, in Gutta, in alijs nõnullis suspicio cõsistebat. itaq; cõfiteor (licet enim iam impune, hoc præsertim in loco, cõfiteri) quòd Oppianici nõ modo uita, sed etiã nomen ante illud tẽpus populo ignotũ fuisset ; indignissimum porrò uideretur, circũuentum esse innocentem pecunia ; hãc deinde suspicionẽ augeret Staleni improbitas, et nõnullorũ eius similiũ iudicũ turpitudo ; causam autẽ ageret L. Quintius, homo cũ summa potestate præditus, tũ ad inflãmãdos animos multitudinis accõmodatus: summam illi iudicio inuidiã, infamiamq; esse cõflatam. atq; in hanc flãmam recentem C. Iunium , qui illi quæstioni præfuerat, iniectum esse memini, & illum, hominẽ ædilitium, iam Prætorem opinionibus hominũ constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominũ de foro, atq; adeo de ciuitate esse sublatum. neq; me pœnitet, hoc potius tempore, quàm illo, causam A. Cluentij defendere. causa enim manet eadẽ, quæ mutari nullo modo potest : tẽporis iniquitas, atq; inuidia recessit: ut, quod in tẽpore mali fuit, nihil obsit; quod in causa boni fuit, prosit.

itaq;,nunc quemadmodum audiar, sentio,non modo ab iis,quorum iudicium atq; potestas est ; sed etiã ab illis, quorũ tantum est existimatio.at tum si dicerem,nõ audirer,nõ quòd alia res esset,immo eadẽ,sed tempus aliud. id adeo sic cognoscite. quis tum auderet dicere,nocẽtem cõdemnatum esse Oppianicum?quis nũc audet negare? quis tum posset arguere,ab Oppianico tẽtatum esse iudicium pecunia ? quis id hoc tempore inficiari potest? cui tum liceret docere,Oppianicum reum factum esse tum deniq;,cũ duobus proximis præiudiciis cõdẽnatus esset? quis est,qui id hoc tẽpore infirmare conetur?quare inuidia remota,quam dies mitigauit , oratio mea deprecata est,uestra fides,atq; æquitas à ueritatis disceptatione reiecit ; quid est præterea,quod in causa relinquatur? uersatã esse in iudicio pecuniam cõstat : ea,quæritur,unde profecta sit,ab accusatore , an ab reo . accusator dicit hæc : primum,grauissimis criminibus accusabã,ut nihil opus esset pecunia : deinde,cõdemnatum adducebam,ut ne eripi quidẽ pecunia posset : postremo,etiam si absolutus esset,mearũ tamen omniũ fortunarum status incolumis maneret.quid cõtra reus ? primum,ipsam multitudinem & atrocitatem criminũ pertimescebam: deinde, Fabritiis propter cõsciẽtiam mei sceleris cõdemnatis,me esse cõdemnatũ sentiebã : postremo,in eum casum uene=ram,ut omnis mearum fortunarũ status unius iudicii periculo contineretur. Age,quoniã corrumpendi iudicii causas ille multas,& graueis habuit,hic nullam,profe=ctio ipsius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius.hæc autem res habet hoc certe,ut nihil possit neq; additum,neq; detractum de re familiari la=

tere. anni ſunt octo, cum iſta cauſa in iſta meditatione uerſatur: cum omnia, quæ nunc ad eã rem pertinẽt, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ ueſtigiũ nullum inuenitis. quid? Albiana pecunia ueſtigijs ne uobis odoranda eſt, an ad ipſum cubile uobis ducibus uenire poſſumus? tenentur uno in loco HS ſexcenta quadraginta millia nummũ: tenẽtur apud hominem audaciſſimum: tenẽtur apud iudicẽ: quid uultis amplius? at.n. Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad iudicium corrumpendum conſtitutus. cur eum, cum in cõſilium iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cum in conſiliũ mittebant, Stalenũ iudicẽ, cui pecuniã dederant, nõ requirebãt? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? ſine Staleno ne in cõſiliũ iretur, tribunitia poteſtate perfectum eſt? at cõdemnauit. hanc.n. dãnationem dederat obſidem Bulbo, & cæteris, ut deſtitutus ab Oppianico uideretur. Quare ſi iſtinc cauſa corrũpendi iudicij, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc deniq; omnis fraus & audacia eſt; hinc pudor, honeſta uita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrũpendi iudicij cauſa: patiamini, ueritate patefacta, atq; omni errore ſublato, eò trãſire illius turpitudinis infamiã, ubi cætera maleficia cõſiſtant; ab eo inuidiã diſcedere aliquãdo, ad quẽ nunquã acceſſiſſe culpam uidetis. at enim pecuniã Staleno dedit Oppianicus, nõ ad corrũpendũ iudiciũ, ſed ad cõciliationem gratiæ. tène hoc Acti dicere, tali prudẽtia, etiã uſu atq; exercitatione præditũ? ſapientiſſimũ eſſe dicũt eum, cui, quod opus ſit, ipſi ueniat in mentẽ; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtẽperet. In ſtultitia

contra est : minus enim stultus est is, cui nihil in mētem
uenit ; quàm ille, qui, quod stulte alteri uenit in mētem,
cōprobat. istam cōciliationem gratiæ Stalenus tum recē
ti re, cum faucibus premeretur, excogitauit: siue, ut ho=
mines tum loquebātur, à P. Cethego admonitus, istā de=
dit cōciliationis & gratiæ fabulam: nam fuisse hunc ho
minū sermonem recordari potestis, Cethegum, quòd ho=
minem odisset, et quòd eius improbitatē uersari in Rep.
nollet, & quòd uideret eum, qui se ab reo pecuniā, cum
iudex esset, clàm atq; extra ordinē accepisse confessus es=
set, saluū esse nō posse, minus ei fidele cōsilium dedisse. in
hoc si improbus Cethegus fuit, uidetur mihi aduersariū
remouere uoluisse . sin erat eiusmodi causa, ut Stalenus
nummos se accepisse negare nō posset ; nihil autem erat
periculosius, nec turpius, quàm, ad quam rem accepisset,
cōfiteri : nō est cōsilium Cethegi reprehēdendum. uerum
alia causa tum Staleni fuit, alia nūc Acti tua est. ille, cū
re premeretur, quodcunq; diceret, honestius diceret, quā
si, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod
tum explosum & eiectum est, nūc retulisse demiror: qui
enim poterat tum in gratiā redire cū Oppianico Cluen
tius ? qui cum matre habebat simultates: hærebat in ta=
bulis publicis reus & accusator : condēnati erāt Fabri=
tij: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine igno
minia calumniæ relinquere accusationē Cluentius. an, ut
præuaricaretur? iam id quoq; ad corrūpendum iudiciū
pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre?
& omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum po=
tius, hominem ab utroq; alienissimū, sordidissimum, tur
pissimum, quàm per bonum aliquē uirum ageretur, &

amicum, necessariumq; cõmunem? Sed quid ego hæc pluribus, quasi de re obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua, non modo quãta fuerit, sed etiã ad quam rem data fuerit, ostẽdat. sexdecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpẽdos fuisse, ad Stalenũ sexcẽta et quadraginta millia nũmũ esse delata: si, ut tu dicis, gratiæ cõciliandæ causa, quadraginta istorũ accessio milliũ quid ualet? sin, ut nos dicimus, ut DC XL millia nummũ sexdecim iudicibus darentur, nõ Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt, à Cluẽtio iudiciũ esse corruptũ. immo uero ante hoc tẽpus omnino ista ipsa res suo nomine in iudiciũ nũquã est uocata: ita multũ agitata, ita diu iactata ista res est, ut hodierno die primũ causa illa defensa sit, hodierno die primũ ueritas uocem cõtra inuidiã his iudicibus freta miserit. uerũtamẽ multa ista iudicia quæ sũt? ego. n. me ad omnia cõfirmaui, et sic paraui, ut docerẽ, quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerẽtur, partim ruinæ similiora, aut tempestati, quã iudicio, et disceptatiõi fuisse; partim nihil cõtra Habitũ ualere; partim etiã pro hoc esse; partim esse eiusmodi, ut neq; appellata unquã iudicia sint, neq; existimata. hic ego, magis ut cõsuetudinẽ seruẽ, quã ꝙ uos nõ uestra hoc spõte faciatis, petam à uobis, ut me, dũ de his singulis disputo iudicijs, attẽte audiatis. Cõdẽnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat. adde etiã illud, si placet: tum est cõdemnatus, cum esset iudex quæstionis. nõ modo causæ, sed ne legi quidem quicquam per Tribunũ pl. laxamẽti datum est. quo tempore illum à quæstione ad nullum aliud Reip. munus abduci licebat, eo tẽpore ad

quæstionem ipse abreptus est: at quam quæstionem? uultus enim uestri iudices me inuitant, ut, quæ reticẽda putaram, libeat iam libere dicere. quid? illa tãdem quæstio, aut disceptatio, aut iudiciũ fuit putabo fuisse. dicat, qui uult hodie de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius causam dixerit. quemcũq; rogaris, hoc respõdebit, quòd pecuniam acceperit, quòd innocentem circũuenerit. est hæc opinio. at si ita esset, hac lege accusatũ esse oportuit, qua accusatur Habitus: at ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quintius: at neq; priuatus accusare, nec sedata iam inuidia uolebat. uidetis igitur, nõ in causa, sed in tẽpore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. multã petiuit: qua lege? quòd in legem nõ iurasset, quæ res nemini unquã fraudi fuit: & quòd C. Verres Prætor urbanus, homo sanctus, et diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. his de causis C. Iunius condemnatus est iudices, leuissimis, & infirmissimis, quas omnino in iudiciũ afferri nõ oportuit: itaq; oppressus est non causa, sed tempore. hoc uos Cluentio iudiciũ putatis obesse oportere? quã ob causam? si ex lege subsortitus nõ erat Iunius, aut si in legem aliquando nõ iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? nõ, inquit: sed ille iccirco his legibus cõdemnatus est, quòd cõtra aliã legem cõmiserat. qui hoc cõfitẽtur, possunt, illud idem iudiciũ nõ fuisse, defendere. ergo iccirco, inquit, infestus tum Prætor Iunio fuit, quòd illud iudiciũ corruptum per eum putabatur. num igitur hoc tempore causa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc est, ac tum fuit?

non opinor, ex iis rebus, quæ gestæ sunt, rem ullam potuisse mutari. quid ergo est causæ, quòd nũc nostra defensio audiatur tanto silentio, tunc Iunio defendendi sui potestas erepta sit? quia tum in causa nihil erat præter inuidiam, errorem, suspicionem, conciones quotidianas seditiose ac populariter cõcitatas. accusabat Tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia: ad iudicium non modo de concione, sed etiam cum ipsa concione ueniebat. gradus illi Aurelii tum noui, quasi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accusator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat. nuper apud C. Orchinium, collegam meũ, locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecuniis residuis non est constitutus: non quo illi aut exlegem esse Syllam, aut causam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: sed ꝙ accusante Tribuno pl. conditione æqua disceptari posse non putauerunt. quid? conferam Syllam'ne cum Iunio, an hunc Tribunum pl. cum Quintio, an uero tempus cum tẽpore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessariis, cliẽtibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quæsita, atq; collecta. hic Tribunus pl. modestus, pudens, non modo nõ seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempestatibus concitatũ. quæ cum ita essent, in Fausto tamen illi iudices statuerunt, iniqua conditione reum causam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quam quidem rationẽ uos iudices diligenter pro uestra sapientia, & hu=

manitate cogitare, et penitus perſpicere debetis, quid ma
li, quantum periculi unicuiq; noſtrum inferre poſſit uis
tribunitia, conflata præſertim inuidia, & cōcionibus ſe
ditioſe concitatis. optimis hercle temporibus, tum cum ho
mines ſe non iactatione populari, ſed dignitate, atq; inno
centia tuebantur, tamē nec C. Popilius, nec Q. Metellus,
clariſſimi atq; ampliſſimi uiri, uim tribunitiam ſuſtine=
re potuerunt: nedum his temporibus, his moribus, his ma
giſtratibus ſine ueſtra ſapientia ac iudiciorum remedijs
ſalui eſſe poſſimus. non fuit igitur illud iudicium iudicij
ſimile iudices, non fuit, in quo non modus eſt adhibitus,
non mos conſuetudoq; ſeruata, non cauſa defenſa. uis illa
fuit, &, ut ſæpe iam dixi, ruina quædam, atq; tempeſtas,
& quiduis potius, quàm iudicium, aut diſceptatio, aut
quæſtio. quòd ſi quis eſt, qui illud iudicium fuiſſe arbitre
tur, & qui his rebus iudicatis ſtandum putet: is tamen
hanc cauſam ab illa debet ſeiungere: ab illo. n. ſiue quòd
in legem non iuraſſet, ſiue quod ex lege ſubſortitus iudi
cem nō eſſet, multa petita eſſe dicitur: Cluentij autem ra
tio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita eſt, nul
la poteſt ex parte eſſe coniuncta. At etiam Bulbus eſt
condemnatus. adde, maieſtatis: ut intelligas hoc iudicium
cum illo non eſſe coniunctum. at eſt hoc illi crimen obie=
ctum. fateor: ſed etiam legionem eſſe ab eo ſolicitatā in
Illyrico, C. Coſconij literis, & multorū teſtimonijs planū
factum eſt: quod crimē erat proprium illius quæſtionis,
& quæ res lege maieſtatis tenebatur. at hoc obfuit ei ma
xime. iam iſta diuinatio eſt: qua ſi uti licet, uide ne mea
coniectura multo ſit uerior: ego. n. ſic arbitror, Bulbum,
quòd homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs cō

taminatus in iudiciũ ſit adductus, idcirco facilius eſſe damnatũ: tu mihi ex tota cauſa Bulbi, quod tibi cõmodum eſt, eligis, ut id eſſe ſecutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obeſſe huic cauſæ debet, quàm illa, quæ cõmemorata ſunt ab accuſatore, duo iudicia, P. Popilÿ & T. Guttæ, qui cauſam de ambitu dixerũt, qui accuſati ſunt ab ÿs, qui erãt ipſi ambitus cõdẽnati: quos ego non idcirco eſſe arbitror in integrũ reſtitutos, quòd planũ fecerint, illos ob rem iudicandã pecuniã accepiſſe; ſed quòd iudicibus probarint, quòd in eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent, ſe ad præmia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare exiſtimo, quin illa dãnatio ambitus nulla ex parte cum cauſa Cluentÿ, ueſtroq; iudicio cõiuncta eſſe poſſit. Quid, quòd Stalenus eſt condemnatus? non dico hoc tempore iudices, id quod neſcio an dici oporteat, illum maieſtatis eſſe damnatum: non recito teſtimonia hominum honeſtiſſimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab ÿs, qui M. Aemilio clariſſimo uiro Legati, & præfecti, & Tribuni militares fuerunt: quorum teſtimonÿs planum factum eſt, maxime eius opera, cum Quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionẽ eſſe cõflatam. ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de HS D C millibus: quæ ille cum accepiſſet nomine iudicÿ Safiniani, ſicut in Oppianici iudicio, poſtea retinuit atq; ſuppreſſit: omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta ſunt. hoc dico, eandem tum fuiſſe P. & L. Cominÿs, equitibus R. honeſtiſſimis hominibus, & diſertis, controuerſiam cum Staleno, quem accuſabant, quæ nunc mihi eſt cum Actio. Cominÿ dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Op=

pianico pecuniã accepisse, ut iudiciũ corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ causa se accepisse dicebat. irridebatur hæc illius recõciliatio, & persona uiri boni suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: q; bus subscripsit, Reges ab se in gratiam esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atq; fallaciæ: tota uita in eiusmodi ratione uersata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forensis in mediũ proferebatur, nũmarius interpres pacis, & cõcordiæ non probabatur. itaq; tum Stalenus, cum idem defenderet quod Actius, cõdemnatus est: Cominij, cũ hoc agerent, quod nos in tota causa egimus, probauerunt. quamobrem si Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluisse, Oppianicum iudici ad emendas sentẽtias dedisse pecuniam, iudicatum est; cum ita constitutum sit, uti in illa culpa aut Cluentius sit, aut Oppianicus, Cluentij nummus nullus iudici datus ullo uestigio reperitur, Oppianici pecunia post iudicium factum à iudice ablata est: potest esse dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non sit contra Cluentiũ, sed maxime nostram causam defensionemq; confirmet? ergo adhuc Iunij iudicium uideo esse eiusmodi, ut incursionẽ potius seditionis, uim multitudinis, impetum tribunitiũ, quàm iudicium appellandum putem. quòd si quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multam, quæ à Iunio petita sit, cum Cluẽtij causa posse coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum est: Bulbi, & Popilij, & Guttæ contra Cluentiũ non est: Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluẽtio sit, proferre possimus. Dixit'ne tandem causam C. Fidiculanius Falcula? qui

Oppianicum condemnarat: cum præsertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedisset. dixit, & bis quidem dixit: in summam. n. L. Quintius inuidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis, et turbulentis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, ꝙ non suæ decuriæ munere, neq; ex lege sedisset. paulo sedatiore tempore est accusatus, quàm Iunius, sed eadem ferè lege & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neq; turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. non numero hanc absolutionē: nihilo minus enim potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rem iudicādam pecuniam, quam captam nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quæstionis eius nō fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse à Cluentio HS CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere à senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus: acta est enim causa more maiorum, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demōstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, nō modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constarent, audire præterea nihil debuisse. tum etiam illi quinq;, qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus si qui quæreret, sedissent ne iudices in C. Fabritiū: sedisse se dicerent. si interrogarentur, num quo crimine is esset accusatus, præterquam ueneni eius, quod quæsitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent ro-

gati, quid iudicassent: condemnasse se dicerent: nemo.n. absoluit. eodem modo quæsitum si esset de Scamandro, certe idem respondissent: tametsi ille una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorum suam dici uellet. uter igitur facilius suæ sententiæ rationem redderet? is'ne, qui se & sibi, & rei iudicatæ constitisse dicit; an ille, qui se in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios uehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia non debeo disputare: neq; enim dubito, quin ij tales uiri suspicione aliqua perculsi repétina, de statu suo declinarent. quare eorum, qui absoluerunt, misericordiã non reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte, non Staleni fraude, constantiã comprobo: eorum uero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorant, & quẽ ipsi bis iam antea condẽnarant, nullo modo poterant, condemnare, cum tãta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset iniecta, paulo posterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto solum sapientes illos iudicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime ac sapientissime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior cõmemorari potest? non absoluit. quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atq; eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, consilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita sunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuencius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina?

qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente Rep. floruerunt. ex eodem numero L. Cassius, Cn. Neuius, pari & integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. atq; ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. ò innocétiam Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui condénauit, constans existimatur. hæc tũ agitante Quintio, neq; in concione, neq; in iudicio demonstrata sunt: neq;.n. ipse dici patiebatur, nec per multitudinem concitatã consistere cuiquam in dicendo licebat. itaq; ipse, postquam Iunium peruertit, causam totam reliquit: paucis.n. diebus illis & ipse priuatus est factus, & hominum studia deferbuisse intelligebat. q si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam insolentiam noratis hominis, noratis animos eius ac spiritus tribunitios. quod erat odium, dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? quàm grauis, atq; intolerabilis arrogãtia? qui illud etiã ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, nõ sibi ac defensioni suæ condonatũ esse Oppianicũ: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eũ fuisse desertum, qui se ad patronũ illum cõtulisset: erat enim Romæ summa copia patronorum, hominũ eloquentissimorum, atq; amplissimorum: quorum certe aliquis defendisset equitem R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. nam Quin-

tius quidem, quam causam unquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unquam nó modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quòd Rostra iandiu uacua, locumq; illũ post aduentum L. Syllæ à tribunitia uoce desertum oppresserat, multitudinemq; iam desuefactam à concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat, idcirco cuidam hominum generi paulisper iucundior fuit. atq; idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum ascenderat? neq; iniuria: facite enim, ut non solum mores eius, & arrogantiam, sed etiam uultũ, atq; amictum, atq; illam usq; ad talos demissam purpuram recordemini. is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex iudicio discessisse uictũ, rem ab subsellijs in Rostra detulit. & iam querimur, sæpe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam unquam fuisse maiores. ubi, si quis ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur, usq; eò peruenit, quoad eum industria cum innocentia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, quòd sit ignobilis: procedit sæpe longius, quàm si idem ille esset cũ ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut Quintius (nihil enim dicam de cæteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? quòd eo loco fuit, ita tulerunt, ut, si quid haberet a natura boni, prodesse ei putarent oportere, superbiam autem atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quàm pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum

esse

tum esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at causam totam nõ audierat: at in concionibus omnibus à L. Quintio uehementer erat, & sæpe uexatus. illa igitur omnia Quintiana iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocẽs Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis cõdemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum si innocens Falcula, quæso quis nocens? si hic gratis cõdemnauit, quis accepit? nego rem esse ullam in quenquã illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta non sit; neq; aliquid fuisse in Fidiculanij causa, quod idem nõ esset in cæterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerũ esse concedis, Oppianicum gratis cõdemnatum esse fateare. quanquam satis magno argumento esse debet, ꝙ ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primũ illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus: nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege causam diceret; certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut qua quisq; lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accusatorum, tãtis præmijs cæteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet; P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius

rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere non debeo: nũquam.n. ea diligentia, quæ solet adhiberi in cæteris iudicijs, eadem reo damnato adhibita est. in litibus æstimandis ferè iudices aut, quòd sibi eum, quem semel condemnarunt, inimicum putant esse; si qua in eum lis capitis illata est, nõ admittunt: aut, ꝙ se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarũt, negligentius attendunt cætera. itaq; & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri uidemus, ut, reo dãnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cum fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium non esse iudicium. Scæuola cõdemnatus est alijs criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus: omni cõtentione pugnatum est, ut lis hæc capitis, æstimaretur: quæ res si rei iudicatæ põdus habuisset, ille postea uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem nostri nũquam neq; iudicium nominarunt, neq; perinde ut rem iudicatam obseruauerũt, animaduersio, atq; auctoritas censoria. qua de re antequã dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda sunt, ut à me cum huiusce periculi, tum cæterorum quoq; officiorum, et amicitiarum ratio cõseruata esse uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui Censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia, cum altero uero (sicuti & pleriq; uestrum sciũt) magnus usus, & summa utriusq; officijs cõstituta necessitudo est. quare quicquid de sub=

ſcriptionibus eorum mihi dicẽdum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam nõ de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim: à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia ſua uirtute, ſummisq; honoribus, quos à populo R. adeptus eſt, honoris cauſa nominatur, facile hoc iudices impetrabo, ut quã ipſe adhibere cõſueuit in amicorũ periculis fidem, et diligentiam, tum uim animi, libertatemq; dicendi, in hac mihi cõcedat ut tãtum mihi ſumam, quãtum ſine huius periculo præterire nõ poſſum. à me tamen, ut æquũ eſt, omnia caute, pedetentimq; dicẽtur, ut neq; fides huius defenſionis relicta, neq; cuiuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur. Video igitur iudices, animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdam illius cõſilij Iuniani, cũ iſtam ipſam cauſam ſubſcriberẽt. Hic primum illud cõmune proponam, nunquam animaduerſionibus cenſorijs hãc ciuitatem ita cõtentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neq; in re nota cõſumam tempus exemplis: ponam illud unum; C. Getam, cum à L. Metello, & Cn. Domitio Ceſs. ex ſenatu eiectus eſſet, Cenſorẽ ipſum poſtea eſſe factum; & cuius mores à Cenſoribus erãt reprehenſi, hũc poſtea & populi R. et eorum, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. quòd ſi illud iudicium putaretur, ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuum omni honore ac dignitate priuãtur, ſic hominibus ignominia notatis neq; ad honorem aditus, neq; in curiã reditus eſſet. nũc ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti cõdemnarit, is omnibus ornamentis amiſſis nũquã ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autẽ ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus duo Cenſores, clariſſimi uiri,

sapientissimiq; homines, furti, et captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in senatum redierunt, sed etiam illarum ipsarum rerum iudicijs absoluti sunt. neminem uoluerunt maiores nostri non modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus causis aut magistratum capere nõ liceat, aut iudicem legi, aut alterũ accusare, hæc ignominiæ causa prætermissa est: timoris enim causam, non uitæ pœnam in illa potestate esse uoluerunt: itaq; nõ solum iudices illud ostendam, quod iam uidetis, populi R. suffragijs sæpenumero censorias subscriptiones esse deletas, uerum etiã iudicijs eorum, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primũ iudices, senatores, equitesq; R. in cõpluribus iam reis, quos cõtra leges pecunias accepisse subscriptum est, suæ potius religioni, quàm Censorum opinioni paruerunt. deinde Prætores urbani, qui iurati debent optimum quenq; in selectos iudices referre, nũquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerũt. Censores deniq; ipsi sæpenumero superiorum Censorum iudicijs (si ista iudicia appellari uultis) non steterũt. atq; etiam ipsi inter se Censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, sed etiam rescindat; ut alter de senatu mouere uelit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. quare qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ à populo R. rescindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à ma=

giſtratibus negligi, ab ijs, qui eandem poteſtatem adepti ſunt, cómutari, inter collegas diſcrepare uideatis? quæ cum ita ſint, uideamus quid tandem Cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus; utrum, quia Cenſores ſubſcripſerint, ita ſit; an, quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. ſi ideo, quia ſubſcripſerint: uidete quid agatis, ne in unumquenq; noſtrũ Cenſoribus in poſterum poteſtatem permittatis; ne ſubſcriptio cenſoria nõ minus calamitatis ciuitatibus, quàm illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre; ne cenſoriũ ſtylum, cuius mucroné multis remedijs maiores noſtri retuderunt, æque poſthac, atq; illum dictatorium gladium, pertimeſcamus. ſin autem, ꝙ ſubſcriptũ eſt, quia uerum eſt, idcirco graue debet eſſe: hoc quæramus, uerũ ſit, an falſum, remoueantur auctoritates cenſoriæ, tollatur id ex cauſa, quod in cauſa nõ eſt. doce, quã pecuniã Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodũ dederit: unum deniq; aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ ueſtigium oſtende. uince deinde uirum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquã ſecus eſſe exiſtimatum, nihil deniq; præiudicatum: tum auctoritatem Cenſorũ amplexato, tum illorum iudicium cum re cóiunctum eſſe defendito. dum uero eum fuiſſe Oppianicum cõſtabit, qui tabulas publicas municipij ſui corrupiſſe iudicatus ſit; qui teſtamẽtum interleuerit; qui ſuppoſita perſona falſum teſtamẽtum obſignandũ curarit; qui eum, cuius nomine id obſignatũ eſt, interfecerit; qui auũculum filij ſui in ſeruitute, ac uinculis necarit; qui municipes ſuos proſcribendos, occidendosq; curarit; qui eius uxorẽ, quem occiderat, in matrimoniũ duxerit; qui

pecuniam pro abortione dederit; qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq; liberos, fratremq; ipsum, qui deniq; suos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno suo quæreret, manifesto sit deprehensus; cuius ministris consciysq; damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniã iudici dederit ad sententias iudicum corrũpendas: dum hæc inquam de Oppianico cõstabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur, quid est quòd te ista censoria siue uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hũc innocentem opprimere posse uideatur? quid igitur Censores secuti sunt? ne ipsi quidẽ, ut grauissime dicam, quicquã aliud dicent, præter sermonem atq; famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento cõperisse, nihil deniq; causa cognita statuisse dicẽt. quòd si ita fecissent, tamen id nõ ita fixum esse deberet, ut cõuelli nõ liceret. nõ utar exemplorum copia, quæ summa est: nõ rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem, scribam ædilitium, D. Matriniũ cum defendissem apud M. Iuniũ, Q. Publicium Prætt. & M. Pletoriũ, C. Flaminiũ Aedill. curules, persuasi ut scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti Censores ærariũ reliquissent: cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quærendũ esse duxerunt. nam hæc quidẽ, quæ iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquilium, & in T. Guttam uideo esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia. quid? cæteri uidelicet gratis condemnarũt. nõ est igitur circumuen=

tus, non est oppressus pecunia, nõ, ut illæ Quintianæ con ciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo auctoritate Censorum affines ei turpitudini iudicari. nam, ut illud afferant, nihil est; quod de ijs duobus habuerint cõpertum, de cæteris cõperisse. nã illud quidem minime probãdum est, ad notationes auctoritatemq; censoriam exemplum illos à cõsuetudine militari transtulisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si à multis esset flagitiũ rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere Censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione uitiorum, qui cõuenit? nam miles, qui locũ non tenuit, qui hostiũ impetum, uimq; pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies Censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur te sciente & uidente curia senatorem, populus R. iudicem, Resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? & qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriæ seueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus?

tu magister ueteris disciplinæ & seueritatis, si aut reti nes quenquam sciens in senatu scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem pœna affici oportere cõuenire? & quam conditionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandem tu in pace cõstitues improbitati senatoris? ꝙ si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriam transferendum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem, sortiri ad pœnam, atq; hominum delictum fortunæ iudicio cõmittere, minime censoriũ est: certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam & turpitudinem nõ oportet. uerum omnes intelligimus in istis subscriptionibus uẽtum quendam popularem esse quæsitum. iactata res erat in cõcione à Tribuno seditioso: incognita causa probatum il-
* lud erat: multitudinem illicitum est cõtradicere: nemo deniq;, ut defenderet cõtrariã partem, laborabat: in inuidiam porrò magnã illa iudicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. prætermitti à Censoribus & negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos cæteris uitijs atq; omni dedecore infames uidebant, eos hac quoq; subscriptione notare uoluerunt, & eo magis, quòd illo ipso tempore, illis Censoribus erant iudicia cum equestri ordine cõmunicata, ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quòd si hanc apud eos ipsos Censores mihi aut alij causam agere licuisset, hominibus tali prudentia certe probauissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse co-

gniti, nihil comperti, ex tota ipsá subscriptione rumorem quendam & plausum popularem esse quæsitum. nã in L. Popilium, qui Oppianicum cõdemnarat, subscripsit L. Gellius, q̃ is pecuniam accepisset, quo innocentem condemnaret. iam id ipsum quantæ diuinationis est, scire innocentem fuisse reum, quem fortasse nunquam uiderat? cum homines sapientissimi iudices (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) causa cognita sibi dixerint, non liquere. uerum esto. condemnat Popilium Gellius, iudicat accepisse à Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popilium, quòd erat libertini filius, in senatum nõ legit: locum quidem senatorium ludis & cætera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum. & eundem Popilium postea Lẽtulus in ambitus iudicio pro testimonio diligentissime laudat. quare neque L. Gellij iudicio stetit Lentulus, neque Lentuli existimatione contentus fuit Gellius: & si uterque Censor Censoris opinione standum non putauit, quid est quamobrem quisquam nostrum censorias subscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet esse oportere? at in ipsum Habitum animaduerterunt, nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitæ non dicam uitium, sed erratum: neque enim hoc homine sanctior, neque probior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior esse quisquam potest: neque illi aliter dicunt; sed eandem illam famam iudicij corrupti secuti sunt: neque ipsi secus existimant, quàm nos existimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; sed putarunt prætermitti accusatorem non potuisse, cum animaduersum esset in iudices.

qua de re tota ſi unum factũ ex omni antiquitate pro=
tulero,plura non dicam: non enim mihi exemplum ſum
mi & clariſſimi uiri P.Africani prætereũdum uidetur.
qui cum eſſet Cenſor,& in equitum cenſu C.Licinius Sa
cerdos prodijſſet,clara uoce,ut omnis concio audire poſ
ſet,dixit ſe ſcire illum uerbis conceptis peieraſſe: ſi quis
contra dicere uellet,uſurum eſſe eum ſuo teſtimonio: de=
inde cum contra nemo diceret, iuſſit equum traducere.
itaq; is,cuius arbitrio & populus R.& exteræ gentes cõ
tentæ eſſe conſueuerunt,ipſe ſua conſcientia ad ignomi=
niam alterius contentus non fuit.quòd ſi hoc Habito fa
cere licuiſſet,facile illis ipſis iudicibus & falſæ ſuſpicio=
ni,& inuidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet. Vnum
etiam eſt,quod me maxime conturbat, cui loco reſponde
re poſſe uix uideor, ꝙ elogium recitaſti de teſtamẽto Cn.
Egnatij patris,hominis honeſtiſſimi uidelicet,& ſapien=
tiſſimi,idcirco ſe exhæredaſſe filium, ꝙ is ob Oppianici
damnationem pecuniam accepiſſet.de cuius hominis leui
tate & inconſtantia plura non dicam.hoc teſtamentum
ipſum,quod recitas,eiuſmodi eſt,ut ille, cum eum filium
exhæredaret,quem oderat,ei filio cohæredes homines alie
niſſimos coniungeret,quem diligebat.Sed tu Acti conſi=
deres cenſeo diligenter, utrum cenſorium iudicium gra
ue uelis eſſe,an Egnatij.ſi Egnatij,leue eſt quod Cenſores
de cæteris ſubſcripſerunt;ipſum enim C.Egnatium, quẽ
tu grauem eſſe uis,ex ſenatu eiecerunt: ſin autem cenſo
rium,hunc Egnatium,quem pater cenſoria ſubſcriptio=
ne exhæredauit,Cenſores in ſenatu,cum patrem eijcerẽt,
retinuerũt.at enim ſenatus uniuerſus iudicauit illud cor
ruptum eſſe iudicium: quomodo? ſuſcepit cauſam. an po

tuit rem delatam eiusmodi repudiare? cum Tribunus pl. populo concitato rem penè ad manus reuocasset, cum uir optimus, & homo innocentissimus pecunia circumuentus esse diceretur, cum inuidia flagraret ordo senatorius, potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo Reip. repudiari? at quid est decretum? quàm iuste? quàm sapienter? quàm diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. Vtrum, uidetur senatus id factum iudicare, an, si factum sit, moleste grauiterq; ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum sententijs Cluentium condemnatum esse dicitis. sed quæro à uobis, num istam legem ex isto S. C. L. Lucullus Cos. homo sapientissimus tulerit? num anno post
* M. Lucullus & C. Cassius? in quos cum Consules designatos idem illud senatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pecunia factum esse arguis, neq; id ulla tenuissima suspicione confirmas: factum est primo illorum æquitate & sapiétia Consulum, ut id, quod senatus decreuerat ad illud inuidiæ præsens incendium restinguendum, id postea referendum ad populum nõ arbitrarentur. ipse deinde populus R. qui L. Quintij Trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore & concursu totam illam legem, & quæstionem repudiauit. Ex quo intelligi potuit id, quod sæpe dictũ est; ut mare, quod sua natura tranquillum sit, uentorum ui agitari atq; turbari, sic et

populum R. sua sponte esse placatum, hominum seditioso rum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quã ego turpi= ter penè præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex ora tione nescio qua Actius, quam meam esse dicebat, cohor= tationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & cõmemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani: perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum di sputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore præterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum cõmemoraui, neque pro testimonio dixi, & il= la oratio potius temporis mei quàm iudicij & auctori= tatis fuit. cum enim accusarem, & mihi initio proposuis sem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cumq; omneis offensiones iudiciorum non ex mea opinio ne, sed ex hominum rumore proferrem: istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. sed er rat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iu= dicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se ha= bere arbitratur: omnes enim illæ orationes causarum, et temporum sunt, nõ hominum ipsorum, ac patronorum: nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ no= stra auctoritate constituantur, sed quæ ex re ipsa causáq; ducantur. hominem ingeniosum M. Antonium aiunt soli tum esse dicere, idcirco se nullam unquam orationẽ scri psisse, ut, si quid aliquando, quod non opus esset, ab se esset dictũ, posset se negare dixisse: perinde quasi, quid à nobis

dictum aut actum sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L. Plancium defenderet accusante M. Bruto, homine in dicendo uehementi & callido; cum Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, q in dissuasione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum potest de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliæ summis ornat senatum laudibus; et multa in equites R. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorũ iudicum in Crassum incenderentur; aliquantum esse cõmotus dicitur. itaq; in respondendo primũ exposuit utriusq; rationẽ temporis, ut oratio ex re, & causa habita uideretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quẽ hominẽ, & non solũ qua eloquentia, uerũ etiam quo lepore, & quibus facetijs præditũ lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cũ singulis libellis, quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. eorũ initia cũ recitarẽtur, ea quæ uobis nota esse arbitror: FORTE EVENIT VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; fundũ Priuernatẽ flagitabat: IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS FILIVS; Albanum poscebat: IN TYBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; Tyburtem fundũ requirebat: Brutũ autẽ hominẽ sapientem, q filij nequitiã uideret, quæ prædia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. q si potuisset honeste scribere, se in bal

neis cum id ætatis filio fuiſſe, non prætcriiſſet: eas ſe tamē ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex cēſu quærere. Craſſus tum ita Brutum ultus eſt, ut illum recitationis ſuæ pœniteret: moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe in iis orationibus reprehenſum, quas de Rep. habuiſſet, in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. ego autem illa recitata eſſe non moleſte fero: neq; enim ab illo tempore, quod tum erat; neq; ab ea cauſa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt: neq; mihi quicquam oneris ſuſcepi, cum iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſam & libere poſſem defendere. quòd ſi uelim cōfiteri, me cauſam A. Cluentii nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim iudices cum à uobis quoq; ipſis hoc impetrare ſit æquiſſimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionē attuliſtis, hanc cauſa perſpecta atq; omni ueritate cognita deponatis. Nūc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt T. Acti de Oppianici damnatione, reſpondi: confiteare neceſſe eſt, te opinionem multum fefelliſſe, quòd exiſtimaris me cauſam A. Cluentii non facto eius, ſed lege defenſurum. nam hoc perſæpe dixiſti, tibi ſic renunciari, me habere in animo cauſam hanc præſidio legis defendere. itane eſt? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & eſt neſcio quis de iis, quos amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad aduerſarios deferat. quiſnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa eſt: ſed nimirum tibi iſthuc lex ipſa renunciauit. ſed nū tibi ita defendiſſe uideor, ut tota in cauſa mentionē ullam fecerim legis? nū ſecus hāc

causam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus à me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceat'ne mihi legũ praesidio à capite periculũ propulsare? mihi uero iudices non displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti pudentisq; iudicio. non solum meo consilio uti cõsueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & consilio, & uoluntati obtempero: nam ut hæc ad me causa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis condemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare cœpit, ut ne sese lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam: affirmabát enim lacrymans, non se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ, quàm existimationis. morem homini gessi: & tamen idcirco feci (neque enim id semper facere debemus) quòd uidebam per se ipsam causam copiosissime sine lege posse defendi: uidebam in hac defensione, qua iam sum usus, plus dignitatis; in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. ꝙ si nihil aliud esset actum, nisi ut hác causam obtinerem: lege recitata perorassem: neq; me illa oratio commoueret, quòd ait Actius, indignum esse facinus, si senator iudicio quẽquam circũuenerit, legibus eum teneri; si eques R. hoc idem fecerit, non teneri. ut tibi concedam hoc indignum esse (quod cuiusmodi sit, iam uidero) tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, discedi à legibus: hoc enim uinculum est huius dignitatis, qua fruimur in Rep. hoc

fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. ut corpora nostra sine mēte, sic ciuitas sine lege suis partibus, ut neruis, ac sanguine, & mēbris, uti nō potest. legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum deniq; idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. quid est Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ uis est, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceantur? uos autē iudices quamobrem ex tam magna multitudine ciuiū tam pauci de hominum fortunis sententiā fertis? quo iure Actius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tādiu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæstioni uideo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumq; hoc iudicium (ut antea dixi) quasi mente quadam regi, & administrari. quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij et C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circunspicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio, & præscripto fieri uidebitis. si quis apud me te T. Acti reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæstio cōstituta est, iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum est. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT,

DIDERIT,EMERIT,HABVERIT,DEDERIT.quid eadem lex ſtatim adiūgit? recita.DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO:cuius? qui coierit?cōuenerit?nō ita eſt.quid ergo eſt?dic:QVI TRIBVNVS MIL.LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS,QVI'VE QVAESTOR,TRIBVNVS PL.deinceps omneis magiſtratus nominauit: QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT,DIXERIT:quid tum?QVI EORVM COIT,COIERIT,CONVENIT,CONVENERIT,QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR.q̄ eorū?quorū?uidelicet,qui ſupraſcripti ſūt.quid intereſt utro modo ſcriptum ſit? etſi eſt apertū,tamen ipſa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur. QVI VENENVM MALVM FECIT,FECERIT. omnes uiri,mulieres,liberi,ſerui in iudiciū uocantur.ſi item de coitione uoluiſſet,adiunxiſſet,Qui'ue coierit.nūc ita eſt. DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT.QVI EORVM COIT,COIERIT.num is eſt Cluētius?certe nō eſt.quis ergo eſt Cluētius? qui tamen defendi cauſam ſuam lege nolit.itaq; abijcio legem: morem Cluētio gero.tibi tamē Actio pauca,quæ ab huius cauſa ſeiūcta ſunt,reſpondebo:eſt enim quiddā in hac cauſa,quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid, quod ego ad me putem pertinere.hic ſua putat intereſſe, ſe re ipſa & geſto negotio,nō lege defendi:ego autē mea exiſtimo intereſſe,me nulla in diſputatione ab Actio ui=

deri esse superatum. nō enim mihi hæc causa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicunq; hac facultate defensionis cōtenti esse possunt. nolo quenquam eorum, qui adsunt, existimare, me, quæ de lege ab Actio dicta sunt, si reticuerim, cōprobare. quamobrem Clueti de te tibi obsequor; neq; ego legem recito; neq; hoc loco pro te dico: sed ea, quæ à me desiderari arbitror, nō relinquā. Iniquū tibi uidetur Acti esse, nō iisdem legibus omnes teneri. Primum (ut id iniquissimū esse confitear) huiusmodi est, ut cōmutatis eis opus sit legibus, non ut iis, quæ sunt, nō pareamus. deinde quis unquā hoc senator accusauit, ut, cū altiorem gradū dignitatis beneficio populi R. esset cōsecutus, eo se putaret durioribus legum cōditionibus uti nō oportere? quàm multa sunt cōmoda, quibus caremus: quàm multa molesta ac difficilia, quæ subimus. atq; hæc omnia tantū honoris et amplitudinis cōmodis cōpensantur. Cōuerte nūc ad equestrem ordinem, atq; in cæteros ordines: easdem uitæ cōditiones non perferent: putāt enim minus multos sibi laqueos legum, & conditionū, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui in summū locū ciuitatis aut non potuerūt ascendere, aut nō petiuerūt. Atq; ut omittā leges alias omnes, quibus nos tenemur, cæteri autem sunt ordines liberati: hāc ipsam legem, ne quis iudicio circūueniretur, C. Gracchus tulit: eā legem pro plebe, nō in plebem tulit. postea L. Sylla, homo à populi causa remotissimus, tamen, cum eius rei quæstionē hac ipsa lege constitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus nō est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod ha=

buit in equeſtrem ordinem, nihil feciſſet libentius, quàm
omnẽ illam acerbitatẽ proſcriptionis ſuæ, queſtus in uete
res iudices, in hãc unam quæſtionem contuliſſet. nec nũc
quicquam agitur, mihi credite iudices, & proſpicite id,
quod prouidendũ eſt, niſi ut equeſter ordo in huiuſce le-
gis periculum includatur: neq; hoc agitur ab omnibus,
ſed à paucis: nam iĳ ſenatores, qui ſe facile tuẽtur inte-
gritate, & innocẽtia, quales (ut uere dicam) uos eſtis, &
cæteri, qui ſine cupiditate uixerũt, equites ordini ſenato-
rio dignitate proximos, cõcordia coniũctiſſimos eſſe cu-
piũt: ſed iĳ, qui ſe uolunt poſſe omnia, neq; præterea quic
quã eſſe aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu
ſe putant equites R. in poteſtatem ſuã redacturos, ſi con
ſtitutũ eſt, ut de iĳs, qui rem iudicarint, huiuſcemodi iudi
cia fieri poſſint: uident enim auctoritatem huius ordi-
nis cõfirmari: uident iudicia cõprobari: hoc metu pro-
poſito, euellere ſe aculeũ ſeueritatis ueſtræ poſſe confidũt.
quis. n. de homine audeat paulo maioribus opibus prædi
to uere & fortiter iudicare, cum uideat ſibi de eo, quòd
coierit, aut cõſenſerit, cauſam eſſe dicendam? ò uiros for
tes equites R. qui homini clariſſimo, ac potentiſſimo M.
Druſo Trib. pl. reſtiterunt, cũ ille nihil aliud ageret cum
illa cũcta, quæ tum erat, nobilitate, niſi uti, qui rem iudi
caſſent, huiuſcemodi quæſtionibus in iudicium uocaren
tur. tunc C. Flauius Puſio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa
robora populi R. cæteriq; huiuſcemodi ordinis non fe-
cerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid cul-
pæ ſuſcipere ſe putarent recuſando, ſed apertiſſi-
me repugnarunt, cum hæc recuſarent, & palàm
fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent: ſe potuiſſe iu-

dicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petẽdos cõferre uoluissent: sese uidisse, in ea uita qualis splẽdor inesset, quãta ornamẽta, quæ dignitas: quæ se nõ cõtempsisse, sed ordine suo patrumq; suorũ contentos fuisse, & uim illam trãquillam & quietam, remotam à procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatem integrã restitui oportere; aut, quoniam id nõ posset, eam cõditionem uitæ, quam secuti petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinẽ prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorũ nouorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse, propterea ꝙ ea conditione proposita petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum summũ recte factis maiores nostri præmiũ, tum plura peccatis pericula proposita esse uoluerũt. illi nõ hoc recusabant, ea ne lege accusarẽtur, qua nũc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia: intelligebant enim ea lege equestrem ordinem non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit, quo minus uel ea lege rationem uitæ suæ redderet, qua non teneretur. quæ si uobis cõditio placet, omnes id agamus, ut hæc quamprimũ in omneis ordines quæstio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniã omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutem deniq; legi-

bus obtinemus, à legibus non recedamus: simul & illud quàm sit indignũ cogitemus, populum R. aliud nũc agere, uobis Remp. & fortunas suas cõmisisse, ipsum sine cura esse, nõ metuere ne lege ea, quam nũquã ipse iusserit, & quæstione, qua se solutum liberumq; esse arbitretur, per paucos iudices astringatur: agit enim sic causam T. Actius, adolescẽs bonus, & disertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attẽditis, & auditis silentio, sicut facere debetis. A. Cluentius eques R. causam dicit ea lege, qua lege senatores, & ij, qui magistratum habuerunt, soli tenentur. mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia constituere defensionis meæ non licet. si obtinuerit causam Cluẽtius (sicuti uestra æquitate nixi cõfidimus) omnes existimabunt id, quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniã ita defensus sit; in lege autem, quã attingere noluerit, præsidij nihil fuisse. Hic nũc est quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. præstare debeam: quoniam is meæ uitæ status est, ut omnis mihi cura, atq; opera posita sit in omnium periculis defendendis. Video quãta, & quàm periculosa, & quã infinita quæstio tentetur ab accusatoribus, cum eam legem, quæ in nostrũ ordinẽ scripta sit, in populum R. transferre conẽtur. qua in lege est: QVI COIERIT: quod quàm late pateat, uidetis: CONVENERIT: æque infinitum, & incertum est: CONSENSERIT: hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obscurũ, & occultum est: FALSVMVE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana testimonium dixit unquã, cui nõ hoc periculum T. Actio auctore paratum esse uideatis? nam dicturum quidem

certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse cõfirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negociũ facesse tur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius causam legis præsidio defensurũ, & uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturum, et omni me defensione usurum esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandũ est, non cõceditur: non enim debeo dubitare iudices, quin, si qua ad uos causa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius uestræ, quàm odio pareatis: est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantũ sibi à populo R. esse permissum, quantum cõmissum, & creditũ sit; &, non solum sibi potestatem datã, uerũ etiam fidem habitam esse, meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quem non oderit, cõdemnare; & semper, non quid ipse uelit, sed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione uersetur. cũ hæc sunt uidenda, tum uero illud est hominis magni iudices atq; sapientis, cũ illam iudicandi causa tabellam sumpserit, nõ se putare esse solum, neq; sibi, quodcũq; concupierit, licere, sed habere in cõsilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odiũ, inuidiam, metum, cupiditatesq; omneis amouere; maximiq; æstimare cõscientiam mentis suæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest: quæ si optimorũ cõsiliorum, atq; factorũ testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu,

& summa cum honestate uiuemus. hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cogitasset, profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, statuere, & nõ deuinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimiũ, pro Reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quæ, quia uestræ quæstionis erant, idcirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil, præter inuidiam, attulissent. Atq; ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari potuerunt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. Ab nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in rebus eius incõmodis subleuarunt. atq; hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessarijq; cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, & manus attulisse. Cum quædam in collibus (ut solet) controuersia pastorũ esset orta, Habiti uillici rem domini, et priuatam possessionem defenderũt. cum esset expostulatio facta, causa illis demonstrata, sine iudicio cõtrouersiáq; discessum est. P. Aelij testamẽto propinquus exhæredatus cum esset, hæres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neq; hic in testamẽto faciẽdo interfuit: idq; testamẽtũ ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamẽto, inficiatum esse. Non est ita: sed cum HS XXX scripta essent,

pro HS CCC, neq; ei satis cautũ uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suæ: primo debere negauit, post sine cõtrouersia soluit. Celij cuiusdam Samnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de sectoribus; quo tempore eam primum liberã esse audiuit, sine iudicio reddidit Celio. Ennium esse quendã, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidã calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cũ seruo Habiti furti egit, nuper ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio (mihi credite) nobis ijsdẽ fortasse patronis calumniã nõ effugiet. Atq; etiã, ut nobis renunciatur, hominem multorũ hospitum, A. Binniũ quendam coponẽ de uia Latina, subornatis, qui sibi à Cluentio, seruisq; eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, quàm breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurãdum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc conuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligãt, quàm paucis uerbis hæc causa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta sint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni

uirtute præditus L. Pletorius ſenator, qui illius Capacis
hoſpes fuit, & familiaris. apud hũc ille Romæ habitauit,
apud hunc ægrotauit, huius domi eſt mortuus. haud hæ=
res eſt Cluentius: inteſtatum dico eſſe mortuum, poſſeſſio
nemq; eius bonorum Prætoris edicto huic illius ſororis fi
lio, adoleſcenti prudentiſſimo, & in primis honeſto, equi
ti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterũ
ueneficij crimen, Oppianico huic adoleſcenti, cum eius in
nuptijs more Larinatium multitudo hominum prande=
ret, uenenum Habiti conſilio paratum: id cum daretur
in mulſo, Balbutium quendam eius familiarem interce=
piſſe, bibiſſe, ſtatimq; eſſe mortuum. Hæc ego ſi ſic agerẽ,
tanquam mihi crimen eſſet diluendum, hæc pluribus uer
bis dicerem, quæ nũc paucis percurrit oratio mea. Quid
unquam Habitus in ſe admiſit, ut hoc tantum ab eo faci
nus non abhorrere uideatur? quid autẽ magnopere Op=
pianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipſa
cauſa nullum facere potuerit, huic autẽ accuſatores ma=
tre uiua deeſſe non poſſent: quod iam intelligetis. an ut de
cauſa eius periculi nihil decederet, ad cauſam nouum cri
men accederet? quod autem tempus ueneni dãdi illo die?
in illa frequentia? per quem porrò datum? unde ſum=
ptum? quæ deinde interceptio poculi? cur nõ de integro
autem datum? multa ſunt, quæ dici poſſunt: ſed non cõ
mittam, ut uidear non dicendo uoluiſſe dicere: res enim
iam ſe ipſa defendat. Nego illum adoleſcentem, quem ſta
tim epoto poculo mortuum eſſe dixiſtis, omnino illo die
eſſe mortuum. magnum & impudens mendacium. per=
ſpicite cætera. dico illum, cum ad illud prandium crudi=
or ueniſſet, &, ut ætas illa fert, ſibi tum non peperciſſet,

aliquot dies ægrotasse, & ita esse mortuum. quis huic rei testis est? idem qui sui luctus, pater, pater inquã illius adolescentis: quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem, nisi molestum est, paulisper exurge, & perfer hunc dolorem commemorationis necessariæ: in qua ego diutius nõ morabor, quoniã, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocenti mœror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret. Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi crimẽ est iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod à me initio orationis meæ dictum est; quicquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quicquid hoc tempore habeat solicitudinis ac negocij, id omne à matre esse conflatũ. Oppianicum ueneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam familiarem illius, idq; Habiti consilio factum esse, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ causa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet: inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolũt, uel quòd metuũt, uel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quòd iam Oppianicum pœna affectum pro maleficijs, eiectũ è ciuitate quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito, an ne accusaretur à condẽnato, an ne exulis testimonio læderetur? sin autem, quòd oderat, Habitus idcirco illum uita frui noluit: adeò'ne erat stultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur, damnati, exulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, ne-

mo adire, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hũc si acerbe, & penitus oderat, non eum quãdiutissime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unũ in malis perfugiũ erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset (ut multi sæpe fortes uiri in eiusmodi dolore) mortẽ sibi ipse conscisset. huic quãobrem id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nã nũc quidem quid tandem illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos quàm hic reliquisse; à socrus, ab uxorum, à fratris, à liberũ pœnis actum esse præcipitẽ in sceleratorũ sedẽ, atq; regionem. quæ si falsa sunt, id quod omnes intelligũt: quid ei tandẽ aliud mors eripuit, præter sensum doloris? Age uero uenenũ per quẽ datum? per M. Aselliũ. quid huic cũ Habito? nihil, atq; adeo, ꝙ ille Oppianico familiarissime ẽ usus, potius etiã cõtra simultas. ei'ne igitur, quẽ sibi offensiorẽ, Oppianico familiarissimũ sciebat esse, potissimũ & suũ scelus, & illius periculum cõmittebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandũ excitatus es, hunc Asellium esse inultũ tandiu sinis? cur nõ Habiti exẽplo usus es, ut per illũ, qui attulisset uenenũ, de hoc præiudicaretur? iã uero illud quàm nõ probabile, quàm inusitatum iudices, quàm nouũ? in pane datũ uenenũ. facilius'ne potuit, quã in poculo? latẽtius potuit abditum aliqua in parte panis, quàm si totũ colliquefactũ in potione esset? celerius potuit comesum, quã epotũ, in uenas, atq; in omneis partes corporis ꝑmanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; quàm in poculo, cũ ita cõfusum eẽt, ut secerni nullo

modo posset? at repentina morte periit. quod si esset ita factū, tamen ea res propter multorū eiusmodi mortē satis firmam ueneni suspicionem non haberet: si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodū post mortem in Habitum sit crimen à matre quæsitum, cognoscite. Cum uagus, & exul erraret, atq; undiq; exclusus Oppianicus in Falernum se ad C. Quintilium contulisset, ibi primum in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq; ægrotauit. cum esset una Sassia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quàm uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset; & ius illud matrimonij castū, atq; legitimum damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam conualesceret, neq; in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc ad Vrbem profectus esset (solebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, posteaquam ad Vrbem cum febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio iudices eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis; aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionem habere de uiri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Habitus in emen-

do Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodã seruo suo quæsituram esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppia nico in quæstionem postulauit. hic cum esset illo tempore puer, & illa quæstio de patris sui morte constitui dicere tur; etsi illum seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare. aduo cantur amici, & hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atq; omnibus rebus ornati: tormẽ tis omnibus uehementissimis quæritur. cum essent animi seruorum & spe, & metu tentati, ut aliquid in questio= ne dicerent, tamen (ut arbitror) auctoritate aduocatorũ, & ui tormentorum adducti, in ueritate manserunt, ne= que se quicquam scire dixerunt. quæstio illo die de ami= corum sententia dimissa est. satis lõgo interuallo post ite rum aduocantur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: auersari ad uocati, et iam uix ferre posse: furere crudelis, atq; impor tuna mulier, sibi nequaquam, ut sperasset, ea, quæ cogi= tasset, procedere. cum iam tortor, atq; essent tormenta ip sa defessa; neq; tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, et summa uirtute præditus, intelligere se dixit, nõ id agi, ut uerum inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam cæteri comprobarunt, ex omnium sententia cõ stitutum est, satis uideri esse quæsitum. redditur Oppiani co Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mœ rens, quòd iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, sed ne ficta quidem su=

ſpicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam uenit, quæ à Stratone illo uenenũ antea uiro ſuo datũ ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei cõtinuo, & ornatam Larini medicinæ exercẽdæ cauſa tabernam dedit. unum, alterũ, tertiũ annum Saſſia quieſcebat, ut uelle, atq; optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id ſtruere, & moliri uideretur. tum interim Hortenſio, Metello Coſs. ut hunc Oppianicum aliud agentem ac nihil eiuſmodi cogitantem ad hanc accuſationem detraheret, inuito deſpondit ei filiam ſuam, illam, quam ex genero ſuſceperat, ut eũ nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum poſſit habere in poteſtate. hoc ipſo ferè tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armarium, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcinamq; deiecit, ipſe armarij fundum execuit, & ſeſtertiorum, & auri quinq; pondo abſtulit, uno ex ſeruis puero non grandi conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuiſſet. quidã ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dẽtium, et tortuoſam uenire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circunſecari uideretur. ne multa, perquiritur à coactoribus, inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem omnem dominæ indica

uit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto: nam quid quiſquam ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis; armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus uериſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſa in quæſtionem poſtulauit. Oppianicus primo recuſauit: poſteaquam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſeruum fideliſſimum non in quæſtionem tulit, ſed planè ad ſupplicium dedit. poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de uiri morte habebatur: & de quibus ſeruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in ſuſpicionem uocati ſunt: de Stratone & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? ita'ne tandem? mulier iam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & cæterorum, honeſtiſſimorum uirorum, ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum uideri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte abfuiſſe dicatis, ſed bono uiro, in filij caput quæſtionem habere conata eſt. an hoc dicitis? mihi enim uenit in mentem, quid dici poſſit, tametſi adhuc nõ eſſet dictum: cũ haberetur de furto quæſtio, Stratoné aliquid de ueneno eſſe cõfeſſũ. hoc uno

modo iudices sæpe multorum improbitate depressa ueritas emergit, & innocētiæ defensio interclusa respirat; quòd aut ij, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantū excogitant; aut illi, quorum eminet audacia atq; proiecta est, à consilijs malitiæ deserūtur. quòd si aut cōfidēs astutia, aut callida esset audacia, uix ullo obsisti modo posset. utrum, furtū factum non est? at nihil clarius Larini fuit: an ad Stratonē suspicio nō pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & à puero conscio est indicatus. an id actum non est in quærendo? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id, quod dicendum uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cum de furto quæreretur, tum Strato ijsdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi, mulier abundat audacia, consilio & ratione deficitur: nā tabellæ quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ, uobisq; editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, post aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percontatione quæsitum, sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidem,

aut

aut media, aut in aliqua deniq; parte quæstionis uerbũ fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem iudices eadem manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat, hác fictam quæstioné conscripsisse. atq; istá ipsam quæstioné, dicite, quis obsignauit? unũ aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominé, quem ego proferri malim, quàm nemine nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indiciũ sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium afferas; neque earum auctorem literarũ, neq; obsignatorem, neq; testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales uiri cóprobabunt? esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quæstio iudicibus, quid? amicis hospitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tãdem ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone & Nicostrato? quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romá deducere, dare potestatem indicandi, incolumem deniq; seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic tépori debuisti. nam Stratonem quidem iudices in crucem actum esse execta scitote lingua: quod, nemo est Larinatium, qui nesciat. timuit mulier amens nó suam cóscientiam, nó odium municipum, non famá omniũ, sed, quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri, sic metuit ne cóndemnaretur extrema seruuli uoce morientis. quod hoc portentũ, dij immortales? quod tantũ monstrum in ullis locis? quod tam infestũ scelus & immane aut unde natum esse dicamus? iam enim uidetis profecto iudices, nó

ſine neceſſarijs me ac maximis cauſis principio orationis meæ de matre dixiſſe: nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitaue rit, effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam: mit to nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris ex= pulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiuſce uitæ periculum, ſed ad cõmune familiæ dedecus pertine= bant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror; quarũ illa cũ obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum deniq; in familiæ luctum, atq; in priuignorum funus nupſit: prætereo, ꝙ Aurium Melinũ, cuius illa quõdam ſocrus, paulò ante uxor fuiſſet, cũ Oppianici eſſe opera proſcri= ptum, occiſumq; cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq; coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis indicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primũ que= ror, de illo ſcelere, quod nunc deniq; patefactum eſt, Fa= britiani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum cæte= ris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus ac manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno ce= lata mater: nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet, certe poſtea, deprehenſa re, nõ illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet, ſed ut à crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumq; illam in perpetuũ ſcelere omni affluentẽ reliquiſſet. nõ modo id nõ fecit, ſed ab illo tem pore nullum locũ prætermiſit, in quo nõ inſtrueret inſi= dias aliquas, ac dies omnes ac noctes tota mẽte mater de pernicie filij cogitaret. quæ primũ, ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis muliebribus, collocatione filiæ, ſpe hæreditatis obſtrinxit. itaq; apud cæ teros nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs ſæpe fie

ri diuortia, atq; affinitatū diſſidia uidimus: hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putauit, niſi qui in matrimonium ſororem eius ante duxiſſet. cæteri nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias affinitatis cōiunctionem pignori fore putauit. neq; in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo compararet; ſed etiā cogitauit, quibus eum rebus armaret: hinc enim illæ ſolicitudines ſeruorum & minis, & promiſſis: hinc illæ infinitæ crudeliſſimæq; de morte Oppianici quæſtiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illæ triennio poſt habitæ Larini quæſtiones: eiuſdem amentiæ falſæ cōſcriptiones quæſtionum: ex eodem furore etiā illa conſcelerata exectio linguæ: totius deniq; huius ab illa eſt & inuenta, & adornata comparatio criminis. atq; his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romā ipſa miſiſſet, pauliſper conquirendorum & conducendorum teſtium cauſa Larini eſt cōmorata: poſtea autem cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum eſt, confeſtim huc aduolauit, ne aut accuſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet, aut ne forte mater hoc ſibi optatiſſimum ſpectaculum huius ſordium atque luctus, et tanti ſqualoris amitteret. iam uero quod iter Romam eius mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego propter uicinitatem Aquinatium & Venafranorum ex multis audiui & cōperi: quos concurſus in his oppidis? quantos & uirorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quandam Larino, atq; illam uſque à mari ſupero Romam proficiſci, cum magno comitatu & pecu-

nia, quo facilius circunuenire iudicio capitis atq; oppri=
mere filium posset. nemo erat illorum, penè dicam quin
expiandum illum locum esse arbitraretur, quacunq; illa
iter fecisset: nemo, quin terram ipsam uiolari, quæ ma
ter est omniū, uestigijs conscelerata matris putaret. itaq;
nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot
hospitibus inuentus est, qui non cōtagionem aspectus fu
geret. nocti se potius ac solitudini, quā ulli aut urbi, aut
hospiti, cōmittebat. nunc uero quid agat, quid moliatur,
quid deniq; quotidie cogitet, quem ignorare nostrum pu
tat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quo=
rum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. quin
etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse, sce=
leratasq; eius preces, & nefaria uota cognouimus, qui=
bus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur;
neq; intelligit, pietate, & religione, et iustis precibus deo
rum mentes, non contaminata superstitione, neq; ad sce=
lus perficiendum cæsis hostijs, posse placari: cuius ego fu
rorem, atq; crudelitatē deos immortales à suis aris, atq;
templis aspernatos esse confido. Vos indices, quos huic A.
Cluentio quosdam alios deos ad omne uitæ tempus for=
tuna esse uoluit, huius importunitatem matris à filij ca=
pite depellite. multi sæpe in iudicando peccata liberū pa
rentum misericordiæ concesserunt: uos ne huius hone=
stissime actam uitam matris crudelitati condonetis, ro=
gamus: præsertim cum ex altera parte totum munici=
pium uidere possitis. omnes scitote iudices (incredibile di
ctu est, sed à me uerissime dicetur) omnes Larinates, qui
ualuerunt, uenisse Romam, ut hunc studio, frequentiaq;
sua, quātum possent, in tanto eius periculo subleuarent.

pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum scitote esse traditum, idq́; in præsentia in cōmuni Italiæ pace domesticis copiys esse tutum. quos tamen ipsos æque & eos, quos præsentes uidetis, huius expectatio iudiciy dies noctesq́; solicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, sed de totius municipiy statu, dignitate, cōmodisq́; omnibus sententias esse laturos: summa est enim iudices hominis in cōmunem municipiy rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter suos locumq́; à maioribus traditum sic tuetur, ut maiorum grauitatem, constantiam, gratiam, liberalitatem assequatur. itaq; iys eum uerbis publice laudant, ut non solum testimonium suum, iudiciumq́; significent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, uos quæso, qui eam detulistis, assurgite. ex lacrymis horum iudices existimare potestis, omnes hæc Decuriones decreuisse lacrymantes. Age uero uicinorū quantum studium, quàm incredibilis beneuolentia, quanta cura est? non illi in libellis laudationum decreta miserunt, sed homines honestissimos, quos nossemus omnes, huc frequentes adesse, & hunc præsentes laudare uoluerūt. adsunt Ferentani, homines nobilissimi; Marrucini item: pari dignitate Theano, Apuloq́;, atq; Luceria equites Romanos, honestissimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq́; ex Samnio cum laudationes honestissimæ missæ sunt, tum homines amplissimi, nobilissimiq́; uenerunt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honesti homines, & summo splendore præditi, difficile dictu est, quàm sint soliciti, quàm

laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quàm, non abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præsentem possem P. Heluidium Rufum equitem R. omnium ornatissimum nominare: qui cum huius causa dies noctesq; uigilaret, & cum me hãc causam doceret, in morbum grauem periculosumq; incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quàm de sua uita laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi & honestissimi, par studium & testimonio & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. & ne longum sit: omniũ uicinorum summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiã, meumq; unà laborem, qui totam hanc causam uetere instituto solus peroraui, uestramq; simul iudices æquitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat: at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & scelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. atq; etiã nomina necessitudinum, nõ solum naturæ nomen & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iam deniq; adducta est, ut sibi, præter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare iudices, si scelus odistis: prohibete aditum matris à filij sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex uictoria liberũ: patiamini matrem, ne orbata filio læ-

tetur, uictam potius uestra æquitate discedere. sin autem, id quod uestra natura postulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq; diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum iudices, tot annos in falsa inuidia, periculisq; uersatum: qui nunc primum post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestræ æquitatis erigere animum, & paulum respirare à metu cœpit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. orat uos Habitus iudices, et flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces à uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico homini nefario condemnato iam & mortuo condonetis. quòd si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentem: næ iste miser iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, sæpe, & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabritianum uenenum: quod si tum indicatum non esset, non huic ærumnosissimo uenenũ illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur: satis diu fuit in miserijs iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animũ nõ iam expletum esse putemus. uos, qui æqui estis omnibus, qui, ut quisq; crudelissime oppugnatur, eum lenissime subleuatis: cõseruate A. Cluentiũ; restituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum

ſtudia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq; ueſtris obſtringite: ueſtrum eſt hoc iudices, ueſtræ dignitatis, ueſtræ clementiæ: recte hoc repetitur à uobis, ut uirum optimum atq; innocentiſſimum, plurimisq; mortalibus charum atq; iucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus eſſe inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur: dicēt enim Decemuiri id, quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est; post eosdem Consules, Regis Alexandrini testamēto regnum illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus iis, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorū somnia; & utrum cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc proximo capite, ut impurus helluo turbet Remp. ut à maioribus nostris possessiones relictas disperdat & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quæ Decemuiri uendant, hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum: agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperii in commune

odium orbis terræ uocabatur;urbes pacatæ, agri socio-rum,regum status Decemuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur. expecto, quid Tribunus pl. uigilans & acutus excogitet. ueneat, inquit, silua Scantia. utrum tandem, hanc siluam in relictis possessionibus, an in Censorū pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam iniquum est, tamen consume sanè, quoniam cōmodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis Consulibus atq; hoc senatu? tu ullum uectigal attingas? tu populi R. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem Consulem iudicabo, quàm illos fortissimos uiros, qui apud maiores nostros fuerunt; quòd quæ uectigalia illis Consulibus populo R. parta sunt, ea me Consule ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sanè est in eo diligens: nullam enim prætermittit. persequitur in tabulis Censorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionē populi R. proscriptam à Tribuno pl. constitutam in mensem Ianuarium: &, credo, non dubitatis, quin idcirco hæc ærarij causa non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepererunt, ut esset quod nos largitionis causa uenderemus.

Videte nunc, quoad fecerit iter apertius, quàm antea: nam, superiore parte legis quemadmodū Pompeium oppugnarent, à me indicati sunt: nūc iam se ipsi indicabūt. Iubent uenire agros Attalensium atq; Olympenorum: hos populo R. Seruilij fortissimi uiri uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminij, partim L. Pauli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt:

deinde agrum optimum & fructuosissimum Corinthi=
um, qui L. Mummij imperio ac felicitate ad uectigalia
populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania a=
pud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia
uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uen=
dunt, quam P. Africanus nudatam tectis ac mœnibus, si
ue ad notandam Carthaginensiũ calamitatem, siue ad te
stificandam nostram uictoriã, siue ad oblatam aliquã re
ligionẽ, ad æternã hominũ memoriã consecrauit. his insi
gnibus atq; insulis imperij uenditis, quibus ornatã uobis
maiores uestri Remp. tradiderũt, iubet eos agros uenire,
quos Rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappado=
ciaq; possederit. nũ obscure uidentur propè hasta præco=
nis insectari Cn. Põpeij exercitum, qui uenire iubeant eos
ipsos agros, in quibus ille etiã nunc bellũ gerat, atq; uer
setur? hoc uero cuiusmodi est, ꝙ eius auctionis, quã cõsti
tuunt, locũ sibi nullum definiunt? nã Decemuiris, quibus
in locis ipsis uideatur, uẽdendi potestas lege permittitur.
Censoribus uectigalia locare nisi in conspectu populi R.
nõ licet: his uẽdere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiã
nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt, ut
in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in com
pitis auctionentur. hic permittit sua lege Decemuiris, ut,
in quibus cõmodum sit tenebris, aut in qua uelint solitu
dine, bona populi R. possint diuendere. iam illa omnibus
in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm
formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decemuiralis
futura sit, non uidetis? hæreditatum obeundarum causa,
quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priua=
tum ad negocium exierunt, non maximis opibus, neque

ſumma auctoritate præditi, tamē auditis profecto quàm
graues eorum aduentus ſocijs ueſtris eſſe ſoleant. quam=
obrem quid putatis impendere hac lege omnibus genti=
bus terroris & mali, cum mittātur in orbem terrarum
Decemuiri ſummo cum imperio, ſumma cum auaritia,
infinitaq; omnium rerum cupiditate? quorū cum aduen
tus graues, cum faſces formidoloſi, tum uero iudicium,
ac poteſtas erit nō ferenda: licebit enim, quod uidebitur,
publicum iudicare; quod iudicarint, uendere: etiam illud,
quod homines ſancti non facient, ut pecuniam accipiant,
ne uendant; tamē id ijs ipſum per legem licebit. hinc uos
quas ſpoliationes, quas pactiones, quam deniq; in omni=
bus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore pu
tatis? etenim quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit
Sylla & Pompeio Coſs. id rurſus liberum, infinitumq; fe
cerunt. iubet eoſdem Decemuiros omnibus agris publicis
pergrande uectigal imponere, ut ijdem poſſint & libera
re agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publi=
care. quo in iudicio perſpici non poteſt, utrum ſeueritas
acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura. ſunt tamē
in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm ſu=
ſpicioſæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recento=
ricum Sicilienſem, in uendēdis agris eos agros, de quibus
cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale
poſſidentur. hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœ
dere, & Recentoricus ager priuatus eſt, quid attinuerit
excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem,
& ager Recentoricus dicitur nonnunquam eſſe publi=
cus, quem putet exiſtimaturum duas cauſas in orbe ter=
rarum repertas, quibus gratis parceret? nunc quiſnam

tam abstrusus usquam nummus uidetur, quem non architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, reges denique exhauriunt, admouent manus uectigalibus populi R. non est satis. audite uos, qui amplissimo populi, senatusq; iudicio exercitus, habuistis, & bella gessistis. quod ad quenq; peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs: ex auro coronario, quod neq; consumptum in monimento, neque in ærarium relatum sit, id ad Decemuiros referri iubet. hoc capite multa sperant: in omneis imperatores, hæredesq; eorum quæstionē suo iudicio comparāt: sed maximam pecuniam se à Fausto ablaturos arbitrantur. quam causam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti Decemuiri suscepere: idcirco à iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrātur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisque imperator habeat pecuniæ, protinus ad Decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eyciuntur, Glaucippus excipitur: non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet enim pecuniam, si qua post nos Consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti Decemuiros. quasi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorū emptionibus. optime. quis ergo emet agros istos? ijdē Decēuiri: tu Rulle (missos. n. facio cæteros) emes, quos uoles:

uendes, quos uoles: utrunq; horum facies quanti uoles: caueet enim uir optimus, ne emat ab inuito. quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab non inuito, quæstuosum. quantū tibi agri uendet (ut alios omittam) socer tuus? & si ego eius æquitatē animi probe noui, uendet nō inuitus. facient idem cæteri libenter, ut possessionis inuidiā pecunia cōmutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omniū rerum infinitam atq; intolerandam licentiā. pecunia coacta est ad agros emendos: ij porrò ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerū esto: nihil est, quod non emi possit, si tātum des, quātum uelit uenditor. spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus ærariū, ut locupletatis aut inuidiæ, aut pestilētiæ possessoribus, agri tamen emātur. quid? tum quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio atq; descriptio? deducentur, inquit, coloniæ: quo? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non uidet, in colonijs esse hæc omnia consideranda? tibi nos Rulle, & istis tuis harum omnium rerū machinatoribus totam Italiā inermem tradituros existimasti, quam præsidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctā, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere atq; urgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo nō cōmittam, ut uestro beneficio potius, quàm nostro consilio salui esse possimus.

Quòd uero totā Italiam uestris colonis cōplere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem'ne nostrū intellecturum

existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias Decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. atque hæc à me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendunt, sibi nomen huius Reip. sedem urbis atque imperij, denique hoc templũ Iouis optimi maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq; rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur: ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, à Decemuiris collocabuntur. &, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reip. sustulerunt, neque aliud quicquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus uictis sua sæpissime reddiderunt? sed consilio, quòd uidebant, si quod Reip. uestigium illis mœnibus cõtineretur, urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. uos hæc, nisi euertere Remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem cõparare, credo, quàm perniciosa essent, non uideretis: quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries,

Annibalem ipsum Capua corrupit: si superbia, nata ini bi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si præsidiũ, non præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. at quẽadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quicquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam sunt, à colonis per eosdem Decemuiros occupabuntur: hanc enim ob causam permittit ipsa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut Decemuiri deducant, quos uelint. atq; his colonis agrum Cãpanum & Stellatem campum diuidi iubet. non queror diminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturæ atq; damni: prætermitto illa, quæ, nemo est, quin grauissime & uerissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisq; Reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in Rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis ac libertatis loquor: quid enim existimatis integrum uobis in Rep. fore, aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis quàm Rullum timetis, cũ omni egentium atq; improborũ manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuã, & urbes circa Capuã occuparint? his ego rebus P. C. resistam uehementer atq; acriter, neq; patiar homines ea me Cõsule expromere,

mere, quæ cõtra Remp. diu cogitarint. Errastis Rulle uehementer & tu, & nõnulli collegæ tui, qui sperastis uos contra Consulem ueritate, non ostentatione popularem posse in euertenda Rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco, populo R. disceptatore uti uolo: etenim, ut circumspiciamus omnia, quæ populo grata atq; iucunda sunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm ocium reperiemus. solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatã uestris legibus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de Rep. sustulistis. hoc motu, atq; hac perturbatione animorum, atq; rerum cum populo R. uox, & auctoritas Consulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigaliũ, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romã, neq; aliam sedem imperij nobis Cõsulibus futurã, summamq; tranquillitatem pacis atq; ocij: uerendum, credo, nobis erit, ne uestra ista præclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cum uero scelera consiliorũ uestrorum, fraudemq; legis & insidias, quæ ipsi populo R. à popularibus Tribunis pl. fiant, ostendero: pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione consistere: præsertim cum mihi deliberatũ & constitutum sit, ita gerere Consulatum, quo uno modo geri grauiter et libere potest, ut neq; prouinciam, neq; honorem, neq; ornamentum aliquod, aut cõmodum, neq; rem ullam, quæ à Tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo se=

natu Consul Calendis Ian. sese, si status hic Reip. maneat, neq; aliud negotium extiterit, quod honeste subterfugere non possit, in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram populi R. ut possim Tribunum pl. Reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. quamobrem per deos immortales colligite uos Tribuni pl. deserite eos, à quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum: consentite cum bonis: commune Remp. cõmuni studio, atq; amore defendite. multa sunt occulta Reip. uulnera, multa nefariorũ ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non Rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum ac domesticum est. huic pro se quisq; nostrũ mederi, atq; hoc omnes sanare uelle debemus. erratis, si senatum probare ea, quæ dicuntur à me, putatis, populum autẽ esse in alia uoluntate. omnes, qui se incolumes uolent, sequentur auctoritatem Consulis soluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in cõtentionibus. quod si quis uestrum spe ducitur, se posse turbulẽta ratione honori uelificari suo: primum me Cõsule id sperare desistat: deinde habeat me ipsum sibi documento, quem equestri ortum loco Consulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq; perducat. ꝙ si uos uestrum mihi studium P. C. ad cõmunem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime Resp. desiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo Reip. restituta esse uideatur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVI.

E St hoc in more positum Quirites, instituto'q; maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude cõiungant. qua in oratione nõnulli aliquãdo digni maiorum loco reperiũtur: pleriq; autem hoc perficiunt, ut tãtum maioribus eorũ debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas nõ datur: non quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos uidetis: sed quod laude populari, atq; honoris uestri luce caruerũt. de me autem ipso, uereor ne arrogãtis sit, apud uos dicere; ingrati, tacere: nam & quibus studijs hãc dignitatem consecutus sim, memet ipsum cõmemorare perquã graue est; & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatio'q; dicendi; ut, quid à uobis acceperim, cõmemorem; quare dignus uestro summo honore, singulariq; iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; uos eosdem existimaturos putem, qui iudicauistis. Me perlongo interuallo propè memoriæ, temporum'q; nostrorum primum, hominem nouum, Consulem fecistis: & eum locum, quem nobilitas præsidijs firmatum, atque omni ra=

tione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, uirtutiq; in posterum patere uoluistis: neq; me tantũmodo Consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quomodo pauci nobiles in hac ciuitate Consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profecto si recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui sine repulsa Consules facti sunt, diuturno labore, atq; aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petissent, q̃ Prætores fuissent, aliquanto serius, q̃ per ætatem, ac per leges liceret; qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possumus, qui Consulatum petierim, cum primũ licitum sit; Consul factus sim, cum primũ petierim: ut uester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paulo ante cõmemoraui, Quirites, ꝙ hoc honore ex nouis hominibus primum me multis posthabitis affecistis, ꝙ prima petitione, ꝙ anno meo: sed tamen magnificentius, atq; ornatius esse illo nihil potest, ꝙ meis comitijs non tabellam indicem tacitæ libertatis, sed uocem uiuam præ uobis indicem uestrarum erga me uoluntatum, ac studiorum tulistis: itaq; me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus; neq; singulæ uoces præconum, sed una uoce uniuersus populus R. Consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrum beneficiũ Quirites cum ad animi mei fructum, atq; lætitiam duco esse permagnũ, tum ad curam, solicitudinemq; multo maius: uersantur .n. Quirites in ani=

mo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neq; diurnæ neq; nocturnæ quietis impartiunt: primum tuēdi Consulatus: quæ cum omnibus est difficilis, et magna ratio, tum uero mihi præter cæteros, cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, et ab inuitis expressa proponitur, nō dubitanti fidele cōsilium, nō laboranti certum subsidiū nobilitatis ostenditur. ꝙ si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore: sed mihi uidētur certi homines, siqua in re me non modo cōsilio, uerum etiā casu lapsum esse arbitrabūtur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem Quirites omnia potius perpetienda esse duco, q̄ non ita gerendum Consulatum, ut in omnibus meis factis, atq; consilijs uestrum de me factum, cōsiliumq; laudetur. accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio Cōsulatus gerēdi, ꝙ non eadem, qua superioribus Consulibus, lege, & conditione utendum esse decreui: qui aditum huius loci, conspectumq; uestrum partim magnopere fugerunt, partim nō uehementer secuti sunt. ego autem non solum hoc in loco dicam, ubi est id dictu facillimum: sed in ipso senatu, in quo esse locus huic uoci nō uidebatur, popularem me futurum esse Consulem, prima mea illa oratione Calendis Ian. dixi: neq; enim ullo modo facere possum, ut, cum me intelligam nō hominum potentium studio, non excellentibus gratijs paucorū, sed uniuersi populi R. iudicio Cōsulem ita factum, ut nobilissimis hominibus longe præponerer, nō & in hoc magistratu, & in omni uita essem popularis. sed mihi ad huiusce uerbi uim, et interpretationē uehementer opus est uestra sapientia: uer=

ſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes: qui cum populi non ſolum cōmoda, uerum etiā ſalutem oppugnant, & impediunt; oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem Calendis Ian. acceperim Remp. Quirites, intelligo, plenā ſolicitudinis, plenam timoris, in qua nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi expectarent. omnia turbulenta cōſilia contra hunc Reip. ſtatum, & contra ueſtrum ocium partim iniri, partim nobis Conſulibus deſignatis inita eſſe dicebātur. ſublata erat de foro fides, nō ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria nō imperia, ſed regna quæri putabātur. quæ cum ego nō ſolum ſuſpicarer, ſed planè cernerem: neq; enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem Conſulem futurum: quid enim eſt tam populare, quàm pax? qua nō modo ij, quibus natura ſenſum dedit; ſed etiam tecta, atq; agri mihi lætari uidentur. quid tam populare, q̄ libertas? quam non ſolum ab hominibus, uerum etiam à beſtijs expeti, atq; omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, q̄ ocium? quod ita iucūdum eſt, ut & uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quiſq; uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in ocio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamq; debemus, ꝙ eorum labore eſt factum, ut impune in ocio eſſe poſſemus. quare qui poſſum nō eſſe popularis, cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externam, libertatem propriā generis, ac nominis ueſtri, ocium do=

mesticum, deniq; omnia, quæ uobis chara, atq; ampla sunt, in fidem, & quodá modo in patrocinium mei Consulatus esse collata? neque enim Quirites illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis ostentari potest, re uera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neq; uero illa popularia sunt existimanda, iudiciorũ perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus: neq;, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddam obscure moliuntur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam Quirites, genus ipsum legis agrariæ uituperare non possum: uenit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri à priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is Consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo Reip. partes constitutas. itaq;, ut initio mihi designato Consuli nunciabatur, legem agrariam Tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere: etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos bene administrandæ Reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: & cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanæ mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam:

negabant me adduci posse, ut ullam largitionem proba rem. finem feci offerendi mei, ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea nō desistebant clam inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos cœtus occultos noctem adiungere, & solitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi coniectura poteritis. ineunt tandem magistratus Tribuni pl. cōcio tādem expectata P. Rulli, ꝙ & princeps erat agrariæ legis, & truculentius se gerebat, q̃ cæteri: iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse meditabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior q̃ ante, barbáq; maiore, ut oculis & aspectu denunciare omnibus uim tribunitiā, & minitari Reip. uideretur. legem hominis, concionemq́; expectabam. lex initio nulla proponitur: cōcionem in primis aduocari iubet. summa cum expectatione cōcurritur. explicat orationem sanè longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitiosum uidebatur, ꝙ tanta ex frequētia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquētiæ delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in cōcione steterant, de lege agraria nescio quid uoluisse eum dicere suspicabantur. aliquando tandem me designato lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq́; uenisse, ut, si eam uobis accommodatam, atq; utilem esse intelligerem, auctor eius, atq; adiutor essem: non enim

natura, neq; diſſidio, neq; odio penitus inſito bellum ne-
ſcio quod habet ſuſceptum Conſulatus cum Tribunatu,
quia perſæpe ſeditioſis, atq; improbis Tribunis pl. boni et
fortes Conſules obſtiterunt, & quia uis tribunitia nonnũ
quam libidini reſtitit conſulari. non poteſtatum diſſimili
tudo, ſed animorũ diſiunctio diſſenſionem facit. itaq; hoc
animo legem ſumpſi in manus, ut eam cuperem eſſe ap-
tam ueſtris cõmodis, & eiuſmodi, quã Conſul re, non ora
tione popularis & honeſte, & libenter poſſet defendere.
atqui ego à primo capite legis uſq; ad extremum reperio
Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, ni
hil aliud actũ, niſi uti decem reges ærarij, uectigalium,
prouinciarum omnium, totius Reip. regnorum, liberorũ
populorum, orbis deniq; terrarum domini conſtitueren
tur legis agrariæ ſimulatione, atq; nomine. ſic confirmo
Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari
uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; oſtentari
populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pe-
cunias augeri, publicas exhauriri; deniq;, quod eſt indi-
gniſſimum, per Tribunum pl. quem maiores præſidem li
bertatis, cuſtodemq; eſſe uoluerunt, reges in ciuitate con-
ſtitui. quæ cum expoſuero: ſi falſa uobis uidebuntur eſſe,
ſequar auctoritatem ueſtram, mutabo meam ſententiã:
ſin inſidias fieri libertati ueſtræ ſimulatione largitionis
intelligetis, nolitote dubitare plurimo ſudore, & ſangui-
ne maiorum ueſtrorum partam, uobiſq; traditam liber-
tatem, nullo ueſtro labore Conſule adiutore defendere.
Primum caput eſt legis agrariæ: quo, ut illi putant, tenta
mini leuiter, quo animo libertatis ueſtræ diminutionem
ferre poſſitis: iubet enim, Tribunũ pl. qui eã legẽ tulerit,

creare Decemuiros per tribus septem decem, ut, quem no uem tribus fecerint, is Decemuir sit. hic quæro, quam ob causam initium rerũ, ac legum suarum hinc duxerit, ut populus R. suffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores constituti sunt, Triũuiri, Quinqueuiri, Decemuiri: quæro à populari Tribuno pl. ecquando nisi per XXXV. tribus creati sint? etenim cum omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo R. proficisci conuenit, tum eas profecto maxime, quæ constituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuersi deligant, quem populo R. maxime cõsulturum putent; & unusquisq; studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. hoc Tribuno pl. potissimum uenit in mentem, populum R. uniuersum priuare suffragijs, paucas tribus non certa conditione iuris, sed sortis beneficio fortuito ad usurpandã libertatem uocare. Item inquit eodemq; modo capite altero, ut comitijs Põtificis Maximi. ne hoc quidem uidit, maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum, in eo tamen propter amplitudinem sacerdotij uoluerint populo supplicari. atq; hoc idem de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius Trib. pl. uir clarissimus tulit; ꝙ populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. uidete, quid intersit inter Cn. Domitiũ Trib. pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tẽtauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod per cerimonias, populi fieri non poterat; ratione assecutus ẽ, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quo=

ad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent à populo beneficium, quàm darent, id totum eripere uobis, atque è manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. quæret quispiā, in tanta iniuria, tantáq; impudentia quid spectarit. non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in uos, libertatemq; uestram uehementer defuit: iubet enim comitia Decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo nō cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. non dum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos denunciare, quibus regia potestas hac lege quæritur. uniuerso populo neque ipse cō mittit, neque illi horum consiliorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouem tribus Decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum (ut iam ostendam) dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero sex & XX. tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. quos tandem igitur Decemuiros creari uult? se primum: qui licet? leges enim sunt ueteres, neq; eæ consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribunitiæ, uobis, maioribusq; uestris

uehementer gratæ, atq; iucundæ. Licinia est lex, atq; altera Ebutia: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas curatio'ue mādetur. etenim si populo consulis: remoue te à suspicione alicuius tui cōmodi: fac fidem, te nihil nisi populi utilitatem, & fructū quærere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi, suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis Decemuiros, quos uoluit, renūciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. uix mehercule seruis hoc eum suis, nō uobis omnium gentiū dominis probaturum, arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollentur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos uolet, atq; in ijs se ipsum renunciabit: & uidelicet collegas suos adscriptores legis agrariæ nō repudiabit, à quibus ei locus primus inuidiæ in præscriptione legis concessus est: cæteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, cōmuni cautione, atq; æqua sibi parte retinentur. at uidete hominis diligentiā, si aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentē uenire arbitramini. uiderunt ij, qui hæc machinabantur; si uobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quæcunque res esset in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæreretur, uos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeiū principem delaturos: etenim quē unū ex cunctis delegissetis, ut eū omnibus

omnium gentium bellis terra, & mari præponeretis, cer
te in Decẽuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos,
& cõmitti huic optime, & ornari hunc iustissime posse
intelligebant. itaq; excipitur hac lege nõ adolescentia, nõ
legitimũ aliquod impedimentum, non potestas, non magi
stratus ullus alijs negocijs, ac legibus impeditus, reus de=
niq;, quo minus Decẽuir fieri possit. præsentem eum profi
teri iubet. quod nulla alia in lege unquam fuit, ne in his
quidẽ magistratibus, quorũ certus ordo ẽ: timebat enim,
Põpeius ne, si adesset, ferri nõ posset; aut ne, si accepta lex
esset, illum sibi collegã ascriberetis custodem ac uindicem
cupiditatũ. hic, quoniam uideo uos hominis dignitate, &
contumelia legis esse cõmotos: renouabo illud, quod initio
dixi, regnũ comparari, libertatem uestrã hac lege fundi
tus tolli. an uos aliter existimabatis, cũ ad omnia uestra
pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, nõ eos in pri
mis id acturos, ut ex omni custodia uestræ libertatis, ex
omni potestate, curatione, patrocinio uestrorum cõmodo
rũ Cn. Põpeius depelleretur? uiderunt, & uident, si per
imprudentiam uestram, negligentiam meã, legem inco=
gnitam acceperitis, fore uti postea cognitis insidijs, cum
Decemuiros crearetis, tum uicijs omnibus, & sceleribus
legis Cn. Põpeij præsidium opponendum putetis. & hoc
paruum argumentum uobis erit, à certis hominibus do
minationem, potestatemq; omnium rerũ quæri, cum ui=
deatis eum, quem custodem uestræ libertatis fore uide=
ant, expertẽ fieri dignitatis Cognoscite nunc, quæ po=
testas Decemuiris, & quãta detur. primum lege curia=
ta Decemuiros ornat. iam hoc inauditũ, & planè nouo
more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullis comi

tiis ante sit datus. eã legem ab eo Prætore, qui sit primus factus, ferri iubet: at quomodo? ut ii Decemuiratum habeant, quos plebs designauerit. oblitus est, nullos à plebe designari. & is orbem terrarum constringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio. atq; hic perspicuum est, quid iuris à maioribus acceperitis, quid ab hoc Tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiã ferre uoluerunt: nam centuriata lex Censoribus ferebatur, cum curiata cæteris patriciis magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur, ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficii sui pœniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tãtum auspiciorum causa remanserũt. hic autem Tribunus pl. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi, aut plebis posse habere; curiatis ea comitiis, quæ uos non initis, confirmauit; tributa, quæ uestra erant, sustulit. ita cum maiores binis comitiis uoluerint uos de singulis magistratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. sed uidete hominis religionem, & diligẽtiam. uidit, & perspexit, sine curiata lege Decemuiros habere potestatem non posse, quoniã per nouem tribus essent constituti. iubet ferre de his legẽ curiatam: Prætori imperat: q̃ id ipsum absurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus sit Prætor factus, eũ legem curiatã ferre: sin is ferre nõ posset, qui postremus sit: ut aut lusisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse uideatur. uerũ hoc, quod est aut ita peruersum, ut ridiculum; aut ita malitiosum, ut obscurũ sit; relinquamus: ad religionẽ hominis reuertamur. uidet, sine le=

ge curiata nihil agi per Decẽuiros posse. quid postea, si ea lata nõ erit? attendite ingeniũ. tum ij Decẽuiri, inquit, eodẽ iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellit, quisquam nullis comitijs imperiũ, aut potestatẽ assequi possit: quid attinet tertio capite, legẽ curiatam ferre, iubere, quoniã quarto permittas, ut sine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent, si optima lege à populo essent creati? Reges cõstituuntur, non Decẽuiri, Quirites: hiq; ab ijs initijs, fundamentisq; nascuntur, ut, non modo cũ gerere cœperint, sed etiam cum constituentur, omne uestrũ ius, potestas, libertasq; tollatur. at uidete, q̃ diligenter retineat ius tribunitiæ potestatis. Cõsulibus legem curiatã ferentibus à Tribunis pl. sæpe est intercessum. neq; tamen nos id querimur, esse hanc Tribunorũ pl. potestatem: tantũmodo si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic Tribunus pl. lege curiata, quã Prætor ferat, adimit intercedẽdi potestatẽ. atq; hoc cum in eo reprehendendũ est, ꝙ per Tribunum pl. tribunitia potestas minuitur: tũ in eo deridendum, ꝙ Consuli, si legem curiatã non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatem, etiã si intercessum sit, tamen eandem constituit, quã si lata esset lex: ut non intelligã, quare aut hic uetet intercedere, aut quenq̃ intercessurum putet, cũ intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura. Sint igitur Decemuiri neq; ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neq; illis ad speciẽ, atq; ad usurpationẽ uetustatis per XXX lictores auspiciorũ causa adumbratis, cõstituti. Videte nũc, eos, qui à uobis nihil potestatis acceperint, quanto

maioribus ornamentis afficiat, q̃ omnes nos affecti ſu=
mus,quibus uos ampliſſimas poteſtates dediſtis.iubet au=
ſpicij coloniarum deducendarum cauſa Decemuiros ha=
bere pullarios.eodem iure,inquit, quo habuerunt Treſui
ri lege Sempronia.audes etiam Rulle mentionem facere
legis Semproniæ?nec te ea lex ipſa cõmonet,Treſuiros il
los XXXV tribuũ ſuffragio eſſe creatos? & cum tu
à Ti.Gracchi æquitate,ac pudore lõgiſſime remotus ſis:
id,quod diſſimillima ratione factũ ſit, eodem iure putas
eſſe oportere?dat prætereа poteſtatem,uerbo prætoriam,
re uera regiã:definit in quinquẽnium:facit ſempiternã:
tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi
nullo modo poſſit.deinde ornat apparitoribus, ſcribis,li=
brarijs,præconibus,architectis,prætereа mulis,taberna=
culis,centurijs,ſuppellectili: ſumptum haurit ex ærario:
ſuppeditat à ſocijs:ianitores ex equeſtri loco ducentos in
annos ſingulos,ſtipatores corporis conſtituit,eoſdem mi=
niſtros,& ſatellites poteſtatis.formã adhuc habetis Qui
rites,& ſpeciem ipſam tyrannorum;inſignia ueteris po=
teſtatis,nondũ ipſam poteſtatẽ:dixerit enim fortaſſe qui=
ſpiam:quid me iſta lædũt,ſcriba,lictor,præco,pullarius?
omnia ſunt hæc huiuſmodi Quirites,ut,ea qui habeat ſi=
ne ueſtris ſuffragijs,aut rex non ferendus,aut priuatus
furioſus eſſe uideatur.perſpicite,quanta poteſtas permit
tatur:non priuatorũ inſaniam, ſed intolerantiam regis
eſſe dicetis.primum permittitur infinita poteſtas innume
rabilis pecuniæ conficiendæ de ueſtris uectigalibus non
fruendis,ſed alienandis.deinde orbis terrarũ, gentiumq;
omnium datur cognitio ſine conſilio,pœna ſine prouoca
tione,animaduerſio ſine auxilio. iudicare per quinquen

nium uel de Consulibus, uel de ipsis Tribunis pl. potuerunt. de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, causam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut cõplere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorũ uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse, cum cõmodum sit: quacunq; uelint, summo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: Quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni illi, à quo missus erit, renunciauerit. uerbũ mihi deest Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quædam: nullum enim regnum fuit unquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ partim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S.C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio Coss. cur hoc tam est obscurum, atq; cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non'ne potuerunt? duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites: una pudoris, siquis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris: nam neq; ea, quæ senatus nominatim uendenda censuit, audet appellare: sunt enim loca publica

urbis, ſunt ſacella, quæ poſt reſtitutam tribunitiam po=
* teſtatem nemo attigit, quæ maiores in urbe partim peri
culi perfugia eſſe uoluerũt. hæc lege tribunitia Decem=
uiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent ſalicta
ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Her
culanea multarum deliciarum, et magnæ pecuniæ, per=
multa alia, quæ ſenatus propter anguſtias ærarij uen=
denda cenſuit, Conſules propter inuidiam non uendide=
runt. uerum hæc fortaſſe propter pudorem in lege reti
centur. ſed illud magis eſt credendum, & pertimeſcen=
dum, ꝙ audaciæ decemuirali corrumpẽdarum tabula=
rum publicarum, fingendorumq; S.C. quæ facta nun=
quam ſunt, cum ex eo numero, qui per eos annos Conſu
les fuerunt, multi mortui ſint, magna poteſtas permitti=
tur. niſi forte nihil eſt æquum uos de eorum audacia ſu
ſpicari, quorum cupiditati nimium anguſtus orbis ter=
rarum eſſe uideatur. Habetis unum uenditionis genus;
quod magnum uideri uobis intelligo: ſed attendite ani=
mos ad ea, quæ conſequũtur: hunc quaſi gradum quen
dam atq; aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI
AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA. quid
eſt præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argen
to, ebore, ueſte, ſuppellectili, cæteris rebus. quid dicam? in=
uidioſum putaſſet hoc fore, ſi omnia nominaſſet? nõ me=
tuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit,
nequid præteriret: adſcripſit: ALIVD'VE QVID.
qua breuitate rem nullam eſſe exceptã uidetis. quicquid
ergo ſit extra Italiam, quod publicum populi R. factum
ſit L. Sylla, Q. Pompeio Coss. aut poſtea, id Decemuiros
iubet uendere. hoc capite Quirites omneis gentes, natio=

nes, prouincias, regna Decemuirũ ditioni, iudicio, potesta tiq; permissa, & condonata esse dico. primum hoc quæro, qui tandem locus usquam sit, quem non possint Decemuiri dicere publicum populi R. esse factum? nam cum idem possit iudicare, qui dixerit: quid est, quod nõ liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? cõmodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralleis, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totã deniq; Asiam, quæ post L. Syllam, Q. Pompeium Coss. recuperata sit, populi R. factam esse dicere. utrum, oratio ad eius rei disceptationem deerit, an, cum idem & disseret, & iudicabit, impelli non poterit, ut falsum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet, terrorem damnationis, & minas non, quãti uolet, æstimabit? quid (quod disputari cõtra nullo pacto potest, quoniã statutum à uobis est, & iudicatum: quam hæreditatem iam creuimus) regnũ Bithyniæ? quod certe publicum est populi R. factum. num quid causæ est, quin omnes agros, urbes, statiua, portus, totam deniq; Bithyniam Decemuiri uendituri sint? quid Mytilenæ? quæ certe uestræ Quirites belli lege, ac uictoriæ iure factæ sunt: urbs & natura, & situ, & descriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis: agri iucundi, & fertiles: nempe eodem capite inclusi continentur. quid Alexandria, cunctaq; Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota Decemuiris traditur? quis enim uestrũ hoc ignorat? dici, illud regnum testamento Regis Alexãdrini populi R. esse factum. hic ego Consul populi R. nõ modo nihil iudico, sed ne quid sentiam quidem profero: magna. n. mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse. uideo, qui testamentum factum

esse confirmet: auctoritatem senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum quando Alexandro mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in senatu confirmasse memoria teneo. eum, qui regnũ illud teneat hoc tempore, neq; genere, neq; animo regio esse, inter omnes ferè uideo conuenire. dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. hac tanta de re P. Rullus cum cæteris Decemuiris collegis suis iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrunq; ita magnum est, ut nullo modo neq; concedendum, neq; ferendum sit. uolet esse popularis, populo R. adiudicabit. ergo idem ex sua lege uendet Alexãdriam, uẽdet Aegyptum, urbis copiosissime, pulcherrimorumq; agrorum iudex, arbiter, dominus, Rex deniq; opulentissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum, nõ appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à populo R. abiudicabit. primum populi R. hæreditatem Decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus Centumuiros iudicare? deinde quis aget causam populi R? ubi res ista agetur? qui sunt isti Decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? ꝙ si Alexandria petebatur, cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Coss. cucurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur nõ item ut cum decreto & palàm regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruen

turos arbitrati sunt? atq; illud circunspicite uestris mentibus, unaq;. Legatos nostros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarũ causa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix possunt: graue est enim nomen imperij, atq; id etiam in leui persona pertimescitur, propterea ꝙ uestro, non suo, nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti Decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorũ iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? est in imperio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. illud uero quãtum est Quirites, cum is Decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hospes; aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipsum locum, quò uenerit, illam ipsam sedẽ hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. esse dicet? quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quæstus, si negarit? atque ijdem, qui hæc appetunt, queri nonnunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. simile uero est, multa committi, an condonari omnia: uel labori & negotio præponi, an prædæ & quæstui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique si quis est honos singularis, nihil'ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is impudenter populo R. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas Decemuiri legis permissu uenditturi sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum Regum sanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigali-

bus uestris, irrumpant in ærarium : sequitur.n.caput, quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia, quæ tanta ex superioribus recipi potest, ut deesse non debeat; sed planè, quasi ea res nobis saluti futura sit, ita cogit, atq; imperat, ut Decemuiri uestra uectigalia uendãt nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi R. auctionẽ. quã mehercule ego præconi huic ipsi luctuosam & acerbam prædicationem futurã puto. ut in suis rebus, ita in Rep. luxuriosus nepos, qui prius siluas uẽdat, quàm uineas. Italiam percensuisti: perge in Siciliam. nihil est in hac prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in sociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, et monimẽtum belli reliquerunt, id uos ab illis acceptum hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes uestras Quirites cõmouere uideor, dum patefacio uobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrãtur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi quæso ignoscite, si appello talem uirũ sæpius. uos mihi Prætori biennio ante Quirites hoc eodem in loco personam hãc imposuistis, ut, quibuscunq; rebus possem, illius absentis dignitatem uobiscum unà tuerer. feci adhuc quæ potui, neq; familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimæ dignitatis; quam ego etsi libente illo, tamen absente illo per uos cõsecutus sum. quamobrem, cum intelligam hanc totam ferè legem ad illius opes euertendas tanq̃ machinã cõparari; & resistam consilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuersi non solum uidere, uerum etiam te=

nere poſſitis. Iubet uenire quæ Attalenſium, quæ Phaſeli tum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq; Agerenſem, & Orindicum, & Geduſanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clariſſimi uiri ueſtra facta ſunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruũtur: deinde Attalicos agros in Cherroneſo: in Macedonia, qui Regis Philippi, ſiue Perſæ fuerũt: qui item à Cenſoribus locati ſunt, & certiſſimum uectigal. adſcribit idem au=ctioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenen=ſes qui Appionis fuerunt: & agros in Hiſpania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipſam ueterem Carthaginem uendit: quã uidelicet P. Africanus nõ pro pter religionem ſediũ illarũ, ac uetuſtatis de conſilij ſen=tentia cõſecrauit, ſed ut ipſe locus eorũ, qui cum hac ur=be de imperio certarũt, ueſtigia calamitatis oſtenderet. ſed non fuit tam diligens, q̃ eſt Rullus: aut fortaſſe em ptorem ei loco reperire non potuit. uerũ inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute ſummorũ impera torũ, adiũgit regios agros Mithridatis, qui in Paphlago=nia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerũt, ut eos De=cemuiri uendãt. ita'ne uero? nõ legibus datis, non audi=tis uerbis imperatorijs, nõ dum deniq; bello cõfecto, cum Rex Mithridates amiſſo exercitu, regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid etiã nũc moliatur, atq; ab inui=cta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, et iti nerũ anguſtijs, atq; altitudine montiũ defendatur; cum imperator in bello uerſetur; in locis autem illis etiã nũc belli nomen reliquũ ſit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & poteſtas more maio=rum debet eſſe, Decemuiri uendent? &, credo, P. Rul=

lus (is enim sic se gerit, ut sibi iam Decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. POMPEIO CN. F. non credo adscriptum esse, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, concessurus uerbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto inter uestra, atq; hostium castra hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. neq; in hoc solum inest contumelia, quæ uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit: plus spectant homines certe, quàm contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc nõ habiturum, cum uiderit earum re=

rum omnium potestatem ad Decemuiros esse translatã. patior non moleste, tam stultos esse, qui hæc sperent; tam impudentes, qui conẽtur: illud queror, tam me ab ijs esse contemptum, ut hæc portenta me Consule potissimum cogitarent. atq; in omnibus his agris, ædificijsq; uendendis permittitur Decemuiris, ut uendant quibuscunq; in locis uideatur. ò perturbatam rationem. ò libidinem refrenandam. ò consilia dissoluta, atq; perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atq; in Cappadociæ solitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorũ ciuium funesta illa auctione sua uenderet, & se prædã suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit, nec, quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est: Decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, sed ne præcone quidem publico teste uendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla & Pompeio Coss. cognitio Decemuirũ, priuatus sit an publicus: sicq; agro pergrande uectigal imponitur. hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium sit, quem præterit? posse, quibuscunq; locis uelint, nulla disceptatione, nullo cõsilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum necessitudinem, & propter æquitatem Quirites, sæpe uehementer gaudeo. sed quæ hæc impudentia? qui agrum Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure; misericordia senatus, non agri conditione defendunt: nam illum agrum publicum

esse fatentur; sed moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? sin autem publicus, quæ est ista æquitas, cæteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullū alia ratione ualuerunt: cæteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus Decemuiris addicentur. Atque etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quæstuosa exceptio: quæ teget eos agros, de quibus fœdere cautum est. audiuit hanc rem non à me, sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima Regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam Cos. cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd Regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico: uolitat enim ante oculos istorum Iubæ Regis filius adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud Decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt,

iudiciumq; de pecunijs repetundis ad Decemuiros trans=latum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiusq; manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur, ut, quicunq; de prouincia decesserit, apud eosdem Decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. hic tamen uir optimus eum, quē amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore Decemuiratus excluditur propè nominatim; cuius iudicium, legumq; datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, sed in ipsa castra Decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatū, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam si est æquum, prædas, ac manubias suas imperatores non in monimenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad Decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit præcipue Pompeius, nihil, uult se in communi, atque in eodem, quo cæteri, iure uersari. sin est iniquum Quirites, si turpe, si intolerandum, hos Decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs constitui, qui non modo Reges, atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris causa excipere Pompeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam

cæteri, ferre non poſſit: Pompeius autem hoc animo ſit, ut, quicquid uobis placeat, ſibi ferendum putet: quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiat, ne diutius inuiti ferre cogamini. uerũtamen cauet, ut ſi qua pecunia poſt nos Cõſules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea Decem= uiri utantur. noua porrò uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remiſſis manubijs, uectigalibus eius uirtute partis, ſe frui putat oportere. parta ſit pecu nia Quirites Decemuiris tanta, quanta ſit in terris: nihil prætermiſſum, ſed omnes urbes agri, regna deniq;, poſtre mo etiam uectigalia ueſtra uenierint: acceſſerint in cu= mulum manubiæ ueſtrorum imperatorum: quantæ & quàm immanes diuitiæ Decemuiris in tantis auctioni= bus, tot iudicijs, tam infinita poteſtate rerum omniũ quæ rantur, uidetis. Cognoſcite nunc alios immenſos, atq; into lerabiles quæſtus, ut intelligatis ad certorũ hominum im portunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen eſſe quæſitum. Hac pecunia iubet agros emi, quò deduca mini. Non conſueui homines appellare aſperius Quirites, niſi laceſſitus. uelim fieri poſſet, ut à me ſine contumelia nominarentur ij, qui ſe Decemuiros ſperant futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uenden= darum, & emendarũ poteſtatem permitteretis. ſed, quod ego nõ dum ſtatuo mihi eſſe dicendum, uos tamen id po teſtis cũ animis ueſtris cogitare. unũ hoc certe uideor mi hi uerißime poſſe dicere. tum cum haberet hæc Reſp. Lu ſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebuſq; geſtis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælij, quo rum ſapientiam, temperantiamq; in publicis, priuatiſq;

forensibus, domesticisq; rebus perspexeratis: tamen huiuscemodi res cōmissa nemini est, ut idem iudicaret & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq; agros uectigaleis populi R. abalienaret; &, cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua uoluntate fecisset, tum deniq; emeret à quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc Decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum; partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem Quirites, non esse hanc uobis à maioribus relictam consuetudinem, ut emātur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur; omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos; huiuscemodi me aliqd ab hoc horrido ac truce Tribuno pl. expectasse: hanc uero emendi & uendendi quæstuosissimam ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunitia, alienam dignitate populi R. semper putaui. Libet agros emi. primū quæro, quos agros? & quibus in locis? nolo suspēsam & incertam plebem R. obscura spe & cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & cæteros horum similes nō modo emere, uerum etiam coacervare possis: cur eos nō definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quātum tibi in emendis, et in uendēdis rebus cōmittendum putet. Definio, inquit,

Italiam . ſatis certa regio:etenim quantulum intereſt,u=
trum in Maſſici radices,an in Italiam alio'ue deducami=
ni?Age uero definis locum.quidnam agri uero , inquit?
qui arari,aut coli poſſit.qui poſſit arari,inquit,aut coli,
non qui aratus aut cultus ſit.utrum hæc lex eſt,an tabu
la Veratianæ auctionis?in qua ſcriptum fuiſſe aiunt:iu=
gera CC,in quibus oliuetum fieri poteſt:iugera CCC,
ubi inſtitui uineæ poſſunt.hoc tu emes iſta innumerabili
pecunia,quod arari aut coli poſſit?quod ſolum tam exile
& macrũ eſt,quod aratro perſtringi nõ poſſit?aut quod
eſt tam aſperum ſaxetũ,in quo agricolarũ cultus non ela
boret?iccirco,inquit,agros nominare nõ poſſum, quia tã
gã nullũ ab inuito.hoc quoq; multo eſt quæſtuoſius, q̃ ſi
ab inuito ſumeret : inietur enim ratio quæſtus de ueſtra
pecunia,& tum deniq; ager emetur,cum idem expedie=
rit emptori & uenditori. Sed uidete uim legis agrariæ:
ne ij quidem,qui agros publicos poſſident,decedẽt de poſ
ſeſſione,niſi erunt deducti optima conditione,& pecunia
maxima.conuerſa ratio.antea , cum erat à Tribuno pl.
mentio legis agrariæ facta,cõtinuo, qui agros publicos,
aut qui poſſeſſiones inuidioſas tenebant, pertimeſcebant:
hæc lex eos homines fortunis locupletat,inuidia liberat.q̃
multos enim Quirites exiſtimatis eſſe, qui latitudinẽ poſ
ſeſſionum tueri,qui inuidiam Syllanorum agrorum fer
re non poſſint?qui uendere cupiãt,emptores non reperi=
ant?perdere iam deniq; illos agros ratione aliqua uelint?
qui paulo ante diem noctemq; tribunitium nomen hor=
rebant , ueſtram uim metuebant, mentionem legis agra
riæ pertimeſcebant,ij nunc etiam ultro rogabuntur, at=
que orabuntur,ut agros partim publicos, partim plenos

inuidiæ, plenos periculi, quanti ipsi uelint, Decemuiris tradant. atq; hoc carmen hic Tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerum uirum optimum, qui tantum agri in illis Reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso, Syllanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. & uos non dubitatis, quin uectigalia uestra uendatis plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quæsita, ut Syllanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uastitatem. Syllanus ager à certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis Tribuni pl. stridorem unum perferre non possit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingẽti pecunia uobis inducetur alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilẽtiam uastum, atq; desertum, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si nõ uendiderint, relinquendos. & nimirum istud est, quod ab hoc Tribuno pl. dictum est in senatu; urbanã plebem nimium in Rep. posse, exhauriendã esse: hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorũ ciuium genere loqueretur. uos uero Quirites, si me audire uultis, retinete istam possessionẽ gratiæ, libertatis, suffragiorũ, dignitatis, urbis, fori, ludorũ, festorũ dierũ, cæterorũ omniũ cõmodorũ. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atq; hac luce Reip. in Sipõtina siccitate, aut in Salpinorũ pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostẽdat, et quid, et qbus daturus sit. ut

uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos potestis quæso concedere? quanq̃ illud est egregium, ꝙ hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruantur, q̃ gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. quæro, si, qui uelint uendere, non fuerint: quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem Decemuiri tenebunt, uobis ager non emetur: uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, Regibus atq; omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. facile, inquit, adducetur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex est, qua nostra uendamus, quanti possumus; aliena emamus, quanti possessores uelint. atq; in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs Decemuiris deduci iubet. quid? omnis'ne eiusmodi locus est, ut nihil intersit Reip. colonia deducatur in eum locum, nec'ne: an est locus, qui coloniam postulet? est plane rectius, & quo in genere sicut in cæteris Reip. partibus, est operæpretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij uiderentur. hi deducent colonias in eos agros, quos emerint: etiam'ne, si Reip. non expediat? et in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur est causæ, quin coloniam in Ianiculum possint deducere, & suum præsidium in capite, atque ceruicibus uestris possint collocare? tu non definias, quò colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo uelis? populi R. uectigalibus,

atq;

atq; omnibus copijs ipſum populum R. coerceas? oppri= mas? redigas in iſtam decemuiralem ditionem ac pote= ſtatem? ut uero totam Italiā ſuis præſidijs obſidere atq; occupare cogitet, quæſo Quirites cognoſcite. permittit De cemuiris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijsq; colonis agrum dari iubet. num obſcure maiores opes, quàm libertas ue ſtra pati poteſt, & maiora præſidia quæruntur? num obſcure regnum conſtituitur? num obſcure libertas ue= ſtra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maxi mam multitudinem, ideſt totam Italiam, ſuis opibus ob= ſidebunt; ijdem ueſtram libertatem ſuis præſidijs & co lonijs interclusam tenebunt: quæ ſpes tādem, quæ facul= tas recuperandæ ueſtræ libertatis relinquetur? At enim ager Cāpanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherri= mus: & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſſi= mam atq; ornatiſſimam. atqui quid ad hæc poſſumus di cere? de cōmodo ueſtro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: ut, ſi quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet; ſi quē rei dignitas cōmouet, ut huic ſimulatæ largitioni reſi= ſtat. ac primum de oppido dicam, ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quàm Roma delectat. Quinq; millia colo norum Capuam ſcribi iubet. ad hūc numerum quingen tos ſibi ſinguli ſument. quæſo nolite uoſmet ipſos conſola ri: uere & diligenter conſiderate. num uobis, aut ueſtri ſimilibus, integris, quietis, ocioſis hominibus, in hoc nume ro locum fore putatis? ſi eſt omnibus uobis, aut maiori ueſtrum parti: quanquam me ueſter honos uigilare dies, atq; noctes, & intentis oculis omnem Reip. partem

intueri iubet; tamen paulisper, si ita cōmodum uestrū feret, conniuebo. sed si quinq; hominū millibus ad uim, facinus, cædemq; delectis locus atq; urbs, quæ bellum facere atq; instruere possit, quæritur: tamen'ne patiemini uestro nomine contra uos firmari opes, armari præsidia, urbes, agros, copias cōparari? nam agrum quidem Campanū, quem uobis ostentant, ipsi concupiuerūt: deducent suos, quorū nomine ipsi teneant & fruantur: coement præterea: ista dena iugera continuabūt. nam si dicent per legem id non licere: ne per Corneliā quidem licet; at uidemus (ut longinqua mittamus) agrū Prænestinum à paucis possideri: neq; istorū pecunijs quicquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorū subsidio familiarū magnitudines, & Cumanorū, ac Puteolanorum prædiorum sumptus sustentare possint. quòd si uestrum cōmodū spectat, ueniat, & corā mecum de agri Campani diuisione disputet. quæsiui ex eo Calendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodū illum agrū esset distributurus. respondit, à Romilia tribu se initiū esse facturum. primū quæ est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habēt, quàm urbanis, quibus ista agri spes & iucunditas ostenditur? aut si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, ab Otriculana usq; ad Narniensem nomina uestra proponat. si non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum intelligetis: tamen'ne uexari Remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmet ipsos diutius à Tribuno pl. patie

mini? ꝙ si posset ager iste ad uos peruenire, non'ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum'ne fundũ pulcherrimũ populi R. caput uestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidiũ belli, fundamẽtum uectigaliũ, horreum legionũ, solatium annonæ, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis cæteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cætera illa magnifica populi R. uectigalia ple ui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonũ, aut hostiũ iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, & omnibus præsidijs oppidorum tegatur: tum neq; bellis infestum, nec fructibus uariũ, nec cœlo ac loco calamitosum esse solet. maiores nostri nõ solum id, quod à Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerũt. qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis R. cõmodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione Remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. quem agrum nunc prætereuntes uestrum esse dicitis; & quem pariter, qui iter faciunt, externi homines uestrum esse audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. at qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati, qui, simulac Decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem

esse possint. deinde ad paucos opibus, et copijs affluenteis totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigaliũ sedes armis captas accepistis, gleba nulla de paternis, atq; auitis possessionibus relinquetur: ac tãtum intererit inter uestram, & priuatorum diligentiam, ꝙ cum à maioribus uestris P. Lentulus, princeps senatus, in ea loca missus esset, ut & priuatos agros, qui in publicũ Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundũ cuiusdam emere potuisse; eumq;, qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet, ꝙ, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunq̃ malum nũciũ audisset. ita'ne uero? priuatum hæc causa cõmouit: populum R. ne agrũ Campanũ priuatis gratis Rullo rogante tradat, non cõmouebit? at quidem populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarũ uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorũ M. Attilius etiam mutuũ frumentũ dedit: at ex hoc uectigali nunq̃ malus nuncius auditus est. cætera uectigalia belli facultatibus affligũtur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. deinde in hac assignatione agrorũ ne illud quidem dici potest, quod in cæteris, agros desertos à plebe, atq; à cultura hominũ liberorum esse non oportere: sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, nõ constitui, & collocari: totus enim ager Campanus colitur, & possidetur à plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime mora=

tum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola Tribuno funditus eijcitur. atq; illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quò se subito conferant, non habebūt: his robustis, & ualentibus, & audacibus Decemuirū satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. & ut uos nūc de uestris maioribus prædicatis, hūc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabūt, hūc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderūt. equidem existimo, si iam cāpus Martius diuidatur, & unicuiq; uestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur; tamen promiscue toto, quā proprie parua frui parte malletis. quare etiam si ad uos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturū, qui uobis ostenditur, alijs cōparatur: tamen honestius eum uos uniuersi, q̄ singuli possideretis. nunc uero cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs, eripiatur uobis: non'ne acerrime, tanq̄ armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. quasi uero paulū differat ager
* Campanus, ac Stellatis. et multitudo Quirites quæritur, qua illa omnia oppida cōpleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum opprimet: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq; utuntur, totos nouo populo, atq; aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ uehementer huic imperio timendum Capua à De-

cemuiris inferetur : tūc contra hanc Romam, cōmunem patriam omniū nostrum, illa altera Roma quæretur. in id oppidum homines nefarij Remp. nostram transferre conantur, quo in oppido maiores uestri nullam Remp. esse uoluerunt : qui tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatē ac nomen sustinere. deleta Carthago est, ꝙ cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigiū uix relictum est: erat enim posita in angustijs, atq; in faucibus Græciæ, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa penè coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. hæc, quæ procul erant à conspectu imperij, nō solum afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exurgere, atq; erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerūt. de Capua multū est & diu cōsultum. extant literæ Quirites publicæ: sunt S. C. complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, senatum, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem Reip. nullam reliquissent, nihil fore ꝙ Capuam timeremus. itaq; hoc perscriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs, quæ res eas, quibus ager Cāpanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus cōparandis, condendisq; fructibus; ut aratores cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non esse deleta. uidete, quantum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptacu-

lum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atq; horreum Campani agri esse uoluerunt: hi expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuam sedem nouæ Reip. cõstituūt, molem cõtra ueterem Remp. cõparant. ꝙ si maiores nostri existimassent, quenquam in tam illustri imperio, et tam præclara populi R. disciplina Bruti aut P. Rulli similem futurum (hos enim nos duos adhuc uidemus, qui hanc Remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent: uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq; ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atq; qui ante omnia cõmutarent, q̃ nos audire possemus; hic uero in oculis senatus, populiq; R. nihil posse existere, quod non ante extingui, atq; opprimi posset, q̃ plane exortum ac natum esset. neq; uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos: nam post Q. Fuluium, Q. Fabium Coss. quibus Consulibus Capua deuicta, atq; capta est, nihil est in ea urbe contra hanc Remp. nõ dico factum, sed omnino excogitatum. multa postea bella gesta cum Regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella grauia, Carthaginensium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac Rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socys, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq; bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis præbuit & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suis recipiendos. homines non inerant in urbe,

qui malis concionibus, turbulentis S. C. iniquis imperijs Remp. miscerent, & rerum nouarum causam aliquam quærerent: neque enim cōcionandi potestas erat cuiquā, nec consilij capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur, propterea quòd, ubi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes: nihil enim supererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atq; intolerandam ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimū, & desidiosissimum ocium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quòd urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, q̄ neruis urbis omnibus exectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. hæc consilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo uisa sunt: neq; te P. Rulle omina illa M. Bruti, atq; auspicia à simili furore deterrent: nam & ipse deduxit, & qui ma-
* gistratum Capuæ, & Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt.

Et quoniam Bruti, atq; illius temporis feci mentioné, commemorabo id, quod egomet uidi, cum uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio (quemadmodum ipsi loquebantur) Prætoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit. nam primum, id quod dixi, cum cæteris in colonijs Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem

attulisset, non'ne arbitramini paucis annis fuisse Consu= lum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic Prætoribus anteeũt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his Prætoribus de tribunali, sicut à nobis Consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabantur. iam uero uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem ★ hominem ut grandi macie torridum, Romæ contemptũ, abiectum uidebamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cum uideremus, Magios, Blossios mihi ui debar illos uidere, ac Iubellios. iã uero qui metus erat tu= nicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quæ con cursatio percontãtium, quid Prætor edixisset? ubi cœna= ret? quid enunciasset? nos autem, hinc Roma qui uenera= mus, iam non hospites, sed peregrini, atque aduenæ nomi nabamur. hæc q̃ prospexerint, maiores nostros dico Qui rites, non eos in deorum immortalium numero ueneran dos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos quæso perspicite, atq; cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, & à uitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & ui= uimus. Carthaginenses fraudulenti, & mendaces, non ge nere, sed natura loci, quòd propter portus suos multis et uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad stu= dium fallendi studio quæstus uocabãtur. Ligures monta ni, duri, atq; agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, et magno labore quæsitũ. Cãpani semper superbi bonitate agrorũ, & fructuũ, magnitudine urbis

ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. ex hac copia, atq; omnium rerum affluentia primum illa nata ſunt; arrogantia, qua à maioribus noſtris alterum Capua Conſulem poſtulauit; deinde ea luxuries, quæ ipſum Annibalē armis etiam tum inuictum uoluptate uicit. huc iſti Decē uiri cum numerum colonorū ex lege Rulli deduxerint, centum Decuriones, decem Augures, ſex Pontifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus poſitam, & conuallibus cœnaculis ſublatam atq; ſuſpenſam, nō optimis uiјs, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt, atq; contemnent. agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum ſuis optimis, atq; uberibus campis conferendos ſcilicet putabūt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle Lanuuium, Ariciam, Tuſculum cū Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pōpeijs, Nuceria comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe ſi paulum aſſumpſerint uetuſtatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferentur. ſingularis homo priuatus, niſi magna ſapientia præditus, uix facile ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs continet: nedum iſti ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi coloni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati, nō ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quàm illi ueteres, germaniq; Campani, ꝙ in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant; hi ex ſum=

ma egestate in eandem rerũ abundantiam traducti, non solum copia, uerum etiam insolentia cõmouebuntur. hæc tu P. Rulle M. Bruti sceleris uestigia, q̃ monimenta maiorũ sapientiæ sequi maluisti: hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uenderetis, & explerelis noua. Vrbi Capuã ad certamen dignitatis opponere uis; ut sub uestrũ ius, iurisdictionẽ, potestatẽ urbes, nationes, prouincias, liberos populos, Reges, terrarũ deniq; orbẽ subiungeretis; ut, cũ omnem pecuniã ex ærario exhausissetis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus Regibus, gẽtibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilẽtes à uestris necessarijs, à uobismet ipsis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq; Italiæ nouis colonis occuparetis; ut, quibuscunque in locis uobis uideretur, ac q̃ multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem Remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris præsidijs cingeretis, atq; oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio sæpissime populus R. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues uictor extitit, proscribere, atq; horũ cõspectu priuare possetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, et suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non uos oppressum, atq; ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Põpeij, atq; ipsa castra, si cõmodum uobis esset, uenderetis; ut interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorũ, sine

periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos ad-
ducere, nemo producere, non senatus cogere, non Consul
coercere, nõ Tribunus pl. retinere possit. hæc ego uos cõ-
cupijsse pro uestra stultitia, atq; intemperantia, non mi-
ror; sperasse me Consule assequi posse, demiror. nam cum
omnium Consulum grauis in Rep. custodienda cura, ac
diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cu-
nabulis, sed in campo sunt Cõsules facti. nulli populo R.
pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est: à
me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quẽ-
admodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis
mei commendarũt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt ima
gines, quæ me à uobis deprecentur. quare, modo ut uita
suppetat, quanquam ego sum is qui eam possim ab isto-
rum scelere, insidijsq; defendere: polliceor hoc uobis Qui
rites bona fide, Remp. uigilanti homini, non timido; dili-
genti, non ignauo commisistis. ego is Consul, qui concio-
nem metuam? qui Tribunos pl. perhorrescam? qui sæpe
& sine causa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere
habitandum sit, si Tribunus pl. duci iussisset? ego non dũ
uestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatus,
imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progre-
di posse, uobisq; auctoribus improbitati hominis resiste-
re: nunc uerear, ne Resp. tantis munita præsidijs ab istis
uinci, aut opprimi possit? si antea timuissẽ, hac concione,
hoc populo certe nõ uererer: quis enim unq̃ tã secũda cõ
cione legẽ agrariã suasit, q̃ ego dissuasi? si hoc dissuadere
est, ac non disturbare, ac peruertere. ex quo intelligi Qui
rites potest, nihil esse tam populare, q̃ id ego uobis in hũc
annum Consul popularis affero, pacem, tranquillitatem,

ocium. quæ nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in ocio, qui semper esse uolueratis, uerum etiã istos, quibus ociosi negocium fecissemus, ociosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs & æquitate magistratus, res familiares in pace, omni ratione ocium tenere debetis. nã etsi ij, qui propter desidiam in ocio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso ocio, quo uos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, nõ ut quæsitum, sed uita partum ocium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in Consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi: omnibus prospexi sanè, & reuocaui: idem Tribunus pl. denunciaui, quid turbulenti me Consule conflarent. summum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima cõcione mihi pro salute uestra præbuistis, tales reliquis temporibus populo R. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atq; confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in Consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVII.

Commodius fecissent Tribuni pl. Quirites, si, quæ apud uos de me deferunt, ea coràm potius me præsente dixissent: nã & æquitatem uestræ disceptationis, & consuetudinem superiorũ, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniam adhuc præsens certamẽ, contentionemq; fugerunt, nunc, si uidetur eis, in meã concionem prodeant, &, quò prouocati à me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam Quirites strepitu significare nescio quid, & non eosdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc cõcionem mihi retulisse. quare à uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: à uobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam, atq; abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq; uestræ Quirites, me gratificantem septem tyrannis, cæterisq; uestræ Syllanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, et cõmodis uestris obsistere. hæc si qui crediderũt, illud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq; diuidi, aut deniq; minui priuatorum possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostendo, nõ modo nõ adimi cui-

quam glebam de Syllanis agris, ſed etiam genus id agro rum certo capite legis impudentiſſime confirmari atque ſanciri; ſi doceo, agris iis, qui à Sylla ſunt dati, ſic diligẽ ter Rullum ſua lege conſulere, ut facile appareat eam legem non à ueſtrorum commodorum patrono, ſed à Valgii genero eſſe conſcriptam: num quid eſt cauſæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam ueſtram diligentiam prudẽtiamq; deſpexerit? Caput eſt legis XL. de quo ego conſulto Quirites neq; apud uos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam iam Reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alieniſſimo tempore nouæ diſſenſionis commouere; neque uero nunc ideo diſputabo, quòd hunc ſtatum Reip. non magnopere defendendum putem, præſertim qui ocii, & concordiæ patronum me in hunc annũ Reip. profeſſus ſim: ſed ut doceam, Rullum poſthac in iis ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe, & de ſuis factis taceri uelit. Omnium legum iniquiſſimam, diſſimillimamq; legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcunq; ille feciſſet, eſſent rata: nam cũ cæteris in ciuitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes extinguantur, atq; tollantur, hic Reip. tyrannum lege conſtituit. eſt inuidioſa lex, ſicut dixi: uerũtamen habet excuſationem: non enim uidetur hominis lex eſſe, ſed tẽporis. quid, ſi eſt hæc multo impudẽtior? nam Valeria lege Corneliisq; legibus eripitur, cum datur: coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria. ſed tamen habet in illis legibus ſpẽ nonnullã ille, cui adẽptus eſt; aliquẽ ſcrupulũ, cui datus eſt. Rulli cautio eſt hæc. QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM COSS.

quàm procul à suspicione fugit, ꝙ eos Consules, qui aduersarij Syllæ maxime fuerunt, potissimum nominauit. si enim Syllam Dictatoré nominasset, perspicuum fore et inuidiosum arbitratus est. sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui post eos Consules Syllam Dictatorem fuisse in mentem uenire non posset? quid ergo ait Marianus Tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiam rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones: cœlum, & mare prætermisit, cætera complexus est. PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem Coss. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, præter Syllam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat uidelicet nescio quid. nimium acer, nimiũ uehemens Tribunus pl. Syllana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiam'ne meliore, q̃ paterna & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit? Corneliæ leges nõ sanciunt, Sylla ipse non postulat. si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum, quin agi secum præclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum, sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit: siue ager Irpinus (totũ enim possidet) quàm meus paternus auitusq; fundus Arpinas: id enim caues: optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore iure sunt, quàm serua. capite hoc omnia, quæ ser-

uiebant,

uiebant, non seruient: soluta meliore in causa sunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cõmodiore conditione sunt, q̃ illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia à municipio fundũ accepi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli lege nõ penderẽ. Video uos Quirites, sicuti res ipsa cogat, cõmoueri uel legis, uel orationis impudẽtia: legis, quæ ius melius Syllanis prædijs constituat, q̃ paternis: orationis, quæ eiusmodi causa insimulare quenquam audeat, rationes Syllæ nimium uehementer defendere. at si illa solum sanciret, quæ à Sylla essent data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerũ etiam aliud quoddã genus donationis inducit; & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur, nõ eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur: nam attendite, quãtas concessiones agrorũ hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior: audio: quid deinde? POSSESSA. hoc Tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisq; post Marium et Carbonem Coss. possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatũ? etiam'ne si ui eiecit? etiam'ne si clàm, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, causæ possessionũ, Prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neq; paruum sub hoc uerbo furtum Quirites latet: sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neq; uenditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos inquam agros, quos Sylla ne=

mini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. causam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quæsiuerunt, uenire patiamini, cum ea, quæ uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis. iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neq; ego nunc de illius bonitate, sed de genere impudentiæ disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neq; se Syllanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod nõ habet, quæ dubia sunt, per uos sancire uult: et cum plus appetat q̃ ipse Sylla, quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. habet agros non nullos, inquit, socer meus desertos atq; longinquos: uẽdet eos mea lege, quanti uolet. habet incertos ac nullo iure possessos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. deniq; eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructuosissimos continuauit, cum usq; eò uicinos proscriberet, quoad oculos continuando, ex multis prædijs unam fundi regionem formamq; perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. & quoniã, qua de causa, & quorum causa ille hoc promulgauit, ostendi: doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. siluam Scantiam uendis: Resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq; prouinciarum possessiones uenaleis ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt prædia, uestræ possessiones: resistam atq; repugnabo, neq; patiar à quo-

quam populum R. de suis possessionibus me Consule dimoueri, præsertim cum uobis nihil quæratur: hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num quis uestrum ad uim, ad facinus, ad cædem accomodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua seruatur: exercitus contra uos, contra libertatem uestram, cõtra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant corãm, et, quoniam me in uestram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt, disserant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO, AD QVIRITES. ORATIO XVIII.

E Tsi Quirites non est meæ consuetudinis, initio dicẽdi rationem reddere, qua de causa quenque defendam, propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi causam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur esse officij mei, propterea quòd quæ iustissima mihi causa ad hũc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendũ debet uideri. Nam me cum amicitiæ uetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum uero, ut id studiosissime facerem, salus Reip. consulare officium, Consulatus deniq; ipse mihi unà uobiscum cum salute Reip. commendatus coegit: non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, non denique ueteres, iustæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in discrimen capitis uocauerunt: sed ut illud summum auxilium maiestatis atq; imperij, quod nobis à maioribus est traditum, de Rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis senectus, infirmitas, solitudoq; tentata est. quamobrem si est boni Consulis, cum cuncta auxilia Reip. labefactari conuelliq; uideat,

ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſq; communibus, implorare ciuium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere: eſt etiam bonorum & fortium ciuium, quales uos omnibus Reip. temporibus extitiſtis, intercludere omneis ſeditionum uias, munire præſidia Reip. ſummum in Conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium putare; ea qui ſecutus ſit, laude potius & honore, quàm pœna & ſupplicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus eſt, ſtudium uero conſeruandi hominis commune mihi uobiſcum eſſe debebit: ſic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neq; à Tribuno pl. ſuſceptam, neq; à Conſule defenſam, neq; ad populum R. eſſe delatam: agitur enim nihil aliud in hac cauſa Quirites, quàm ut nullum ſit poſthac in Rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem & audaciam, nullum extremis Reip. temporibus perfugium, & præſidium ſalutis. quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumq; omnium fieri neceſſe eſt, ab Ioue Optimo maximo, cæteriſq; dijs, deabuſq; immortalibus, quorum ope & auxilio multo magis hæc Reſp. quàm ratione hominum & conſilio gubernatur, pacem ac ueniam peto, precorq; ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius ſalutem conſeruandam, & ad Remp. conſtituendam illuxiſſe patiantur: deinde uos Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atq; obſecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij ho-

minis miserrimi atq; innocentissimi salus Reip. uestris manibus suffragijsq; permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in Reip. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam T. Labiene diligentiæ meæ temporis angustijs obstitisti, meq; ex cõparato & cõstituto spatio defensionis in semihoræ curriculum coegisti: parebitur &, quod iniquissimum est, accusatoris conditioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quanquam in hac præscriptione semihoræ patroni mihi partes reliquisti, Consulis ademisti, propterea quòd ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est unquam abs te dictum, nisi à C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitũ esse, quid æqui, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incẽso longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij iudicio clarissimo C. Curtius pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius nõ modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est unquam uocatus. An de sororis filio diligẽtius respõdendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? quid enim est tam uerisimile, quàm charioré huic sororis maritum, quàm sororis filium fuisse? atque ita chariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur? An de

seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda sunt? cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliæ, singulari uoluntate Campaniæ uicinitatis ornetur; cumq; ad eius propulsandum periculum non modo homines, sed propè regiones ipsæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quàm ipsius uicinitatis nomen ac termini postulabãt. Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod est in eadem mulctæ irrogatione perscriptum, hũc nec suæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisse? quin etiam suspicor eo mihi semihoram à Labieno præstitutam esse, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam desiderant, intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam atq; angustam esse uoluisti: quæ non oratoris ingenium, sed Consulis auxilium implorat, & flagitat. nã de perduellionis iudicio, quod à me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirij. quod utinam Quirites ego id aut primus, aut solus ex hac Rep. sustulissem: utinam, quod ille crimen esse uult, proprium testimonium meæ laudis esset: quid enim optari potest quod ego mallem, quàm me in Consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primum est maiorum nostrorum Quirites, qui expulsis Regibus nullum in libero populo uestigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui uestram libertatem nõ acerbitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum munitam esse uoluerunt. quamobrem uter nostrum tan

dem Labiene popularis eſt; tu'ne, qui ciuibus R. in concione ipſa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio comitijs centuriatis auſpicato in loco crucem ad ciuium ſupplicium defigi & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero Tribunus pl. cuſtos, defenſorq; iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omniũ ciuiũ R. corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuiũ lictori eripuit, Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legẽ tulit, ne de capite ciuiũ R. iniuſſu ueſtro iudicaretur: hic popularis à Duũuiris iniuſſu ueſtro nõ iudicari de ciue R. ſed indicta cauſa ciuem R. capitis cõdemnari coegit. tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam deniq; hominis popularis mentionem facis, qui nõ modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiã uerborũ inaudita crudelitate uiolare libertatẽ huius populi, tentare mãſuetudinẽ, cõmutare diſciplinam conatus es? nanq; hæc tua, quæ te hominem clemẽtem, popularemq; delectant; I lictor, colliga manus; quæ non modo huius libertatis, mãſuetudiniſq; non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Põpilij, ſed Tarquinij ſuperbiſſimi atq; crudeliſſimi Regis: iſta ſunt cruciatus carmina, quæ tu homo lenis, ac popularis libẽtiſſime cõmemoras: Caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito: quæ uerba Quirites iampridẽ in hac Rep. nõ ſolum tenebris uetuſtatis, uerũ etiam luce liber-

tatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset, & si ullam partem æquitatis haberet aut iuris, C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quàm C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est, quem nunquam uidisti, q̃ illi eius fratris, quicum concordissime uixerat: & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem, atq; ille persequeretur fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: & par desiderium sui reliquit apud populum R. Labienus iste patruus uester, quisquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ si in illo minima fuissent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omneis uicerit, quantum interuallum tandem inter te atq; illum interiectum putas? sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, q̃ in eius concione carnifex consisteret, quem non modo foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu censoriæ leges, atq; urbis domicilio carere uoluerunt. hic se popularem dicere audet, me alienum à commodis uestris? cũ iste omneis & suppliciorum, et uerborum acerbitates nõ ex memoria uestra, ac patrum uestrorum, sed ex annalium monumẽtis, atq; ex Regum commentarijs conquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atq; factis repugnarim, et restiterim crudelitati. nisi forte hanc conditionem uobis esse uultis, quã serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorum publicorum, misera mulctatio bonorum, miserum exilium: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod uestigiũ

libertatis. mors deniq; si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomé ipsum crucis absit non modo à corpore ciuium R. sed etiam à cogitatione, oculis, auribus: harum enim omnium rerum non solum euentus, atq; perpessio, sed etiam conditio, expectatio, mentio ipsa deniq; indigna ciue R. atq; homine libero est. an uero seruos nostros horum suppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberauit: nos à uerberibus, ab unco, à crucis denique terrore neq; res gestæ, neq; acta ætas, neq; nostri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atq; etiam T. Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunitia actione, sed regia meo consilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quãquam omnia exempla maiorũ, omneis leges, omnem auctoritatem senatus, omneis religiones, atq; auspiciorum publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse à C. Rabirio L. Saturninũ: & id C. Rabirius multorum testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego auté, si mihi esset integrum, susciperé hoc crimen, agnoscerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem causa cõcederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirij manu L. Saturninũ hostem populi R. interfectũ. nihil me clamor iste cõmouet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam ciueis imperitos, sed non multos: nunquam, mihi credite, populus R. hic, qui silet, Consulẽ me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto

iam leuior est acclamatio. quin continetis uocem indicem stultitiæ uestræ, testem paucitatis? libenter, inquam, confiterer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum esse occisum, & id facinus pulcherrimum esse arbitrarer: sed quoniam id facere nõ possum, confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini causa C. Rabirium arma cepisse. quid est Labiene? quã à me grauiorem confessionem, aut quod in hunc maius crimẽ expectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eum, qui hominẽ occidit, & eum, qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta esse cõtra Saturninũ sine scelere non possunt. si arma iure sumpta cõcedis: interfectũ iure concedas, necesse est.

Pauca quædam deesse uidentur.

fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius Coss. adhiberẽt Tribunos pl. et Prætores, quos eis uideretur; operãq; darẽt, ut imperiũ populi R. maiestasq; cõseruaretur. adhibẽt omneis Tribunos pl. præter Saturninũ, præter Glauciã: qui Rẽp. saluã esse uellẽt, arma capere, & se sequi iubẽt. parẽt omnes. ex ædificijs armamẽtarijsq; publicis arma populo R. C. Mario cõsule distribuẽte dãtur. hic iã, ut omittã cæ

tera,de te ipſo Labiene quæro;cũ Saturninus Capitolium
teneret, armatus eſſet unà C.Glaucia,C.Saufeius,etiã il
le ex compedibus,atq; ergaſtulo Gracchus, addam(quo=
niam ita uis)eodem Q.Labienum patruum tuum;in fo
ro auté C.Marius,& L.Valerius Flaccus Coss.poſt cun
ctus ſenatus,atq; ille ſenatus,quem etiam uos ipſi,qui hos
patres conſcriptos,qui nunc ſunt,in inuidiã uocatis, quo
facilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis,laudare conſue=
uiſtis;cum equeſter ordo,at quorum equitum R.dij im=
mortales?patrum noſtrorum,atq; eius ætatis, quæ tũ ma
gnam partem Reip.atq; omnem dignitatem iudiciorum
tenebat;cum omnes omnium ordinum homines,qui in ſa
lute Reip. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur,
arma cepiſſent:quid tandem C.Rabirio faciendum fuit?
de te ipſo,inquam,Labiene quæro;cum ad arma Conſu=
les ex S.C. uocauiſſent;cum armatus M.Aemilius prin=
ceps ſenatus in comitio conſtitiſſet, qui cum ingredi uix
poſſet,non ad inſequẽdum ſibi tarditatem pedum,ſed ad
fugiendum impedimento fore putabat; cum deniq; Q.
Scæuola confectus ſenectute,præpeditus morbo, mancus
& membris omnibus captus ac debilis, haſtili nixus &
animi uim & infirmitatem corporis oſtenderet; cum L.
Metellus,Ser.Galba,C.Serranus,P.Rutilius,C.Fimbria,
Q.Catulus,omneſq;,qui tum erant,conſulares pro ſalu
te cõmuni arma cepiſſent;cum omnes Prætores, cuncta
nobilitas,ac iuuẽtus accurreret,C.& L.Domitij,L.Craſ
ſus,Q.Mutius,C.Claudius,M.Druſus;cum omnes Octa
uij,Metelli,Iulij,Caſsij,Catones,Pompeij,cum L.Philip=
pus,L.Scipio,cum M.Lepidus, cum D.Brutus, cum hic
ipſe P.Seruilius,quo tu imperatore Labiene meruiſti, cũ

hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum deniq; omnes clarissimi uiri cum Consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere cõuenit? utrum, inclusum, atq; abditum latere in occulto, atq; ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atq; ibi se cum tuo patruo, & cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis deniq; omnibus coire non modo salutis, uerum etiam periculi societatem? tu deniq; Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atq; in latebras impelleret, improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesceret, Consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid pater? quicum? quid propinqui uestri equites R? quid omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? q̃d ager Picenus uniuersus, utrum tribunitium furorem, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est unquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiã simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cũ Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiã patriæ præponeret: iccirco'ne oportuit C. Rabirium desciscere à Rep. non comparere in illa armata multitudine bonorũ?

Consulum uoci, atq; imperio non obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum Consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, q cum iis fuerit C. Rabirius, quos, amentissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset? at C. Decianus, de quo tu sæpe cõmemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est: & Sex. Titius, q habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorũ misericordia commoueret, aut suam significaret imitandæ improbitatis uoluntatem. itaq; mihi mirum uidetur, unde hanc tu Labiene imaginem, quam habes, inueneris: nam Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuẽtus est nemo. quod tu si audisses, aut si per ætatem scire potuisses: nunquam profecto istam imaginem, quæ domi posita pestem, atq; exilium Sex. Titio attulisset, in rostra atque in concionem attulisses, nec tuas unquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titii afflictã nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudẽtia laberis: causam enim suscepisti antiquiorem memoria tua: quæ causa ante mortua est, q̃ tu natus esses. qua in causa tute profecto fuisses, si per ætatem esse potuisses; eam causam in

iudicium uocas. an non intelligis, primum quos homines,
& quales uiros mortuos summi sceleris arguas: deinde
quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capi
tis periculum arcessas? nam si C. Rabirius fraudem capi
talem admisit, q̄ arma contra M. Saturninum tulit: huic
quidem afferet aliquam deprecationem periculi ætas il-
la, qua tum fuit: Q. uero Catulū patrem huius, in quo
summa sapientia, eximia uirtus, singularis humanitas
fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa pruden-
tia; duos Mutios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum ex-
tra urbem cum præsidio fuit, quorum in hac ciuitate lō
ge maxima consilia atque ingenia fuerunt; cæteros pari
dignitate præditos, custodes, gubernatoresq; Reip. quem-
admodum mortuos defendemus? quid de illis honestissi-
mis uiris, atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui
tum unà cum senatu salutem Reip. defenderunt? quid
de Tribunis ærarijs, cæterorumq; ordinum omnium ho-
minibus, qui tum arma pro communi libertate ceperūt?
sed quid ego de ijs omnibus, qui consulari imperio parue
runt, loquor? de ipsorum Cōsulum fama quid futurum
est? L. Flaccum, hominem cum semper in Rep. tum in ma
gistratibus gerendis, in sacerdotio cerimonijsq;, qui-
bus præerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac par-
ricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc
labem, ignominiamq; mortis etiam C. Marij nomen?
C. Marium, quem uere patrem patriæ, parentem, in-
quam, uestræ libertatis atque huiusce Reip. possumus
dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condem-
nabimus? etenim si C. Rabirio, quòd iit ad arma, crucem
T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod

tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui uocauit? Ac ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur; non eam C. Rabirius, ſed C. Marius dedit; idemq; uiolauit, ſi in fide non ſtetit. quæ fides Labiene qui potuit ſine S. C. dari? adeo'ne hoſpes huiuſce urbis, adeo'ne ignarus es diſciplinæ cõſuetudiniſq; noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magiſtratũ gerere uideare? quid iam iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu, & uita caret? ita ne uero? tantis in laboribus C. Marius periculiſq; uixiſſet, ſi nihil lõgius, q̃ uitæ termini poſtulabant, ſpe atq; animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? at, credo, cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atq; obſidione Remp. liberaſſet, omnia ſua ſecum unà moritura arbitrabatur. nõ eſt ita Quirites: neq; quiſquam noſtrũ in Reip. periculis cum laude ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis fructuq; ducatur. itaq; cum multis alijs de cauſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atq; æternæ uidentur eſſe, tum maxime ꝙ optimi, & ſapientiſſimi cuiuſq; animus ita præſentit in poſterum, ut nihil niſi ſempiternum ſpectare uideatur. quapropter equidem & C. Marij, & cæterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, et ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atq; delubris, propugnandum putare: ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent, non minus ſtrenue caperem, q̃ illi pro cõmuni ſalute ceperunt: etenim Quirites exiguum nobis uitæ curriculum natura circũſcripſit, immenſum gloriæ. quare ſi eos, qui iam

de uita

de uita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortis conditionem relinquemus. sed si illos Labiene, quos iam uidere non possumus, negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex iis omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq; tum fuerit, quin arma ceperit, quin Consules secutus sit. omnes ii, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine citātur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed præmium postularem. etenim si Scæuæ seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, qꝫ fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis optimi maximi templis ac sedibus, præcidi imperarat, qꝫ in cliuo Capitolino improborum ciuium.

Desunt non pauca.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XIX.

q

Vousq; tandem abutere Catilina patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihil'ne te nocturnum præsidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habēdi senatus locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum cōscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? ò tempora, ò mores. senatus hoc intelligit, Consul uidet, hic tamen uiuit: uiuit? immo uero etiam in senatū uenit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem unūquenq; nostrum: nos autem uiri fortes satisfacere Reip. uidemur, si istius furorem ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iussu Consulis iampridem oportebat, in te cōferri pestem istam, quam tu in nos omnes iandiu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde, atq; incendijs uastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, ꝙ Q. Seruilius Hala Sp. Melium nouis rebus studentē manu sua occidit. fuit, fuit ista quondam in hac Rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ci=

uem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coercerent. habemus enim S.C. in te Catilina uehemens, et graue: non deest Reip. consilium, neq; auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, Consules desumus. decreuit quondam senatus, ut L. Opimius Cos. uideret, ne quid Resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus est cum liberis M. Fuluius consularis. simili S. C. C. Mario & L. Valerio Coss. permissa est Resp. num unū diem postea L. Saturninum Trib. pl. & C. Seruilium mors a Reip. pœna remorata est? at nos uigesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis: habemus enim huiusmodi S. C. ueruntamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in uagina reconditum, quo ex S. C. confestim interfectum te esse Catilina conuenit. uiuis, & uiuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. cupio P. C. me esse clementem, cupio in tantis Reip. periculis non dissolutum uideri: sed iam me ipsum inertiæ nequitiæq; condemno. castra sunt in Italia contra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemq; hostium intra mœnia atque adeo in senatu uidemus, intestinam aliquam quotidie perniciem Reip. molientem. si te iam Catilina comprehendi, si interfici iussero: credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius à me, quàm quisquam crudelius, factum esse dicant. uerum ego hoc, quod iampridem factum esse oportuit, certa de causa non dum adducor ut faciam. tum deniq; interficiam te,

cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui si=
milis inueniri poterit, qui id nō iure factum esse fatea=
tur. quandiu quisquam erit, qui te defendere audeat, ui
ues, & uiues ita ut nūc uiuis, multis meis et firmis præsi
dijs obsessus, ne cōmouere te contra Remp. possis: multo=
rum te etiā oculi, & aures nō sentiētem, sicut adhuc fe
cerunt, speculabūtur atq; custodient. etenim quid est Ca
tilina, quod iam amplius expectes, si neq; nox tenebris
obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus
cōtinere uocem cōiurationis tuæ potest, si illustrantur, si
erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede:
obliuiscere cædis, atq; incendiorum: teneris undiq;: luce
sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiā mecum
licet recognoscas. Meministi'ne, me ante diem XII. Cal.
Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies fu
turus esset ante diem VIII. Cal. Nou. C. Manlium au=
daciæ satellitem, atq; administrum tuæ? num me fefel=
lit Catilina nō modo res tanta, tam atrox, tam incredi=
bilis, uerū, id quod multo magis est admirandum, dies?
dixi ego idem in senatu, cædem te optimatum contulisse
in ante diem V. Cal. Nou. tum cum multi principes ciui
tatis Roma non tam sui cōseruandi, q̄ tuorum consilio=
rum reprimendorum causa profugerunt? num inficia=
ri potes, te illo ipso die meis præsidijs, mea diligentia cir=
cunclusum, cōmouere te cōtra Remp. non potuisse, cum
tu discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus,
cæde contentū te esse dicebas? quid, cum te Præneste Cal.
ipsis Nou. occupaturum nocturno impetu esse confide=
res? sensisti'ne illam coloniam meo iussu meis præsidijs,
custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moli=

ris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, ſed etiam uideam, planeq́; ſentiam. recognoſce tandem mecum noctem illam ſuperiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad ſalutem, quàm te ad perniciem Reip. dico te priori nocte ueniſſe inter falcarios (non agam obſcure) in M. Leccæ domum, conueniſſe eodem cóplures eiuſdem amentiæ ſceleriſq́; ſocios: num negare audes? quid taces? cóuincam, ſi negas: uideo enim eſſe hic in ſenatu quoſdá, qui tecum unà fuere. ò dij immortales, ubinam gentium ſumus? quam Remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic ſunt, in noſtro numero P. C. in hoc orbis terræ ſanctiſſimo grauiſſimoq́; conſilio, qui de meo, noſtrumq́; omnium interitu, qui de huius urbis, atq; adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego uideo Conſul, & de Rep. ſententiam rogo, &, quos ferro trucidari oportebat, eos non dum uoce uulnero. fuiſti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: diſtribuiſti partes Italiæ: ſtatuiſti, quò quenq; proficiſci placeret: delegiſti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: deſcripſiſti urbis partes ad incendia: cófirmaſti, te ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paululum tibi eſſe etiam tum moræ, ꝙ ego uiuerem. reperti ſunt duo equites R. qui te iſta cura liberarent, et ſeſe illa ipſa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum etiam cœtu ueſtro dimiſſo, comperi: domum meam maioribus præſidijs muniui, atq; firmaui: excluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, cum illi ipſi ueniſſent, quos ego iam multis uiris ad me uéturos id temporis eſſe prædixeram. quæ cum ita ſint Catilina, perge quò cœpiſti, egredere aliquando ex urbe: patent por

tæ, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant: educ tecum etiam omnes tuos; ſi minus, quamplurimos: purga urbem: magno me metu liberabis, dum modo inter me, atque te murus interſit: nobiſcum uerſari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam. magna dijs immortalibus habenda eſt gratia, atq; huic ipſi Ioui Statori antiquiſſimo cuſtodi huius urbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamq; infeſtam Reip. peſtem toties iam effugimus. non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda Reip. quãdiu mihi Conſuli deſignato Catilina inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs conſularibus me Conſulem in campo, & competitores tuos interficere uoluiſti, compreſſi tuos nefarios conatus amicorum præſidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato: deniq; quotieſcunq; me petiſti, per me tibi obſtiti: quanquã uidebam, perniciem meam cum magna calamitate Reip. eſſe coniunctam. nunc iam aperte Remp. uniuerſam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam deniq; totam ad exitium, & uaſtitatem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atq; huius imperij, diſciplinæq; maiorum proprium eſt, facere non audeo, faciam id, quod eſt ad ſeueritatem lenius, ad cõmunem ſalutem utilius: nam ſi te interfici iuſſero, reſidebit in Rep. reliqua coniuratorum manus: ſin tu (quod te iandudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & pernicioſa ſentina Reip. quid eſt Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua ſponte faciebas? exire ex urbe Conſul hoſtem iubet:

interrogas me, num in exilium? nō iubeo: sed si me consulis, suadeo: quid enim Catilina est, quod te iam in hac urbe delectare possit, in qua nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta uitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, nō aut ad audaciam ferrū, aut ad libidinem facem prætulisti? quid uero nuper? cum morte superioris uxoris nouis nuptijs domū uacuam fecisses, non'ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut nō uindicata esse uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam Reip. atq; ad omnium nostrum uitam salutemq; pertinent. potest'ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius cœli spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Cal. Ian. Lepido & Tullo Coss. stetisse in comitio cum telo? manum Consulum & principum ciuitatis interficiendorum causa parauisse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam Reip. obstitisse? ac iam illa omitto: neq; enim sunt aut obscura, aut non multo post commissa. quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere uo-

luisti? quot ego tuas petitiones ita cōlectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadā declinatione, & , ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tēpore: neq; tamen conari ac uelle desistis. quoties iā, quoties iā tibi extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo & elapsa est? tamen ea carere diutius nō potes: quæ quidē quibus abs te initiata sacris ac deuota sit, nescio, ꝙ eam necesse putas Consulis in corpore defigere. nūc uero quæ tua est ista uita? sic enim iam tecum loquar, nō ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paulò ante in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessarijs salutauit? si hoc post hominū memoriam contigit nemini, uocis expectas contumeliam, cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, ꝙ aduentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, ꝙ omnes consulares, qui tibi persæpe ad cædem cōstituti fuerunt, simul atq; assedisti, partem istā subselliorum nudam atq; inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendū putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui, domū meam relinquendā putarem: tu tibi urbem nō arbitraris? & si me meis ciuibus iniuria suspectū tam grauiter, atq; offensum uiderē, carere me aspectu ciuiū, q̄ infestis oculis omniū conspici mallem: tu cum cōscientia scelerū tuorū agnoscas odiū omniū iustū, & iam tibi diu debitum, dubitas, quorū mentes sensusq; uulneras, eorū aspectum præsentiamq; uitare? si te parentes timerēt, atq; odissent tui, neq; eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorū oculis aliquò concederes:

nunc te patria, quæ cõmunis est omnium nostrũ parens, odit ac metuit, & iãdiu de te nihil iudicat, nisi de parricidio suo cogitare: huius tu neq; auctoritatem uerebere, neq; iudicium sequere, neq; uim pertimesces? quæ tecũ Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur. Nullum iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullum flagitiũ sine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq; sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligẽdas leges & quæstiones, uerum etiam ad euertendas, perfringendasq; ualuisti. superiora illa, quãquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc uero, me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum uideri contra me cõsilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; non est ferendũ. quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiã si uim adhibere non possit? quid, quòd tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quòd uitandæ suspicionis causa apud M. Lepidum te habitare uelle dixisti? à quo nõ receptus, etiam ad me uenire ausus es, atq;, ut domi meæ te asseruarem, rogasti. cum à me quoq; id respõsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdẽ mœnibus contineremur: ad Q. Metellum Prætorem uenisti. à quo repudiatus, ad sodalem tuum, uirum optimũ M. Marcellum demigrasti: quem tu uidelicet & ad custodiẽdum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. sed quàm longe uidetur à carcere atq; à uinculis abesse de-

bere, qui se ipsum iam dignum custodia iudicauerit? quæ cum ita sint Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam istam multis supplicijs iustis debitisq; ereptam, fugæ solitudiniq; mandare? refer, inquis, ad senatũ: id. n. postulas, & si hic ordo sibi placere decreuerit te ire in exilium, obtemperaturũ te esse dicis. non referam id, quod abhorret à meis moribus: & tamẽ faciam, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exiliũ, si hanc uocem expectas, proficiscere. quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silentium? patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sestio, si fortissimo uiro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus uim, & manus intulisset: de te autẽ Catilina, cum quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi solum, quorum tibi auctoritas est uidelicet chara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi atque optimi uiri, cæteriq; fortissimi ciues, qui circunstant senatum, quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, et uoces paulo ante exaudire potuisti. quorum ego uix abs te iandiu manus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequantur. quanquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? ut ullum tu exilium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales donarent. tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exilium animum induxe=

ris, quanta tempestas inuidiæ nobis si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed non est mihi tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & à Reip. periculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus Reip. concedas, non est postulandum: neq; enim Catilina is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. quamobrem, ut sæpe iam dixi, proficiscere: ac, si mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare uis inuidiam, recta perge in exilium: uix feram sermones hominum, si id feceris: uix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu Cõsulis, sustinebo: sin autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu, cõfer te ad Manlium, concita perditos ciues, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio: ut à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis: quãquam quid ego te inuitem, à quo iam sciam esse præmissos, qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam & cõstitutam esse cum Manlio diem? à quo etiam Aquilã illam argenteã, quã tibi ac tuis omnibus perniciosam esse cõfido & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciã esse præmissam? tu ut illa diutius carere possis? quã uenerari ad cædẽ proficiscẽs solebas: à cuius altaribus sæpe istam dextrã impiã ad necẽ ciuiũ trãstulisti. ibis tandẽ aliquãdo, quò te iampridẽ tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat: neq; enim tibi hæc res affert dolorẽ, sed quandã incredibilẽ uoluptatẽ: ad hanc te amentiã natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna seruauit,

nunquam tu non modo ocium, ſed ne bellum quidem, niſi nefarium, cócupiſti: nactus es ex perditis, atq; ab omni non modo fortuna, uerum etiam ſpe derelictis conflatã improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tãto numero tuorum neq; audies uirum bonum quenquam, neq; uidebis? ad huius uitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui feruntur, labores tui; iacere humi nõ modo ad obſidédum ſtuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare nõ ſolum ad inſidiandum ſomno maritorum, uerum etiam bonis occiſorum. habes, ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum eſſe ſenties. tantum profeci tum, cum te à Conſulatu repuli, ut exul potius tentare, q̃ Conſul uexare Remp. poſſes, atque ut id, quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, q̃ bellum nominaretur. Nunc ut à me P. C. quandã propè iuſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer, percipite quæſo diligenter quæ dicam, & ea penitus animis ueſtris mentibusq; mandate. etenim ſi mecũ patria, quæ mihi uita mea multo eſt charior, ſi cũcta Italia, ſi omnis Reſp. loquatur, M. Tulli quid agis? tu'ne eũ, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum uides, quem expectari imperatorem in caſtra hoſtiũ ſentis, auctorem ſceleris, principem coniurationis, euocatorẽ ſeruorum & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te nõ emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non'ne hunc in uincula duci, nõ ad mortem rapi, nõ ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tãdem impedit te? mos'ne maiorum? at perſæpe etiam priuati in hac Rep.

perniciosos ciues morte mulctarunt: an leges, quæ de ciuium R. supplicio rogatæ sunt? at nunquam in hac urbe ij, qui à Rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclarã uero populo R. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla cõmendatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter inuidiã, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. sed si quis est inuidiæ metus, non est uehementius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda. an, cum bello uastabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturũ? his ergo sanctissimis Reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem P. C. Catilinam morte multari, unius usuram horæ gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini & Gracchorum, & Flacci, & superiorum compluriũ sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe uerendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. quòd si ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, ut inuidiã uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quãquam nõ nulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non uideant; aut ea, quæ uident, dissimulent: qui spẽ Catilinæ mollibus sentẽtijs aluerunt, coniurationemq; nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hũc animad-

uertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non uideat coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui nó fateatur. hoc autem uno interfecto, intelligo hanc Reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. quòd si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eodem cæteros undiq; collectos naufragos aggregauerit: extinguetur atque delebitur non modo hæc tam adulta Reip. pestis, uerum etiam stirps, ac semen malorum omnium. etenim iandiu P. C. in his periculis coniurationis, insidiisq; uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit. quòd si ex táto latrocinio iste unus tolletur, uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati, periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in uenis, atque in uisceribus Reip. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cum æstu febriq; iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq; afflictátur: sic hic morbus, qui est in Rep. releuatus istius pœna uehementius uiuis reliquis ingrauescet. quare P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregétur, muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur à nobis, desinant insidiari domi suæ Consuli, circunstare tribunal Prætoris urbani, obsistere cum gladiis curiã, malleolos ad incendendam urbem, facesq; comparare: sit deniq; inscriptum in frõte uniuscuiusq; ciuis, quid de Rep. sentiat. polliceor uobis hoc P. C. tantam in nobis Consulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tan

tam in equitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. hisce ominibus Catilina cum summa Reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefariū. tum tu Iupiter, qui ijsdem, quibus hæc urbs, auspicijs à Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus; hunc, & huius socios à tuis aris, cæterisq; templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortunisq; ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

T Andem aliquando Quirites L. Catilinã furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem, uobis, atq; huic urbi ferrum flammamq; minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emiſimus, uel ipſum egredientem urbe proſecuti ſumus. abijt, exceſſit, euaſit, erupit. nulla iam pernicies à mõſtro illo, atq; prodigio mœnibus ipſis intra mœnia cõparabitur. atq; hunc quidẽ unum huius belli domeſtici ducẽ ſine controuerſia uicimus: nõ enim iam inter latera noſtra ſica illa uerſabitur: non in cãpo, non in foro, nõ in curia, nõ deniq; intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cũ eſt ex urbe depulſus: palàm iá cũ hoſte nullo impediente bellũ iuſtum geremus. ſine dubio perdidimus hominem, magnificeq; uicimus, cum illũ ex occultis inſidijs in apertũ latrocinium coniecimus. ꝙ uero nõ cruentũ mucronem, ut uoluit, extulit, ꝙ uiuis nobis egreſſus eſt, ꝙ ei ferrum de manibus extorſimus, ꝙ incolumes ciues, ꝙ ſtantem urbem reliquit, quanto tandem illũ mœrore afflictum eſſe & profligatum putatis? iacet ille nũc proſtratus Quirites, & ſe perculſum atq; abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc urbẽ, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget. quæ quidẽ lætari mihi uidetur, ꝙ tãtam peſtem euomuerit, foraſq; proiecerit. at ſi quis eſt talis, quales eſſe omnes oportebat, qui in hoc ipſo, in quo exultat, & triumphat oratio mea,

me uehementer accuſet, ꝙ tam capitalem hoſtem non cōprehenderim potius, q̃ emiſerim: nō eſt iſta mea culpa Quirites, ſed temporum. interemptum eſſe L. Catilinã, & grauiſſimo ſupplicio affectum iampridẽ oportebat; idq; à me & mos maiorum, & huius imperij ſeueritas et Reſp. poſtulabat: ſed q̃ multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? q̃ multos, qui propter ſtultitiam nō putarent? q̃ multos, qui etiam defenderent? q̃ multos, qui propter improbitatem facerent? ac ſi ſublato illo depelli à uobis omne periculum iudicarem, iampridem ego L. Catilinam nō modo inuidiæ meæ, uerũ etiam uitæ periculo ſuſtuliſſem: ſed cũ uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiã probata, ſi illum, ut erat meritus, morte multaſſem, fore, ut eius ſocios inuidia oppreſſus perſequi nō poſſem; rem huc deduxi, ut tum palàm pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte uideretis. quẽ quidem ego hoſtem Quirites q̃ uehemẽter foris eſſe timendũ putem, licet hinc intelligatis, ꝙ illud etiam moleſte fero, ꝙ ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tongillum mihi eduxit, quem * amare in prætexta calumnia cœperat; Publicium & Munatium, quorum æs alienum cõtractum in popinam nullum Reip. motum afferre poterat: reliquit, quos uiros, quanto alieno ære, q̃ ualentes, q̃ nobiles, uos uidetis. itaq; ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus & cũ hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie cõparantur, magnopere contemno, collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, et decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deſerere, q̃ illum exercitum

maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, uerũ etiam si edictum Prætoris ostendero, cócident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatũ uenire, qui nitent unguẽtis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis, q̃ hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. atq; etiam hoc magis sunt timendi, ꝙ, quid cogitent, me scire sentiunt, neq; tamen permouẽtur. uideo, cui Apulia sit attributa, qui habeat Hetruriã, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cædis, atq; incendiorũ depoposcerit: omnia superioris noctis cõsilia ad me perlata esse sentiũt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid expectant? næ illi uehemẽter errant, si illam meã pristinam lenitatem perpetuã sperant futurã. quod expectaui, iam sum assecutus, ut uos omnes factã esse aperte cõiurationem contra Remp. uideretis. nisi uero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire nó putet. nó est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat. unũ etiã nunc cõcedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserũ tabescere: demonstrabo iter: Aurelia uia profectus est: si accelerare uolent, ad uesperũ cõsequentur. ò fortunatã Remp. si quidẽ hanc sentinam huius urbis eiecerit. uno mehercle Catilina exhausto, releuata mihi, et recreata Resp. uidetur: quid enim mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamẽtorum subiector, quis circunscriptor, quis ganeo, quis nepos,

quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina nõ familiarissime uixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime seruiebat: alijs fructum libidinũ, alijs mortem parentum nõ modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero q̃ subito non solum ex urbe, uerum etiã ex agris ingẽtem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quẽ non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit. atq; ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur; nemo in scena leuior & nequior, qui se non eiusdem propè sodalem fuisse cõmemoret. atq; idem tamen stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, et siti, ac uigilijs perferendis fortis ab ijs istis suis socijs prædicabatur, cum industriæ subsidia, atq; instrumenta uirtutis in libidine, audaciáq; consumerentur. hunc uero si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint, desperatorum hominum flagitiosi greges: ò nos beatos, ò Remp. fortunatam, ò præclaram laudem Consulatus mei: non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas obligurierunt: res eos iampridem,

fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abũdantia, libido permanet. qđ si in uino, & alea comessationes solum, et scorta quærerent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuiis, cõplexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atq; urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iandiu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iam planè, aut certe iam appropinquare. quos si meus Consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breue nescio quod tempus, sed multa secula propagarit Reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus Rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt externa unius uirtute terra, mariq; pacata: domesticũ bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculũ est: intus est hostis: cũ luxuria nobis, cũ amẽtia, cũ scelere certandũ est. huic ego me bello ducẽ profiteor Quirites: suscipio inimicitias hominũ perditorum: quæ sanari poterunt, quacunq; ratione sanabo: quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeãt, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merẽtur, expectent. at etiam sunt Quirites, qui dicãt à me in exilium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eiicerẽ, qui hæc loquũtur: homo enim uidelicet timidus et permodestus uocem Consulis ferre nõ potuit: simul atq; ire

in exilium iussus est, paruit. quid, quod hesterno die, cum domi meæ penè interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres cōscriptos detuli? quò cum Catilina uenisset, quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis deniq; ita aspexit ut perditum ciuē, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quā ille accesserat, nudam, atq; inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille Consul, qui uerbo ciues in exilium eÿcio, quæsiui à Catilina, an nocturno cōuentu apud M. Leccam fuisset, nec'ne. cum ille, homo audacissimus, cōscientia conuictus primo reticuisset, patefeci cætera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodū esset ei ratio totius belli descripta, docui. cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsiui quid dubitaret proficisci eò, quò iampridem pararat, cū arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argēteam, cui ille etiam sacrariū scelerū domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exilium eÿciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem expectant; et ille eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. o conditionem miseram non modo administrandæ, uerum etiam conseruandæ Reip. nunc si L. Catilina consilÿs, laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli iter ad fugam atq; in exi-

lium conuerterit: non ille à me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatúq; depulſus, ſed indemnatus, innocens in exiliũ eiectus à Conſule ui, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, nõ improbum, ſed timidum; me nõ diligentiſſimum Conſulem, ſed crudeliſſimum tyránum exiſtimari uelint. eſt mihi tanti Quirites huius inuidiæ falſæ, atq; iniquæ tẽpeſtatem ſubire, dum modo à uobis huius horribilis belli, ac nefary periculum depellatur. dicatur ſanè eiectus eſſe à me, dum modo eat in exilium: ſed, mihi credite, nõ eſt iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuãdæ cauſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atq; in armis uolitare audiatis: ſed triduo tamen audietis: multóq; magis illud timeo, ne mihi ſit inuidioſum aliquando, ꝙ illum emiſerim potius, quàm ꝙ eiecerim. ſed cum ſint homines, qui illum, cum profectus ſit, eiectum eſſe dicant: ijdem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? quanquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, nõ tam hoc queruntur, quàm uerentur. nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Maſſilienſes ire malit. ille autem ſi mehercules hoc, quod agit, nunq̃ ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quàm exulem uiuere. nũc uero, cum ei nihil adhuc præter ipſius uoluntatem, cogitationemq; acciderit, niſi ꝙ uiuis nobis Roma profectus eſt: optemus potius, ut eat in exilium, quàm queramur. ſed cur tandiu de uno hoſte loquimur? et de eo hoſte, qui iam fatetur ſe eſſe hoſtem? & quem, quia, quod ſemper uolui, murus intereſt, non timeo? de his, qui diſſimulant, qui Romæ remanent, qui

nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, nõ tam ulciſci ſtudeo, quàm ſanare et ipſos placare Reip. neq;, id quare fieri nõ poſſit, ſi me audire uoluerint, intelligo: exponam enim uobis Quirites, ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilij, atq; orationis meæ, ſi quam potero, afferam. Primũ genus eſt eorũ, qui magno in ære alieno maiores etiam poſſeſſiones habẽt, quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes: uoluntas uero & cauſa impudẽtiſſima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeſſione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in uaſtatione omniũ tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui iſtas à Catilina expectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferẽtur, uerum auctionariæ: neq; enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent, neq; (id quod ſtultiſſimum eſt) certare cum uſuris fructibus prædiorum: locupletioribus his & melioribus ciuibus uteremur. ſed hoſce homines minime puto pertimeſcendos, ꝙ aut deduci de ſententia poſſunt, aut, ſi permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi cõtra Remp. quàm arma laturi. Alterum genus eſt eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta Rep. deſperant, perturbata cõſequi ſe poſſe arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur, unum ſcilicet & idem, quod cæteris omnibus,

ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primũ omnium me ipsum uigilare, adesse, prouidere Reip. deinde magnos animos esse in bonis uiris, magnã concordiã, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos deniq; immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi cõtra tantã uim sceleris præsentis auxiliũ esse laturos. q̃ si iam sint id, quod cum summo furore cupiũt, adepti: num illi in cinere urbis, & sanguine ciuiũ, quæ mente cõscelerata, ac nefaria concupierũt, se Consules, ac Dictatores, aut etiam Reges sperant futuros? non uident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori cõcedi sit necesse?

Tertiũ genus est ætate iam cõfectũ, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. hi sunt homines ex ijs colonijs, quas Fesulis Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisq; pecunijs sumptuosius insolentiusq; iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs, lecticis, familijs magnis, cõuiuijs, apparatibus delectãtur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, si salui esse uelint, Sylla sit ijs ab inferis excitandus. qui etiam nõ nullos agrestes, homines tenues, atq; egentes, in eãdem illam spem rapinarũ ueterum impulerunt. quos ego utrosq; Quirites in eodem genere prædatorũ, direptorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, et proscriptiones, et Dictaturas cogitare: tãtus. n. illorum temporũ dolor inustus est ciuitati, ut iam ista nõ modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse uideantur. Quartum genus est sanè uarium, & mix=

tum,& turbulentum: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negocio, partim etiam ſumptibus in uetere ære alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. hoſce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum ſi ſtare non poſſunt, corruant, ſed ita, ut nõ modo ciuitas, ſed ne uicini quidem proximi ſentiant: nam illud non intelligo, quamobrem, ſi uiuere honeſte non poſſunt, perire turpiter uelint, aut cur, minore dolore perituros ſe cum multis, quàm ſi ſoli pereant, arbitrentur.
Quintum genus eſt parricidarum, ſicariorum, deniq; omnium facinoroſorum: quos ego à Catilina non reuoco: nam neq; diuelli ab eo poſſunt, & pereant ſanè in latrocinio, quoniã ſunt ita multi, ut eos capere carcer non poſſit. Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, uerum etiam genere ipſo, atq; uita, quod proprium eſt Catilinæ, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac ſinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus, ac tritis tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis induſtria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uerſantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati nõ ſolum amare, & amari, neque cantare, & pſallere, ſed etiam ſicas uibrare, & ſpargere uenena didicerunt: qui niſi exeunt, niſi pereũt; etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in Rep. ſeminarium Catilinarium futurũ. uerũtamen quid ſibi iſti miſeri uolunt? num ſuas ſecum mu=

lierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem
illis carere poterunt,his præſertim iam noctibus? quo au
tem pacto illi Apenninum atq; illas pruinas ac niues per
ferẽt? niſi iccirco ſe facilius hiemẽ toleraturos putant,ꝙ
in conuiuijs nudi ſaltare didicerunt.ò bellum magnope=
re pertimeſcendum,cum hanc ſit habiturus Catilina ſcor
tatorum cohortem prætoriam . inſtruite nunc Quirites
contra has tam præclaras Catilinæ copias ueſtra præſi=
dia,ueſtroſq; exercitus:& primum gladiatori illi confe
cto,& ſaucio Conſules , imperatoreſq; ueſtros opponite:
deinde contra illam naufragorum eiectam ac debilita=
tam manum florem totius Italiæ,ac robur educite : iam
uero urbes coloniarum,ac municipiorum reſpondebunt
Catilinæ tumulis ſilueſtribus . neq; uero cæteras copias,
ornamẽta,præſidia ueſtra cum illius latronis inopia, at=
que egeſtate debeo cõferre. ſed ſi omiſſis his rebus omni=
bus,quibus nos ſuppeditamus,eget ille, ſenatu , equitibus
R.populo,urbe,ærario,uectigalibus,cũcta Italia,prouin
cijs omnibus,exteris nationibus; ſi,inquã,his rebus omiſ=
ſis ipſas cauſas,quæ inter ſe confligunt , contendere ueli=
mus:ex eo ipſo,q̃ ualde illi iaceant, intelligere poſſumus:
ex hac enim parte pudor pugnat,illinc petulantia : hinc
pudicitia,illinc ſtuprum:hinc fides,illinc fraudatio: hinc
pietas,illinc ſcelus:hinc conſtantia,illinc furor: hinc hone
ſtas,illinc turpitudo:hinc continentia,illinc libido: deniq;
æquitas,temperantia,fortitudo,prudẽtia,uirtutes omnes
certant cum iniquitate,cum luxuria,cum ignauia, cum
temeritate,cum uitijs omnibus : poſtremo copiæ cum ege
ſtate,bona ratio cum perdita , mens ſana cum amentia,
bona denique ſpes cum omniũ rerum deſperatione con=

fligit. in huiusmodi certamine ac prælio non'ne, etiam si hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis uirtutibus tot, & tãta uitia superari? quæ cum ita sint Quirites, uos, quemadmodũ iam antea dixi, uestra tecta custodijs, uigilijsq; defẽdite, mihi, ut urbi sine uestro motu ac sine ullo tumulto satis esset præsidij, cõsultum ac prouisum est. coloni omnes, municipesq; uestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas finesq; defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quanquam meliore animo sunt, q̃ pars patriciorum, potestate tamen in uestra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, prospiciẽs hoc, in agrum Gallicanum Picenumq; præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atq; adeo qui contra urbis salutem omniumq; uestrum in urbe à Catilina relicti sunt, quanquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiã uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est, hoc expectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem; mihi aut cum his uiuẽdum, aut pro his esse moriẽdum. nullus est portæ custos, nullus insidiator uiæ: si qui exire uolunt, consulere sibi possunt: qui uero in urbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum, conatum'ue contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse Consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem sena=

tum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorũ ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerũt. atque hæc omnia sic agẽtur Quirites, ut res maximæ mi nimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum inte stinum, ac domesticum, post hominum memoriam crude lissimum & maximum me uno togato duce & impera tore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites, ut, si ul lo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnam sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiã, quod in tanto, & tam insidioso bello uix optandum uide tur, ut ne quis bonus intereat, paucorumq; pœna uos o= mnes iam salui esse possitis. quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortaliũ significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, senten tiamq; sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hic præsen tes suo numine, atque auxilio sua templa, atque urbis te cta defendunt: quos uos Quirites precari, uenerari, atq; implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimam, floren tissimam, potentissimamq; esse uoluerunt, hanc, omnibus hostium copijs terra, mariq; superatis, à perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XXI.

R

Emp. Quirites, uitamq; omniũ ueſtrũ, bona, fortunas, coniuges, liberosq; ueſtros, atq; hoc domicilium clariſſimi imperij, fortunatiſſimã pulcherrimamq; urbem hodierno die deorum immortalium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculisq; meis ex flamma atq; ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. & ſi non minus nobis iucundi, atq; illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, q̃ illi, quibus naſcimur; ꝙ ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio; & ꝙ ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beneuolentia, famaq; ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſterosq; ueſtros in honore debet dies is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq; ſeruauit: nam totius urbis templis, delubris, tectis omnibus ſubiectos prope iam ignes circundatosq; reſtinximus; ijdemq; gladios in Remp. diſtrictos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis ueſtris reiecimus. quæ quoniã in ſenatu illuſtrata, patefacta, compertaq; ſunt per me: uobis iam exponã breuiter Quirites: ut, & quãta, & q̃ manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & cõprehenſa ſint, uos, qui & ignoratis, et expectatis, ſcire poſſitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cũ ſceleris ſui ſocios, et huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet; ſem

per uigilaui, et prouidi Quirites, quéadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebã (nõ enim iam uereor hu ius uerbi inuidiam, cum illa magis sit timenda, quod uiuus egressus est) sed tum, cum illũ exterminari uolebam, aut reliquam coniuratorũ manum simul exituram, aut eos, qui remãsissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabã. atq; ego, ut uidi, quos maximo furore, & scelere esse in= flãmatos sciebã, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse: in eo omnes dies noctesq; consumpsi, ut, quid agerent, quid molirétur, sentirem, ac uiderem: ut, quoniam auribus ue stris propter incredibilem magnitudinem sceleris mino= rem fidé faceret oratio mea, rem ita cóprehenderem, ut tũ demum animis saluti uestræ prouideretis, cum oculis maleficium ipsum uideretis. itaq; ut cóperi Legatos Allo brogũ belli trãsalpini, & tumultus Gallici excitandi cau sa à P. Lentulo esse solicitatos, eosq; in Galliam ad suos ci ues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam esse missos, comitemq; ijs adiunctũ Vulturciũ, atq; huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimũ, quodq; ego semper opta bam à dijs immortalibus, tota res non solũ à me, sed etiã à senatu, & à uobis manifeste deprehenderetur. itaq; he sterno die L. Flaccum & C. Põtinum Prætt. fortissimos, atq; amãtissimos Reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de Rep. præclara atq; egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negocium susceperunt, &, cum adue= sperasceret, occulte ad põtem Miluium peruenerunt, at= que ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis

inter eos & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cuiusquã suspicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina cõplures delectos adolescẽtes, quorum opera utor assidue in Reip. præsidio, cũ gladijs miserã. interim tertia ferè uigilia exacta, cum iam pontem cũ magno comitatu Legati Allobrogũ ingredi inciperẽt, unáq; Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris. tũ interuẽtu Põtini, atq; Flacci pugna, quæ erat cõmissa, sedatur: literæ, quæcunq; erant in eo comitatu, integris signis Prætoribus tradũtur: ipsi cõprehẽsi ad me, cũ iam dilucesceret, deducuntur. atq; horum omniũ scelerum improbissimorũ machinatorẽ Cimbrum Gabiniũ statim ad me nihil dũ suspicantem uocaui: deinde itẽ accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissime autẽ Lentulus uenit, credo q in literis dãdis præter consuetudinẽ proxima nocte uigilarat. cũ uero summis, ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui audita re frequentes ad me mane cõuenerant, literas à me prius aperiri, q̃ ad senatũ referri placeret, ne, si nihil esset inuentũ, temere à me tãtus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturũ, ut de periculo publico nõ ad cõsiliũ publicũ rẽ integrã deferrem: etenim Quirites si ea, quæ erãt ad me delata, reperta nõ essent, tamẽ ego nõ arbitrabar in tãtis Reip. periculis esse mihi nimiã diligẽtiã pertimescẽdã. senatũ frequentẽ celeriter, ut uidistis, coegi: atq; interea statim admonitu Allobrogũ C. Sulpitium Præt. fortem uirũ misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. ex quibus ille maximũ sicarum numerũ, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium sine

Gallis: fidem ei publicã iussu senatus dedi: hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sine timore indicaret. tum ille dixit, cum uix se ex magno timore recreasset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, ut seruorum præsidio uteretur, & ad Vrbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum Vrbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumq́; erat, incẽdissent, cædemq́; infinitam ciuium fecissent, præsto esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. introducti autem Galli, iusiurandum sibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse, dixerunt, atq; ita sibi ab his & à L. Cassio esse præscriptũ, ut equitatũ in Italiam quãprimum mitterent, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex fatis Sibyllinis, Aruspicumq́; responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atq; imperiũ peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse: eundemq́; dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitũ huius urbis, atq; imperij, qui esset decimus annus post uirginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem uigesimus. hanc autem Cethego cum cæteris cõtrouersiam fuisse dixerũt, ꝙ, cum Lentulo, & cæteris Saturnalibus cædem fieri, atque Vrbem incendi placeret, Cethego nimium id lõgum uideretur. ac, ne lõgum sit Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoq; dicebantur datæ. primum ostẽdimus Cethego: signum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum Legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi Legati eorum

rum

rum præcepissent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac sicis, quæ apud illum itidē erant deprehensæ, respondisset, dixissetq; se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse; recitatis literis, debilitatus, atq; abiectus, cōscientia conuictus repente conticuit. introductus Statilius, cognouit manum & signum suum. recitatæ sunt tabellæ in eandem ferè sententiam: confessus est. tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui, cognosceretne signum: annuit. est uero inquam signū quidem notū, imago aui tui clarissimi uiri, qui amauit unice patriā, & ciues suos: quæ quidem te à tanto scelere etiā muta reuocare debuit. legūtur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumq; literæ. si quid de his rebus dicere uellet, feci potestatem. atq; ille quidem primo negauit: post autem aliquāto toto indicio exposito atq; edito, surrexit: quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum his, quāobrē domū suam uenissent; itemq; à Vulturcio. qui cum illi breuiter cōstanterq; respondissent, per quem ad eū, quotiesq; uenissent; quæsissentq; ab eo, nihil'ne secum esset de fatis Sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quāta uis conscientiæ esset, ostendit: nam cum id posset inficiari, repente præter opinionem omniū confessus est: ita eum non modo ingeniū illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiā propter uim sceleris manifesti atq; deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Vulturcius uero subito proferri literas atq; aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atq; ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum & manū suam cognouit. erant autem scriptæ sine nomine, sed ita. QVI SIM, EX

EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. ac mihi quidem Quirites cum illa certissima sunt uisa argumenta, atq; indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, deniq; uniuscuiusq; confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas: sic enim obstupuerãt, sic terram intuebantur, sic furtim nõ nunquam inter se aspiciebant, ut nõ iam ab alijs indicari, sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis, atq; editis Quirites, senatum consului, de summa Reip. quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas senatus sine ulla uarietate est cõsecutus. et quoniã non dum est perscriptum S.C. ex memoria uobis Quirites, quid senatus censuerit, exponam. primũ mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, ꝙ uirtute, consilio, prouidentia mea Resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Põtinus Prætt. ꝙ eorum opera forti fideliq; usus essem, merito ac iure laudantur: atq; etiam uiro forti collegæ meo C. Antonio laus impertitur, ꝙ eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & Reip. consilijs remouisset. atq; ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq; uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsen=*

tes erant, in custodiam traderentur : atq; idem hoc de=
cretum est in L. Cassiũ, qui sibi procurationem incenden
dæ urbis depoposcerat; in M. Cepariũ, cui ad solicitãdos
pastores Apuliam esse attributam erat indicatum; in P.
Furium, qui est ex ijs colonijs, quas Fesulas L. Sylla dedu
xit; in Q. Manliũ Chilonem, qui unà cum hoc Furio
semper erat in hac Allobrogum solicitatione uersatus; in
P. Vmbrenum libertinum hominem, à quo primũ Gallos
ad Gabiniũ perductos esse constabat. atq; ea lenitate se=
natus est usus Quirites, ut ex tanta cõiuratione, tantáq;
ui ac multitudine domesticorum hostiũ nouem hominũ
perditissimorum pœna Rep. cõseruata, reliquorum men
tes sanari posse arbitraretur. atq; etiam supplicatio dijs
immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine
decreta est Quirites : quod mihi primum post hanc ur
bem cõditam togato contigit : & his decreta uerbis est,
ꝙ urbem incẽdijs, cæde ciues, Italiã bello liberassem. quæ
supplicatio si cum cæteris conferatur Quirites, hoc in=
tersit, ꝙ cæteræ bene gesta, hæc una conseruata Rep. con
stituta est. atq; illud, quod faciendum primum fuit, fa=
ctum atq; transactum est : nam P. Lentulus, quanquam
patefactus indicijs, & confessionibus suis, iudicio sena=
tus nõ modo Prætoris ius, uerũ etiam ciuis amiserat, ta=
men magistratu se abdicauit, ut, quæ religio C. Mario
clarissimo uiro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de
quo nihil nominatim erat decretũ, Prætorem occideret,
ea nos religione in priuato P. Lentulo puniẽdo liberare=
mur. Nũc, quoniam Quirites sceleratissimi periculosissi
miq; belli nefarios duces captos iam, & cõprehensos te=
netis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes

ſpes,atq; opes his depulſis urbis periculis cõcidiſſe. quem quidem ego cum ex urbe pellebam,hoc prouidebam animo Quirites,remoto Catilina,nec mihi eſſe P.Lentuli ſomnum,nec L.Caſsij adipem,nec C.Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendã.ille erat unus timendus ex his omnibus,ſed tandiu,dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omniũ aditus tenebat: appellare,tentare, ſolicitare poterat,audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: cõſilio autem neq; lingua,neq; manus deerat: iam ad cæteras res cõficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat: neq; uero,cum aliquid mãdauerat, confectum putabat; nihil erat,quod nõ ipſe obiret, occurreret,uigilaret,laboraret: frigus,ſitim,famem ferre poterat.hunc ego hominem tam acrem,tam paratũ, tam audacem,tam callidum,tam in ſcelere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrenſe latrociniũ compuliſſem (dicam id,quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus ueſtris depuliſſem.non ille uobis Saturnalia conſtituiſſet,neq; tanto ante exitium,ac fati diem Reip. denũciaſſet,neq; cõmiſiſſet ut ſignum,ut literæ ſuæ,teſtes deniq; manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nũc illo abſente ſic geſta ſunt,ut nullum in priuata domo furtum unquam ſit tam palàm inuentum,q̃ hæc tanta in Remp.cõiuratio manifeſto inuenta atq; deprehenſa eſt. ꝙ ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet: quanquam,quoad fuit,omnibus eius cõſilijs occurri,atq; obſtiti; tamen,ut leuiſſime dicam,dimicandum nobis cum illo fuiſſet,neq; nos unquã,dum ille in urbe hoſtis fuiſſet,tantis periculis Remp.tanta pace,tanto otio,tanto ſi=

lentio liberaſſemus. quanquam hæc omnia Quirites ita
ſunt à me adminiſtrata, ut deorum immortalium nutu
atq; cõſilio & geſta & prouiſa eſſe uideãtur. idq́; cum
coniectura cõſequi poſſumus, ꝙ uix uidetur humani con
ſilij tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe; tum ue=
ro ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis
tulerunt, ut eos penè oculis uidere poſſemus. nam ut illa
omittam, uiſas nocturno tempore ab Occidẽte faces, ar
doremq́; cœli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, cæte
raq;, quæ tam multa nobis Cõſulibus facta ſunt, ut hæc,
quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc
certe Quirites, quod ſum dicturus, neq; prætermitten=
dum, neq; relinquẽdum eſt: nam profecto memoria te=
netis, Cotta, & Torquato Coſs. cõplures in Capitolio tur
res de cœlo eſſe percuſſas, cum & ſimulacra deorum im
mortalium depulſa ſunt, & ſtatuæ ueterum hominum
deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus eſt etiã ille, qui
hanc urbem cõdidit Romulus, quem inauratum in Ca=
pitolio paruũ, atq; lactentem uberibus lupinis inhiãtem
fuiſſe meminiſtis. quo quidem tempore, cũ Aruſpices ex
tota Hetruria cõueniſſent, cædes, atq; incendia, & legum
interitum, & bellum ciuile ac domeſticum, & totius ur
bis ac imperij occaſum appropinquare dixerunt, niſi dij
immortales omni ratione placati ſuo numine propè fa=
ta ipſa flexiſſent. itaq; illorum reſponſis tũc & ludi de=
cem per dies facti ſunt, neq; res ulla, quæ ad placandum
deos pertineret, prætermiſſa eſt. ijdemq́; iuſſerunt ſimula
crum Iouis facere maius, & in excelſo collocare, &, con
tra atq; ante fuerat, ad Oriẽtem conuertere: ac ſe ſpe=
rare dixerunt, ſi illud ſignum, quod uidetis, ſolis ortum,

& forum curiamq; conſpiceret, fore,ut ea cõſilia,quæ
clàm eſſent inita contra ſalutem urbis,atq; imperij,illu
ſtrarentur,ut à ſenatu populoq; R.perſpici poſſent.atq;
illud ita collocandũ Conſules illi ſtatuerũt:ſed tanta fuit
operis tarditas,ut neq; à ſuperioribus Conſulibus,neq; à
nobis ante hodiernũ diẽ collocaretur.hic quis poteſt eſſe
Quirites tam auerſus à uero,tam præceps,tam mẽte ca
ptus,qui neget hæc omnia,quæ uidemus,præcipueq; hãc
urbem deorum immortaliũ nutu,atq; poteſtate admini
ſtrari ? etenim cum eſſet ita reſponſum,cædes,incendia,
interitumq; Reip.cõparari,& ea à perditis ciuibus: quæ
tum propter magnitudinem ſcelerum nõnullis incredi=
bilia uidebãtur,ea nõ modo cogitata à nefarijs ciuibus,
uerum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis.illud uero non'ne ita
præſens eſt,ut nutu Iouis optimi maximi factum eſſe ui
deatur ? ut,cum hodierno die mane per forũ meo iuſſu
& coniurati,& eorum indices in ædem Concordiæ du=
cerentur,eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur : quo col=
locato,atq; ad uos, ſenatumq; conuerſo,omnia & ſena=
tus,& uos,quæ erant cõtra ſalutem omniũ cogitata,il=
luſtrata,& patefacta uidiſtis.quo etiã maiore ſunt iſti
odio ſupplicioq; digni,qui nõ ſolũ ueſtris domicilijs atq;
tectis,ſed etiam deorum templis atq; delubris ſunt fune
ſtos ac nefarios ignes inferre conati : quibus ego ſi me
reſtitiſſe dicam,nimiũ mihi ſumam,& non ſim feren=
dus : ille,ille Iupiter reſtitit : ille Capitoliũ,ille hæc tem=
pla,ille hanc urbem,ille uos omnes ſaluos eſſe uoluit.dijs
ego immortalibus ducibus hanc mentem Quirites uolun
tatemq; ſuſcepi,atq; ad hæc tanta indicia perueni. iam
uero illa Allobrogum ſolicitatio à Lentulo,cæteriſq; do=

mesticis hostibus tanta res tam demẽter credita & igno
tis, & barbaris, cõmissæq; literæ nunquam essent profe=
cto, nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consi=
lium esset ereptum. quid uero, ut homines Galli ex ciui=
tate male pacata, quæ gẽs una restat, quæ populo R. bel
lum facere & posse, & nõ nolle uideatur, spem imperij
& rerum amplissimarũ ultro sibi à patricijs hominibus
oblatum negligerent, uestramq; salutem suis opibus an=
teponerent: id non'ne diuinitus factũ esse putatis? præ=
sertim qui nos nõ pugnando, sed tacendo superare potue
runt. quamobrem Quirites, quoniã ad omnia puluina=
ria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum con
iugibus, ac liberis uestris: nã multi sæpe honores dijs im
mortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustio
res nunq̃: erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo inte
ritu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine
dimicatione, togati me uno togato duce, & imperatore
uicistis: etenim recordamini Quir. omnes ciuiles dissen=
siones, neq; solum eas, quas audistis; sed et has, quas uos=
met ipsi meministis, & uidistis. L. Sylla P. Sulpitium op=
pressit: C. Marium custodem huius urbis, multosq; for
tes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn.
Octauius Cos. armis ex urbe collegam suum expulit. o=
mnis hic locus aceruis corporum, & ciuiũ sanguine re=
dundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero
clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta
sunt. ultus est huius uictoriæ crudelitatem postea Sylla,
ne dici quidẽ opus est q̃ta diminutione ciuiũ, & q̃ta ca=
lamitate Reip. dissensit M. Lepidus à clarissimo, & for=
tissimo uiro Q. Catulo: attulit non tam ipsius inte=

ritus Reip. luctum, q̃ cæterorum. atq; illæ dissensiones erant huiusmodi Quirites, quæ nõ ad delendam, sed ad commutandam Remp. pertinerent. non illi nullam esse Remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes; neq; hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerũt. atq; illæ tamẽ omnes dissensiones, quarum nulla exitiũ Reip. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, ut non recõciliatione concordiæ, sed internicione ciuium diiudicatæ sint. in hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimóq; bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego cõstituta, ut omnes, qui salua Vrbe salui esse possent, in hostiũ numero ducerentur, ita me gessi Quirites, ut omnes salui cõseruaremini. & cum hostes uestri tantum superfuturum putassent, quantũ infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, q̃tum flãma obire non potuisset: & urbem, & ciues integros incolumesq; seruaui. quibus pro tantis rebus Quirites nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monimentum laudis postulo, præterq̃ huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia condi & collocari uolo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil deniq; huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria uestra Quirites nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq; diem intelligo, quã spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam; unoq; tempore in hac Rep. duos

ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij non terræ, sed cœli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedemq; seruaret. sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserũt; quòd mihi uiuendum sit cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrum est Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea ne quãdo obsint, prouidere: mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrum est prouidere. quanquam Quirites mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest: magnum enim est in uobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in Rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet; magna uis est cõscientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quòd si omnes impetus domesticorum hostium depulsi à uobis, se in me unum conuerterint: uobis erit prouidendum Quirites, qua conditione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint inuidiæ periculisq; omnibus: mihi quidem ipsi quid est quod iam ad uitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quicquam uideam altius, quò quidem mihi libeat ascendere. illud perficiam profecto Quirites, ut ea, quæ gessi in Consulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut si qua est inuidia in conseruanda Rep. suscepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in Rep. tra-

ctabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemq; ut ea uirtute, non casu gesta esse uideantur. Vos Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, & ea, quanquam iam periculum est depulsum, tamen æque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq; defendite. Id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATV. ORATIO XXII.

VIdeo P.C. in me omnium ueſtrum ora, atq; oculos eſſe conuerſos: uideo uos nō ſolum de ueſtro, ac Reip. uerum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſolicitos. eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore ueſtra erga me uoluntas: ſed eā per deos immortales quæſo deponite, atq; obliti ſalutis meæ, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidem ſi hæc conditio Conſulatus data eſt, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatuſq; perferrem, feram non ſolum fortiter, ſed etiā libenter, dum modo meis laboribus uobis populoq; R. dignitas, ſaluſq; pariatur. ego ſum ille Conſul P.C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; nō campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummū auxilium omnium gentium; non domus, cōmune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non deniq; hæc ſedes honoris ſella curulis unquam uacua mortis periculo atq; inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodā dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc ſi hunc exitum Conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt, ut uos P.C. populumq; R. ex cæde miſera, coniuges, liberoſq; ueſtros, uirgineſq; Veſtales ex acerbiſſima uexatione, tēpla, atq; delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrū ex fœdiſſima flāma, totam Italiam ex bello, & uaſtitate eriperem: quæcūq; mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur: etenim ſi P. Lentulus

ſuũ nomẽ inductus à uatibus fatale ad perniciem Reip. fore putauit; cur ego non læter meum Conſulatum ad ſalutem Reip. propè fatalem extitiſſe? quare P. C. conſulite uobis, proſpicite patriæ, conſeruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; ueſtras, populi R. nomen, ſalutemq; defendite, mihi parcere, ac de me cogitare deſinite: nam primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe: deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo, paratóq; moriar: neq; enim turpis mors forti uiro poteſt accidere, neq; immatura cõſulari, nec miſera ſapienti. nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris chariſſimi atq; amantiſſimi præſentis mœrore non mouear, horumq; omnium lacrymis, à quibus me circunſeſſum uidetis: neq; meam mentem non domũ ſæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi uidetur amplecti Remp. tanquam obſidem Conſulatus mei; neq; ille, qui expectãs huius exitum diei aſtat in conſpectu meo gener. moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalui ſint uobiſcum omnes, etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit, potius q̃ ut illi & nos una Reip. peſte pereamus. quare P. C. incumbite ad Reip. ſalutem, circunſpicite omnes procellas, quæ impendent, niſi prouidetis. nõ Ti. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios cõcitare conatus eſt; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, atq; in ueſtræ ſeueritatis iudicium adducitur: ſed tenentur ij, qui ad urbis incendiũ, ad ueſtrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ reſtiterunt: tenentur literæ, ſigna, manus, denique uniuſcuiuſq; confeſſio: ſolicitantur Allobroges; ſeruitia

excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidē populi R. nomen, atq; ad lamentandam tanti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia indices detulerūt, rei confessi sunt, uos multis iam iudicijs iudicauistis: primū, ꝙ mihi gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute, atq; diligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, ꝙ P. Lentulū, ut se abdicaret Prætura, coegistis: tum, ꝙ eum, & cæteros, de quibus iudicauistis, in custodiā dandos censuistis: maximeq;, ꝙ meo nomine supplicationem decreuistis, qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo hesterno die præmia Legatis Allobrogum, Titoq; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à uobis dānati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos P. C. tāquam integrū, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid censeatis. illa prædicam, quæ sunt Consulis. Ego magnū in Rep. uersari furorem, & noua quædā misceri, & concitari mala iampridem uidebam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus nunquam putaui. nunc, quicquid est, quocunq; uestræ mentes inclinant atq; sententiæ, statuendū uobis ante noctem est. quantū facinus ad nos delatum sit, uidetis. huic si paucos putatis affines esse, uehementer erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, uerum etiam transcendit alpes, & obscure serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando, ac prolatando nullo pacto potest. quacunq; ratione placet, celeriter uobis uindicandum est. uideo duas ad

huc esse sententias; unam D. Syllani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse mulctandos; alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterq; & pro sua dignitate, & pro rerũ magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomẽ extinguere, puncto temporis frui uita, & hoc cõmuni spiritu nõ putat oportere: atq; hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac Rep. esse usurpatum recordatur. alter intelligit, mortẽ à dijs immortalibus non esse supplicij causa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum, ac miseriarum quietem esse: itaq; eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerũt. uincula uero, & ea sempiterna, certe ad singularem pœnam nefarij sceleris inuẽta sunt. itaq; municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis; difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego. n. suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorũ uincula ruperit: horribiles custodias circundat: & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiam spem, quæ sola hominẽ in miserijs consolari solet: bona præterea publicari iubet: uitam solã relinquit nefarys hominibus: quã si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerum pœnas ademisset. itaq;, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quæ

dam illi antiqui ſupplicia impijs cõſtituta eſſe uoluerũt,
ꝙ uidelicet intelligebãt his remotis non eſſe mortem ip=
ſam pertimeſcendam. nunc P.C. ego mea uideo quid in=
terſit. ſi eritis ſecuti ſententiã C. Cæſaris; quoniam hãc
is in Rep. uiam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt, for=
taſſe minus erunt hoc monitore & auctore huiuſce ſen=
tentiæ mihi populares impetus pertimeſcendi. ſin illam
alteram ſecuti eritis, neſcio an amplius mihi negocij cõ=
trahatur: ſed tamen meorum periculorum rationes uti=
litas Reip. uendicat: habemus enim à C. Cæſare, ſicut ip=
ſius dignitas, & maiorũ eius amplitudo poſtulabat, ſen=
tentiam tanquam obſidem perpetuæ in Remp. uolunta=
tis: intellectum eſt, quid intereſt inter leuitatem concio=
natorum, & animum uere popularem, ſaluti populi cõ=
ſulentem. uideo, de iſtis, qui ſe populares haberi uolunt,
abeſſe non neminem, ne de capite uidelicet ciuium R. ſen
tentiam ferat. is & nudius tertius in cuſtodiam ciues
R. Cethegum, & P. Lentulum dedit, & ſupplicatio=
nem mihi decreuit, & indices heſterno die maximis præ
mijs affecit. iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſto=
diam, quæſitori gratulationem, indici præmium decre=
uit, quid de tota re, & cauſa iudicarit. at uero C. Cæ=
ſar intelligit, legem Semproniam eſſe de ciuibus R. con=
ſtitutam; qui autem Reip. ſit hoſtis, eum ciuem eſſe nul=
lo modo poſſe; denique ipſum latorem legis Semproniæ
iuſſu populi pœnas Reip. dependiſſe. idem etiam ipſum
largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum
de pernicie Reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq́;
crudeliter cogitarit, appellari poſſe popularem. ita=
que homo mitiſſimus, atque leniſſimus non dubitat P.

Lentulum æternis tenebris, uinculisq; mãdare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciem Reip. posthac popularis esse possit. adiũgit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. quamobrẽ siue hoc statueritis, dederitis mihi comitẽ ad concionem populo R. charum, atq; iucundum: siue illam Syllani sententiam sequi malueritis, facile me, atq; uos à crudelitatis uituperatione defendetis, atq; obtinebo eam multo leuiorem fuisse. quanquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico: nam ita mihi salua Rep. uobiscum perfrui liceat, ut ego, ꝙ in hac causa uehementior sum, non atrocitate animi moueor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadã humanitate, & misericordia: uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atq; arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriã, miseros, atq; insepultos aceruos ciuium: uersatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor in uestra cæde bacchãtis. cum uero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est, purpuratum esse hunc Gabinium, cum exercitu uenisse Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum atq; puerorũ, ac uexationem uirginũ Vestalium, perhorresco: & quia mihi uehementer hæc uidẽtur misera, atq; miseranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerũt, me seuerũ, uehemẽtemq; præbeo: etenim quæro, si quis paterfamilias, liberis suis à seruo interfectis, uxore occisa, incẽsa domo, suppliciũ de seruis quãacerbissimum sumpserit; utrũ is

clemens,

clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus
esse uideatur? mihi uero importunus ac ferreus, qui nõ
dolorem suũ & cruciatũ dolore nocentis, & cruciatu le
nierit. sic nos in his hominibus, qui nos, qui cõiuges, qui li
beros nostros trucidare uoluerũt, qui singulas uniuscu=
iusq; nostrũ domos, & hoc uniuersum Reip. domiciliũ
delere conati sunt, qui id egerũt, ut gentem Allobrogum
in uestigijs huius urbis, atq; in cinere deflagrati imperij
collocarent; si uehementissimi fuerimus, misericordes ha
bebimur; sin remissiores esse uoluerimus, summæ nobis
crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama subeũda
est. nisi uero cuipiã L. Cæsar uir fortissimus, & amãtissi
mus Reip. crudelior nudius tertius est uisus, cum sororis
suæ fœminæ lectissimæ uirũ præsentẽ, & audientẽ uita
* priuandũ esse dixit, cũ auũ iussu Cos. interfectũ, filiumq;
eius impuberẽ, Legatũ à patre missum, in carcere necan
dum esse dixit. quorũ quod simile fuit factũ? quod ini=
tum delendæ Reip. consiliũ? largitionis uoluntas tum in
Rep. uersata est, & partiũ quædã cõtentio. atq; illo tem=
pore huius auus Lentuli, clarissimus uir, armatus Grac
chũ est persecutus, et graue tum uulnus accepit, ne quid
de summa dignitate Reip. minueretur: hic ad euertẽda
fundamẽta Reip. Gallos accersiuit, seruitia cõcitauit, Ca
tilinã euocauit, attribuit nos trucidãdos Cethego, cæteros
ciues interficiẽdos Gabinio, urbem inflãmandã Cassio, to
tam Italiã uastandã, diripiendamq; Catilinæ. uereamini
cẽseo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis ali
quid seuere statuisse uideamini? cũ multo magis sit ue=
rendũ, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriã, q̃
ne seueritate animaduersionis nimis uehementes in acer=

bissimos hostes fuisse uideamini. sed quæ exaudio P.C. dissimulare nõ possum: iactantur .n. uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam satis præsidij ad ea, quæ uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, et cõstituta sunt P.C. cum mea summa cura, atq; diligentia, tum multo etiã maiore populi R. ad summum imperiũ retinendũ, & ad communes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omniũ ordinum homines, omniũ deniq; ætatum: plenum est forum, pleni omnes aditus huius loci ac templi: causa enim est post Vrbem cõditam hæc inuẽta sola, in qua omnes sentirent unũ atq; idem, præter eos, qui, cum sibi uiderent esse pereundum, cum omnibus potius, q̃ soli, perire uoluerunt. hosce ego homines excipio, & secerno libenter: neq; enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habẽdos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad cõmunem dignitatem, salutem'q; consentiunt? quid ego hic equites R. cõmemorem? qui uobis ita summa ordinis consilij'q; concedunt, ut uobiscum de amore Reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatem, cõcordiam'q; reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atq; hæc causa coniungit: quam coniunctionem si in Consulatu confirmatam meo perpetuam in Rep. tenuerimus, confirmo uobis, nullum posthac malum ciuile ac domesticũ ad ullam Reip. partem esse uenturum. pari studio defendendæ Reip. conuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, uideo ab expectatione sortis ad cõmunem salutem esse

conuerſos. omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiã te=
nuiſſimorum: quis eſt enim, cui nõ hæc templa, aſpectus
urbis, poſſeſſio libertatis, lux deniq; hæc ipſa, & hoc cõ=
mune patriæ ſolum cum ſit charũ, tum uero dulce, atq;
iucũdum? operæpretiũ eſt P. C. libertinorum hominũ ſtu
dia cognoſcere, qui ſua uirtute fortunã ciuitatis cõſecu=
ti, hanc uere ſuã patriã eſſe iudicant: quã quidam hinc
nati, & ſummo nati loco, nõ patriam ſuam, ſed urbem
hoſtiũ eſſe iudicauerunt. ſed quid ego huiuſce ordinis ho
mines cõmemorem? quos priuatæ fortunæ, quos cõmu=
nis Reſp. quos deniq; libertas, ea, quæ dulciſſima eſt, ad
ſalutem patriæ defendendam excitauit. ſeruus eſt nemo,
qui modo tolerabili cõditione ſit ſeruitutis, qui nõ auda
ciam ciuiũ perditorum perhorreſcat, qui non obſtare cu
piat, qui non tantum, quantum audet, & quantum po=
teſt, conferat ad cõmunem ſalutis uoluntatem. quare ſi
quem ueſtrum forte cõmouet hoc, quod auditum eſt, le=
nonem quẽdam Lentuli cõcurſare circum tabernas, pre
tio ſperãtem ſolicitari poſſe animos egentiũ atq; imperi=
torum: eſt id quidem cœptum, atq; tentatum: ſed nulli
ſunt inuẽti tam aut fortuna miſeri, aut uoluntate perdi
ti, qui nõ ipſum illum ſellæ, atq; operis, & quæſtus quoti
diani locum, qui nõ cubile, ac lectulum ſuũ, qui denique
nõ curſum hunc otioſum uitæ ſuæ ſaluũ eſſe uelit. mul=
to uero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, immo
uero (id enim potius eſt dicendũ) genus hoc uniuerſum
amantiſſimũ eſt otij: etenim omne eorũ inſtrumentum,
omnis opera, ac quæſtus frequentia ciuiũ ſuſtinetur, ali=
tur otio: quorũ ſi quæſtus occluſis tabernis minui ſolet,
quid tandem incenſis futurũ eſt? quæ cum ita ſint P. C.

uobis populi R. præsidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis Consulem ex pluri=mis periculis, & insidijs, atq; ex media morte nõ ad uitam suã, sed ad salutem uestram reseruatũ: omnes ordines ad cõseruandã Remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce cõsentiunt: obsessa facibus, & telis impiæ coniurationis, uobis supplex manus tendit patria cõmunis: uobis se, uobis uitam omniũ ciuium, uobis arcem, & Capitoliũ, uobis aras penatiũ, uobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, uobis omnia templa deorum, atq; delubra, uobis muros, atque urbis tecta cõmendat. præterea de uestra uita, de cõiugum uestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omniũ, de sedibus, de focis uestris hoderno die uobis iudicandũ est. habetis ducẽ memorem uestri, oblitum sui: quæ nõ semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuersum populum R. id quod in ciuili causa hodierno die primũ uidemus, unum atq; idem sentientem. cogitate, quãtis laboribus fundatum imperiũ, quanta uirtute stabilitam libertatem, quãta deorum benignitate auctas, exaggeratasq; fortunas una nox penè delerit. id ne unq̃ posthac nõ modo confici, sed ne cogitari quidem possit, uobis hodierno die prouidendũ est. atq; hæc, non ut uos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum, sed ut mea uox, quæ debet esse in Rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nunc, antequã ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quãta manus est cõiuratorum, quam uidetis esse permagnã, tantam me inimicorũ multitudinem suscepisse uideo: sed eam esse iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. ꝙ si aliquãdo

alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus ua luerit, quàm uestra ac Reip. dignitas: me tamen meorũ factorum, atq; cõsiliorum nunq̃ P. C. pœnitebit: etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est pa rata; uitæ tantam laudem, quanta uos me uestris decre tis honestastis, nemo est assecutus: cæteris enim semper be ne gestæ, mihi uni cõseruatæ Reip. gratulationem decre= uistis. sit Scipio clarus ille, cuius cõsilio, atq; uirtute An= nibal in Africam redire, atq; ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas ur bes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numan= tiamq;, deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille, cu ius currum Rex potentissimus quondã, & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiã obsidione, & metu seruitutis liberauit: antepona= tur omnibus Pompeius, cuius res gestæ, atq; uirtutes ijs= dem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis cõtinen tur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci no= stræ gloriæ. nisi forte maius est patefacere nobis prouin cias, quò exire possimus; q̃ curare, ut etiam illi, qui ab= sunt, habeant quò uictores reuertantur. quanquã est in uno loco conditio melior externæ uictoriæ, q̃ domesticæ: ꝙ hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut recepti be neficio se obligatos putant: qui autem ex numero ciuiũ dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœpe runt, eos, cum à pernicie Reip. repuleris, neq; ui coercere, neq; beneficio placare possis. quare mihi cũ perditis ci= uibus æternum bellum susceptum esse uideo: quod ego uestro bonorumq; omnium auxilio, memoriaq; tanto= rum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui

seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac mẽtibus semper hærebit, à me, atq; à meis facile propulsari posse confido. neq; ulla profecto tanta uis reperietur, quæ cõiunctionem uestram, equitumq; R. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare possit. quæ cum ita sint patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triũpho, cæterisq; laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbis, uestræq; salutis custodiã repudiata; pro clientelis, hospitijsq; prouincialibus, quæ tamẽ urbanis opibus non minore labore tueor, q̃ comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq; hac, quam conspicitis, ad conseruandam Remp. diligentia nihil aliud à uobis, nisi huius temporis, totiusq; mei Consulatus memoriam, postulo: quæ dum erit uestris mẽtibus infixa, firmissimo me muro septum esse arbitrabor: ꝙ si meam spem uis improborum fefellerit, atq; superauerit, cõmendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit præsidij non solum ad salutem, uerum etiam ad dignitatem, si eius, qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. quapropter de summa salute uestra populiq; R. P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac tẽplis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de impio, de libertate, de salute Italiæ, deq; uniuersa Rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter: habetis enim Cõsulem, qui & parere uestris decretis non dubitet; & ea, quæ statueritis, quoad uiuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO L. MVRAENA, ORATIO XXIII.

Q Væ precatus ſum à dijs immortalibus iudices more inſtitutoq; maiorum illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis L. Murænam Conſulem renuntiaui; ut ea res mihi magiſtratuiq; meo, populo plebiq; R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijſdem dijs immortalibus ob eiuſdem hominis Conſulatum unà cum ſalute obtinendum, & ut ueſtræ mentes atque ſententiæ cum populi R. uoluntate ſuffragijſq; conſentiant, eaq; res uobis populoq; R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq; afferat. q si illa ſolemnis comitiorum precatio conſularibus auſpicijs conſecrata tantam habet in ſe uim & religionem, quantam Reip. dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut ijs quoq; hominibus, quibus hic Conſulatus me rogante datus eſſet, ea res fauſte, feliciter, proſpereq; eueniret. quæ cum ita ſint iudices, & cum omnis deorum immortalium poteſtas aut translata ſit ad uos, aut certe cõmunicata uobiſcum: idem Conſul eum ueſtræ fidei cõmendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiuſdem hominis uoce & declaratus Conſul, & defenſus, beneficium populi R. cum ueſtra atq; omnium ciuium ſalute tueatur. & quoniam in hoc officio ſtudium meæ defenſionis ab accuſatoribus, atque etiam ipſa ſuſceptio cauſæ reprehenſa eſt; antequam pro L. Muræna dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officij mei, quàm hu-

iusce salutis defensio; sed ut meo facto uobis probato,
maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq;
omnibus inimicorũ impetus propulsare possim. & pri=
mum M. Catoni uitã ad certã rationis normã dirigẽti,
& diligentissime perpendenti momẽta officiorũ omniũ,
de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Ca=
to, me & Cõsulem, & legis ambitus latorem, et tam se=
uere gesto Consulatu, causam L. Murænæ attingere. cu
ius reprehensio me uehemẽter mouet, nõ solum ut uobis
iudices, quibus maxime debeo, uerũ etiã ut ipsi Catoni,
grauissimo, atq; integerrimo uiro, rationẽ facti mei pro
bem. A' quo tandẽ M. Cato est æquius Cõsulem defendi,
q̃ à Consule? quis mihi in Rep. potest, aut debet esse con
iunctior, q̃ is, cui Resp. à me una traditur sustinẽda, ma
gnis meis laboribus & periculis sustentata? ꝙ si in ijs
rebus repetẽdis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij
præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiã re=
ctius in iudicio Consulis designati is potissimum Consul,
qui Consulem declarauit, auctor beneficij populi R. de=
fensorq; periculi esse debebit. ac si, ut nõ nullis in ciuita=
tibus fieri solet, patronus huic causæ publice cõstituere=
tur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eo=
dem honore præditus nõ minus afferret ad dicendũ au=
ctoritatis, q̃ facultatis. ꝙ si è portu soluẽtibus ij, qui iam
in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio
solent & tempestatum rationem, & prædonum, & lo=
corum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui ea=
dem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediãn=
tur: quo tandem animo me esse oportet propè iam ex
magna iactatione terrã uidentem, in hũc, cui uideo ma=

ximas Reip. tempeſtates eſſe ſubeundas? quare ſi eſt boni Conſulis, non ſolum uidere quid agatur, uerum etiā prouidere quid futurum ſit: oſtendam alio loco, quantum ſalutis cōmunis interſit, duos Conſules in Rep. Calendis Ian. eſſe. quod ſi ita eſt, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, q̄ Reſp. Conſulem ad cōmunem ſalutem defendendam uocare. Nā ꝙ legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipſi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idq; recte factum eſſe defenderem: facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet. cum uero nihil cōmiſſum contra legem eſſe defendam: quid eſt, quod meam defenſionem latio legis impediat? negat eſſe eiuſdem ſeueritatis, Catilinam exitiū Reip. intra mœnia moliētem, uerbis, & penè imperio urbe expuliſſe, & nunc pro L. Muræna dicere. ego autē has parteis lenitatis, et miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libenter: illam uero grauitatis ſeueritatisq; perſonam non appetiui, ſed ab Rep. mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut huius imperij dignitas in ſummo periculo ciuium poſtulabat. quòd ſi tum, cum Reſp. uim & ſeueritatem deſiderabat, uici naturam, & tam uehemens fui, quàm cogebar, non quàm uolebam: nunc, cum omnes me cauſæ ad miſericordiam, atq; ad humanitatem uocent, quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ conſuetudiniq; ſeruire? ac de officio defenſionis meæ, ac de ratione accuſationis tuæ fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me iudices non minus hominis ſapientiſſimi atq; ornatiſſimi Ser. Sulpitij cōqueſtio, quàm Catonis accuſatio commouebat: qui grauiſſime & acer-

bissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq; obli tum, causam L. Murænæ contra se defendere. huic ego iu dices satisfacere cupio, uosq; adhibere arbitros. nam cum graue est, uere accusari in amicitia: tum etiã, si falso ac cuseris, non est negligendum. ego Ser. Sulpiti me in peti tione tua tibi omnia studia, atq; officia pro nostra neces situdine & debuisse confiteor, & præstitisse arbitror. ni hil tibi Cõsulatum petenti à me defuit, quod esset aut ab amico, aut à gratioso, aut à Consule postulandum. abijt illud tẽpus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persua deo, me tibi contra honorem L. Murænæ, quantum tu à me postulare ausus sis, tantum debuisse, contra salutem nihil debere: neq; enim si tibi tu, cum peteres Consulatũ, affui, iccirco nunc, cum Murænam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo. atq; hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut amicis nostris accusanti bus non etiam alienissimos defendamus. mihi autẽ cum Muræna iudices & uetus, & magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpitio non iccirco obruetur, ꝙ ab eodẽ in honoris contentione superata est. quæ si cau sa non esset, tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quem adeptus est, amplitudo summã mihi superbiæ, cru delitatisq; famã inussisset, si hominis & suis, & populi R. ornamẽtis amplissimi causam tanti periculi repudias sem: neq; enim iam mihi licet, neq; est integrum, ut meũ laborem hominum periculis subleuandis nõ impertiam: nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint da ta, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cũ adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, & ingrati. quòd si licet desinere, si te auctore possum, si nulla iner=

tiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libẽter desino. sin autẽ fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiã, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc causa est eiusmodi, quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atq; huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio Serui facillime ceperis. nam si tibi neces se putas etiam aduersariis amicorum tuorũ de iure consulentibus respondere; & si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quem contra ueneris, causa cadere: noli tam esse iniustus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clausos esse oportere. etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset, & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis uiris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate Consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. ego uero iudices ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si Consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiæ, large dabitur à me, ut tecum agam Serui non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est charissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo iudices treis totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatã. atq; harũ trium partiũ prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quædã accu=

satoria, q̃ uera maledicendi facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit: obiecta est enim Asia: quæ ab hoc non ad uoluptatem & luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescens patre suo imperatore non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut à parente repudiatus uideretur. an, cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filij soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter gestis penè simul cum patre triumpharet? hic uero iudices & fuit in Asia, & uiro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam, nõ Asiam nunquam uidisse, sed in Asia continenter uixisse, laudandum est. quamobrem non Asiæ nomen obijciendũ Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, et gloria nomini cõstituta est; sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatũ flagitium, ac dedecus. meruisse uero stipendia in eo bello, quod tum populus R. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentissime meruisse, pietatis; finem stipendiorum patris uictoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hisce rebus loci est, quòd omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murænam Cato: maledictum est; si uere obijcitur, uehementis accusatoris; sin falso, maledici conuiciatoris. quare, cum ista sis auctoritate, non debes M. Cato arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio, neq; temere Consulem populi R. saltatorẽ uocare; sed cõspicere, quibus præterea uitijs affectũ esse necesse sit

eum, cui uere istud obijci possit: nemo enim ferè saltat sobrius, nisi forte insanit, neq; in solitudine, neq; in cõuiuio moderato atq; honesto. intempestiui cõuiuij, amœni loci, multarum deliciarũ comes est extrema, saltatio. tu mihi arripis id, quod necesse est omnium uitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino esse non potest: nullum turpe conuiuium, non amor, non comessatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cum ea non reperiantur, quæ uoluptatis nomen habent, quæq; uitiosa sunt; in quo ipsam luxuriam reperire nõ potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murænæ dici potest? nihil, inquam, omnino iudices. sic à me Cõsul designatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uita proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamenta defensionis: nõ dum enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed propè inimicorum confessione uirum bonum atq; integrũ hominem defendimus. quo constituto facilior est mihi aditus ad cõtẽtionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis. Sũmam uideo esse in te Serui Sulpiti dignitatẽ generis, integritatis, industriæ, cæterorumq; ornamẽtorum omnium, quibus fretum ad Cõsulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Muræna, atq; ita paria, ut neq; ipse dignitate uinci potuerit, neq; te dignitate superarit. Contempsisti L. Murænæ genus, extulisti tuum. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum, facis ut rursus plebs in Auentinũ seuocanda esse uideatur. sin autẽ sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ: & proauus L. Murænæ, et auus Prato-

res fuerunt, & pater, cum amplissime atq; honestissime ex Prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum Consulatus adipiscendi reliquid, quòd is iam patri debitus, à filio petebatur. tua uero nobilitas Ser. Sulpiti, tametsi summa est, tamen hominibus literatis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior: pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaq; non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, ꝙ uirtute, industriaq; perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro uirtutis esse uisum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio: etenim eiusdem animi, atq; ingenij est, posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, et, ut Scaurus, memoriam propè intermortuã generis sui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabã iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum, qui non modo Curijs, Catonibus, Pompeijs antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recẽtibus Marijs, & Didijs, & Celijs cõmemorandis iacebant. cum ego uero tãto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad Consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri Consul designatus ab equitis R. filio Consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos: etenim mihi ipsi accidit, ut cũ duobus patricijs, altero im=

probiſſimo atq; audaciſſimo, altero modeſtiſſimo atq; optimo uiro, peterem: ſuperaui tamen dignitate Catilinã, gratia Galbam. ꝙ ſi id crimen homini nouo eſſe deberet, profecto mihi neq; inimici, neq; inuidi defuiſſent. omittamus igitur de genere dicere, cuius eſt magna in utroq; dignitas: uideamus cætera. Quæſturam unà petijt, & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendum ad omnia: neq; enim quenquam ueſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renunciationis, propterea ꝙ renunciatio gradus habeat, dignitas autem ſit perſæpe eadem omniũ. ſed Quæſtura utriuſq; propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cũ Quæſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Hoſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, ꝗ̃ negocioſam, & moleſtã. conſedit utriuſq; nomẽ in Quæſtura: nullum enim uobis ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus cognoſciq; poſſet. reliqui temporis ſpatium in contẽtionem uocatur, ab utroq; diſſimillima ratione tractatum eſt. Seruius hic nobiſcum hanc urbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multũ uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. quid Muræna interea? fortiſſimo & ſapientiſſimo uiro, ſummo imperatori Legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitũ: ſigna cõtulit: manũ con=

seruit: magnas copias hostiũ fudit: urbes partim ui, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, & eandem delicatam sic obijt, ut in ea neq; auaritiæ, neq; luxuriæ uestigium reliquerit: maximo in bello sic est uersatus, ut hic multas res & magnas sine imperatore gesserit, nullã sine hoc imperator. atq; hæc, quanquam præsente L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter periculum nostrũ concessam uideamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neq; ambitiosus imperator, neq; inuidus tribuere alteri in cõmunicanda gloria debuit. summa in utroq; est honestas, summa dignitas. quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari atq; eadem in laude ponã: sed non licet: agitat rem militarem: insectatur totã hanc Legationem: assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse Consulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum nõ attigeris: abfueris tandiu, &, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? primum ista nostra assiduitas Serui nescis quãtum interdum afferat hominibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem uehementer expedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamẽ ego mei satietatem magno meo labore superaui: & tu idem fortasse: ueruntamen utriq; nostrum desiderium nihil obfuisset. sed ut hoc omisso ad studiorũ, atq; artiũ contentionẽ reuertamur: qui potest dubitari, quin ad Consulatũ adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, q̃ iuris ciuilis gloria? uigilas de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut, quò intendit, mature cum exercitu perueniat. te Gallorum, illum buccinarum

cantus exuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciē inſtruit. tu caues ne tui conſultores, ille ne urbes aut caſtra capiātur. ille tenet, & ſcit ut hoſtium copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceātur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim, quod ſentio) rei militaris uirtus præſtat cæteris omnibus. hæc nomen populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia, et hæc forenſis laus, & induſtria latent in tutela ac præſidio bellicæ uirtutis. ſimul atq; increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi uideris iſtam ſcientiam iuris tanq̃ filiolam oſculari tuam, nō patiar te in tāto errore uerſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ, fidei, cæteris omnibus Cōſulatu, & omni honore ſemper digniſſimum iudicaui: ꝙ quidem ius ciuile didiciſti, non dicam, operam perdidiſti, ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad Conſulatum uiam: omnes enim artes, quæ nobis populi R. ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. ſumma dignitas eſt in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: ſumma etiam utilitas; ſiquidem eorum conſilio, & periculo cum Rep. tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. grauis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe ualuit in Conſule deligendo, poſſe conſilio, atq; oratione & ſenatus, & populi, & eorum, qui res

iudicant, mentes permouere. quæritur Consul, qui dicendo non nunquam comprimat tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni resistat. non mirũ, si ob hanc facultatem homines sæpe etiã non nobiles Cõsulatum cõsecuti sunt, præsertim cum hæc eadẽ res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. quorum in isto uestro artificio Sulpiti nihil est. primum, dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt paruæ, propè in singulis literis, atq; interpunctionibus uerborũ occupatæ. deinde, etiã si quid apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis, id enũtiatis uestris mysterijs totum est cõtemptũ, & abiectum. posset agi lege, nec'ne, pauci quondã sciebant: fastos enim uulgo nõ habebãt: erãt in magna potẽtia qui cõsulebantur: à quibus etiã dies tanq̃ à Chaldæis petebãtur. inuentus est scriba quidã Cn. Flauius, qui cornicũ oculos cõfixerit, & singulis diebus ediscẽdos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iuriscõsultis eorũ sapientiã cõpilarit. itaq; irati illi, quod sunt ueriti, ne dierũ ratione peruulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam cõposuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. cũ hoc fieri bellissime posset: fundus Sabinus meus est, immo meus, deinde iudiciũ: noluerũt. fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo, quid postea? ego eum ex iure meũ esse aio. quid tum? inde ego te ex iure manu cõsertum uoco. quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, nõ habebat. transit idem iurisconsultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu cõsertum uocasti, inde ibi ego te reuoco. Prætor interea ne pulchrũ se ac bea=

tum putaret, atq; aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoq; carmen cōpositum est, cum cæteris rebus absurdū, tum uero nullo usu. utrisq; superstitibus præsentibus: istam uiā dico. inite uiam: præsto aderat sapiens ille, qui inire uiam doceret. redite uiam: eodem duce redibant. hæc iā tum apud illos barbatos ridicula credo uidebantur: homines, cum recte atq; in loco constitissent, iuberi abire, ut, unde abissent, eodem statim redirent. iisdem ineptiis fucata sunt illa omnia. quādo te in iure cōspicio. et hæc, sed an'ne tu, dicis qui causa uindicaueris? quæ dū erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebāt, petebātur: postea uero peruulgata, atq; in manibus iactata, & excussa, inanissima prudentiæ reperta sunt, fraudis autē, & stultitiæ plenissima: nā cum permulta præclare legibus essent cōstituta, ea iurecōsultorum ingeniis pleraq; corrupta, ac deprauata sūt. mulieres omnes propter infirmitatem cōsilii maiores in tutorum potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum cōtinerentur. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorū causa reperti sunt. in omni deniq; iure ciuili æquitatem reliquerunt, uerba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicuius libris exempli causa id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias uocari. iam illud mihi quidem mirum uideri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiā nūc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum; iudicem, an arbitrū; rem, an litem dici oporteret: itaq; (ut dixi) dignitas in ista scientia Consularis nunq̄ fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitiisq; constaret;

gratiæ uero multo etiam minus: quod enim omnibus patet, & æque promptum est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaq; non modo beneficij collocandi spem, sed etiã illud, quod aliquando fuit, licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neq; extra Romam usquã, neq; Romæ rebus prolatis quicquam ualet. peritus ideo haberi nemo potest, ꝙ in eo, quod sciũt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo nõ putatur, ꝙ & perpaucis, & minime obscuris literis continetur. itaq; si mihi homini uehementer occupato stomachũ moueritis, triduo me iuriscõsultũ esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neq; tamen quicquã tam anguste scriptum est, quo ego non possim, * qua de re agitur, addere. quæ cõsuluntur autem, minimo periculo respõdentur. si id, quod oportet, respõdetis, idem uideare respondisse quod Seruius: sin aliter, etiam controuersum ius nosse, et tractare uideare. quapropter nõ solum illa gloria militaris uestris formulis, atq; actionibus anteponẽda est: uerum etiã dicendi consuetudo longe, & multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. itaq; mihi uidentur pleriq; initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi nõ potuissent, istuc potissimũ sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic non nullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia: etenim à uobis salubritas quædam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra responsa atq; decreta & euertuntur

sæpe dicendo, & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de ijs, qui in dicendo magni sunt, aut fuerũt. Duæ sunt artes, quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipsæ per se multum ualent, iustitia, fides, pudor, temperãtia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt: sed nũc de studijs ad honorem dispositis, nõ de insita cuiusq; uirtute disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiũtur, simul atq; aliquis motus nouus bellicum canere cœpit: etenim, ut ait ingeniosus poeta, et auctor ualde bonus, prælijs promulgatis TOLLITVR È MEDIO nõ solum ista uestra uerbosa simulatio prudentiæ, sed etiã ipsa illa domina rerũ SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR nõ solum odiosus in dicẽdo ac loquax, uerũ etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: uestrum uero studiũ totum iacet: NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. quod si ita est, cedat opinor Sulpiti forum castris, ocium militiæ, stylus gladio, umbra soli: sit deniq; in ciuitate ea prima res, propter quã ipsa est ciuitas omniũ princeps. uerum hæc Cato nimiũ nos nostris uerbis magna facere demonstrat, & oblitos esse bellum illud omne Mithridaticũ cum mulierculis esse gestum. quod ego longe secus existimo iudices, déq; eo pauca disseram: neq; enim causa in hoc cõtinetur. Nam si omnia

bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt: deri deatur de Rege Pyrrho triumphus M. Curij, de Philippo T. Flaminij, de Aetolis M. Fuluij, de Rege Perse L. Pauli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. sin hæc bella grauissima, uictoriæq; eorũ bellorum grauissimæ fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atq; ille à te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monimentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eãdem hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quò ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, nũquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neq; uero cum P. Africano senatus egisset, ut Legatus fratri proficisceretur, cum ipse paulo ante Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Rẽp. liberauisset, nisi illud graue bellum, & uehemẽs putaretur. atqui si diligẽter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, cõsideraris, omnibus Regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc Regem nimirũ antepones: quem L. Sylla maximo, et fortissimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicã, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Muræna pater huiusce uehementissime uigilantissiméq; uexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui Rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus conatuq;

inualuit, ut se Oceanum cum Pōto, Sertorij copias cum suis cōiuncturum putaret. ad quod bellum duobus Consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra, & mari calamitosæ, uehementer & opes Regis, & nomen auxerunt: L. Luculli uero res tantæ extiterunt, ut neq; maius bellū cōmemorari possit, neq; maiore consilio, & uirtute gestum. nā cum totius impetus belli ad Cyzicenorū mœnia cōstitisset, eamq; urbem sibi Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, qua effracta, & reuulsa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorū defenderētur, ut omnes copiæ Regis diuturnitate obsidionis cōsumerētur. quid illā pugnā naualem ad Tenedum, cum cōtento cursu, acerrimis ducibus, hostiū classis Italiā spe, atq; animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulsus regno tādem aliquando, tātum tamen cōsilio, atq; auctoritate ualuit, ut se Rege Armeniorum adiūcto nouis opibus copijsq; renouarit. ac si mihi nūc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq; dicendū, plurima & maxima prælia cōmemorare possem: sed nō id agimus: hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille Rex cōtemnendus fuisset, neq; tāta cura senatus, & populus R. suscipiendum putasset, neq; tot annos gessisset, neq; tanta gloria L. Luculli; neq; uero eius belli cōficiendi curā tanto studio populus R. ad Cn. Pōpeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cum Rege commissa est, & summa contentione pugnata. quæ

ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quo exercitus adire nõ posset, etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaq; ipse Põpeius regno possesso, ex omnibus oris, ac notis sedibus hoste pulso, tamen tãtum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen nõ ante, q̃ illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. hũc tu hostem Cato cõtemnis? quo cum per tot annos, tot prælijs, tot imperatores bella gesserũt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti æstimata est, ut morte eius nunciata, tum deniq; bellum confectum arbitraretur. hoc igitur in bello L. Murænam Legatum fortissimi animi, summi cõsilij, maximi laboris cognitũ esse defendimus, & hanc eius operã non minus ad Consulatũ adipiscendum, q̃ hanc nostrã forensem industriam dignitatis habuisse. At enim in Præturæ petitione prior renũciatus est Seruius. pergitis'ne uos, tanq̃ ex syngrapha, agere cum populo, ut quem locum semel honoris cuipiã dederit, eũdem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuũ, quãtas perturbationes, et quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua non nunq̃ cõmutat aura rumoris. sæpe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atq; existimamus, ut non nunq̃ ita factum esse etiã populus admiretur, quasi uero nõ ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari

posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapiẽtia, integritate antecellentem, à Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, à Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factũ quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates sæpe certo aliquo cœli signo cõmouentur, sæpe improuiso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpi intelligas, quo signo cõmota sit; sæpe ita obscura est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamen si est reddenda ratio, duæ res uehementer in Prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in Consulatu tum Murænæ profuerunt: una, expectatio muneris, quæ & rumore non nullo, & studijs, sermonibusq; competitorum creuerat: altera, ꝙ ij, quos in prouincia, ac Legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suæ testes habuerat, non dum decesserant. horum utrũque ei fortuna ad Consulatus petitionem reseruauit: nã & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murænæ præsto fuit; & munus amplissimum, quod petitio Præturæ desiderabat, Prætura restituit. nũ tibi hæc parua uidentur adiumenta, & subsidia Consulatus? uolũtas militum: quæ cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia: tum uero in Consule declarando multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris: imperatores enim comitijs consularibus, non uerborũ interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me sauciũ recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: nunq̃ iste plus militi laboris imposuit, q̃ sibi sum=

psit: ipse cum fortis, tum etiam felix. hoc quāti putas esse ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim si tanta illis comitiis religio est, ut adhuc semper omē ualuerit prærogatiuū: quid mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemq; ualuisse? sed si hæc leuiora ducis, quæ sunt grauissima, & hanc urbanam suffragationē militari anteponis: noli ludorū huius elegantiam, & scenæ magnificentiam ualde contēnere, quæ huic admodū profuerunt. nam q̄d ego dicam populū, ac uulgus imperitorū ludis magnopere delectari? minus est mirandum: quanq̄ huic causæ id satis est: sunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare si populo ludorū magnificentia uoluptatis est, non est mirandū, eam L. Murænæ apud populū profuisse. sed si nosmet ipsi, qui et ab delectatiōe omni negociis impedimur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam uoluptatē. itaq; lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omniū gratissima, q̄ honestissimo ordini cū splēdore fructus quoq; iucūditatis est restitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi: nam nos quoq; habuimus scenā cōpetitricē. q̄ si ego, qui trinos ludos Aedilis feceram, tamen Antonii ludis commouebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irrides, argenteam scenā aduersatam putas? sed hæc sanè sint paria omnia: sit par forensis opera militari: sit par militari suffratio urbana: sit idē, magnificentissimos & nullos unq̄ fecisse ludos: quid?

in ipsa Prætura nihil'ne existimas inter tuam, & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quam omnes tui ne cessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam con ciliat magnitudo negocij, gratiã æquitatis largitio: qua in sorte sapiens Prætor, qualis hic fuit, offensionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiã adiungit lenitate audiẽdi. egregia, & ad Consulatũ apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremũ ludorũ uoluptate concluditur. quid tua sors? tristis, atrox, quæ= stio peculatus, ex altera parte lacrymarum, et squaloris, ex altera plena catenarum, atq; iudicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, scriba dãnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & propè pars ciuitatis offensa est: lites seuere æsti matæ: cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. prostre= mo tu in prouinciam ire noluisti. non possum id in te re prehendere, quod in me ipso & Prætor, & Consul pro= baui: sed tamen L. Murænæ prouincia multas bonas gra tias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem Resp. liberali= tatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur, adiunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri ho mines desperatas iam pecunias exigerent, æquitate, diligẽ tiáq; perfecit. tu interea Romæ scilicet amicis præsto fui sti. fateor. sed tamen illud cogita, non nullorum amicorũ studia minui solere in eos, à quibus prouincias contemni intelligant. & quoniam ostendi iudices parem dignita= tem ad Consulatus petitionem, disparem fortunam pro= uincialium negociorum in Muræna, atq; in Sulpitio fuis se: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit

inferior Seruius, & ea dicam uobis audientibus amisso am tempore, quæ ipsi soli re integra sæpe dixi. Petere Consulatum nescire te Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, q̃ sapientem candidatum. primum accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri, sed & populi opinionem à spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neq; in uno aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus; simul atq; candidatus accusationem meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, præsertim Consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forum, et in campum deduci uolo: non placet mihi inquisitio candidati prænuncia repulsæ; non testium potius, q̃ suffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; non declamatio potius, q̃ salutatio: præsertim cum iam hoc nouo more omnes ferè domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quisq; animi, et facultatis habere uideatur. uides'ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatam rem abijciunt, aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiã ipse cãdida-

tus totum animum, atq; omnem curam, operam, diligentiamq; suã in petitione non possit ponere: adiũgitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima: magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem e ciuitate, præsertim non inopem, neq; infirmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero etiã per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus; et qui nõ aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia, & studia præstamus. quare ego expertus & petẽdi, & defendendi, & accusandi molestiã, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaq; sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem, & petitioné Consulatus diligenter adornet, atq; instruat. unum sustinere pauci possunt, utrunq; nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq; ad accusandum transtulisses, existimasti te utriq; negocio satisfacere posse: uehementer errasti: quis. n. dies fuit, posteaq̃ in istam accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totũ in ista ratione cõsumpseris? legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos, et uoluntati, & dignitati tuæ: sed tota illa lex accusationẽ tuã, si haberes nocentem reum, fortasse armasset, petitioni uero refragata est. pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata est: cõmoti animi tenuiorum, exilium in nostrum ordinem. concessit senatus postulationi tuæ: sed non libenter duriorem fortunæ cõmuni cõditionem te auctore cõstituit. morbi excusationi pœna addita est: uoluntas offensa multorũ, quibus aut cõtra ualetudinis cõmodum la-

borãdum eſt, aut incõmodo morbi etiam cæteri uitæ fru
ctus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui aucto=
ritati ſenatus, uolũtati tuæ paruit: deniq; is tulit, cui mi=
nime proderant. illa, quæ mea ſumma uoluntate ſenatus
frequẽs repudiauit, mediocriter aduerſata tibi eſſe exiſti
mas? confuſionẽ ſuffragiorũ flagitaſti, prorogationẽ legis
Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum.
grauiter homines honeſti, atq; in ſuis ciuitatibus, & mu-
nicipijs gratioſi tulerũt, à tali uiro eẽ pugnatũ, ut omnes
& dignitatis, & gratiæ gradus tollerẽtur. idem edititios
iudices eſſe uoluiſti, ut odia occulta ciuiũ, quæ tacitis nũc
diſcordijs continentur, in fortunas optimi cuiuſq; erũpe=
rent. hæc omnia tibi accuſandi uiam muniebant, adipiſcẽ
di obſepiebant. atq; ex omnibus illa plaga eſt iniecta pe=
titioni tuæ non tacente me maxima: de qua ab homine in
genioſiſſimo & copioſiſſimo Hortẽſio multa grauiſſime
dicta ſunt: quo etiam mihi durior locus eſt dicẽdi datus:
ut, cũ ante me & ille dixiſſet, & uir ſumma dignitate, et
diligẽtia, & facultate dicendi M. Craſſus, ego in extremo
non partẽ aliquam agerem cauſæ, ſed de tota re dicerẽ,
quod mihi uideretur. itaq; in ijſdẽ rebus ferè uerſor, &,
quod poſsum iudices, occurro ueſtræ ſapiẽtiæ. ſed tamen
Serui quam te ſecurim putas inieciſſe petitioni tuæ, cum
tu populum R. in eum metum adduxiſti, ut pertimeſce=
ret, ne Conſul Catilina fieret, dum tu accuſationem com
parares, depoſita atq; abiecta petitione? etenim te inquire
re uidebant triſtem ipſum: mœſtos amicos, obſeruationes,
teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſubſcripto
rum animaduertebant: quibus rebus certe ipſi candida
torum uultus obſcuriores uideri ſolent: Catilinam inte=

rea alacrem, atq; lætum, stipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atq; sicarijs, inflatum cum spe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circunfluente colonorum Aretinorum & Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus Consulatus uideretur: Muræam cõtemnebat: Sulpitium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: Reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq; desperatio Reip. si ille factus esset, nolite à me commoneri uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini: meministis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebruissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eũ, qui ipse miser esset; integrorum & fortunatorum promissis saucios & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tum igitur his rebus auditis meministis fieri S.C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de his rebus iussi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atq; innuit: tum enim dixit, duo corpora esse Reipublicæ, unum debile

infirmo capite, alterum firmum sine capite; huic, cum ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens, neq; tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit: nam partim ideo fortes in decernẽdo non erant, quia nihil timebant; partim quia timebant. tũ erupit è senatu triumphans gaudio, quem omnino uiuũ illinc exire non oportuerat, præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortissimo uiro iudicium minitanti ac denuncianti respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. his tum rebus commotus, & quòd homines iam tum coniuratos cũ gladijs in campum deduci à Catilina sciebam, descendi in campum cũ firmissimo præsidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata insigniq; lorica, non quæ me tegeret (etenim sciebam Catilinam non latus aut uentrem, sed caput & collum solere petere) uerũ ut omnes boni animaduerterent, &, cum in metu & periculo Consulem uiderẽt, id quod est factum, ad opem præsidiumq; meum concurrerent. itaq; cum te Serui remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illã ab Rep. pestem depellere cupiebant, ad Muraenam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repentina uolũtatum inclinatio, præsertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumẽtis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre atque maioribus, modestissima adolescẽtia, clarissima Legatione, Prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter, et ita petisset, ut neq; minanti cederet, neq; cuiquã minaretur: huic mirandũ est magno

gno

gno adiumento Catilinæ subitam spem Consulatus adipiscẽdi fuisse? Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt; à me, quoniam ita Muræna uoluit, retractandus. quo in loco Posthumio familiari meo, ornatissimo uiro, de diuisorum indicijs, & de deprehensis pecunijs; adolescẽti ingenioso & bono, Ser. Sulpitio, de equitum centurijs; M. Catoni homini in omni uirtute excellenti, de ipsius accusatione, de S. C. de Rep. respõdebo. sed pauca, quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna conquerar. Nam cum sæpe antea iudices & ex aliorũ miserijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti à studijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitæ secuti sunt: tum uero in his L. Murænæ tantis, tamq; improuisis periculis ita sum animo affectus, ut non queam satis neq; cõmunem omnium nostrum conditionem, neq; huius euentum fortunamq; miserari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maioremq; suorũ unum ascendere gradum dignitatis conatus est, uenit in periculum, ne et ea, quæ relicta, et hæc, quæ ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ discrimen adducitur. quæ cum sunt grauia iudices, tum illud acerbissimum est, ꝙ habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent: nam ut omittam Ser. Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ, sed honoris contentione permotum; accusat paternus amicus Cn. Posthumius, uetus, ut ait ipse, uicinus, ac necessarius, qui necessitudinis causas complures

protulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat Ser. Sulpitius sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebant; accusat M. Cato, qui quanq̃ à Muræna nulla re unq̃ alienus fuit, tamen ea cõditione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, et ingenium præsidio multis etiam alienissimis, uix
* cuiquam inimicus esse deberet. Respõdebo igitur Posthumio primum, qui nescio quo pacto mihi uidetur prætorius candidatus in cõsularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur.

* Ea omnia, quæ & Posthumio, & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamẽtum ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, q̃

criminationem pertimescam. in quo ego accusatore iudices primum illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid expectatio Tribunatus, ne quid totius uitæ splendor, & grauitas noceat; deniq; ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, ut multis prodesse posset. bis Consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq; deleuerat, cum accusauit L. Cottã. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tãta, quanta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. quid Sergium Galbam (nam traditum memoriæ est) non'ne proauo tuo fortissimo atq; florentissimo uiro M. Catoni incumbenti ad eius perniciem populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorũ opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterũ prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudiciũ potentiam afferat, nõ uim maiorem aliq̃, nõ auctoritatem excellentem, nõ nimiam gratiã: ualeant hæc omnia ad salutem innocentiũ, ad opem impotẽtum, ad auxiliũ calamitosorum; in periculo uero, & in pernicie ciuiũ repudientur: nam si quis hoc forte dicet, Catonem descẽsurum ad accusandum nõ fuisse, nisi prius de causa iudicasset; iniquam legem iudices, & miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo præiudicio ualere oportere. ego tuum con=

ſilium Cato, propter ſingulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nõ nulla in re forſitan conformare, & leuiter emendare poſſim. non multa peccas, inquit ille fortiſſimo uiro ſenior magiſter: ſed ſi peccas, te regere poſſum. at ego te uerissime dixerim peccare nihil, neq; ulla in re te eſſe huiuſmodi, ut corrigẽdus potius, q̃ leniter inflectẽdus eſſe uideare: finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, grauitatem, temperantiã, magnitudinem animi, iuſtitiam, ad omnes deniq; uirtutes magnum hominem, & excelſum: acceſſit his tot doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi uidetur, paulo aſperior, & durior, q̃ aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agreſtium, audacius paulo de ſtudijs humanitatis, quæ et mihi & uobis nota & iucunda ſunt, diſputabo. In M. Catone iudices hæc bona, quæ uidemus, diuina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ non nunq̃ requirimus, ea ſunt omnia nõ à natura, ſed à magiſtro: fuit enim quidam ſummo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur: huius ſententiæ ſunt & præcepta eiuſmodi; ſapientem gratia nunq̃ moueri, nunq̃ cuiuſquam delicto ignoſcere; neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum & leuem; uiri non eſſe, neq; exorari, neq; placari; ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos; ſi mendiciſſimi, diuites; ſi ſeruitutem ſeruiant, Reges: nos autem, qui ſapientes nõ ſumus, fugitiuos, exules, hoſteis, inſanos deniq; eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit; q̃

eum, qui patrem suffocauerit; sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiam mutare nunq̃. hæc homo ingeniosissimus M. Cato auctoribus eruditissimis inductus arripuit, neq; disputãdi causa, ut magna pars, sed ita uiuendi. petunt aliquid publicani: caue quicq̃ habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri & calamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quicq̃ misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit: nefarium est facinus ignoscere. at leue delictum est: omnia peccata sunt paria. dixisti quippiam: fixum & statutum est. non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. iratus dixisti: nunq̃, inquit, sapiens irascitur. at tẽporis causa: improbi, inquit, hominis est mendacio fallere; mutare sententiam, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitiũ. nostri autem illi (fatebor enim Cato me quoq; in adolescentia diffisum ingenio meo quæsisse adiumenta doctrinæ) nostri, inq̃, illi à Platone & Aristotele, moderati homines & temperati, diũt, apud sapiẽtem ualere aliquando gratiam; uiri boni esse, misereri; distincta genera esse delictorum, et dispares pœnas; esse apud hominem cõstantem ignoscendi locum; ipsum sapiẽtem sæpe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nõ nunq̃, exorari eũdem, et placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare; de sentẽtia decedere aliquãdo; omnes uirtutes mediocritate quadã esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna Cato cum ista natura detulisset, nõ tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec temperan

tior, nec iustior (neq; enim esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior: nõ accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria pudentissimum hominẽ, summa dignitate, atq; honestate præditum: putares, cum in eiusdem anni custodia te atq; L. Murænã fortuna posuisset, aliquo te cum hoc Reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut nõ dixisses, aut seposuisses, aut mitiorẽ in partẽ interpretarere. ac te ipsum (q̃tum ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu cõcitatum, & ui naturæ atq; ingenij elatum, & recẽtibus præceptorum studijs flagrãtem iam usus flectet, dies leniet, ætas mitigabit: etenim isti ipsi mihi uidentur uestri præceptores & uirtutis magistri fines officiorũ paulo longius, q̃ natura uellet, protulisse, ut, cum ad ultimum animo cõtendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, cõsisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, nõ omnia. nihil gratiæ causa feceris: immo resistito gratiæ, cum officiũ & fides postulabit. misericordia cõmotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit: quem nõ pœnitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & penè diuinum domi: cuius oratione, & præceptis, quanq̃ erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior nõ est factus, sed (ut accepi à senibus) lenissimus. quis uero C. Lælio comior? quis iucũdior, eodẽ ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domũ iam deducam tuam. quenquam'ne existimas Catone proauo tuo cõmodiorem, comiorẽ, moderatiorẽ fuisse ad omnem

rationem humanitatis? de cuius præstanti uirtute cum uere grauiterq; diceres, domesticũ te habere dixisti exemplum ad imitandum. est illud quidem exẽplum tibi propositum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, q̃ ad unũquenq; nostrum peruenire potuit: ad imitandũ uero tam mihi propositum exemplar illud est, q̃ tibi. sed si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati seueritatiq; asperseris, nõ ista quidem erũt meliora, quæ nũc sunt optima, sed certe cõdita iucũdius. quare ut ad id, quod institui, reuertar, tolle mihi è causa nomen Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutem debet ualere: cõgredere mecum criminibus ipsis: quid accusas Cato? quid affers in iudiciũ? quid arguis? ambitum accusas: nõ defendo. me reprehendis, q idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecum accusabo, si uoles. dixisti S.C. me referente esse factum; si mercede corrupti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prãdia si uulgo essent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat, contra legem facta hæc uideri, si facta sint: decernit quod nihil opus est, dum cãdidatus morem gerit: nã, factum sit nec'ne, uehementer quæritur: si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculũ, quod est dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium potest esse, id iudicare. atq; id decernitur omnibus postulantibus candidatis: ut ex S.C. neque cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. quare doce, à L. Mu

rǣna illa esse cómissa: tum egomet tibi contra legem cō-
missa esse cócedam. multi obuiam prodierunt de prouin
cia decedenti, Cósulatum petenti: solet fieri. eccui autem
non proditur reuertenti? quæ fuit ista multitudo? pri-
mum, si tibi istam rationem nō possim reddere, quid ha
bet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato consula
ri obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, ma-
gis mirandum uideretur. quid, si etiam illud addā, quod
à consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num
aut criminosum sit, aut mirādum, qua in ciuitate roga-
ti infimorum hominū filios propè de nocte ex ultima sæ
pe urbe deductum uenire soleamus, in ea nō esse graua
tos homines prodire hora tertia in campum Martium,
præsertim talis uiri nomine rogatos? quid, si omnes so-
cietates uenerunt? quarum ex numero multi hic sedent
iudices. quid, si multi homines nostri ordinis, honestissi-
mi? quid, si illa officiosissima, quæ neminē patitur nō ho
neste in urbem introire, tota natio cādidatorū? si deniq;
ipse accusator noster Posthumius obuiam cum bene ma
gna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo admi
rationis? omitto cliētes, uicinos, tribules, exercitum totum
Luculli, qui ad triūphum per eos dies uenerat: hoc dico,
frequentiam in isto officio gratuitam nō modo dignitati
ullius unq̄, sed ne uoluntati quidem defuisse. at sectaban
tur multi: doce, mercede; concedam esse crimen: hoc
quidem remoto, quid reprehendis? quid opus est, inquit,
sectatoribus? à me tu id quæris? quid opus sit eo, quo sem
per usi sumus? homines tenues unū habent in nostrum
ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficij lo-
cum, hanc in nostris petitionibus operam, atq; assecta-

tionem:neq; enim fieri poteſt,neq; poſtulandum eſt à nobis,aut ab equitibus R.ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies:à quibus ſi domus noſtra celebratur , ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur,diligẽter obſeruari uidemur,& coli.tenuiorum & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis,& beneficis deeſſe non ſolet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij Cato: ſine eos,qui omnia à nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid,quod nobis tribuere poſſint . ſi nihil erit præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt : ſi ut ſuffragantur,nihil ualent gratia : ipſi denique ut ſolent loqui, non dicere pro nobis,non ſpondere , non uocare domum ſuam poſſunt : atque hæc à nobis petunt omnia ; neque ulla re alia,quæ à nobis conſequuntur, niſi opera ſua cõpenſari putant poſſe . itaque & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum,& S. C. quod eſt L.Cæſare Cos.factum, reſtiterunt:nulla eſt enim pœna , quæ poſſit obſeruãtiam tenuiorum ab hoc uetere inſtituto officiorum excludere . at ſpectacula ſunt tributim data,& ad prãdium uulgo uocati . etſi hoc factum à Muræna omnino iudices non eſt,ab eius amicis autem more & modo factum eſt:tamen admonitus re ipſa , recordor quantum hæ quæſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint : quod enim tempus fuit aut noſtra,aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc ſiue ambitio eſt , ſiue liberalitas , non fuerit, ut locus & in circo,& in foro daretur amicis,& tribulibus ? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur.

Desunt non nulla.

præfectum fabrū semel locū tribulibus suis dedisse: quid statuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium causa compararunt? hæc omnia sectatorū, spectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiam Serui coniecta sunt: in quibus tamen Muræna ab senatus auctoritate defenditur: quid enim? senatus num obuiam prodire crimen putat? nō, sed mercede: conuince. num sectari multos? nō, sed cōductos: doce. num locum ad spectandum dare, aut ad prandiū inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid est uulgo? uniuersos. nō igitur, si L. Natta, summo loco adolescens, qui, & quo animo iam sit, et qualis uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit esse & ad hoc officiū necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, si uirgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locum suum gladiatorium cōcessit huic, nō et illa pie fecit, et hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorū, cōmoda tenuiorum, munia candidatorum. at enim agit mecum austere, & Stoice Cato: negat uerum esse allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mādandis corrūpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis causa

ſi quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi ſummum imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula Reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum, lenocinium, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium à populo R. petebas? horribilis oratio: ſed eã uſus, uita, mores, ciuitas ipſa reſpuit: neq; tamen Lacedæmonij auctores iſtius uitæ, atq; orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt; neq; uero Cretes, quorum nemo guſtauit unquam cubans, melius, q̃ Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq; diſpertiunt, Reſp. ſuas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu noſtri exercitus deleti ſunt, alteri noſtri imperij præſidio diſciplinam ſuã, legesq; conſeruant. quare noli Cato maiorum inſtituta, quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperij cóprobat, nimium ſeuera oratione reprehendere. fuit eodem ex ſtudio uir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui ſui nomine populo R. daret, rogatus eſt à Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero eiuſdem Africani ſororis filius: atq; ille homo erudítiſſimus, ac Stoicus ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & expoſuit uaſa Samia: quaſi uero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur: qué cum ſupremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quòd ille uir in hac Rep. potiſſimum natus eſſet: neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. huius in morte celebrãda grauiter tulit populus R. hanc peruerſam ſapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis opti-

mus,cum esset L.Pauli nepos,P.Africani,ut dixi,sororis
filius,his hœdinis pelliculis Prætura deiectus est. odit po-
pulus R.priuatam luxuriam,publicam magnificentiam
diligit:non amat profusas epulas,sordes & inhumanita
tem multo minus:distinguit rationem officiorum ac tem
porum,uicissitudinem laboris ac uoluptatis. nam quod
ais nulla re allici hominum mẽtes oportere ad magistra
tum mandandum,nisi dignitate:hoc tu ipse,in quo sum=
ma est dignitas,non seruas:cur enim quenquam,ut stu=
deat tibi,ut te adiuuet,rogas?rogas tu me,ut mihi præ=
sis,ut cõmittam ego me tibi.quid tandem?isthuc me roga
ri oportet abs te,an te potius à me,ut pro mea salute la=
borem,periculumq; suscipias?quid, ꝙ habes nomenclato
rem?in eo quidem fallis,& decipis: nam si nomine appel
lari abs te ciueis tuos honestum est,turpe est eos notiores
esse seruo tuo,q̃ tibi: si etiam noris, tamen per monitorẽ
appellandi sunt?cur ante petis,q̃ insusurrauit?aut quid,
cum admoneris,tamẽ,quasi tute noris,ita salutas? quid,
posteaq̃ es designatus,multos salutas negligentius?hæc o=
mnia ad rationem ciuitatis si dirigas,recta sunt; sin per
pendere ad disciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauis
sima.quare nec plebi R.eripiendi fructus isti sunt ludo=
rum,gladiatorum,conuiuiorum,quæ omnia maiores no
stri cõparauerunt:nec candidatis ista benignitas adimen
da est,quæ liberalitatem magis significat,q̃ largitionem.
at enim te ad accusandum Resp.adduxit. credo Cato te
isto animo,atq; ea opinione uenisse:sed tu imprudentia la
beris:ego,quod facio iudices, cum amicitiæ dignitatisq;
L.Murænæ gratia facio,tũ me pacis,ocij,concordiæ, li=
bertatis, salutis, uitæ denique omnium uestrum causa

facere clamo, atq; obtestor. audite, audite Consulem iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies, atq; noctes de Rep. cogitantem. usq; eò L. Catilina Remp. despexit atq; contempsit, ut ea copia, quam secum eduxit, se hãc ciuitatem oppressurum arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, q̃ quisquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus, à quo nunq̃ me Consule dormientes opprimemini. quæris à me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, q̃ isti, qui illũ exercitum deseruisse dicuntur: non enim deseruerunt, sed ab illo in speculis, atq; insidijs relicti, in capite, atq; in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum Cõsulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum Reip. salute coniunctum deijci de urbis præsidio, et de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meæ sæpe iudices: his uos si alterum Consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sententijs, q̃ suis gladijs cõsecuti. magni interest iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atq; perfeci, esse Calendis Ian. in Rep. duos Consules. nolite arbitrari, mediocribus consilijs, aut usitatis uijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione auditum aliquãdo aliquod malum Reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate cõsilia iudices urbis delendæ, ciuiũ trucidandorũ, nominis R. extinguendi. atq; hæc ciues, ciues, inquã, (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitãt, et cogitauerunt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito,

ſceleri reſiſto. ſed uos moneo iudices: in exitu eſt iã meus Conſulatus: nolite mihi ſubtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui Remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atq; ad hæc mala iudices quid accedat aliud, nõ uidetis? te, te appello Cato: non'ne proſpicis tẽpeſtatẽ anni tui? iam enim heſterna concione intonuit uox pernicioſa deſignati Tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multũ omnes boni prouiderunt, qui te ad Tribunatus petitionẽ uocauerunt. omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt iam ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. qui locus eſt iudices, quod tẽpus, qui dies, quæ nox, cum ego nõ ex iſtorum inſidijs ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis diuino conſilio eripiar, atq; euolem? neq; iſti me meo nomine interfici, ſed uigilantem Conſulem de Reip. præſidio dimouere uolunt: nec minus uellent Cato te quoq; aliqua ratione, ſi poſſẽt, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur: uident, quantum in te ſit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum Reip. præſidij: ſed cum conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam uim tribunitiam uiderint, tum ſe facilius inermem, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur: nam, ne ſufficiatur Conſul, non timent: uident in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Syllanum, clarum uirum, ſine collega, te ſine Conſule, Remp. ſine præſidio obijci poſſe. his tantis in rebus, tantisq; in periculis, eſt tuum M. Cato, qui non mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defenſorem, ſocium

in Rep. Conſulem non cupidum, Conſulem (quod maxi=
me tempus hoc poſtulat) fortuna conſtitutum ad ample
xandum ocium, ſcientia ad bellum gerendum, animo &
uſu ad quod uelis negocium.. quanq̃ huiuſce rei poteſtas
omnis in uobis ſita eſt iudices: totã Remp. uos in hac cau
ſa tenetis, uos gubernatis. ſi L. Catilina cum ſuo conſilio
nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſ=
ſet iudicare, condemnaret L. Murænam: ſi interficere poſ
ſet, occideret: petunt enim rationes illius, ut orbetur auxi
lio Reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperato=
rum copia, ut maior facultas Tribunis pl. detur depulſo
aduerſario, ſeditionis ac diſcordiæ cõcitandæ. idem'ne igi
tur delecti ampliſſimis ex ordinibus honeſtiſſimi atq; ſa
pientiſſimi uiri iudicabũt, quod ille importuniſſimus gla
diator, hoſtis Reip. iudicaret? mihi credite iudices, in hac
cauſa non ſolum de L. Murænæ, uerum etiam de ueſtra
ſalute ſententiam feretis. in diſcrimen extremum ueni=
mus: nihil eſt iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſi
ſtamus. non ſolum minuenda non ſunt auxilia, quæ habe
mus; ſed etiam noua, ſi fieri poſſit, comparanda: hoſtis eſt
enim non apud Anienem, quod bello Punico grauiſſimũ
uiſum eſt, ſed in urbe, in foro (dij immortales, ſine gemi=
tu hoc dici nõ poteſt) nõ nemo etiã in illo ſacrario Reip.
in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. dij faxint, ut
meus collega uir fortiſſimus hoc Catilinæ nefariũ latro
cinium armatus opprimat, ego togatus, uobis boniſq; o=
mnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum Reſp. periculũ
parturit, cõſilio diſcutiam, & comprimam. ſed quid tã=
dem fiet, ſi hæc elapſa de manibus noſtris in eum annũ,
qui conſequitur, redundarint: unus erit Conſul, & is nõ

in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt non nulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinæ prorumpet, quà poterit: & iam populo R. minatur: in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrum, flãmamq; metuemus. quæ iandiu cõparantur, eadem ista omnia, si ornata suis præsidijs erit Resp. facile & magistratuũ consilijs, & priuatorum diligentia opprimẽtur. Quæ cũ ita sint iudices, primũ Reip. causa, qua nulla res cuiquã potior debet esse, uos pro mea summa & uobis cognita in Remp. diligentia moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut ocio, ut paci, ut saluti, ut uitæ uestræ, & cæterorũ ciuium consulatis: deinde ego fidẽ uestram uel defensoris, & amici officio adductus oro, atq; obsecro iudices, ut ne hominis miseri, & cũ corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recentem gratulationẽ noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, ꝙ primus in familiam ueterem, primus in municipiũ antiquissimum Consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, cõfectus morbo, lacrymis, ac mœrore perditus, uester est supplex iudices, uestrã fidem obtestatur, misericordiã implorat, uestrã potestatem, ac uestras

opes

opes intuetur . nolite per deos immortales iudices hac eũ
re,qua ſe honeſtiorem fore putauit,etiam cæteris ante
partis honeſtatibus,atq; omni dignitate, fortunáq; pri=
uare . atq; ita uos Muræna iudices orat,atq; obſecrat, ſi
iniuſte neminem læſit,ſi nullius aures uoluntatem'ue uio
lauit,ſi nemini,ut leuiſſime dicam,odio nec domi,nec mi
litiæ fuit; ſit apud uos modeſtiæ locus,ſit demiſſis homi=
nibus perfugium,ſit auxilium pudori.miſericordiã ſpo
liatio Conſulatus magnam habere debet iudices : unà
enim eripiuntur cum Conſulatu omnia . inuidiam uero
his temporibus habere Cõſulatus ipſe nullam poteſt: obij
citur enim cõcionibus ſeditioſorum,inſidijs coniuratorũ,
telis Catilinæ: ad omne deniq; periculum,atq; ad omnẽ
inuidiam ſolus opponitur.quare,quid inuidendũ Muræ=
næ,aut cuiq̃ noſtrum ſit in hoc præclaro Conſulatu,nõ
uideo iudices:quæ uero miſeranda ſunt,ea & mihi ante
oculos uerſantur,& uos uidere,& perſpicere poteſtis.ſi
(quod Iupiter omen auertat) hunc ueſtris ſententijs af=
flixeritis,quò ſe miſer uertet ? domum'ne ? ut eam ima=
ginem clariſſimi uiri parẽtis ſui,quam paucis ante die=
bus laureatam in ſua gratulatione conſpexit,eãdem de=
formatam ignominia,lugentemq; uideat?an ad matrẽ?
quæ miſera modo Conſulem oſculata filium ſuum,nunc
cruciatur,& ſolicita eſt,ne eũdem paulo poſt ſpoliatum
omni dignitate conſpiciat.ſed quid ego matrem,aut do=
mum appello ? quem noua pœna legis & domo,& pa
rente,& omnium ſuorum cõſuetudine,conſpectúq; pri
uat. ibit igitur in exilium miſer ? quò ? ad Orientis'ne
parteis,in quibus annos multos Legatus fuit,& exerci=
tus duxit,& res maximas geſſit?at habet magnum do=

lorem, unde cum honore decesserit, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eũdem lugentem, mœrentem, exulem uideat? in ea porrò prouincia quo animo C. Muræam fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusq; lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atq; sermonis? ꝙ, quibus in locis paucis ante diebus factum esse Consulem Murænam nuncij literæq; celebrassent, & unde hospites atq; amici gratulatum Romã concurrerint, repente eò accedat ipse nuncius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra iudices, conseruate populi R. beneficiũ, reddite Reip. Consulem, date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio municipio honestissimo, quod in hac causa frequẽs, mœstumq́; uidistis: nolite à sacris patrijs Iunonis Sospitæ, cui omnes Consules facere necesse est, domesticum, & suum Consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti cõmendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, Consul Consulem iudices ita cõmendo, ut cupidissimum ocij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quæ nunc Remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

C Vm in maximis periculis huius urbis atq; imperij, grauissimo atq; acerbissimo Reip. casu, socio atq; adiutore consiliorum periculorumq; meorū L. Flacco cædem à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem: quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno Reip. retulisset. sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum: etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem unquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atq; insidias creaturum. q si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui iudices D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius uirtuti atque institutæ adolescentiæ conueniret: etenim

cum à clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cũ bene meritis ciuibus depositas esse uidissem, non sum arbitratus quenquam amicum Reip. posteaq̃ L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias nulla accepta iniuria denunciaturũ. sed quoniam iudices multa nos & in nostris rebus, & in Rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ sunt ferenda: tantum à uobis petimus, ut omnia Reip. subsidia, totum statũ ciuitatis, omnem memoriam temporũ præteritorũ, salutem præsentiũ, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sentẽtijs, in hoc uno iudicio positam esse, et defixam putetis. si unq̃ Resp. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inq̃, tempore implorat. non estis de Lydorum aut Mysorum aut Phrygum, qui huc cõpulsi concitatiq; uenerunt, sed de uestra Rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de cõmuni salute, de spe bonorum omniũ, si qua reliqua est etiã nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesq; sustentet. omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentum, subsidia Reip. consilia, auxilia, iura ceciderũt: quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatum'ne? at is ipse auxilium petit à uobis, & confirmationem auctoritatis suæ uestræ potestati permissam esse sentit. an equites R? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cũ omnibus senseritis. an populum R? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos iudices nõ auctoritatem, quæ amissa est, sed salutem nostram, quæ spe exigua extremaq; pẽdet, tenuerimus: nihil est præterea, quò confugere possimus. nisi forte, quæ res hoc iudicio tentetur,

quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. quid est causæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnã, qui indicia cõmunis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq; uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes sibi expectent? atq; utinam inimici nostri ac bonorum omnium mecum potius contendant: utrum tamen omnes boni, duces nostri an comites fuerint ad communem conseruandam salutem *

Desit fortasse quippiam.

Hunc igitur uirum Læli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia Tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni Quæstor in Hispania: uox de Quæstura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atq; unà cum summo imperatore sustinuit: muta est huius tẽporis accusatio. Præturæ iurisdictio, res uaria, & multiplex ad suspiciones, & simultates, nõ attingitur: ea uero in summo & periculosissimo Reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à testibus læditur: anteq̃ dico, à quibus, qua spe, qua ui, qua re concitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicã de genere uniuerso, & de conditione omnium nostrum. per deos immortales, iudices, uos, quomodo is, qui anno ante Romæ

ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, à testibus quæretis ignotis, ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum læsæ uoluntates: quæ est unq̃ iacta non suspicio, quæ tamen solet esse falsa, sed iracundiæ uox aut doloris? & is est reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe cõpendium; in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, nõ modo crimen effugit. prætereo illa, quæ prætereunda nõ sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarũ, nullam in re pecuniaria cõtentioné, nullam in re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Timolites ille uicanus, homo nõ modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus. quem uos modestissimum adolescentem, prouinciæ maximæ sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum Legatum, Quæstoremq; cognouerunt: quem uos præsentes cõstantissimum senatorem, iustissimum Prætorem ac amantissimum Reip. ciuem iudicastis. de quibus uos alijs testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam (id quod est cõmune) Græcos: nõ quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: ná si quis unq̃ de nostris hominibus à genere isto, studio ac uoluntate nõ abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otij, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudétes, qui ad hoc iudicium deducti nõ sunt; multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de causis uideo cõcitatos. ueruntamen hoc dico de toto genere Græcorum. tribuo illis literas, do

multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis le=
porem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: deniq; etiã,
ſi qua ſibi alia ſumunt, nõ repugno: teſtimoniorum re=
ligionem & fidem nunq̃ iſta natio coluit; totiusq; hu=
iuſce rei quæ ſit uis, quæ auctoritas, quod pondus, igno=
rant. unde illud eſt, da mihi teſtimoniũ mutuum? num
Gallorũ, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græ=
corum eſt: ut, etiam qui Græce neſciunt, hoc quibus uer
bis à Græcis dici ſoleat, ſciãt. itaq; uidete, quo uultu, qua
cõfidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant.
nunq̃ nobis ad rogatum reſpondent, ſemper accuſatori
plus q̃ ad rogatum: nunquã laborant, quemadmodum
probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent di
cendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, ꝙ (ut ipſe aiebat)
libertus erat eius turpi iudicio cõdemnatus: nihil dixit,
quod læderet eum, cum cuperet: impediebat enim reli=
gio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tre=
more et pallore dixit? q̃ promptus homo P. Septimius?
q̃ iratus de iudicio & de uillico? tamen hæſitabat, ta=
men eius iracundiæ religio non nunq̃ repugnabat. inimi
cus M. Celius, ꝙ, cum in re manifeſta putaſſet nefas eſſe
publicanum iudicare contra publicanum, ſublatus erat
e numero Recuperatorum: tamen tenuit ſe, neq; attu=
lit in iudicium quicquam ad lædendum, niſi uolunta=
tem. hi ſi Græci fuiſſent, ac niſi noſtri mores ac diſci=
plina plus ualerent, quàm dolor ac ſimultas, omnes ſe
ſpoliatos, uexatos, fortunis euerſos eſſe dixiſſent. Græcus
teſtis cum ea uoluntate proceſſit, ut lædat, non iuriſiu=
randi, ſed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coar=
gui, putat eſſe turpiſſimum: ad id ſe parat, nihil aliud

curat: itaq; non optimus quisq;, nec grauissimus, sed impudicissimus, loquacissimusq; deligitur. uos autẽ in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus'ue, q̃ sit necesse, dicat. num illos idem putatis? quibus iusiurandũ iocus est; testimoniũ, ludus; existimatio uestra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mẽdacio. sed nõ dilatabo orationem meã: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gẽtis in testimonijs dicendis explicare uanitatẽ. sed propius accedã: de his uestris testibus dicã. Vehemẽtem accusatorem nacti sumus iudices, & inimicum in omni genere odiosum ac molestum, quẽ spero his rebus fore magno usui & amicis, et Reip. sed certe inflãmatus incredibili cupiditate hanc causam accusationemq; suscepit. qui comitatus in inquirẽdo? comitatum dico? immo uero q̃tus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? q̃ta largitio? quæ quanq̃ utilia sunt causæ, timide tamẽ dico, ꝙ uereor, ne Lælius ex his rebus quas sibi suscepit gloriæ causa, putet aliquid oratiõe mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitũ. itaq; hãc partẽ totam relinquã: tantũ ꝺ uobis petam iudices, ut, si quid ipsi audistis cõmuni fama atq; sermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis quarum rerum inuidia lege hac recenti ac noua certus est inquisitioni comitum numerus constitutus. Sed ut hanc uim omittam, quanta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure & more sunt

facta, reprehendere non possumus, queri tamé cogimur. primum, quod distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse à Lælio paterno amico ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq́; ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negocium conficiendum detulisse. id hoc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur, quod paulo ante familiarem Lælium in eadem prouincia Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quanta esse debet, tũ excellit in ista prouincia, quam nuper & prædonum, & Regum bello liberauit. adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista præclara, quæ recitantur, psephismata, non sententijs neq; auctoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq́; clamore multitudinis concitatæ. ò morem præclarum disciplinamq́;, quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi uiri uim concionis esse uoluerũt. quæ sciscerent plebs, aut quæ populus iuberet summota concione, distributis partibus tributim, et céturiatim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, et cognita, iuberi, uetariq; uoluerũt. Græcorum autem totæ Resp. sedentis concionis temeritate administrantur. itaq; ut hanc Græciam, quæ iãdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittam: illa uetus, quæ

quondã opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata ac licentia cócionum. cum in theatro imperiti homines rerum omnium rudes ignariq; consederant, tum bella inutilia suscipiebant, tum seditiosos homines Reip. præficiebant, tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebãt. quòd si hæc Athenis tum, cum illæ nõ solum in Græcia, sed propè cunctis gentibus eminebant, accidere sunt solita: quam moderationẽ putatis in Phrygia aut in Mysia concionum fuisse? nostras cóciones illarum nationum homines plerunq; perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? cæsus est uirgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus: data concio Lælio est: processit ille, & Græcus apud Græcos nõ de culpa sua dixit, sed de pœna questus est. porrexerũt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores & zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes à Cilicia publice duxi: uerum erant ea testimonia non cócitatæ cócionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste: uobis uidendum est, sint'ne hæc testimonia putanda. adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq; comitatu uenit in oppidum Græcorum: postulat cóncioné: locupletes homines & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denunciatione deterret: egentes & leues spe legationis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices & tabernarios atq; illam omnem fecem ciuitatum quid est negocij concitare? in eum præsertim,

qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperij non potuerit. mirandum uero est, homines eos, quibus odio sunt nostræ secures, nomen acerbitati; scriptura, decumæ, portorium morti; libenter arripere facultatem lædendi, quæcunque detur. memẽtote igitur, cum audietis psephismata, non audire uos testimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuissimi cuiusque, audire strepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuissimæ nationis. itaque perscrutamini penitus naturam rationemq; criminum: iam nihil præter speciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Deesse uidentur non nulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uersura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi cõfectio ulla recitatur. q̃ uero facile falsas rationes inferre, et in tabulas, quodcũq; cõmodum est, referre soleant, ex Cn. Pompeij literis ad Hypsæum, & Hypsæi ad Pompeiũ missis quæso cognoscite. LITERAE POMPEII ET HYPSAEI. satis'ne uobis coarguere his auctoribus dissolutam Græcorũ consuetudinẽ licentiamq; impudentem uidemur? nisi forte, qui Cn. Põpeium, qui præsentẽ, qui nullo impellẽte fallebant, eos urgẽte Lælio in absentem & in L. Flaccũ aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint

incorruptæ literæ domi: nunc uero quã habere auctorita tem aut quam fidem possunt? triduo lex ad Prætorem de ferri, iudicum signis obsignari iubet: trigesimo die uix de feruntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur corru= ptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamen'ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa expectatio, quæ uersari in iudicijs solet? nam antea, cũ dixerat accusator acriter & uehementer, cumq́; defensor suppliciter demisseq́; responderat: tertius ille erat expectatus locus testium: qui aut sine ullo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? unà sedent, ex accusatorum subsellijs sur= gunt, non dissimulant, non uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubarint, quò reuertã tur non habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget, nec metuat ne sibi aliqd, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus orato= ris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testem interrogauit: callide accessit: reprehẽ dit: quò noluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. quid tu istum roges Læli, qui, priusquam hoc, te rogo, di xeris, plura etiã effundet, quàm tu ei domi ante præscri= pseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. qua disputatione ora= tionem refellam eius, qui dicit, dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentatio nem non habet. quid dicam in ignotum? quærendum est ergo & deplorandum, id quod iandudum facio, de

omni accuſationis iniquitate: primum de cõmuni genere
teſtium : dicit enim natio minime in teſtimonijs dicendis
religioſa. propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quæ tu
ipſe pſephiſmata appellas; ſed & fremitum egentium, et
motum quendam temerariũ Græculæ concionis. intrabo
etiam magis: qui geſſit, non adeſt: qui numeraſſe dicitur,
nõ eſt deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur, publi
cæ retentæ ſunt in accuſatorum poteſtate : ſumma eſt in
teſtibus: hi uiuunt cum inimicis, adſunt cum aduerſarijs,
habitant eum accuſatoribus. utrum hic tandem, diſcepta
tionem & cognitionẽ ueritatis, an innocentiæ labem ali=
quam, aut ruinam fore putatis? multa enim ſunt eiuſmo
di iudices, ut etiã ſi in homine ipſo, de quo agitur, negli=
genda ſint, tamen in imitatione atq; in exemplo pertime=
ſcenda uideantur. ſi quem infimo loco natum, nullo ſplẽ
dore uitæ, nulla cõmendatione famæ defenderem, tamen
ciuis ciuem à ciuibus cõmunis humanitatis iure, ac miſe=
ricordia deprecarer, ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne ac=
cuſatoris conſeſſoribus, conuiuis, contubernalibus, ne ho=
minibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris ciuẽ ac ſup
plicem ueſtrũ dederetis, ne periculoſam imitationem ex=
empli reliquis in poſterum proderetis. ſed cum L. Flacci
res agatur, cuius ex familia qui primus Conſul factus
eſt, primus in hac ciuitate Conſul fuit; cuius uirtute Re
gibus exterminatis, libertas in Rep. cõſtituta eſt: quæ uſq;
ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum geſtarum glo=
ria continuata permanſit; cumq́; ab hac perẽni, conteſta
táq; uirtute maiorum non modo nõ degenerarit L. Flac
cus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui gloria ui=
derat, laudẽ patriæ in libertatẽ uindicãdæ Prætor ada=

mauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarétur: quod quidem ego non modo non postulo, sed contra iudices uos oro et obtestor, ut totam causam q̃ maxime intentis oculis (ut aiunt) acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum; cótraq́;, omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas criminationesq́; Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factũ iudices confitemur: sed si hoc crimen est, aut in eo est, ꝙ non licuerit imperare; aut in eo, ꝙ non opus fuerit nauibus; aut in eo, ꝙ nulla hoc Prætore classis nauigarit. licuisse ut intelligas, cognosce quid me Consule senatus decreuerit, cum quidem nihil à superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM. proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec'ne, quæramus. utrum igitur, hoc Græci statuét, aut ullæ exteræ nationes, an uestri Prætores, uestri duces, uestri impatores? equidé existimo, in eiusmodi regione atq; prouincia, quæ mari cincta, portibus distincta, insulis circundata esset, non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij causa nauigandum fuisse: hæc enim ratio ac magnitudo animorũ in maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq́; sumptibus minimo contenti tenuissimo cultu uiuerent, in imperio atq; in publica dignitate omnia ad gloriam splẽ doremq́; reuocarent: quæritur enim in re domestica continentiæ laus, in publica dignitatis. quid, si etiam præsidij

causa classem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehen dat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeij: immo tu auges molestiam: ille enim classes prædonum, urbes, portus, rece ptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, at- que incredibili celeritate confecit: illud uero neq; susce- pit, neq; suscipere debuit, ut, si qua usquam nauicula præ donũ apparuisset, accusãdus uideretur: itaq; ipse in Asia, cum omnia iam bella, terra, mariq; confecisset, classem ta men ijsdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tũ statuit opus esse, cum ipsius præsentis nomine tuta omnia & pa cata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existi- matis statuendum & faciẽdum fuisse? quid nos hic? non' ne ipso Pompeio auctore, Syllano & Muræna Coss. de- creuimus, ut classis in Italia nauigaret? non'ne eo ipso tẽ- pore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum & inferum sestertiũ ter & quadra- gies rogabamus? quid postremo anno? non'ne M. Curio & P. Sestilio Quæss. pecunia in classem est erogata? q̃d? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerũt? illa est enim gloria diuina Pompeij; primum, prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum da- tum est, toto mari dispersi uagabantur, redactos esse o- mnes in potestatem; deinde Syriam esse nostram, Ciliciã teneri, Cyprum per Ptolemæũ Regem nihil audere; præ terea Cretam Metelli uirtute esse nostram; nihil esse un- de proficiscantur, nihil quò reuertantur; omnes sinus, promõtoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris im perij nostri contineri. quòd si Flacco Prætore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehen-

denda non esset: iccirco enim, quòd hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum Legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures à prædonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehẽdetur? quid, si etiam occisus est à piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum; Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quniam de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius, q̃ Romæ triumphasse. at neminem cepisti. q̃ multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepissent, mare tamẽ tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & cõuersione. Reliquum est, ut quæratur, utrum nostra ista classis cursu & remis, an sumptu tantum, & literis nauigarit. num igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesũ nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiã, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur Prætoris est diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniã ad Põpeij rationem, quæ fuit accõmodata L. Syllæ descriptioni: qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando

sumptu

ſumptu & Pompeius, et Flaccus ſecutus eſt: neq; eſt adhuc tamen ea ſumma cōpleta. non refert uero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ ſuſcipit, id, quod tu crimen eſſe uis, cōfitetur. qui igitur probari poteſt, in ea pecunia nō referenda crimen ſibi ipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? at enim negas fratrem meū, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. equidē Q. fratris mei laude delector, ſed alijs magis grauioribus, atq; maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit, exiſtimauit, quocunq; tempore auditum quid eſſet de prædonibus, q̄ uellet ſubito ſe claſſem cōparaturum: deniq; hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigum ciuitates leuaret: crimē autem tum uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire nō poterat; quid feciſſent, uidebat. ſed quoniam de cōmuni totius Aſiæ crimine dictū eſt, aggrediar iam ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſanè nobis prima ciuitas Aemonēſis. Citat præco uoce maxima Legatos Aemonenſes. procedit unus Aſclepiades. prodeant. etiam'ne præconem mentiri coegiſti? eſt enim, credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, damnatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus literis publicis: cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris extāt Aemonenſium literæ: quas ego nō ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcœnitatem uerborū prætereūdas puto. dixit publice datum drachmarum C C & V I millia: dixit tantum, nihil oſtēdit, nihil protulit: ſed adiunxit id, quod certe, quoniam erat

domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas CC VI dedisse. q̃tum sibi ablatum homo impudẽtissimus dicit, tantum nunq̃ est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sestilio dicit se dedisse & à suis fratribus. potuit dare Sestilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sestilium: fratres deniq; ipsi prodeãt: q̃ uolent impudenter, mentiantur, &, quod nunq̃ habuerint, dedisse se dicãt: tamen aliquid fortasse corãm producti dicent, in quo reprehendantur. nõ deduxi, inquit, Sestilium. cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: nõ denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione dãnatus, impuden-
* tia atq; audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen aut testimoniũ pertimescamus? idem laudationem, quã nos ab Aemonẽsibus Flacco datã proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit: nã ut signum publicũ inspexit præclarus iste auctor suæ ciuitatis, solere suos ciues, cæterosq; Græcos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istã laudationem: nec enim Aemonensiũ testimonio Flacci uita, & dignitas nititur: das enim mihi, quod hæc causa maxime postulat, nullam grauitatem, nullam constantiã, nullum firmũ in Græcis hominibus consiliũ, nullam deniq; esse testimonij fidẽ. nisi uero hactenus ista formula testimonij, atq; oratiõis tuæ describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse dicatur, Lælio præsenti, per se agenti, ui legis, iure accusationis, opibus præterea suis terrenti, ac minãti, nihil temporis causa scripsisse, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus sæpe res magnas

uidi iudices deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. hæc, quæ à nobis prolata laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis literis, quas quotidie uidemus mitti à publicanis sæpe unicuiq; nostrum: neq; enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiæ protulit, de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis causa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum, ceram esse uidemus. hic ego iudices, si uos Aemonensiũ decretis, si cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, uociferarer, &, quantum maxime possem, contenderem, testarer publicanos, excitarem negociatores, uestram etiam conscientiam implorarem: cera deprehensa, confiderem totius testimony fictam audaciam manifesto comprehensam, atq; oppressam teneri. nũc uero nõ insultabo uehementius, nec uolitabo in hoc insolentius, neq; in istum nugatorem tanq̃ in aliquem testem inuehar, neq; in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor: etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt (ut Asclepiades dicit) leues, horum testimoniũ non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium, qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. ò pastores nescio quos cupidos literarum, siquidem nihil istis præter literas abstulerunt. sed aliud esse causæ suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. pœna est, ut opi-

nor, Dorylensium grauior, q̃ apud alios, falsarũ et corruptarum literarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat pœna. bellissimum putarunt, dicere amissas. quiescãt igitur, & me hoc in lucro ponere, atq; aliud agere patiantur. non sinunt: supplet enim ille nescio quis, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, ys, quæ in accusatoris potestate fuerunt, nõ debet habere auctoritatem. sed tamen indicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo uestrum uidit unq̃, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, dedi: dubitabitis iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atq; huic eidem nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in causa liberali eũ, qui asserebatur, cognatum suũ esse diceret, nõ crediderũt. qui hoc euenit, ut qui locuples testis doloris, & sanguinis sui nõ fuerit, idem sit grauis auctor iniuriæ publicæ? atq; hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, cõsessuq; uestro, mortis illius inuidiam in L. Flaccum Lælius cõferebat. facis iniuste Læli, si putas periculo nostro uiuere tuos contubernales, præsertim quod tua negligẽtia factũ arbitremur: homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquã uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tãdiu dum huc prodiret, mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. at istud columen actionis tuæ Mithridates, posteaq̃ biduus retentus testis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia, reprehensus, conuictus, fractusq; discessit: ambulat cum lorica: me=

tuit homo doctus & sapiens, ne L. Flaccus nunc se scele re alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimoniũ sibi temperarit, cum tamen aliquid assequi posset; is nũc id agat, ut ad falsum auaritiæ testimoniũ uerum etiam maleficij crimen adiũgat. sed de hoc teste, totoq; Mithridatico disseruit & subtiliter, & copiose Q. Hortensius. nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omniũ Græcorum cócitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, sed (ut sibi uidetur) ita doctus, ut etiã magistrum aliorum se esse dicat: et qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq; quotidie persalutet, Tẽni usq; ad illam ætatem in senatum uenire nõ potuit: et qui se artem dicendi traditurum etiam cæteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. pari felicitate unà Legatus uenit Nicomedes, qui neq; in senatum ulla cõditione peruenire potuit, & furti, & pro socio damnatus est. nam princeps Legationis Lysanias adeptus est ordinem senatoriũ; sed cum Remp. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & senatoriũ nomen amisit. hi tres etiam ærarij nostri tabulas falsas esse uoluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere, cum omnino sine comite uenissent. decreto scribendo primum uideo affuisse Lysaniã: cuius fratris bona, ꝙ is populo non soluebat, Prætore Flacco publice uenierunt. præterea Philippus est Lysaniæ gener, & Hermobius: cuius frater Poles item pecuniæ publicæ est cõdemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui simul essent, drachmarum XV millia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum: in qua nummus moueri

nullus potest sine qnq; Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor mensarijs, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cum illam pecuniã nominatim Flacco datã referãt, maiorem etiã aliquam, cũ huic ijdẽ darẽt, in ædẽ sacrã reficiendã se perscripsisse dicũt. quod minime cõuenit: nã aut omnia occulte referenda fuerũt, aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco, nihil timẽt, nihil uerẽtur: cum operi publico referũt, ijdem homines subito eũdem, quẽ cõtempserãt, pertimescũt. si Prætor dedit, ut est scriptũ, à Quæstore numerauit, Quæstor à mensa publica, mensa aut ex uectigali, aut ex tributo. nunq̃ erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationẽ omni & personarũ genere, & literarũ explicaris. uel quod est in eodem decreto scriptũ, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc Prætore circũuentos. cur hi neq; in iudicio adsunt, neq; in decreto nominãtur? nõ enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrũ enim in clarissimis est ciuibus is, quem iudicatũ hic duxit Hermippus? qui hãc ipsam Legationem, quã habet, nõ accepit à suis ciuibus, sed usq; Tymolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est unquã. res autẽ ea, quæ tenuissimis cõmittebatur, huic uni in uita cõmissa sola est. custos T. Aufidio Prætore frumento publico est positus: pro quo cum à P. Varino Prætore pecuniam accepisset, celauit suos cives, ultroq; ijs sumptũ intulit. quod posteaquam Tenni literis à P. Varino missis cognitum, atq; patefactum est; cumq; eadem de re Cn. Lentulus, qui Censor fuit, Tennitarum patronus literas misisset: Heraclidem istum Tenni nemo postea uidit. atq; ut eius impu-

dentiam perſpicere poſſitis, cauſam ipſam, quæ leuiſſimi hominis animũ in Flaccum incitauit, quæſo cognoſcite.

Fundũ Cymæum Romæ mercatus eſt de pupillo Meculonio, cum uerbis ſe locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quã uidetis: pecuniam ſumpſit mutuã à Sex. Scola iudice hoc noſtro primario uiro, qui & rem agnoſcit, neq; hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Veratij lectiſſimi hominis fidei. is cum ſolueret, ſumpſit à C. & M. Fusijs, equitibus R. primarijs uiris. hic Hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem ſuũ, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit: eius enim fide ſumpſit à Fusijs. ſecurus Hermippus Tennum proficiſcitur, cum iſte ſeſe pecuniam, quam huius fide ſumpſerat, à diſcipulis ſuis diceret Fusijs perſoluturum: habebat enim rhetor iſte adoleſcẽtes quoſdam locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quàm acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam literarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nũmum ullum crederet: itaque cum Romæ clàm eſſet profectus, multosq; minutis mutuationibus fraudauiſſet, in Aſiam uenit, Hermippoq; percõtanti de nomine Fuſiano, reſpondet ſe omnem pecuniã Fusijs perſoluiſſe. interim, neq; ita longo interuallo, libertus à Fusijs cum literis ad Hermippũ uenit: pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipſe tamen Fusijs ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuã liberat: hũc æſtuãtem & tergiuerſantem iudicio ille perſequitur: à Recuperatoribus cauſa cognoſcitur. nolite exiſtimare iudices nõ unam & eãdem omnibus in locis eſſe fraudatorum et inficiatorum impudentiam: fe-

cit eadem omnia, quæ nostri debitores solent: negauit sese omnino uersurã ullam fecisse Romæ: Fusiorũ se affirmauit nunq̃ omnino nomen audisse: Hermippum uero ipsum, pudentissimũ, atq; optimũ uirum, ueterem amicum, atq; hospitem meũ, splendidissimũ, atq; ornatissimũ ciuitatis suæ, probris omnibus maledictisq; uexauit. sed cum se homo uolubilis quadã præcipiti celeritate dicẽdi in illa oratione iactaret, repente testimonijs Fusiorũ nominibusq; recitatis homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit. itaq; Recuperatores cõtra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerũt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. habetis & honestatem hominis, & auctoritatem testimonij, & causam omnem simultatis. atq; is ab Hermippo missus, cum ei pauca mãcipia uendidisset, Romam se contulit: deinde in Asiam redijt, cum iam frater meus Flacco successisset: ad quem adijt, causamq; ita detulit, Recuperatores ui Flacci coactos & metu falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua æquitate prudẽtiaq; decreuit, ut, si iudicatum negaret, in duplum iret; si metu coactos diceret, haberet eosdẽ Recuperatores. recusauit, &, quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mãcipia, quæ ipse ei uẽdiderat, petere cœpit. M. Gratidius Legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negauit, re iudicata stari ostẽdit placere. iterũ iste, cui nullus esset usquã consistendi locus, Romã se retulit: persequitur Hermippus, qui nunq̃ istius impudentiæ cessit: petit Heraclides à C. Plotio senatore, uiro primario, qui Legatus in Asia fuerat, mancipia quædam, quæ se, cum iudicatum esset, per uim uendidisse dicebat. Q.

Naſo, uir ornatiſſimus, qui Prætor fuerat, iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, & ab eo iudice abiret, ꝙ iudicium lege non erat, cauſam totam reliquit. ſatis'ne uobis iudices uideor ad ſingulos teſtes accedere, neq;, ut primo conſtitueram, tantummodo cum uniuerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniam eiuſdem ciuitatis, peculiarem tuum Deciane teſtem. quem tu cum ephebum Teni cognoſſes; quoniam te nudus delectarat, ſemper nudum eſſe uoluiſti. abduxiſti Tenno Apollonidem: pecuniam adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauiſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie ac poſſides. eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni uenire ad teſtimonium dicendum coegiſti: qui quoniam teſtimonium dixit, quidnam ſit dicturus, expecto: noui genus hominum, noui conſuetudinem, noui libidinem: itaq; etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quàm dixerit: totum enim conuertet, atq; alia finget. quamobrem & ille ſeruet, quod parauit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conſeruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa & magna officia contuli, & quã meus frater in primis colit atq; diligit. quæ ſi ciuitas per uiros bonos grauesq; homines querelas ad uos detuliſſet, paulo commouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Meandrio cauſam commiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erant illi Pythodorus & Lepiſon? cæteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica & glorioſa oſtentatio ciuitatis? non'ne eſſet puditum, ſi hanc cauſam agerent ſeuere, non modo Legatum, ſed Trallianum omni=

no dici Meandrium? huic illi Legato, huic publico testi patronum suum iam inde à patre atq; maioribus L. Flaccũ mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? non est ita iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Meandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq;, si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hunc habẽt auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem literarum, si hunc testem iniuriæ, si hunc actorem querelarũ, remittant spiritus, comprimant animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Meãdrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi domi proterẽdum esse & conculcandum putauerunt, desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponam, quid in re sit, ut, quamobrem ista ciuitas neq; seuere Flaccum oppugnarit, neq; benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pecuniam iandiu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offensio. quò cum uenisset Lælius ad iratos, & illud Castricianum uulnus dicẽdo refricuisset, siluerunt, neq; in illa concione adfuerunt, neq; ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerunt. usq; eò orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum esset Meandrius: cuius lingua quasi flabello seditionis illa tum est egentium concio uentilata. itaq; ciuitatis pudentis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolunt, iustũ dolorem querelasq; cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud

ſe Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hãc à ſe eſſe ablatam queruntur. alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantum à Trallianis requiro, quam pecuniam à ſe ablatam queruntur, ſuam'ne dicant, ſibi à ciuitatibus collatam in uſum ſuum: cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies feſtos atq; ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: ſed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, ꝙ non retinet alienum: ſpoliatam ſe dicit, quòd id nõ habet quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici aut fingi poteſt? delectum eſt oppidum, quo in oppido uno pecunia à tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus translata in quæſtum & fœnerationem, recuperata eſt multis poſt annis. quæ ciuitati facta eſt iniuria? at moleſte fert ciuitas. credo: amiſſum eſt enim præter ſpem, quod erat ſpe deuoratum lucrum. at queritur. impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadem iure queri poſſumus. at accuſat uerbis grauiſſimis. non ciuitas, ſed imperiti homines à Meandrio concitati. quo loco etiam, atq; etiam facite ut recordemini, quæ ſit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in concione ſeditioſa ualeat oratio. hic in hac grauiſſima & moderatiſſima ciuitate, cum eſt forum plenum iudiciorum, plenum magiſtratuum, plenum optimorum uirorum & ciuium, cum ſpeculatur, atque obſidet roſtra uindex temeritatis, & moderatrix officij curia: tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri cenſetis Trallibus? an id, quod Pergami? niſi forte hæ ciuitates exiſtimari uolunt, facilius una ſe epiſtola

Mithridatis moueri impelliq; potuisse, ut amicitiam populi R. fidem suam, iura omnia officij humanitatisq; uiolarent, q̃ ut filium testimonio læderet, cuius patrem armis pellendum à suis mœnibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere: quos enim hostes hæc familia contempsit, nunq̃ eosdem testes pertimescet. uobis autem est confitendum, si consilys principum uestræ ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, sed optimatum cõsilio bellum ab istis ciuitatibus cum populo R. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta uulgi à publica causa separare. at enim istam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis, patri Flacci licuisse, nec'ne? si licuit, sicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit, tamen illo mortuo non modo filius, sed quiuis hæres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fœnore istam pecuniã multos annos occupauissent, à Flacco tamen omnia, quæ uoluerunt, impetrauerunt: neq; tam fuerũt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem: quis enim erat, qui non sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quàm in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem à me si, ut dicenda sunt, dicerentur, grauius agerem iudices, quàm adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriã, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq; cædem; Prætores nostros deditos, Legatos in uincula coniectos, nominis propè Ro=

mani memoriã cũ uestigio imperij non modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex literis esse deletam. Mithridatem deum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Dionysium, Bacchum, Liberum nominabãt. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco Cos. portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, at tacere. liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, quàm de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt: nam, quoscunq; potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderunt; apud eos, quos inuiti uident; in ea Rep. ad quam opprimendã non animus eis, sed uires defuerunt: aspiciant hunc florem Legatorum laudatorumq; Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum se ipsi expendant, tum his se comparent, tum, si audebunt, dignitati horum opponant suam. adsunt Atheniẽses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atq; in omnes terras distributæ putãtur: de quorum urbis positione propter pulchritudinem etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quæ uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tanta est, ut iam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iã annos amplius unis moribus, & nunquam mutatis legi=

bus uiuunt. adſunt ex Achaia cuncta multi Legati, Bœotia, Theſſalia, quibus locis nuper Legatus L. Flaccus imperatore Metello præfuit. neque uero te Maſſilia prætereo, quæ L. Flaccũ militem Quæſtoremq; cognoſti: cuius ego ciuitatis diſciplinam, atq; grauitatem nõ ſolum Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, diſciplinis, linguáq; diuiſa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatum conſilio gubernatur, ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint, quàm æmulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ teſtibus, ut Græcorũ cupiditati Græcorum auxilio reſiſtamus. quanquã quis ignorat, qui modo unquã mediocriter res iſtas ſcire curauit, quin tria Græcorum genera ſint uere? quorum uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum habebatur: Aeoleis alteri, Doreis tertij nominabantur. atq; hæc cũcta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio et bellica laude floruit, paruum quẽdam locum, ut ſcitis, Europæ tenet, ſemperq; tenuit: Aſiæ maritimam oram bello ſuperatam cinxit urbibus, nõ ut munitam colonijs illam augeret gentem, ſed ut obſeſſam teneret. quamobrem quæſo à uobis Aſiatici teſtes, ut, cum uere recordari uoletis quantum auctoritatis in iudiciũ afferatis, uoſmet ipſi deſcribatis Aſiam, nec, quid alienigenæ de uobis loqui ſoleant, ſed quid uoſmet ipſi de genere ueſtro ſtatuatis, memineritis: nãq;, ut opinor, Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrum igitur noſtrũ eſt, an ueſtrũ hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? quid de tota Caria? non'ne hoc

uestra uoce uulgatum est, siquid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porrò in Græco sermone tam tritum, atque celebratum est, quàm, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquã Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? equidem mihi iam satis superq; dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est iudices, omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si à me minus dicuntur, uestris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quod nõ longe à gradibus Aurelijs hæc causa dicitur: ob hoc crimẽ hic locus abs te Læli atque illa turba quæsita est. scis, quanta sit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. summissa uoce agam, tantum ut iudices audiant: neque enim desunt, qui istos in me atque optimum quenq; incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus uestris prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est iudices, qui hoc non uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea senatus, tum me Consule grauissime iudicauit. huic autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis; multitudinẽ Iudæorum flagrantem non nunquam in concionibus pro Rep. contemnere, grauitatis summæ fuit. at Cn. Pompeius captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil atti=

git. in primis hoc, ut multa alia sapiẽter. in tam suspiciosa, ac maledica ciuitate locum sermoni obtrectatorũ non reliquit: nõ enim credo religionem & Iudæorum, & hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. ubi ergo crimen est? quoniam quidem furtũ nusquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæsitum & probatum palàm nõ negas, actum esse per uiros primarios res ipsa declarat. Apameæ manifeste comprehensum, ante pedes Prætoris in foro expẽsum est auri pondo centum paulo minus per Sex. Cæsium equitem R. castissimum hominem, atq; integerrimũ, Laodiceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc ipsum L. Peduceum iudicem nostrum, Adrymeti per Cn. Domitiũ Legatum. Pergami non multum auri ratio constat: aurum in ærario est: furtũ non reprehenditur: inuidia quæritur: à iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq; effunditur. sua cuique ciuitati religio Læli est, nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisq; Iudæis, tamẽ istorum religio sacrorum à splendore huius imperij grauitate nominis nostri, maiorũ institutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quòd illa gẽs, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis; quàm chara dijs immortalibus esset, docuit, quòd est uicta, quòd elocata, ꝙ seruata. quamobrem, quoniam, quod crimen esse uoluisti, id totum uides in laudem esse conuersum, ueniamus iam ad ciuium R. querelas. ex quibus sit sanè prima Deciani. Quid tibi tandem Deciane iniuriæ factum est? negociaris in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousq; negociabere? præsertim cum sis isto loco natus. annos iam triginta in foro uersaris, sed tamen Pegameno. longo in=

teruallo,

teruallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam aduenis, affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis uestimentis tandiu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius à nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turba, Prætor odiosi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquã? cur his per te frui libertate sua, cur deniq; esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturáq; meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino à Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem pellexit Decianus ad sese: &, cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodieq; apud Decianum est & uxor

Amyntæ, & filia. num quid harum rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni uiri, sciunt deniq; nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta, repete à Deciano nõ pecuniam, non prædia, socrum deniq; sibi habeat, restituat uxorem, reddat misero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos cõcidit, restituere nõ potest: filiam, filiam, inquam, ærumnoso patri Deciane redde. hæc Flacco te non probasse miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit: Ptolemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Ptolemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Ptolemocrates sententijs omnibus: irritæ uenditiones, irritæ proscriptiones: nõ restituis? defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas: repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni laudatores tui: ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses; & hoc te superiorem putabas esse quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quàm Smyrnæ? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tãtum habere otij, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerũt in Castritium mortuum:

primum ut in oppidum introferretur, quod alijs non conceditur: deinde ut ferrent ephebi: postremo ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni clarissimo uiro, quum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castritium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta censeo quæras. Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? quum tibi hæc uerba recitabant, clarissimum uirum, præstantissima sapientia, singulari ingenio, mihi crede, ludebant: quum uero coronam auream literis imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ committebant. ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum meum necessarium fuisti gratiosior. utinam neq; ipsum, neq; me pœniteret. Flaccum in curia decreuissent. ueridicas adiungis causas inimicitiarum, ꝙ patri L. Flacci Aedili Curuli pater tuus Tribunus pl. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; præsertim cum ille, cui dies dicta est, Prætor postea factus sit, & Consul;

ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed si iustas inimicitias putabas, cur, cum Tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem Tribuni? cur autem per te inimicum paternum in consilium uocauit? quæ quidem quàm sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fauerunt. decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: quum ibidem esses, quum prodire nolles, non est hoc in absentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei literas plenissimas humanitatis, & æquitatis reprehensurus? quas easdem mulieres à
* me datas apud Pataranos requisiuit, Recita literas Q. Ciceronis. quid? hæc Apollonidenses occasione facta ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum me Consule non'ne Legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quòd aliena; mitto, quòd possessa per uim; mitto, quòd conuicta ab Apollonidensi-

bus; mitto, quòd à Pergamenis repudiata; mitto etiam, quòd à nostris magistratibus in integrum restituta; mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque possessione tua: illud quæro, sint'ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex iisdem prædiis & Apolloniæ, & Romæ imperatum, esset tributum. uerum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. census es præterea numeratæ pecuniæ centum triginta millia. eam opinor tibi numeratam non esse abs te. sed hæc omitto. census es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas: ac primo quidem pertimuit, quum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iurisconsultos: constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse

Desunt non nulla.

Habetis causam inimicitiarum, qua causa in-

flammatus Decianus ad Lælium detulerit hanc opimam accusationem. nam ita questus est Lælius, quum de perfidia Deciani diceret: qui mihi auctor fuit, qui causam ad me detulit, quem ego sum secutus; is à Flacco corruptus est, is me deseruit, ac prodidit. siccine tu auctor tandem eum, cui tu in consilio fauisses, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuisses, pudentissimum hominem, nobilissima familia natum, optime de Republica meritum in discrimen omnium fortunarum uocauisti? scilicet defendam Decianum, qui tibi in suspicionem nullo suo delicto uenit. non est, mihi crede, corruptus: quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui sex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, si tibi morem gerere uoluisset? nimirum illud est, quod ipse suspicatur. inuidisti ingenio subscriptoris tui. quòd ornabat facile locum quem prehenderat, & acute testes interrogabat, aut circunueniebat,
* fortasse fecisti & tu & populi sermo ne exciperes, iccirco Decianum usque ad coronam applicuisti. sed ut hoc uerisimile est, ita haud uerisimile Decianum à Flacco esse corruptum. ita scitote iudices esse cætera: uel quod ait Luceius, L. Flaccum sibi dare cupisse, ut à fide se abduceret, sestertium uicies. & eum tu accusas auaritiæ, quem dicis sestertium uicies uo=

luisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad se transires? quam partem causæ tibi daremus? an ut enunciares cõsilia Lælij? qui testes ab eo prodirẽt? quid? nos nõ uidebamus habitare unà? quis hoc nescit? tabulas in Lælij potestate fuisse, nõ dubium est. an'ne uehemẽter, ne copiose accusares? nunc facis suspicionem: ita enim dixisti, ut nescio quid abs te impetratum esse uideatur. at enim Androni Sestilio grauis iniuria facta est, & nõ ferenda, ꝙ, cum esset uxor Valeria intestata mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hæreditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio: ꝙ falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ò peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nũc audio: sed quæro, utrum usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omniũ tutorũ auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse nõ dices.
Relinquitur illud, quod uociferari non desistit, non debuisse, cum Prætor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hæreditatis. maximas audio tibi L. Luculle, qui de L. Flacco sententiã laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq; beneficijs in tuos uenisse hæreditates, cum Asiã prouinciam cõsulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, cõcessisses? tu T. Vecti, si qua tibi in Africa uenerit hæreditas, usu amittes? an tuũ nulla auaritia, salua dignitate retinebis? at istius hæreditatis iam Globulo Prætore Flacci nomine petita possessio est. nõ igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperiũ, non secures ad iniuriam faciendam Flac=

ci animum impulerunt. itaq; eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, à priuato pecuniam in prouincia Prætorem petere oportere. cur tandem M. Lurco nõ oportet? eripere, extorquere, accipere cõtra leges nõ oportet: petere nõ oportere, nunq̃ ostendes, nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi causa, sicut & tu ipse nuper & multi uiri boni sæpe fecerũt, rectum est; quod ego nõ reprehendo, socios uideo queri: Prætorem, si hæreditatem in prouincia non reliquerit, nõ solum reprehendendum, uerum etiam cõdemnandum putas? doti, inquit, Valeria pecuniã omnem suã dixerat. nihil istorum explicari potest, nisi ostẽderis, illam in tutela Flacci nõ fuisse. si fuit, quæcunq; sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quanq̃ pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen iratum Flacco esse uidistis: neq; enim occultauit causam iracundiæ suæ, neq; reticendam putauit: questus libertum suum Flacco Prætore esse damnatum. ò conditiones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracũdiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenientes Prætores expectãt, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserũt. sed omittamus querelas, ne nostrum consilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Literas misit de uillico P. Septimij, hominis ornati, qui uillicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. in Lur-

conis

nocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente absolutus est A. Thermus. quanta Reip. causa lætitia populi R. quanta gratulatio consecuta est? semper graues & sapientes iudices in rebus iudicãdis, quid utilitas ciuitatis, quid cõmunis salus, quid Reip. tempora poscerent, cogitauerunt. cum tabella uobis dabitur iudices, nõ de Flacco dabitur solum, dabitur de ducibus auctoribusq; cõseruãdæ ciuitatis, dabitur de omnibus bonis ciuibus, dabitur de uobismet ipsis, dabitur de liberis uestris, de uita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac causa de exteris nationibus, non de socijs: de uobis ac uestra Rep. iudicatis. quod si prouinciarum uos ratio magis mouet, quàm uestra: ego uero non modo non recuso, sed etiam postulo, ut prouinciarũ auctoritate moueamini: etenim opponemus Asiæ prouinciæ primum magnam partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius periculis Legatos laudatoresq; misit; deinde prouinciã Galliã, prouinciã Ciliciã, prouinciã Hispaniam, prouinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Mysis obsistent Massilienses, Rhodij, Lacedæmonij, Athenienses, cuncta Achaia, Thessalia, Bœotia. Septimio & Celio testibus P. Seruilius & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq; testes, repugnabunt. Asiaticæ iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci & perpetua uita defendet. & si prodesse L. Flacco iudices debet, quod se Tribunum militum, quod Quæstorem, quod Legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis maioribus præstitit: prosit, quòd hic uobis uidentibus, in periculis communibus omnium uestrum sua pericula

cum meis coniunxit: prosint honestissimorum municipiorum, coloniarumq; laudationes: prosit etiam senatus, populi R. præclara & uera laudatio. ò nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti, cum Galli ad bellū, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te Flacce, cœlum, noctemq; contestans, flens flentem obtestabar; cum tuæ fidei optimæ, et spectatissimæ salutem urbis, & ciuium commendabam. tu, tu Flacce Prætor communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in literis Reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gratiæ sunt à me actæ? quæ ab senatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pōtinio, fortissimo uiro, quenquam bonum putaret unquam non salutem, uerum honorem ullum denegaturum? ò Nonæ illæ Decembres, quæ me Consule fuistis, quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarē appellare possum. ò nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ testimonio in cœlum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint: etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quàm bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquā, Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus, omnium bonorum præsidio, quoad uiueres, non modo munitum, sed

etiam ornatum fore pollicebar.putaui,ſperaui , etiam ſi
honos noſter uobis uilior fuiſſet, ſalutē certe charam fu
turam.at L.Flaccū quidem iudices, ſi(quod dij immor=
tales omen auertant)grauis iniuria afflixerit, nunq̃ ta=
men proſpexiſſe ueſtræ ſaluti,cōſuluiſſe uobis,liberis,cōiu
gibus,fortunis ueſtris pœnitebit:ſemper ita ſentiet,talem
ſe animū & generis dignitati,& pietati ſuæ , & patriæ
debuiſſe:uos ne pœniteat tali ciui non peperciſſe,per deos
immortales iudices prouidete:quotus.n.quiſque eſt , qui
hanc in Rep.ſectam ſequatur?qui uobis,qui ueſtri ſimili
bus placere cupiat?qui optimi atq; ampliſſimi cuiuſq; ho
minis,atq; ordinis auctoritatē magni putet?illā uiam ſi
bi uident expeditiorē ad honores,& ad omnia, quæ con
cupiuerunt.ſed cætera ſint eorū: ſibi habeant potentiā, ſi
bi honores, ſibi cæterorū cōmodorū ſummas facultates:
liceat ijs,qui hæc ſalua eſſe uoluerunt,ipſis eſſe ſaluis. no
lite iudices exiſtimare eos,quibus integrum eſt,qui nō dū
ad honores acceſſerunt,nō expectare huius exitū iudicij.
ſi L.Flacco tātus amor in bonos omnes, tantū in Rep.ſtu
diū calamitati fuerit,quem poſthac tā amentem fore pu
tatis,qui non illā uiam uitæ,quā ante præcipitem & lu=
bricā eſſe ducebat,huic planæ & ſtabili præponendā eſſe
arbitretur?ꝙ ſi talium ciuiū uos iudices tædet,oſtendite:
mutabunt ſententiā,qui potuerint:cōſtituent,quid agāt,
quibus integrum eſt:nos,qui iam progreſſi ſumus, hunc
exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo q̃plu=
rimos eſſe uultis,declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis.
præclara illi hæc oratio quidē,ſi huic,huic miſero puero,
ueſtro ac liberorū ueſtrorum ſupplici iudices hoc iudicio
uiuendi præcepta dabitis.cui ſi patrem conſeruatis,qua=

lis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostendetis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium non dum patri ferre possit, orat ne suum luctum patris lacrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodámodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriæ spoponderim dignitaté. miseremini familiæ iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, uel generis, uel uetustatis, uel hominis causa, Reip. reseruate.

PRO P. SYLLA. ORATIO XXV.

M Axime uellem iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cũ cõmuni ambitionis inuidia, tum singulari Antronij odio euerteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorũ animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quanq̃ ex huius incõmodis magnam animo molestiam capio, tamẽ in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, misericordiamq́, notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerẽt, improbi, ac perditi ciues, edomiti, atq; uicti præcipitante Rep. uehemẽtem me fuisse, atq; fortẽ, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. & quoniam L. Torquatus meus familiaris ac necessarius iudices existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatẽ familiaritatemq́; uiolasset, aliquid se de auctoritate meæ defensionis posse detrahere, cũ huius periculi propulsatione coniungam defensionẽ officij mei. quo quidem genere non uterer orationis iudices hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis & data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicẽdi. sed ut ille iudices, quãtũ de mea auctoritate diripuisset, tantũ se de huius præsidijs diminuturũ sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationẽ uobis cõstantiãq; huius officij ac defensionis pro-

bauero, causam quoq; me P. Syllæ probaturum. ac primũ abs te illud L. Torquate quæro, cur me à cæteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defensionis iure secernas: quid. n. est, quamobrẽ abs te Q. Hortẽsij factum clarissimi uiri atq; ornatissimi ciuis non reprehendatur, reprehendatur meum? nam si initum est consilium à P. Sylla inflãmandæ ciuitatis, huius extinguẽdi imperij, delendæ urbis, mihi maiorem hæc res dolorem, q̃ Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum deniq; grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem: quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio q̃ mihi. quem cũ uideas honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio præditũ non dubitasse, quin innocẽtem P. Syllam defenderet, quæro, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tãdem existimes de his summis uiris & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium & ornari, causam defendi huius innocentis uides: non enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atq; auctoritate defendunt. an uero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina Reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris

multis meis ac magnis laboribus et periculis ascēdissem? atq; ut intelligas Torquate quem accuses; si te id offendit, q̄ ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminē, non desim P. Syllæ: recordare de cæteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc, & de cæteris iudicium meum, & horum par atq; unū fuisse. quis nostrū adfuit Vargunteo? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: nō enim iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille tanto scelere commisso omnium officiorum societatem diremisset. quis nostrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Leccam, quis Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo: quid ita? quia cæteris in causis etiam nocentes, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant; in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriæ suspicere. quid Antronio? non'ne sodales, non collegæ sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in Rep. principes, defuerunt? immo etiam testimonio pleriq; læserunt: statuerant tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiā aperiri, illustrariq; deberet. quamobrem quid est quod mirere, si cum iisdem me in hac causa uides adesse, cum quibus in cæteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate & crudelitate præditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam Torquate, uehemēter erras. me natura misericordē, patria seuerū, crudelē nec

patria, nec natura esse uoluit. deniq; istam ipsam personam uehementem & acrem, quam mihi tum tempus, et Resp. imposuit, iam uoluntas, & natura ipsa detraxit: illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, hæc in omni uita misericordiam lenitatemq; desiderat. quare nihil est, q̄ ex tāto comitatu uirorum amplissimorum me unum abstrahas: simplex officium atq; una est omnium bonorum causa: nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis: nulla est enim in Rep. causa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, q̄ cæteris; doloris uero, & timoris, et periculi fuit illa causa cōmunis: neq; enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent: quare necesse est, quod mihi Cōsuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum cæteris esse commune. neq; ego hoc partiendæ inuidiæ, sed cōmunicandæ laudis causa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. in Antronium testimonium dixisti, inquit: Syllam defendis. hoc totum eiusmodi est iudices, ut, si ego sim inconstans ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio Reip. religio priuati officij, studium retinendæ uoluntatis bonorum, nihil minus accusator debet dicere, quàm à me defendi Syllam, testimonio læsum esse Antronium: uideor enim non solum studium ad defendendas causas, uerum opinionis aliquid & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar iudices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset. Duæ coniurationes abs te Torquate constituuntur: una, quæ Lepido, & Tullo Coss. patre tuo Consule designato facta esse dicitur; altera, quæ me

Consule.harum in utraq; Syllam dicis fuisse.patris tui,
fortissimi uiri,atq; optimi Consulis,scis me cõsilijs nõ in=
terfuisse : scis me,cum mihi summus tecum usus esset,ta
men illorum expertem temporum,& sermonum fuisse:
credo,ꝙ non dum penitus in Rep.uersabar,ꝙ non dum
ad propositum mihi finem honoris perueneram,ꝙ mea
me ambitio,& forensis labor ab omni illa cogitatione
abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes
hi,quos uides huic adesse,& in primis Q. Hortensius:
qui cum propter honorem,ac dignitatem,atq; animum
eximium in Remp.tum propter summam familiarita=
tem,summumq; amorẽ in patrem tuũ,tum cõmunibus,
tum præcipuis patris tui periculis commouebatur.ergo
istius cõiurationis crimen defensum ab eo est,qui inter=
fuit,qui cognouit,qui particeps & cõsilij uestri fuit,&
timoris.cuius in hoc crimine propulsando cũ esset copio=
sissima atq; ornatissima oratio,tamen non minus inerat
auctoritatis in ea,ꝗ̃ facultatis. illius igitur coniuratio=
nis,quæ facta contra uos,delata ad uos,à uobis prolata
esse dicitur, ego testis esse non potui : modo enim nihil
cõperi,sed uix ad aures meas istius suspiciõis fama per=
uenit.qui uobiscum in cõsilio fuerunt,qui uobiscum illa
cognorũt,quibus ipsis periculũ tum conflari putabatur,
qui Antronio nõ adfuerunt,qui in illum testimonia gra
uia dixerunt,hũc defendũt,huic adsunt,in huius pericu
lo declarãt,se non crimine cõiurationis,ne adessent cæte
ris,sed hominum maleficio deterritos esse.mei Cõsulatus
autem tempus,et crimen maxime cõiurationis à me de=
fendetur.atq; inter nos partitio nõ est fortuito iudices,
nec temere facta: sed cum uideremus eorum criminum

nos patronos adhiberi, quorũ testes esse possemus, uterq; nostrum id sibi suscipiendũ putauit, de quo aliquid scire ipse atq; existimare potuisset. et quoniã de criminibus superioris cõiurationis Hortensiũ diligenter audistis, de hac cõiuratione, quæ me Consule facta est, hoc primum attendite. Multa, cum essem Consul, de summis Reip. periculis audiui, multa quæsiui, multa cognoui: nullus unquam de Sylla nuncius ad me, nullum indiciũ, nullæ literæ peruenerũt, nulla suspicio. multum hæc uox fortasse deberet ualere eius hominis, qui Consul insidias Reip. consilio inuestigasset, ueritate aperuisset, magnitudine animi uindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret: sed ego non dum utor hac uoce ad hunc defendendum, ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus desinat, me, qui Antronio abfuerim, Syllam defendere: quæ enim Antronij fuit causa? quæ Syllæ est? ille ambitus iudiciũ tollere, ac disturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorũ tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atq; concursu: Sylla, si sibi suus pudor ac dignitas nõ prodesset, nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat nõ solum consilijs & sermonibus, uerum etiam aspectu atq; uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ uideretur: hic se ita fractum illa calamitate atq; afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tam coniunctum, q̃ ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Len

tulus non cum Antronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla cum eisdem ipsis non modo noctem solitudinemq́; non quæreret, sed ne mediocri quidem sermone & congressu coniungeretur. illum Allobroges maximarum rerum uerissimi indices, illum multorũ literæ, ac nuncij coarguerunt: Syllam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. postremo, eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones; ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna cópressus, conuertit se aliquando ad timorem, nunq̃ ad sanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neq; homines fuisse putantur huius affines suspicionis, et locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, q̃ ad consolandos accõmodatus. propter hác igitur tantam dissimilitudinem hominum atq; causarum dissimilem me in utroq; præbui. ueniebat enim ad me, & sæpe ueniebat Antronius multis cum lacrymis supplex, ut se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in Quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, nó nulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus iudices ita flectebar animo atq; frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem; ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret, obliuiscerer. quæ si de uno me cogitasset, qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus restitissem: sed cum mihi patriæ, cum uestrorum pericu-

lorum,cum huius urbis,cum illorum delubrorum atq;
templorum,cum puerorum infantiũ,cum matronarum
ac uirginum ueniebat in mentem,& cum illæ infestæ ac
funestæ faces,uniuersumq; totius urbis incendium,cum
tela,cum cædes,cum ciuium cruor,cum cinis patriæ uer
sari ante oculos,atq; animum memoria refricare cœpe=
rat; tum deniq; ei resistebã,neq; solum illi hosti ac par=
ricidæ,sed his etiam propinquis illius Marcellis patri &
filio,quorum alter apud me parentis grauitatem,alter
filij suauitatem obtinebat:neq; me arbitrabar sine sum=
mo scelere posse quod maleficiũ in alijs uindicassem, idẽ
in illorum socio,cum scirem,defendere. atq; idem neq;
P. Syllam supplicem ferre,neq; eosdẽ Marcellos,neq; hu
ius M. Messalæ hominis necessarij preces sustinere potui:
neq; enim est causa aduersata naturæ; nec homo, nec
res misericordiæ meæ repugnauit: nusquã nomen,nus=
quam uestigium fuerat,nullum crimẽ,nullum indiciũ.
suscepi causam Torquate, suscepi,& feci libẽter,ut me,
quem boni cõstantem semper,ut spero,existimassent,eun
dem ne improbi quidẽ crudelem dicerent. Hic ait se ille
iudices regnum meũ ferre non posse.quod tandem Tor
quate regnum? Consulatus,credo mei,in quo ego impe
raui nihil,sed cõtra patribus conscriptis,& bonis omni=
bus parui.quo in magistratu nõ institutum est à me iu=
dices regnum,sed nõ permissum.quem tum in tanto im
perio,tanta potestate non dicis fuisse Regem,nunc priua
tum regnare dicis? quo tandem nomine? ꝙ,in quos te=
stimonia dixisti,inquit, damnati sunt; quem defendis,
sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimonijs meis
hoc respõdeo; si falsum dixerim,te in eos dixisse; sin ue

rum, non esse hoc regnare, cum uerũ iuratos dicas pro=
bare. de huius spe tantum dico, nullas à me opes P. Syl=
lam, nullam potentiam, nihil deniq; præter fidem defen
sionis expectare. nisi tu, inquit, causam recepisses, nunq̃
mihi restitisset, sed indicta causa profugisset. si iam hoc
tibi concedam, Q. Hortensium, tanta grauitate homi=
nem, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed meo; si
hoc tibi dem, quod credi nõ potest, nisi ego huic adessem,
hos adfuturos non fuisse: uter tandem Rex est, is'ne, cui
innocentes homines non resistunt; an is, qui calamitosos
nõ deserit? at hic etiã, id quod tibi necesse minime fuit,
facetus esse uoluisti, cum Tarquiniũ, & Numam, & me
tertiũ peregrinum Regem esse dixisti. mitto iam de Re=
ge quærere: illud quæro, peregrinum cur me esse dixe=
ris: nam si ita sum, non tam est admirandũ Regem esse
me, quia, ut tu uis, etiam peregrini Reges Romæ fuerũt,
q̃ Consulem Romæ fuisse peregrinum. hoc dico, inquit,
te esse ex municipio. fateor, & addo etiam, ex eo munici
pio, unde iterũ iam salus huic urbi imperioq; missa est.
sed scire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs
ueniant, peregrini tibi esse uideantur: nemo enim istuc
M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo
T. Corũcano, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Ma
rio, cum ei multi inuiderent, obiecit unq̃. equidem uehe=
menter lætor, eum esse me, in quem tu, cum cuperes, nul
lam cõtumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam
partem ciuium cõueniret. sed tamen te à me pro magnis
causis nostræ necessitudinis monendum esse etiam atque
etiam puto. non possunt omnes esse patricij; si uerum
quæris, ne curant quidem: nec se æquales tui propter

istam causam abs te anteiri putant. at si tibi nos peregrini uidemur, quorũ iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominũ famæ, ac sermonibus: q̃ tibi illos cõpetitores tuos peregrinos uideri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecũ de honore, & de omni dignitate cõtendunt? quorũ caue tu quenq̃ peregrinũ appelles, ne peregrinorum suffragijs obruare. qui si attulerint neruos & industriã, mihi crede, excutiẽt tibi istam uerborũ iactationẽ, & te ex somno sæpe excitabunt, nec patiẽtur se abs te, nisi uirtute uincẽtur, honore superari. ac si iudices cæteris patritijs me et uos peregrinos uideri oporteret, à Torquato tamen hoc uitiũ sileretur: est.n. ipse à materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Pi cẽtes solos nõ esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meũ nõ anteponere. quare neq; me peregrinũ posthac dixeris, ne grauius refutere; neq; Regem, ne derideare. nisi forte regiũ tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli seruias; cõtemnere omnes libidines; nõ auri, nõ argenti, nõ cæterarũ rerum indigere; in senatu sentire libere; populi utilitati magis cõsulere, q̃ uoluntati; nemini cedere, multis obsistere. si hoc putas esse regiũ, me Regem cõfiteor esse: sin te potentia mea, si dominatio, si deniq; aliquod dictum arrogãs aut superbum mouet, quin tu id potius profers, q̃ uerbi inuidiã contumeliamq; maledicti? ego, tantis à me beneficijs in Rep. positis, si nullum aliud mihi præmiũ à senatu populoq; R. nisi honestum ociũ postularem, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triũphos, sibi alia præclaræ laudis insignia:

mihi liceret eius urbis, quam conseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui. quid, si hoc non postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si uigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus; si neq; amici in foro requirunt studium meum, neq; Resp. in curia; si me non modo rerum gestarū uacatio, sed neq; honoris, neq; ætatis excusatio uendicat à labore; si uoluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda & cogitāda quicq̃ relinquitur temporis: tamen hoc regnū appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest: longe abest regni suspicio. si quæris, qui sint Romæ regnū occupare conati, ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestæ, credo, meæ me nimis extulerūt, ac mihi nescio quos spiritus attulerūt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus iudices hoc possum dicere, me, qui è summis eripuerim periculis urbem hāc, & uitam omniū ciuiū, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit: etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego à uestris ceruicibus depuli iudices, à meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero consceleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum

omnibus improbis æternum uideã bellum eſſe ſuſceptũ. ꝙ ſi illis meis præſidijs forte inuides; & ſi ea tibi regia uidentur, ꝙ omnes boni omniũ generum atq; ordinum ſuam ſalutem cum mea coniungunt: conſolare te, ꝙ omnium mentes improborum mihi uni maxime ſunt infenſæ, & aduerſæ. qui me nõ ſolum iccirco oderunt, ꝙ eorum conatus impios, & furorem cõſceleratũ repreſſi; ſed eo etiam magis, ꝙ nihil iam ſe ſimile me uiuo conari poſſe arbitrantur. at uero quid ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur, cũ L. Torquatus, primum ipſe his fundamentis adoleſcentiæ iactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortiſſimi Cõſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum ſuppreſſa uoce de ſcelere P. Lentuli, de audacia cõiuratorum omniũ dixiſſet, tantum modo ut uos, qui ea probatis, exaudire poſſetis: de ſupplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primũ illud erat abſurdum, quòd cum ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium ſtabãt, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus ſe uenditabat, ut uos quoq; audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quæq; cauſa poſtulet: nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuſet, quàm uideri coniuratorum pœnam mortemq; lugere. quod cum is Tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus, nec mirum eſt: difficile eſt enim tacere, cum doleas. te, ſi quid eiuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed ita in ea

cauſa, in qua te uindicem coniurationis uelis eſſe, uehemẽ
ter miror: ſed reprehendo tamen illud maxime, ꝙ iſto in
genio, & prudentia præditus cauſam Reip. nõ tenes, qui
arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me Conſule
omnes boni pro ſalute cõmuni geſſerunt. ecquẽ tu horũ,
qui adſunt, quibus te contra ipſorũ uoluntatem uendita
bas, aut tam ſceleratũ ſtatuis fuiſſe, ut hæc omnia perire
uoluerit; aut tã miſerum, ut & ſe perire cuperet, & ni
hil haberet, quod ſaluũ eſſe uellet? an uero clariſſimũ ui=
rum generis ueſtri ac nominis nemo reprehẽdit, qui filiũ
ſuum uita priuauit, ut in cæteris firmaret imperium: tu
Remp. reprehendis, quæ domeſticos hoſtes, ne ab ijs ipſa
necaretur, necauit? itaq; attende iam Torquate, q̃ ego nõ
defugiam auctoritatẽ Conſulatus mei. maxima uoce, ut
omnes exaudire poſſint, dico, ſemperq; dicam. adeſtote o=
mnes animis, qui adeſtis corporibus, quorũ ego frequẽtia
magnopere lætor: erigite mentes aureſq; ueſtras, & me
de inuidioſis rebus, ut ille putat, dicentẽ attendite. ego Cõ
ſul, cum exercitus perditorum ciuium clandeſtino ſcelere
conflatus crudeliſſimum, & luctuoſiſſimum exitium pa
triæ cõparaſſet; cum ad occaſum interitumq; Reip. Ca=
tilina in caſtris, in his autem templis atq; tectis dux Len
tulus eſſet conſtitutus: meis conſilijs, meis laboribus, mei
capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis,
ſine exercitu, quinq; hominibus comprehenſis atq; confoſ
ſis, incenſione urbem, internicione ciues, uaſtitate Italiam,
interitu Remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, ſta=
tum orbis terræ, urbem hanc deniq;, ſedem omnium no
ſtrum, arcem Regum ac nationum exterarũ, lumen gen
tium, domicilium imperij quinque hominum amentium

ac perditorum pœna redemi. an me existimasti hæc iniu ratum in iudicio non esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atq; etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate, & aliquid sperare de te; atq;, ut idem omnes exaudiant, clarissima uoce dicam. harum omnium rerum, quas ego in Consulatu pro salute cõmuni suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in Consulatu, cum signifer esset iuuentutis, atq; in Prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cum princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis: parens eius, homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis constãtiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit, nunquam est à me digressus, studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute superaret. uides'ne, ut eripiã te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinẽt, retinebuntq; semper, nec, si à me forte descitueris, iccirco te à se, & à Rep. & à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad causam: atque hoc uos iudices testor: mihi de memet ipso tam multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo: nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoq; hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem: sed cum ille tota illa oratione in me esset inuectus, et cum initio, ut dixi, defensionem meam auctoritate spoliare uoluisset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamẽ ipsa causa hanc à me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Syllam esse dicis. quis negat Syllæ indicium? at uidem, quemadmodum nominatus sit.

L. Cassium dixerunt commemorasse, cum cæteris Antronium secum facere. quæro, num Syllam dixerit Cassius: nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq; non nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uoluntate. quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, & secum facere Syllam, tamen mihi non uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellū impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, et purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamē unà facere Syllam: etenim esset absurdum, cum cæteros sua sponte nominasset, mentionem Syllæ facere nullam, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis non tam illustres fuissent, tamen Antronij commemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Antronium, quàm Syllam, nominasset. iam uero illud probari minime potest, Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærendum, Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum appellasset quidem Antronium, huius in mētem uenire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certum. non purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, id mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs,

& quæstionibus nō hoc quærendum arbitror, num pur getur aliquis, ſed num arguatur: etenim cū negat ſe ſci re Caſſius, utrum ſubleuat Syllam, an ſatis probat ſe ne ſcire? ſubleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? ſi periculum eſſe putaſſet, ne ulli unquam indicarent, de ſe ipſo confeſſus eſſet? neſciuit. credo iudices celatum eſſe Caſ ſium de Sylla uno: nam de cæteris certe ſciebat, & ea do mi eius pleraq; conflata eſſe conſtabat. qui negare noluit eſſe in eo numero Syllam, quo plus ſpei Gallis daret, dice re autem falſum nō auſus eſt, neſcire dixit. atqui hoc per ſpicuum eſt, cum is, qui de omnibus ſcierit, de Sylla ſe ſci re negarit, eandē uim eſſe negationis huius, quā ſi extra coniurationem hunc eſſe ſe ſcire dixiſſet: nam cuius ſciē tiam de omnibus conſtat fuiſſe, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. ſed iam non quæro, purget'ne Caſ ſius Syllam: illud mihi tantum ſatis eſt, contra Syllam ni hil eſſe in indicio. Excluſus hac criminatione Torqua tus, rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictū eſt, in tabulas publicas retuliſſe. ò dij immortales (uobis enim tribuam, quæ ueſtra ſunt: nec uero poſſum meo tā tum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam re pentinas in illa turbulentiſſima tēpeſtate Reip. mea ſpon te diſpexerim) uos profecto animum meum tum conſer uandæ patriæ cupiditate incendiſtis: uos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unam ſalutem Reip. cōtuliſtis: uos deniq; in tantis tenebris erroris, & inſcientiæ clariſſi mum lumen prætuliſtis menti meæ. uidi ego hoc iudices; niſi recenti memoria ſenatus, auctoritatem huius iudicij monimētis publicis teſtatus eſſem, fore ut aliquando non Torquatus, neq; Torquati quiſpiā ſimilis (nā id me mul

tum fefellit)ſed ut aliquis patrimonio naufragus, inimi
cus ocij,bonorum hoſtis, aliter indicata hæc eſſe diceret,
quo facilius uento aliquo in optimũ quenq; excitato, poſ
ſet in malis Reip.portum ſuorum malorum aliquem in
uenire:itaq; introductis in ſenatum indicibus,conſtitui ſe
natores,qui omnia indicum dicta,interrogata, reſponſa
perſcriberent:at quos uiros?non ſolum ſumma uirtute,
et fide,cuius generis in ſenatu facultas maxima; ſed etiã
quos ſciebã memoria,ſcientia,conſuetudine & celeritate
ſcribendi facillime,quæ dicerentur,perſequi poſſe; C.Co
ſconiũ,qui tunc erat Prætor; M.Meſſalam, qui tum Præ
turam petebat; P.Nigidium,App.Claudium . credo eſſe
neminem,qui his omnibus aut uere referendis,aut etiam
ſcribendis putet ingenium defuiſſe.quid deinde?quid fe=
ci?cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatum,
ut illæ tabulæ priuata tamen cuſtodia more maiorũ con
tinerentur:non occultaui,non continui domi , ſed deſcri
bi ab omnibus ſtatim librarijs,diuidi paſſim,& peruul=
gari,atq; edi populo R.imperaui:diuiſi toti Italiæ, diuiſi
in omnes prouincias:eius indicij,è quo ſalus oblata eſſet
omnibus,expertem eſſe neminem uolui . itaq; dico locum
in orbe terrarum eſſe nullum,quo in loco populi R. no=
men ſit,quin eodem perſcriptũ hoc indicium peruenerit.
in quo ego tam ſubito,& exiguo,et turbido tẽpore mul
ta diuinitus,ita ut dixi,non mea ſponte,prouidi : primũ
ne qui poſſet tantum aut de Reip.aut de alicuius pericu=
lo meminiſſe,quantum uellet:deinde ne cui liceret unquã
reprehendere illud indicium,aut temere creditum crimi
nari : poſtremo ne quid iam à me,ne quid ex meis com=
mentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea,aut memoria

uideretur nimia:ne deniq; aut negligentia turpis, aut di ligentia crudelis putaretur. sed tamen abs te Torquate quæro, cum indicatus tuus inimicus esset, et esset eius rei frequens senatus, & recens memoria testis; tibi meo familiari, & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si uoluisses, quàm in codicem retulissent: cum uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox nunq̃ sit audita; cum indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris: repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut ante, q̃ me cõmutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ tuo iudicio conuictum esse fateare? mihi cuiusquam salus tãti fuisset, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam cõtaminarem aliquo mendacio? quenq̃ deniq; ego iuuarem, à quo & crudeles insidias in Remp. factas, & in me potissimum Consulem putarem? ꝗ si iam essem oblitus seueritatis, & cõstãtiæ meæ, tam'ne amens eram, ut, cum literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus cõmentario meo posse superari? fero ego te Torquate iandudum, fero, & non nunq̃ animum incitatum ad ulciscendam orationem tuã reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquem modum uitæ constitueris, coges oblitũ me nostræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non præuerterim. sed mihi hoc credas uelim: nõ ijs liben

tiſſime ſoleo reſpondere,quos mihi uideor facillime poſſe
ſuperare.tu,quoniam minime ignoras conſuetudinem di
cendi meam,noli hac noua lenitate abuti mea: noli acu=
leos orationis meæ,qui reconditi ſunt,excuſſos arbitrari:
noli id putare omnino à me eſſe omiſſum, ſi quid eſt tibi
remiſſum,atq; conceſſum.cum illæ ualent apud me excu
ſationes iniuriæ tuæ,iratus animus tuus, ætas, amicitia
noſtra:tum non dũ ſtatuo te uirium ſatis habere, ut ego
tecũ luctari,& congredi debeam:ꝙ ſi eſſes uſu atq; æta=
te robuſtior,eſſem idem qui ſoleo cũ ſum laceſſitus:nunc
tecũ ſic agam,tuliſſe ut potius iniuriam,q̃ retuliſſe gra=
tiam uidear.neq; uero,quid mihi iraſcare, intelligere poſ
ſum:ſi ꝙ eum defendo,quem tu accuſas; cur tibi quoq;
ipſe non ſuccenſeo,qui accuſes eum, quem ego defendo?
inimicum,inquis,accuſo meum:& amicum ego defendo
meum.non debes tamen quenq̃ in coniurationis quæſtio
ne defendere:immo nemo magis eum, de quo nihil eſt ſu
ſpicatus,q̃ is,qui de aliis multa cogitauit.cur dixiſti teſti
monium in alios?quia coactus.cur dãnati ſunt? quia cre
ditum eſt.regnum eſt dicere in quem uelis, ac defendere
quem uelis:immo ſeruitus eſt,non dicere in quẽ uelis, ac
defendere quem uelis.ac ſi conſiderare cœperis,utrũ ma
gis mihi hoc neceſſe fuerit facere,an tibi:intelliges,hone=
ſtius te inimicitiarum modum ſtatuere potuiſſe,q̃ me hu
manitatis.an uero cum honos agebatur ampliſſimus fa=
miliæ ueſtræ,hoc eſt Conſulatus parentis tui, ſapientiſſi
mus uir familiariſſimis ſuis non ſuccenſuit pater tuus,
cũ Syllam & defenderent & laudarent?intelligebat hãc
nobis à maioribus eſſe traditã diſciplinam, ut nullius a=
micitia ad propulſanda pericula impediremur. & erat

huic iudicio longe dissimilis illa contentio . tum afflicto P. Sylla Consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in cãpo, in foro uinceretis: tũ qui contra uos pro huius salute pugnabant, amicissimi uestri, quibus non irascebamini, Consulatũ uobis eripiebant, honori uestro repugnabant, & tamen id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exẽplo, atq; instituto optimi cuiusq; faciebant. ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus ærũnis uenis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatũ defendo, & protego. atq; hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris: ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum: te. n. existimo tibi statuisse, quid faciendũ putares, & satis idoneum officij iudicem posuisse. At accusat C. Cornelij filius, idé q; ualere debet, ac si pater indicaret. ò patrem Cornelium sapiẽtem, qui, quod præmij solet esse in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in cõfessione, id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerũ Cornelius? si est causa mihi ignota, cũ Hortensio cõmunicata,
* respõdeat Hortensius. sin ut ais illum comitatum Antronij & Catilinæ, cum in campo cõsularibus comitijs, quæ à me habita sunt, cædem facere uoluerunt: Antronium tum in campo uidimus: ecquid dixi uidisse nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque susp cabamini: ego tectus præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum & Antronij copias & conatum repressi. num quis est

igitur,

igitur, qui tum dicat in campum aſpiraſſe Syllam? atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris cōiunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Antronio nō erat? cur in pari cauſa non paria ſigna reperiuntur criminis? ſed quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis, informat ad hoc adumbratum indiciū filium: quid tandem de illa nocte, cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ cōſecuta eſt poſterum diem Nonarum Nou. me Conſule Catilinæ denūciatione cōuenit? quæ nox omniū temporum cōiurationis acerrima fuit, atq; acerbiſſima. tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum deſcriptio totā per urbem cædis, atq; incendiorum cōſtituta eſt: tunc tuus pater Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam ſibi officioſam prouinciam depopoſcit, ut, cum prima luce Conſulem ſalutatum ueniret, intromiſſus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cū arderet acerrime coniuratio, cum Catilina egrederetur ad exercitū, Lentulus in urbe relinqueretur, Caſſius incendijs, Cethegus cædi præponeretur, Antronio, ut occuparet Hetruriā, præſcriberetur, cum omnia ordinarentur, inſtituerētur, pararētur, ubi fuit Sylla Corneli? nū Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò ſe Catilina referebāt? multo etiā longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quaſi morbus quidā illius furoris peruaſerat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea ſuſpicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert aut ipſe Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mādata defertis? gladiatores emptos eſſe Fauſti ſimulatio-

ne ad cædem ac tumultum. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamẽto patris uidemus deberi. Arrepta eſt familia: quæ ſi eſſet prætermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus præbere. utinã quidem hæc ipſa nõ modo iniquorum inuidiæ, ſed & æquorum expectationi ſatisfacere poſſet. Properatum uehemẽter, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi uero tempus dãdi muneris nõ ualde appropinquaret. Nec opinãte Fauſto, cum is neq; ſciret, neq; uellet, familia eſt cõparata. at literæ ſunt Fauſti, per quas ille precibus à P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipſos emat: neq; ſolum ad Syllam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de ſententia tota res geſta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. iam ſi in cõparanda familia ſuſpicio eſt nulla; ꝙ præfuit, nihil ad rem pertinet. ſed tamen munere ſeruili obtulit ſe ad ferramenta proſpicienda, præfuit uero nunq̃: eaq; res per bellum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At enim Cincius eſt ab hoc in ulteriorem Hiſpaniam miſſus, ut eam prouinciam perturbaret. primũ, Cincius iudices L. Iulio C. Figulo Coss. profectus eſt aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante ſuſpicionem huius coniurationis: deinde, eſt profectus non tum primum, ſed cum in iiſdem locis aliquãto ante eadem de cauſa aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt non modo ob cauſam, ſed etiam neceſſariam cauſam, magna ratione cum Mauritaniæ Rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs uenditis, æs alienũ eiuſdem diſſolutum eſt: ut quæ cauſa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cin-

cio non fuerit prædijs diminutis. iam uero illud q̃ incredibile? q̃ absurdum? qui Romæ cædem facere, qui hãc urbem inflãmare uellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se & mãdare in ultimas terras? utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania turbatũ esset? at hæc ipsa per se sine ulla cõiunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis cõsilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominem amãtissimum sui, familiarissimum, cõiunctissimum officijs, usu, cõsuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile nõ est, ut, quem in secũdis rebus, quem in ocio secũ semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse cõparabat, ab se dimitteret. ipse autem Cincius (nõ enim mihi deserenda est causa amici ueteris atq; hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, ut hoc credi possit, eum bellum Reip. facere uoluisse: ut cuius pater, cũ cæteri deficerent finitimi ac uicini, singulari extiterit in Remp. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriã suscipiendum putaret. cuius æs alienũ uidemus iudices nõ libidine, sed negocij gerendi studio esse cõtractum: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non cõmisit, ut sui procuratores quicq̃ oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, q̃ ullam moram cuiq̃ fieri creditorum suorum. à quo quidem genere iudices ego nunq̃ timui, cum in illa Reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominum horribile & pertimescendum, qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebãt, ut ab his membra diuelli citius ac distrahi posse diceres.

Cincius nunq̃ ſibi cognationem cum prædijs eſſe exiſtimauit ſuis: itaq; ſe nõ modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, uerum etiã ex omni hominum ſermone nõ armis, ſed patrimonio ſuo uendicauit. Iam uero, quod ſubycit, Põpeianos eſſe à Sylla impulſos, ut ad iſtã cõiurationem, & ad hoc nefariũ facinus accederent, id cuiuſmodi ſit, intelligere nõ poſſum. an tibi Pompeiani cõiuraſſe uidentur? quis hoc unq̃ dixit? aut quæ fuit iſtius rei uel minima ſuſpicio? disiunxit, inquit, eos à colonis, ut hoc diſſidio ac diſſenſione facta oppidũ in ſua poteſtate poſſet, & Pompeianos habere. primum, omnis Pompeianorum colonorumq; diſſenſio delata ad patronos eſt, cum iam inueteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata: deinde, ita à patronis res cognita eſt, ut nulla in re à cæterorum ſententys Sylla diſſenſerit: poſtremo, coloni ipſi ſic intelligunt, non Pompeianos à Sylla magis, q̃ ſeſe eſſe defenſos. atq; hoc iudices ex hac frequentia colonorum, honeſtiſſimorũ hominum, intelligere poteſtis: qui adſunt, laborant, hunc patronũ, defenſorem, cuſtodem illius coloniæ, ſi in omni fortuna, atq; omni honore incolumem habere nõ potuerunt, in hoc tamen caſu, quo afflictus iacet, per uos tutari conſeruareq; cupiunt. adſunt pari ſtudio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de ſuffragijs ſuis cum colonis diſſenſerunt, ut idem de cõmuni ſalute ſentirẽt. ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur ſilentio prætereunda eſſe uirtus, ꝙ, cum ab hoc illa colonia deducta ſit, & cum cõmoda colonorum à fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiſerit, ita charus utriſq; eſt, atq; iucundus, ut non alteros dimouiſſe, ſed utroſq; conſtituiſſe uideatur. at enim &

gladiatores & omnis iſta uis rogationis Cæciliæ cauſa
cōparabantur : atq; hoc in loco in L. Cæcilium, pruden
tiſſimum, atq; ornatiſſimum uirum, uehemēter inuectus
eſt : cuius ego de uirtute & cōſtantia iudices tātum di
co, talem hunc in iſta rogatione, quā promulgauit nō de
tollenda, ſed de leuanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut
cōſultum eſſe uoluerit fratri, tamen cum Rep. pugnare
noluerit; promulgarit impulſus amore fraterno, deſtite
rit fratris auctoritate deductus. atq; in ea re per L. Cæ
cilium Sylla accuſatur, in qua re eſt uterq; laudandus.
Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudica
* tas uidebatur uoluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur : Sylla
recte reprehendit : ſtatus enim Reip. maxime iudicatis
rebus cōtinetur: neq; ego tantum fraterno amori dandū
arbitror, ut quiſq̄ de ſalute ſuorum conſulat, cōmunem
relinquat. nihil de iudicio ferebat : ſed pœnam ambitus
eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus cō-
ſtituta : itaq; hac rogatione nō iudicum ſententiam, ſed
legis uitiū corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum
de pœna queritur, ſed legem : damnatio enim eſt iudi-
cum, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igi
tur animos eorum ordinū, qui præſunt iudicijs ſumma
cum grauitate, & dignitate, alienare à cauſa. nemo la-
befactare iudiciū eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promul
gatum : ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui iudi-
cum poteſtatem perpetuādam, legis acerbitatem mitigā
dam putauit. ſed quid ego de hoc plura diſputem? dice-
rem fortaſſe, & facile, & libēter dicerem : ſi paulo etiā
longius, q̄ finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fra-
ternus amor L. Cæciliū protuliſſet, implorarem ſenſus

ueſtros, uniuſcuiuſq; indulgentiam in ſuos teſtarer, peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atq; ex humanitate cõmuni. lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta nunq̃: poſita eſt in ſenatu, populum R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: & id mandato Syllæ Q. Metellus Prætor ſe loqui dixit, Syllam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de Rep. egit: agrariæ legi, quæ tota à me reprehenſa & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit: ſenatus auctoritatem nunq̃ impediuit: ita ſe geſſit in Tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officij, nihil poſtea niſi de Reip. cõmodis cogitarit. atq; in ipſa rogatiõe, ne per uim quid ageretur, quis tamen ueſtrum Syllam aut Cæcilium uerebatur? non'ne omnis ſeditionis timor, atq; opinio ex Antronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius aſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum metum nobis ſeditionesq; afferebant: itaq; P. Sylla, hoc importuniſſimo tum honoris, tum etiam calamitatis ſocio, atq; comite, & ſecũdas fortunas amittere coactus eſt, et in aduerſis ſine ullo remedio, atq; alleuamẽto permanere. Hic tu epiſtolam meã ſæpe recitas, quã ego ad Cn. Pompeiũ de meis rebus geſtis, & de ſumma Reip. miſi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: & ſi fauorem incredibilem biẽnio ante cõceptũ erupiſſe in meo Cõſulatu ſcripſi, me hoc demõſtraſſe dicit, Syllam in illa fuiſſe ſuperiore cõiuratione. ſcilicet is ſum, qui exiſtimem Cn. Piſonẽ, & Catilinã, & Vargunteũ, & Antronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P.

Sylla facere potuiſſe. de quo etiã ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo Cõſule deſcẽdere Calendis Ian. cum lictoribus? ſuſtuliſti hãc ſuſpicionẽ, cũ dixiſti hũc, ut Catilinã Cõſulem efficeret, cõtra patrẽ tuũ operas, & manũ cõparaſſe. quod ſi tibi ego cõfiteor, tu mihi cõcedas neceſſe eſt, hũc, cũ Catilinæ ſuffragaretur, nihil de ſuo Cõſulatu, quẽ iudicio amiſerat, per uim recuperãdo cogitauiſſe: neq; enim iſtorũ facinorũ tantorum, tam atrociũ crimen iudices P. Syllæ perſona ſuſcipit: iam enim faciã criminibus omnibus ferè diſſolutis, cõtra atq; in cæteris cauſis fieri ſolet, ut nũc deniq; de uita hominis, ac de moribus dicam: etenim de principio ſtuduit animus occurrere magnitudini criminis, ſatisfacere expectationi hominũ, de me aliquid, et de ipſo, qui accuſatus eſt, dicere: nũc iam reuocãdi eſtis eò, quò uos ipſa cauſa etiã tacẽte me cogit, animis. Omnibus in rebus iudices, quæ grauiores maioreſq; ſunt, quid quiſq; uoluerit, cogitarit, admiſerit, nõ ex crimine, ſed ex moribus eius, qui arguitur, eſt ponderãdũ: neq; enim poteſt quiſquã noſtrũ ſubito fingi, neq; cuiuſquã repẽte uita mutari, aut natura cõuerti. circũſpicite pauliſper mẽtibus ueſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerũt. Catilina cõtra Remp. cõiurauit. cuius aures unq̃ hoc reſpuerũt, conatum eſſe hominem uſq; à pueritia nõ ſolum intemperãtia, & ſcelere, ſed etiã cõſuetudine, et ſtudio in omni flagitio, ſtupro, cæde uerſatum? quis eum cõtra patriã pugnãtem periſſe miratur, quẽ ſemper omnes ad ciuile latrociniũ natum putauerũt? quis Lentuli ſocietates cum indicibus? quis inſaniam libidinum? quis peruerſam, atque impiam

religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? quis de C. Cethego, atq; eius in Hispaniá profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui nó ad illius pœnam carcer ædificatus esse uideatur? omitto cæteros, ne sit infinitum: tantũ à uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis unumquenq; illorũ prius à sua uita, q̃ nostra suspicione esse dãnatum. ipsum illum Antroniũ (quoniã eius nomen finitimum maxime est huius periculo et crimini) non sua cósuetudo, ac uita cóuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus nõ solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus, uerum etiá pugnis, & calcibus; quem exturbare homines è possessionibus, cædẽ facere uicinorũ, spoliare fana sociorũ, ui conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes cótemnere, in malis pugnare cótra bonos, nó Reip. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si causa nó manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius, ac uita cóuincerent. agedum cóferte nunc cum illius uita uitã P. Syllæ, uobis populoq; R. notissimã iudices, & eam ante oculos uestros proponite. ecquod huius factum, aut cõmissum, nó dicam audacius, sed quod cuiq̃ paulo minus cósideratum uideretur factum, quæro? uerbũ ecquod unq̃ ex ore huius excidit, unde quisquam posset offendi? at uero in illa graui L. Syllæ uictoria turbulentaq; quis P. Sylla mitior? q̃ multorum hic uitam est à L. Sylla deprecatus? q̃ multi sunt summi homines & ornatissimi, & nostri et equestris ordinis, quorum pro salute se hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neq; enim ipsi nolunt, & huic animo gra-

tiſſimo adſunt: ſed quia maius eſt beneficium, quàm poſſe debet ciuis ciui dare, ideo à uobis peto, ut, quod potuit, tē pori tribuatis; quod fecit, ipſi. quid reliquam conſtantiã uitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderatio nem in priuatis rebus, ſplendorem in publicis? quæ ita à fortuna deformata ſunt, ut tamē à natura inchoata cō pareant. quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ ſtudia amicorum? quæ ex quoq; or dine multitudo? hæc diu multum, & multo labore quæſita una eripuit hora. accepit P. Sylla iudices uehemēs uul nus, & mortiferum, uerutamen eiuſmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuiſſe: honeſtatis, & dignitatis habuiſſe nimis magnam iudicatus eſt cupidita tem: quam ſi nemo alius habuit in Conſulatu petendo, cu pidior iudicatus eſt hic fuiſſe, q̃ cæteri: ſin etiam in aliis non nullis fuit iſte Conſulatus amor, fortuna in hoc fuit fortaſſe grauior, q̃ in cæteris. poſtea uero quis P. Syllam, niſi mœrentem, demiſſum, afflictumq;, uidit? quis unquã eſt ſuſpicatus hunc magis odio, q̃ pudore, hominum aſpe ctum, lucemq; uitare? qui dum multa haberet inuitamē ta urbis, & fori propter ſumma ſtudia amicorum, quæ tamen ei ſola in malis reſtiterūt, abfuit ab oculis ueſtris, &, cum lege retineretur, ipſe ſe exilio penè mulctauit. in hoc uos pudore iudicii, & in hac uita tanto ſceleri locū fuiſſe creditis? aſpicite ipſum, contuemini os, conferte cri men cum uita uſque ad hoc tempus explicata: tum crimē recognoſcite. mitto Remp. quæ fuit ſemper Syllæ cha riſſima. hos'ne amicos, tales uiros, tã cupidos ſui, per quos res eius ſecundæ quondam erant ornatæ, nunc ſubleuantur aduerſæ, crudeliſſime perire uoluit, ut cum Lentulo,

& Catilina, & Cethego foedissimam uitam ac miserrimam turpissima morte proposita degeret? non inquam cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quædam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum uitijs repēte tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite iudices arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse: neq; enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. belluæ quædam illæ ex portētis immanes, ac feræ forma hominum indutæ extiterunt. perspicite etiam atque etiam iudices: nihil enim est, quod in hac causa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinæ, Antronij, Cethegi, Lentuli cæterorumq; mētes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas scelerum, quæ indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, et iam desperatis Reip. morbis ista repente uis erupit, ut, ea confecta & eiecta, cōualescere aliquando & sanari ciuitas possit: neque enim est quisquā, qui arbitretur illis inclusis in Rep. pestibus diutius hoc imperium stare potuisse: itaque eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas Reip. poenas furiæ quædam incitauerunt. in hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam iudices ex his, qui cum hoc uiuunt atque uixerunt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partē, atque in parricidarum coetum ac numerum transfere-

tis? ubi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimatiõis partæ fructus reseruabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit, si nõ aderit, si nihil adiuuabit? quæstiones nobis seruorum ac tormenta accusator minitatur. in quibus quanquam nil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, nũ quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis iudices, si à uobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullum in hac causa testem timemus: nihil quenquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cum summa elegantia, atque integritate uixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repentinisq; periculis uitam uniuscuiusque esse testem. quam uos iudices nolite armis suis spoliatam atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborum: ualeat ad pœnam et ad salutem plurimum, quam solam uidetis ipsam ex ui sua naturáq; facillime perspici, subito flecti, fingiq; non posse. quid uero hæc auctoritas (semper enim de ea dicẽdum est, quãquã à me timide modiceq; dicetur) quid, inquã, hæc aucto=

ritas nostra? qui à cæteris coniurationis causis abstinuimus, P. Syllam defendimus: nihil hunc tandem iuuabit? graue, si appetimus aliquid: si, cum cæteri de nobis silent, non etiam nosmet ipsi tacemus, graue. sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur: profecto conceditis iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine consulares: ut iã uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, q̃ dignitatis afferre. affuerunt, inquit, Catilinæ, illumq́; laudarunt. nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici, uitæ eius turpitudinẽ in summis eius periculis non insequebantur. quin etiam parens tuus Torquate Consul reo de pecunijs repetũdis Catilinæ fuit aduocatus; improbo homini, at supplici; fortasse audaci, at aliquãdo amico. cui cum adfuit post delatã ad eum primam illã cõiurationem, indicauit se audisse aliquid, nõ credidisse. at idem nõ adfuit alio in iudicio, cum adessent cæteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in Cõsulatu ignorasset, ignoscendũ est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res de pecunijs repetũdis prima ualuit, non inueterata, q̃ recens debuit esse grauior. sed si tuus parẽs etiam in illa suspicione periculi sui, tamen humanitate adductus aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atq; ornamentis & suis & Cõsulatus honestauit: quid est, quãobrem consulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc causam de cõiuratione dixerunt, nõ adfuerunt: tãto scelere astrictis hominibus statuerunt nihil à se adiumẽti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atq; ut de eorũ constãtia atq; animo in Remp. dicam, quorum tacita

grauitas, & fides de unoquoq; loquitur, neq; cuiusquam ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere, unquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, q̃ ijs temporibus & periculis, quibus penè oppressa est Resp? quis non de communi salute apertissime, quis non fortissime, quis non constantissime sensit? neq; ego praecipue de consularibus disputo: nam hæc hominum ornatissimorum, qui Prætores fuerunt, & uniuersi senatus communis est laus: ut constet, post hominum memoriam nunquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in Remp. plus grauitatis fuisse. sed quia sunt descripti consulares, de his tantum mihi dicendum putaui, quod satis esset, attestante memoria omnium, neminem esse ex illo honoris gradu, qui non omni studio, uirtute, auctoritate incubuerit ad Remp. conseruãdam. sed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ Consul non adfui, qui testimonium de coniuratione dixi in alios, adeo' ne uobis alienus à sanitate, adeo oblitus constantiæ meæ, adeo immemor rerum à me gestarum esse uideor, ut cum Consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flãmamq; restinxerim, eiusdem nũc causam uitamq; defendere? si medius fidius iudices non me ipsa Resp. meis laboribus & periculis conseruata, ad grauitatem animi & constantiam sua dignitate reuocaret, tamen hoc natura est insitum, ut, quem timueris, quicum de uita fortunisq; contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis. sed cum agatur honos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum, quoties quisquam est in hoc scelere conuictus, toties reno-

uetur memoria per me inuentæ ſalutis: ego ſum tam demens, ego cõmittam, ut ea, quæ pro ſalute omnium geſſi, caſu magis & felicitate à me, q̃ uirtute & cõſilio geſta eſſe uideantur? quid ergo? hoc tibi ſumis, dicet fortaſſe quiſpiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego uero iudices non modo nihil mihi aſſumo, in quo quiſpiã repugnet; ſed etiam, ſi quid ab omnibus cõceditur, id reddo ac remitto. non in ea Rep. uerſor, non ijs temporibus caput meũ obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita ſunt extincti quos uici, aut ita grati quos ſeruaui, ut eo mihi plus appetere coner, q̃ quantum omnes inimici inuidiq; patiantur. graue eſſe eum uideretur, qui inueſtigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppreſſerit, cui ſenatus ſingularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato ſupplicationem decreuerit, dicere in iudicio: nõ defenderem, ſi cõiuraſſet. non dico id, quod graue eſt: dico illud, quod in his cauſis coniurationis non auctoritati aſſumã, ſed pudori meo. ego, ille coniurationis inueſtigator atque ultor, certe non defenderem Syllam, ſi coniuraſſe arbitrarer: ego iudices de tantis omnium periculis cum quærerem omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius ſuſpicione, nullis literis de re P. Syllæ rem ullam ad me eſſe delatam. quamobrẽ uos dij patrij ac penates, qui huic urbi atq; huic imperio præſidetis, qui hoc imperiũ, qui hanc libertatem, populumq; R. qui hæc tecta atq; tẽpla me Conſule, ueſtro numine auxilioq; ſeruaſtis, teſtor, integro me animo ac libero P. Syllæ cauſam defendere, nullum à me ſciente facinus occultari, nullum ſcelus ſuſceptum contra ſalutem omnium defendi ac tegi. nihil

de hoc Cõsul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaq; idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in cæteros esse uisus sum, persolui patriæ, quod debui: reliqua iam à me meæ perpetuæ consuetudini naturæq; debentur. tam sum misericors iudices, quàm uos; tam mitis, quàm qui lenissimus. in quo uehemens fui uobiscum, nihil feci nisi coactus: Reip. præcipitãti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, q̃ necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed ut ad sceleratorum pœnam amore Reip. sum adductus, sic ad salutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sylla iudices odio dignum, misericordia digna multa: neq;.n. nũc propulsandæ calamitatis suæ causa supplex ad uos iudices confugit, sed ne qua generi ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipse quidé, si erit uestro iudicio liberatus, quæ habet ornamẽta, quæ solatia reliquæ uitæ, quibus lætari et perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatũ ac uestitum recuperabit. omnia iudices hæc amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia atq; ornamẽta unius iudicij calamitate occiderũt. sed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit: cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne æternam memoriã dedecoris relinquat. hic uos orat iudices paruus, ut se aliquando si non integra fortuna, at afflicta patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera & fori, q̃ disciplinarũ. non iam de uita P. Syllæ iudices, sed de sepultura con=

tenditur. uita erepta est superiore iudicio: nũc, ne corpus eijciatur, laboramus: quid enim est huic reliqui, quod eũ in uita hac teneat? aut quid est, quamobrẽ hæc cuiquam uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei se neq; honore, neq; gratia, nec fortunis antefer=ret. nunc spoliatus omni dignitate, quæ erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parẽte, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suã calamitatem liceat, id sibi ne eripiatis, iudices uos obtestatur. Te ipsum iam Torquate expletum huius miserijs, pateat. etsi nihil aliud Syllæ nisi Consulatum abstulisse=tis, tamen eo uos contentos esse oportebat: honoris enim cõtentio uos ad causam, non inimicitiæ deduxerunt. sed cũ huic omnia cum honore detracta sint; cum in hac fortuna misera ac luctuosissima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius? lucis'ne hanc usuram eripere uis plenã lacrymarum atq; mœroris, in qua cum maximo cru=ciatu atq; dolore retinetur? libenter reddiderit adempta ignominia fœdissimi criminis. an uero inimicum ut ex=pellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidẽdo fructum caperes maiorem, quàm audiendo. ò miserum, & infelicem illum diem, quo Consul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus est: ò falsam spem: ò uolucrem fortu=nam: ò cæcam cupiditatem: ò præposteram gratulationẽ. ꝙ cito illa omnia ex lætitia, & uoluptate ad luctum & lacrymas reciderunt: ut, qui paulo ante Consul designa=tus fuisset, retineret repente nullũ uestigium pristinæ di=gnitatis: quid enim erat mali, quod huic spoliato honore, fama, fortunis deesse uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus esset? urget eadẽ fortuna, quæ cœpit:

repetit nouum mœrorem : non patitur hominem calamitoſum uno modo afflictum uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet iudices dolore animi, ne de huius miſeria plura dicam. ueſtræ iam ſunt partes iudices : in ueſtra mãſuetudine atq; humanitate cauſam totam repono. uos & reiectione interpoſita nihil ſuſpicantibus nobis repentini in nos iudices conſediſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis, à fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti. ut ego, quid de me populus R. exiſtimaret, quia ſeuerus in improbos fueram, laboraui, &, quæ prima innocentis mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi : ſic uos ſeueritatem iudiciorum, quæ per hos menſes in homines audaciſſimos facta eſt, lenitate ac miſericordia mitigate. hoc cum impetrare à uobis ipſa cauſa debet : tum eſt ueſtri animi atq; uirtutis declarare, non eſſe eos uos, ad quos potiſſimũ interpoſita reiectione deuenire conuenerit. in quo ego iudices uos, quantum meus amor in uos poſtulat, tantum hortor, ut cõmuni ſtudio, quoniam in Rep. coniuncti ſumus, manſuetudine, & miſericordia ueſtra falſam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA. ORATIO XXVI.

SI quid est in me ingenij iudices, quod sentio q̃ sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullum cõfiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet: nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usq; repetens, hunc uideo mihi principem & ad suscipiendã, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. ꝙ si hæc uox huius hortatu, præceptisq; conformata, non nullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, et alios seruare possemus, huic profecto ipsi, q̃tum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, ꝙ alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neq; hæc dicendi ratio aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus unq̃ dediti fuimus: etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. sed ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud Prætorem populi R. lectissimum uirum,

& apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à consuetudine iudiciorum, uerum etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à uobis, ut in hac causa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum spero, non molestam, ut me pro summo poeta atq; eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum literatissimorum, hac uestra humanitate, hoc deniq; Prætore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis ac literarum paulo loqui liberius, & in eiusmodi persona, quæ propter otium ac studium minime in iudicijs periculisq; tractata est, uti propè nouo quodam, & inusitato genere dicendi. quod si mihi à uobis tribui concediq; sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, à numero ciuium, uerum etiam, si non esset, putetis asciscendum fuisse. Nam ut primum ex pueris excessit Archias, atq; ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, atq; eruditissimis hominibus, liberalissimisq; studijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria cõtigit: post in cæteris Asiæ partibus, cunctæq; Græciæ sic eius aduentus celebrabatur, ut famã ingenij expectatio hominis, expectationem ipsius aduẽtus admiratioq; superaret. erat Italia tũc plena Græcarum artium ac disciplinarum; studiaq; hæc & in Latio uehementius tum colebantur, q̃ nunc ijsdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem Reip. non negligebantur: itaq; hunc & Tarentini, &

Rhegyni, & Neapolitani ciuitate cæterisq; præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atq; hospitio dignum existimarũt. hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam uenit Mario Consule, & Catulo: nactus est primum Consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atq; aures adhibere posset. statim Luculli, cum prætextatus etiã tum Archias esset, eum domũ suam receperunt. sed enim hoc non solum ingenij ac literarum, uerum etiã naturæ atq; uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, et eius Pio filio: audiebatur à M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo, & patre & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos uero, & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortẽsiorum domum deuinctam cõsuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, ꝙ eum nõ solum colebant, qui aliquid percipere aut audire studebãt, uerum etiam si qui forte simulabant. interim satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus, et cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, uenit Heracleam: quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, ascribi se in eam ciuitatem uoluit, idq;, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliẽsibus impetrauit. data est ciuitas Syllani lege et Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & si sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. cum hic domicilium Romæ multos iam annos

haberet, professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege, dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est: quid enim horum infirmari Gracche potest? Heracleæ ne esse eum ascriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui se non opinari, sed scire; non audiuisse, sed uidisse; nõ interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heraclienses Legati, nobilissimi homines: qui huius iudicij causa cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt, qui hunc ascriptum Heracliensem dicunt.

Hic tu tabulas desideras Heracliẽsium publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. est ridiculũ ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere quæ habere non possumus; et de hominum memoria tacere, literarum memoriã flagitare; &, cum habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurãdum, fidemq́; ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare.

At domicilium Romæ nõ habuit, is, qui tot annis ante ciuitatem datam sedem omniũ rerum ac fortunarũ suarum Romæ collocauit. At nõ est professus. immo uero ijs tabulis professus, quæ solæ ex illa professione collegioq; Prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem: nam cum Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, q̃diu incolumis fuit, leuitas, post dãnationem calamitas omnem tabularũ fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus modestissimusq; omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum Prætorem, & ad iudices uenerit, et unius nominis litura se cõmotum esse dixerit. his igitur tabulis nullam lituram in

nomen A. Licinij uidetis. quæ cum ita sint, quid est quod de eius ciuitate dubitetis? præsertim cum alijs quoq; in ciuitatibus fuerit ascriptus. etenim cũ mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur, Rhegynos credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebãt, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse. quid? cum cæteri nõ modo post ciuitatem datam, sed etiã post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus est scriptus, q̃ semper se Heracliensem esse uoluit, reijcietur? Census nostros requiris scilicet: est enim obscurum, proximis Censoribus hũc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem Quæstore fuisse in Asia, primis Iulio & Crasso nullam populi partem esse censam. sed quoniam census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: ijs tẽporibus, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium R. iure esse uersatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adijt hæreditates ciuium R. & in beneficijs ad ærarium delatus est à L. Lucullo Præt. et Cos. quære argumenta, si qua potes: nunq̃ enim hic neq; suo, neq; amicorum iudicio reuincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defessæ conquiescant. an tu existimas aut suppetere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum, nisi animos nostros doctrina exco=

lamus; aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his ſtudijs eſſe deditum: cæteros pudeat, ſi qui ita ſe literis abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neq; ad cōmunem afferre fructum, neq; in aſpectum lucemq; proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut cōmodum, aut otium meū abſtraxerit, aut uoluptas auocarit, aut deniq; ſomnus retardarit. quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure ſuccēſeat, ſi, q̃tum cæteris ad ſuas res obeundas, q̃tum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempeſtiuis conuiuijs, quantum deniq; aleæ, q̃tum pilæ, tātum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero? atq; hoc adeo mihi concedendum eſt magis, ꝙ ex his ſtudijs hæc quoq; creſcit oratio, & facultas: quæ quantacunq; in me eſt, nunq̃ amicorum periculis defuit: quæ ſi cui leuior uidetur, illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. nam niſi multorum præceptis, multisq; literis mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in uita magnopere expetendum, niſi laudem atq; honeſtatem; in ea autem perſequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atq; exilij parui eſſe ducenda: nunquam me pro ſalute ueſtra in tot ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obieciſſem. ſed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientum uoces, plena exemplorum uetuſtas: quæ iacerent in tenebris omnia, niſi literarum lumen accederet. quàm multas nobis imagines non

ſolum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum fortiſſimorum uirorum expreſſas ſcriptores et Græci et Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda Rep. proponẽs, animum, & mentem meã ipſa cogitatione hominum excellentium cõformabam. quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis proditæ ſunt, iſta'ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus cõfirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpõdeam. ego multos homines excellenti animo ac uirtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu propè diuino, per ſe ipſos & moderatos, & graues extitiſſe fateor: etiã illud adiungo, ſæpius ad laudem atq; uirtutem naturã ſine doctrina, q̃ ſine natura ualuiſſe doctrinam. atq; idem ego cõtendo, cum ad naturam eximiã atq; illuſtrem acceſſerit ratio quædam conformatioq́; doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri uiderũt, diuinum hominem Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furiũ, modeſtiſſimos homines & cõtinentiſſimos; ex hoc fortiſſimum uirum, et illis temporibus doctiſſimum, M. Catonẽ illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiẽdam colendamq́; uirtutem literis adiuuarentur, nunq̃ ſe ad earum ſtudiũ contuliſſent. ꝙ ſi non hic tantus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudijs delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam iudicaretis: nam cæteræ neq; temporum ſunt, neq; ætatum omnium, neq; locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium ac ſolatium præbent, delectãt

domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregri nantur, rusticantur. quod si ipsi hæc neq; attingere, neq; sen su nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis uideremus. quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non cõmoue retur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excel lentem artem ac uenustatem uidebatur omnino mori nõ debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi cõ ciliarat à nobis omnibus, nos animorum incredibiles mo tus celeritatemq; ingeniorũ negligemus? quoties ego hũc Archiam uidi iudices (utar enim uestra benignitate, quo niam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter at tenditis) quoties ego hũc uidi, cum literam scripsisset nul lam, magnum numerum optimorum uersuum de iis ip sis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere commutatis uerbis atque sententiis? quæ uero accurate cogitateq; scripsisset, ea sic uidi probari, ut ad ueterum scriptorum laudem perue nirent. hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui sic à summis homi nibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum stu dia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorum ali quo dono atq; munere commendati nobis esse uideantur. sit igitur iudices sanctum apud uos humanissimos homi nes hoc poetæ nomẽ, quod nulla unquam barbaria uiola uit. saxa & solitudines uoci respondent; bestiæ sæpe im manes cantu flectuntur atque consistũt: nos instituti re=

bus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum uendicãt, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero suum esse confirmãt; itaq; etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter se, atq; contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cum omne olim studiũ atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam laudemq; celebrandam: nam & Cimbricas res adolescens attigit; et ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit: neque enim quisquam est tam auersus à musis, qui non mandari uersibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem, illum summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentissime audiret; eius, à quo sua uirtus optime prædicaretur. itaq; ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum magnum atq; difficile, & in multa uarietate terra mariq; uersatum, totum ab hoc expressum est. qui libri non modo L. Lucullum, fortissimũ, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant: populus enim R. aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus eodem duce nõ maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorũ eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atque conseruatam: nostra sem=

per feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophæa, nostra monimenta, nostri triumphi. quare, quorũ ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. charus fuit Africano superiori noster Ennius: itaq; etiã in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. at ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudãtur, sed etiam populi R. nomen ornatur. in cœlum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiũgitur: omnes deniq; illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus cõstitutum, de nostra ciuitate eijciemus? nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis uersibus percipi, quàm ex Latinis, uehementer errat, propterea ꝙ Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè, continentur. quare si res eæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quò minus manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam famamq; penetrare: quòd cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt; tum ijs certe, qui de uita gloriæ causa dimicant, hoc maximum & periculorũ incitamentum est, & laborum. quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum astitisset, ò fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam nisi

Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus eius contexe rat, nomen etiam obruiſſet. quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non'ne Theophanem Mitylenæum ſcriptorem rerum ſuarum in concione mili tum ciuitate donauit, & noſtri illi fortes uiri, ſed ruſtici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi par ticipes eiuſdem laudis magno illud clamore approbaue= runt? itaq; credo, ſi ciuis R. Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere nõ po tuit. Sylla cum Hiſpanos, & Gallos donaret, credo hunc petentem repudiaſſet. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, ꝙ epigrã= ma in eum feciſſet tantummodo alternis uerſibus longi- uſculis, ſtatim ex iis rebus, quas tunc uendebat, iubere ei præmium tribui ſub ea conditione, ne quid poſtea ſcribe ret. qui ſedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamẽ præ mio dignam, huius ingenium, & uirtutem in ſcribendo, & copiam non expetiſſet? quid? à Q. Metello Pio, fami= liariſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neq; per ſe, ne que per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim uſq; eò de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis pingue quiddam ſonantibus atq; peregrinum tamen au res ſuas dederet: neq; enim eſt hoc diſſimulandum: quod obſcurari non poteſt, ſed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiam in illis libellis, quos de cõ temnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciunt, præ dicari de ſe, ac nominari uolunt. Decimus quidem Bru= tus, ſummus ille uir & imperator, Accii amiciſſimi ſui

carminibus templorum ac monimentorum aditus exornauit suorum. iam uero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias musis consecrare. quare in qua urbe imperatores propè armati poetarum nomen, & musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices à musarum honore, & à poetarum salute abhorrere. atque ut id libentius faciatis, iam me uobis iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, ueruntamen honesto, uobis confitebor: nam quas res nos in Consulatu nostro uobiscum simul pro salute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuersa Rep. gessimus, attigit hic uersibus, atque inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucunda uisa est, hunc ad perficiendum hortatus sum: nullam enim uirtus aliam mercedem laborum periculorumq; desiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta iudices, quid est quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, & tã breui tantis nos in laboribus exerceamus? certe, si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus uitæ spatiũ circunscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis, uigilijsq; angeretur, nec toties de uita ipsa dimicaret. nunc insidet quædam in optimo quoque uirtus, quæ noctes, & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum uitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur esse omnes, qui in Rep. atque in his uitæ periculis labori

busq; uersamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque ociosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum studiose multi summi homines reliquerint, consiliorum relinquere ac uirtutum nostrarum effigiem nō'ne multo malle debemus, summis ingenijs expressam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc uero siue à meo sensu post mortem absutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nūc quidem certe cogitatione quadam, speq; delector. quare conseruate iudices hominem pudore eo, quē amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tū etiam uenustate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse uideatis; causa uero eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus à uobis iudices, si qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negocijs commēdatio debet esse, ut eum, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris uestrisq; domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturū esse profitetur, quiq; est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atque dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quàm acerbitate uiolatus esse uideatur. quæ de causa pro mea

conſuetudine breuiter ſimpliciter'q; dixi iudices, ea confido probata eſſe omnibus: quæ non fori, neque iudiciali conſuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea iudices à uobis ſpero eſſe in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio.

AD POPVLVM, ET EQVITES R. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM. ORATIO XXXII.

SI quando inimicorũ impetum propulſare ac propellere cupiſtis, defendite nunc uniuerſi unum, qui ne omnes cideretis, ardoreq; flammæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere: nam quem uirtutis gloria cum ſumma laude ad cœlum extulit, eundem inimicorum inuidia indigniſſime oppreſſum deprimit ad ſupplicium. ſi liberũ conceptam dulcedinem animo incluſam cõtinetis, nolite eo uelle carere, qui chariſſimam ueſtram procreationem ſibi eſſe duxit: eſt.n. liberale officiũ, ſerere beneficium, ut metere poſſis fructum. fidei conducit, in loco debitum retribuere: illic.n. animi uolũtas propenſa cõprobatur, hic memoria collaudatur. itaq; ſi omnibus graue ſeruitutis iugum eſſe debet in libertate educatis, ſit is ueſtris animis acceptiſſimus, qui à ueſtro corpore iugum acerbiſſimum repulit ſeruitutis. & ſi maiores ueſtri eos imperatores, qui militum uirtute hoſtium fregerunt furorem, iucundiſſimo fructu libertatis reconciliato non ſolũ ſtatuis dignos putarunt, ſed etiã æterna triũphi laude decorarũt: tum uos eũ Conſulem, qui non militum præſenti fortitudine, ſed ſua eximia animi uirtute hoſtilẽ ciuiũ mentẽ ſenatus auctoritate uindicauit, exiſtimate uobis retinendũ in ciuitate eſſe. ſi quæ beneficia ſingulis ciuibus, priuatimq; dãtur, ea ſolẽt ijs eſſe fructuoſa, à quibus ſunt profecta: iure & merito poſſum ego uos ad defenſionẽ meæ

ſalutis

ſalutis adhortari, quos conſeruaui uniuerſos: nam neq; maius eſt defendere unum, q̃ populum; neq; uerius à ſingulis, q̃ ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea ꝙ in unius periculo ſæpe cõtentio parua eſt, ut leuis ſit labor defenſori ſuſtinendus; in Reip. inſidijs, quo firmius eſt quod oppugnatur, eo paratiores ſunt inimici; ut ijs ſine magna ſolicitudine, induſtria, uirtute nõ queat reſiſti: & ſingulorum opes ſæpe ſunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, ut opitulari bene merentibus non queant, ſi maxime cupiant; uniuerſorum auxiliũ eo plurimum prodeſt, quòd firmioribus opibus eſt nixum. iure igitur, quoniam & maior impenſa in patriam officij facta eſt, q̃ in priuata ſit defenſione; & plus à uobis præſidij, q̃ à cæteris opis, ad ſalutem poteſt afferri: uos obteſtor, quos mihi & debere, & poſſe intelligo opitulari: non conuenit enim, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, uos ad referendam gratiam eſſe tardiores; ne, cuius amplitudinem ac gloriam laude, atq; honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & ſalutem deſerendam exiſtimetis: etenim errat, ſi quis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculum uocari, ꝙ deliquerit aliquid, ꝙ patriam læſerit, ꝙ improbe uixerit. non citatur reus audaciæ: uirtutis reus citatur. non accuſatur, ꝙ Remp. ui oppugnarit, ſed ꝙ homo nouus pernicioſum nobiliũ reſtinxerit furorem. nõ obeſt mihi turpis, & nocens, ſed honeſtiſſime laudatiſſimeq; acta uita. non odio bonorũ, ſed inuidia premor malorum. intelligunt homines, tot, et tam præclaris teſtimonijs, monimentiſq; uirtutis cõparatis, M. Tullio, dum ſit incolumis, fore uoluptati. iccirco

uitam eripere cupiunt, ut cum spiritu sensum quoq; adimant iucũditatis. non'ne igitur indignũ est, eos præmijs meis inuidere, qui uirtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris uenire, qui officijs se superari æquissimo animo tulerũt? si dulcis est gloria, cõsequere uirtutem, noli abijcere labores, petere honorem: honoré dico? immo uero famã, fortunas, familiã, liberos, caput, corpus, ipsum deniq; sanguinem, & animã. cedo inuitus de Rep. cedo oppressus de fortuna, de dignitate: discedo à Rep. uictus audacia malorum. liceat manere si nõ illum M. Tullium custodem urbis, defensorem omniũ, patrem patriæ, at certe reliquias Tullij: liceat in cõspectu ciuiũ, in hac urbe, quã ex parricidarum faucibus eripuit, remanere, tecta omnium, fana deorum, uniuersam uidere periculo liberatam suo ciuitatem: liceat ex hac flãma euolare, præsertim qui illud impiũ incendiũ perditorum hominum lacrymis potius meis, q̃ sanguine uestro restingui malui: neq; enim peto, ut mihi detis uitam, sed datam repeto, ut reddatis. si meministis quod dedi, uos non debetis obliuisci, sed retribuere quod debetis. uos, uos obtestor dij immortales, qui meæ mẽti lumina prætulistis, cũ cõsensum extinxi cõiurationis, arcemq; urbis ab incẽdio, ac flãma liberaui; liberosq; uestros è gremio, & cõplexu matrum ad cædem, & cruorem nõ sum passus abstrahi. num igitur potest fieri, à cliẽtibus ut recipiar, cũ, à quibus debeam retineri, reijcere instituant? socij quò fugiãt, cum aditus custodi patriæ præclusus sit? quomodo spes salutis reliquis residebit, cũ ciuibus præclusa sit expectatio incolumitatis? pax & cõcordia extraneis gignetur, cum iam domesticis nõ insideat, sed publice pro=

uidenti eripiatur? nam quid ego improborum facta renoué oratione, ut redintegratione illius cõiurationis animos uulnerem uestros? auxilium ab alienis efflagitabo, cum ciues uestros deseratis? sociorum inuocem subsidiũ, cum à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? utrum, ut custos accipiar, an ut proditor excludar? si ut cõseruator, uestra erit ignominia: si ut oppugnator, præcisa erunt omnia: itaq;, quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. si Quirites eũdem in cæterorum periculis haberemus animum, quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissimo quoq; propugnare, & nocentissimum quenq; oppugnare nobis utilissimum esse arbitraremur; & si cum optimi cuiusq; rebus aduersis nostrã salutem, cũ deterrimorum hominũ secundis nostra pericula putaremus cõiuncta: frequentes profecto talibus conatibus obuiã ire niteremur; neq; partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potẽtia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduersariorũ uim, ac factioné à nobis repelli posse, subito ipsi simili periculo circunuenti, in nostro euentu aliorũ reminiscentes casus, iure id nobis accidere nequicq̃ quereremur: quis enim est Quirites, qui, nũc cum inimicorum nostrorum uim atq; uiolentiam perspiciat, quiq; nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsidio? uirtutis & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerunt nõ fortes esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non est. paucitate inimicorũ? at id non in ipsius, sed in alio=

rum uoluntate positum est: nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere, si tamen sunt uoluntarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnent. atq; cum hæc omnia omnibus sint grauia, atq; acerba, tum uero nobis misera atq; intoleranda, quorum & officia in Remp. recentissima, & incõmoda ob Remp. frequentissima in familia uersantur. nunc si eadem cõditio disceptationis proponeretur, æqui auditores adhibebuntur, aures nõ obtusæ criminatione, sed uacuæ præbebuntur: qui sunt assecuti summum gradum honoris, nõ dispoliabũtur honore: qui sperãt, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis perueniẽt. quamobrem nolo me duce supplicij uos ad fraudem deduci, ut ego ad pristinum statum recidam casus. nũc igitur si lingua est cõcertandum, innocentiæ uirtute fretus supero: si facta cõpensanda sunt, conferamus æquitatem: si uiolentiæ impetu opprimimur, cedam pro omnibus unus tribunitio furori, quoniã laborẽ pro cunctis ferre cõsueui. si igitur aliquo tempore ijs hominibus cõsuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus, debetis mihi quoq; prospicere, qui numini deorum cõsecratum sartum tectum ab omni piaculo cõseruaui, & uos ut tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfeci uigilantia: nam me, quem paulo ante fortuna erexerat ad gloriam, uirtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eũdem Tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. & quoniam animaduertistis illam cõspirationem conflatam ita esse restinctam, ut nulla scintilla cõpareat incendij, uos quoq; tribunitiam sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum ostendit, se prius esse uestrum professus est inimicum. ne rei cru=

delitas experta in me, in uos conualescat, & calamitas remorata longius serpat atq; progrediatur, præcauete. nunc uel solus delectus ad calamitatem, uel primus uocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo cõmouere. omnia sunt immutata. manus ad demonstrandam religantur iniuriã: lingua inciditur ad deplorandam calamitatem: animus præcluditur ad exponẽdam rei indignitatem. humilitatem generis obyciũt nobis, qui nouã rationem suscitant, ueteres maiorum obterunt laudes. sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in uos scelerate loquar factis? quorum cognita improbitas me tacente coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs nõ sit necesse inimicos prædicare, de quorum scelere ne amici quidem, aut ipsi possunt negare. uos ego appello, quorũ de me maxima est potestas: apud uos loquor de mea calamitate, quos habui semper innocentiæ & uirtutis meæ testes. igitur ex ciuitate bene meritus de Rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur cõsularis homo? nõ facultatibus usus quõdam minimis, amicorũ multorum præsidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic si opem nõ tuleritis in periculo capitis, uos, credo, retinebitis uestram libertatem: qui neq; tanta ualetis auctoritate, neq; tantorum officiorum impensam egistis in patriam. mihi credite, hoc in uno incõmodum cõfirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & si initio nõ erit refutatum, impune ad omniũ perniciem conualescet. proinde aut in meo periculo salutem integram præstate cõmunem, aut in uestris hoc idem incõmodum expectate fortunis. nemo tam perdita auctoritate, tam facinorosa inuẽtus est

uita, qui cum de scelere fateretur, non tamen sententijs prius iudicũ conuinceretur, q̃ supplicio addiceretur. ego repente ui tribunitia correptus, nõ modo loquendi libere in iudicio, sed ne cõsistendi quidem in ciuitate habeo potestatem. eijcior nõ solum sine teste, sine indice, sine crimine, sed sine etiam scelere, sine accusatore. hostibus in bello qui dissident uoluntate, dimicãt armis, uitã quotidie oppugnant, in ipsa acie cum præliantur, licet loqui, licet disputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominũ fregi furorem, pro fortunis meis apud uos loqui nõ licebit? serui, qui ad suppliciũ cæsi uerberibus trahuntur, apud eos sæpe disputant, quos necare uoluerunt: ego cõsularis apud uos non loquar, quos conseruaui? tacebo, si necesse est: tacebo, inq̃, animo æquo, quoniã uirtus mea me tacente agit causam meã. itaq; ut ego in cõcione mea nihil ponam de rebus meis gestis, tamen in animis & memoria uestra largiter relinquã. isti modo uideant, qua ratione hãc inultam meam fugam ferre possint. etenim si à me, ut isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinæ notissimus furor, si amẽtia Cethegi, si luxuries ac stupra Cassij pœnas repetunt, profecto istis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo, aut periculi expectatione relinquetur. itaq; illi in dies non meis insidijs, quæ nullæ à me parãtur; sed suorum scelerũ consciẽtia cruciati, mihi absenti & populo R. pœnas dabũt. quas ob res ego inimicorũ amentiæ, cupiditatiq; paucorum, omniũ salutis causa decedã: neq; eò deducã, aut progredi patiar, ut opera mea manus inter uos cõseratis, cædesq; ciuiũ inter se fiat: multoq; potius ipse patria liberisq; meis carebo, q̃ propter unum me uos de fortunis uestris, reiq; publicæ di-

micetis : ſic enim ab initio fui animatus, ut nõ magis me mea cauſa putarem eſſe natum, q̃ Reip. procreatum. ſed illud queror, ꝙ nõ iam ad unius perniciem, ſed ad uniuerſorum inſtruitur calamitatem : cõqueri, cõmiſerari, dicere, expurgare, ſuſpicionem dimouere, crimẽ diluere nõ licere : ore oppreſſo ceruices eſſe præbendas. quæ tamen omnia iam non ſunt tam calamitoſa, ꝙ mihi ſunt ſubeunda ; q̃ pernicioſa, ꝙ in Remp. ſunt introducta. quamobrem ſtatutũ eſt, atq; decretũ, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ uolet furor libidinoſus. uim uolunt afferre: præſto ſum. eĳcere uolunt : exeo indicta cauſa. nolunt audire : cauſam nõ dico. aliud quippiã conantur : agant : nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod Remp. tutabitur: nõ enim illis uictus cedo, ſed incolumibus uobis me cõdono : neq; enim mors miſerãda eſt, quæ ob Remp. capitur ; neq; exiliũ turpe, quod uirtute ſuſcipitur : cum præſertim nõ nullam hæ pœnæ habeãt in ſe cõſolationem: nã uitam ſi eripiunt, nõ adiment gloriam immortalem : ſi exilio mulctabũt corpus, nõ animum à Rep. remouebũt : nã, ubicunq; ero, hoc cogitabo, hæc ſemper cura mea erit, meq; uobis ereptum, nõ à uobis repudiatũ, exiſtimabo. illud ab uniuerſis poſtulo petoq;, ſi, dũ in ciuitate manere licitũ eſt, nemini iniuſte periculũ creaui, nemini innocenti fui calamitati, ſi omnibus auxilio præſidioq; eſſe conſueui, plurimoſq; in hac ciuitate ſum tutatus, uti uos liberos meos in ueſtram fidem recipiatis, eoſq; defendatis, ne'ue inimicos meos in familiam noſtram longius progredi patiamini ; utiq;, ſiue hinc abiero, ſiue ero hic oppreſſus, ea maneat opinio & exiſtimatio, quæ uirtute parta, nõ quæ infelicitate illata eſt.

Nunc ego te Iupiter optime maxime, cuius nutu ac ditione sola terrarum gubernātur, teq́; particeps cōnubij, socia regni Regina Iuno, teq́; Tritonia, armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæteriq́; dij, deæq́; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij in saxo incolitis constitutam, ut nō solum cunctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem; à quorum ego quōdam altaribus impiam manum ciuium remoui; à quorum templis meo periculo funestam facem repuli, ne illustrissimū orbis terrarum monimentum cum principe omniū terrarum occideret ciuitate; teq́; Iupiter Stator, quem uere huius imperij Statorem maiores nostri nominauerūt, cuius in tēplo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria est collocatum: oro atq; obsecro, ferte opem pariter Reip. cūctæq́; ciuitati, meisq́; fortunis, resistite tribunitio furori, fauete innocētiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis, nolite eum supplicem à uobis absterrere et excludere, qui in suo magistratu funestam facem à uestris repulit templis. si C. Mario auxilio fuistis, qui in cliuo Capitolino improborum ciuiū cædem fecerat; si P. Scipioni, qui Annibalis furibūdam mentem à uestris repulit templis; si deniq; Cn. Pompeio, qui terra mariq; hostes reddidit pacatos: sic nūc in meis calamitatibus aliq̄ ferte opem diuinam: ut sæpe multorū in periculis fecistis, sic nunc in meis miserijs diuinū aliquod auxilium & numen ostendite. deinde uos, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui; ut eum, quem singuli stratum atque abiectum

ſubleuaſtis, nunc uniuerſi conſeruatum uelitis. ſi neminē unquam ueſtrum læſi; ſi nemini innocenti obfui; ſi etiā è contrario, ut quiſq; auxilium meum deſiderauit, opem ferre nō dubitaui; ſi deniq;, quæcunq; adminiſtraui, ex ueſtra auctoritate & patrum conſcriptorum uoluntate feci; ſi malui inimicorum cupiditati, q̄ Reip. et legitimæ auctoritati pœnas ſufferre: ut exiſtimetis, ex illo crudeliſſimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum ſtatum dignitatis reſtitui conuenire. ſed quoniam neq; mihi libere loquendi, neq; uobis clementer audiendi, neq; omnino iudicandi paucorum furore & audacia facta eſt poteſtas, ſed oppreſſa eſt Reſp. armis, metu debilitata ſeruili, uti liberum ſpiritum ducēdi nullam habeat poteſtatem: cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magiſtratui: neq; enim Q. Metellus quicquam de uirtute ſua detraxit, ꝙ ceſſit L. Saturnino furenti; neque C. Cotta, ꝙ Q. Varroni Tribuno pl. inferiore genere orto cedendum putauit; neq; C. Marius; qui quātas res geſſerit, ueſtra uobis libertas indicio eſſe poterit: neq; uero M. Tullius ſuum animum ueſtra abalienauit poteſtate, cum præcipuum uobis obſidem ſui animi, ueſtram reliquerit libertatem. quamobrem teſtor deos, deaſq; omnes immortales, ueſtraſq; maxime mentes, me non uitæ turpitudine, non pro magnitudine ſcelerum, nō propter reliquæ ætatis infamiam pœnas iure & lege perſoluere; ſed propter uirtutis inuidiam, propter iucundiſſimā ingenij laudem, propter magnitudinem rerum geſtarum, crudeliſſime ciuitate priuari. quod ſi idē accidit Q. Cepioni, ſi Mancino, ſi Rutilio, mihi quoq; hoc accidiſſe non magnopere erit mirandum, cum præſertim non generi

antiquitate, ſed uirtutis ornamentis ſummã laudem ſim conſecutus. Nunc ego uos equites R. obteſtor, quorum uirtute nomen Romanum uictoriam cum laude poſſidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur ſocij, gemunt hoſtes; ut, ſi erga uos omni tempore optime fui animatus, ſi mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulſarem; ſi æque liberis ueſtris proſpexi, ac uos parentibus conſueſtis; ut nunc me uelitis ueſtris opibus defenſum, incolumẽ in hac ciuitate retinere, quæ cũ à ſcelerata coniuratione eſſet incenſa, meo ductu ac labore reſtincta eſt; nec patiamini me à liberis meis abſtractum, à coniuge abreptum, ab aris fociſq; innocentẽ proiectum uitã degere in exilio, miſerrimi mortalis caſum ſubire. proijcitur Tullius in exilium. itaque nimirum innocens ab inimico, religioſus à ſcelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoſte. ò miſera uitæ ratio, quæ tandiu reſides in uoluptate, quandiu fortunæ poſcit libido. ego'ne inimicus huic ciuitati? quamobrem? quia inimicos necaui. ego'ne hoſtis? quid ita? quia hoſtes interfeci. en conditionem huius temporis. antea gloria et laude digniſſimi ducebãtur, qui hæc perfecerunt: nunc ſcelerati & parricidæ eſſe dicuntur, qui hæc adminiſtrarunt. ſint ſanè ſcelerati: ſuperet iſtorũ uictoria, ſi modo uictoria appellanda eſt, in qua ciuitatis ineſt luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantum à uobis illud equites R. peto & rogo, ut, quem ſæpenumero ueſtra laude cohoneſtaſtis, eundẽ in dubijs uitæ periculis ueſtra uirtute conſeruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM. ORATIO XXVIII.

QVod precatus à Ioue optimo maximo, cæterisq; dijs immortalibus sum Quirites eo tempore, cũ me, fortunasq; meas pro uestra incolumitate, ocio, concordiaq; deuoui, ut, si meas rationes unquã uestræ saluti anteposuissem, sempiternam pœnam sustinerem mea uoluntate susceptam; sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis causa gessissem, & illã miseram profectionem uestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odiũ scelerati homines, & audaces in Remp. & in omnes bonos conceptum iandiu cõtinerent, id in me unũ potius, q̃ in optimum quenq;, & in uniuersam Remp. deflecterent; hoc si animo in uos, liberosq; uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq; uniuersam memoria mei, misericordia, desideriũq; teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, cõsensu Italiæ, confessione inimicorum, beneficio diuino immortaliq; uestro maxime lætor Quirites. & si homini nihil est magis optandum, q̃ prospera, æquabilis, perpetuaq; fortuna, secundo uitæ sine ulla offensione cursu: tamẽ si mihi trãquilla & placata omnia fuissent, incredibili quadã & penè diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruissem. quid dulcius hominum generi à natura datum est, q̃ sui cuiq; liberi? mihi uero & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorũ ingeniũ uita sunt mea chariores: tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta

nunc sunt restituti. nihil cuiquam fuit unquam iucundius, quàm mihi meus frater: non tam id sentiebam cum fruebar, quàm tunc cum carebam, & posteaquã uos me illi, & mihi eum reddidistis. res familiaris sua quenq; delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quàm tũc incolumi afferebant. amicitiæ, consuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi deniq; & dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quanquam mihi semper clarissima uisa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora uidẽtur, quàm si obscurata non essent. ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest, quid charitatis, quid uoluptatis habet? quæ species Italiæ? que celebritas oppidorũ? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ Reip. dignitas? quæ uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed tanquam bona ualetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desiderata magis, q̃ assidue percepta, delectant. quorsum igitur hæc disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem unquam tanta eloquentia fuisse, neq; tam diuino atque incredibili genere dicẽdi, qui uestrorum magnitudinem multitudinemq; beneficiorum, quæ in me fratremq; meum, liberosq; nostros contulistis, non modo augere aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. à parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus, à uobis natus sum consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt: uos spectatum et incredibili pietate cogni

tum reddidistis. Remp. illis accepi temporibus eam, quae penè amissa est: à uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidistis. multa praeterea à dijs immortalibus optata consecuti sumus: nisi uestra uoluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros denique honores, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc à uobis uniuersos habemus: ut, quantum antea parentibus, quãtum dijs immortalibus, quantum uobismet ipsis, tantum hoc tempore, uniuerso cuncta populo R. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tanta animorum declarata est uoluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse uideamini: non enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij nobilissimi hominis adolescentes filij, & multi praeterea cognati atque affines deprecati sunt; nõ, ut pro Q. Metello clarissimo uiro iam spectata aetate filius; non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate uir; non Q. Metellus censorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum Consulatũ petebat; non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis ac patribus uestris supplicauerunt. quòd si ipsius summa dignitas, maximeq; res gestae non satis ualerent, tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymae populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos consulares, uestra patrumq; memoria tertius ante me consularis subijt indignissimam fortunã

præstantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio: non enim ille deprecatione rediјt, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq; reuocauit. me autem nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis generi mei diuina quædam & inaudita auctoritas, atq; uirtus, fratrisq; mei miserrimi, atq; optimi quotidianæ lacrymæ, sordesq; lugubres à uobis deprecatæ sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei memoriamq; renouaret; qui statuerat Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunã; et tanto in me amore extitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se à me esse seiunctum. pro me præsente senatus hominumq; præterea uiginti millia uestem mutauerunt: pro eodem me absente unius squalorem sordesq; uidistis. unus hic, qui domi, qui in foro posset esse mihi pietate filius, inuentus est beneficio parens, amore, idem qui semper fuit, frater. nam coniugis miseræ squalor et luctus, atque optimæ filiæ mœror assiduus, filiјq; parui desiderium mei, lacrymæq; pueriles aut itineribus necessariјs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur. quare hoc maius est uestrum in nos promeritum, quòd non multitudini propinquorũ, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam nõ affuerũt: sic, illud quod mea uirtus præstare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq; ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate copiaq; superarem. nũquam de P. Popilio, clarissimo, atque fortissimo uiro; nunquam de Q. Metello, nobilissi-

mo & constantissimo ciue; nunquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij uestri, in senatu mentio facta est. tribunitijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus sunt restituti; Marius uero non modo non à senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atq; arma ualuerunt: at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primũ licuit, frequentia atq; auctoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorum, et coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. illi inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti sunt: ego ijs, à quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo uiro, & mitissimo, altero Consule referente reductus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu duntaxat uiueret, re quidẽ infra omnes mortuos amandatus esset. nunq̃ de Popilio L. Opimius fortissimus Consul, nunq̃ de Q. Metello non modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus cum A. Albino collega senatum aut populum est cohortatus. at pro me superiores Consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt ne gratiæ causa facere uiderentur, ꝙ alter mihi affinis erat, alterius causam capitis receperam: qui prouinciarũ fœdere irretiti, totum illum annũ querelas senatus, luctum bonorũ, Italiæ gemitũ pertulerunt. Calendis uero Ian. posteaq̃ orba Resp. Consulis fidẽ tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus Consul, parens, deus, salus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, no-

minis, simul ac de solẽni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de me agendum iudicauit. atque eo die confecta res esset, nisi is Tribunus pl. quem ego maximis beneficijs Quæstorem Consul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eũ summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum non nulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in senatu alia nulla: et cum uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamẽ perspecta senatus, causa ad uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me & inimicos meos. ego cum homines in tribunali Aurelio palàm conscribi, centuriariq; uidissem; cum intelligerem ueteres ad spem cædis Catilinæ copias esse reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderent, partim quòd sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meæ; cum duo Consules empti pactione prouinciarum, auctores se inimicis Reip. tradidissent; cum egestatem, auaritiam, libidines suas uiderent expleri non posse, nisi me constrictũ domesticis hostibus dedidissent; cum senatus equitesq; R. flere pro me ac mutata ueste uobis supplicare edictis atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cũ omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarũ sanguine meo sancirentur; cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea salute nolui, quòd & uincere et uinci luctuosum Reip. fore putaui. at inimici mei mẽse

Ian.

Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaq; cum ego abfui, eam Remp. habuistis, ut æque me, atq; illam restituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, uis & ferrũ in foro uersarentur, cum priuati se parietum præsidio non legum tuerentur, Tribuni pl. uobis inspectantibus uulnerarẽtur, ad magistratuum domos cum ferro & facibus iretur, Consulis fasces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur, Remp. nullam esse putaui: itaq; neq; Rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi; nec, si illa restitueretur, dubitaui quin me secum ipsa reduceret. an ego, cum mihi esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno Consulem futurum, qui illis ipsis Reip. periculosissimis temporibus Aedilis curulis me Consule omnium meorum consiliorum particeps, periculorumq́; socius fuisset: dubitarem, quin is me confectum consularibus uulneribus consulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementissimo atque optimo uiro, primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præsidio T. Annius & P. Sestius, præstanti in me beneuolentia, & diuino studio extiterũt. eodemq́; P. Lentulo auctore & pariter referente collega, frequentissimus senatus uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit uerbis amplissimis ornauit, salutem uobis, municipijs, colonijsq́; omnibus cõmendauit. ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum

Consules, Prætores, Tribuni Plebis, senatus, Italia cuncta semper à uobis deprecata est: deniq; omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq; sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quæ uniuersæ Reip. salutem, ocium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs Remp. esse seruatam; causamq; meam cum cõmuni salute coniunxit; hortatusq; est, ut auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorãdo posuit, uos rogari à senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: deniq; ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. huic ego homini Quirites tantum debeo, quãtum hominem homini debere uix fas est. huius cõsilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos atq; amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium testimonio per me unum Remp. conseruatam esse constaret. itaq; cum P. Seruilius, grauissimus uir, & ornatissimus ciuis, dixisset, opera mea Remp. incolumem magistratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem sententiam cæteri. sed

audiſtis eo tempore clariſſimi uiri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium L. Gellij: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo penè ſenſit, dixit in concione ueſtra; ſi ego Conſul, cum fui, non fuiſſem, Remp. funditus interituram fuiſſe. En ego tot teſtimonijs Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Italiæ, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, conſentientibus cæteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs deniq; immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, Reip. reſtitutus, tantum uobis, quantum facere poſſum, Quirites pollicebor: primum qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum R. ſemper fore, numenq; ueſtrum æque mihi graue, & ſanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem Reſp. ipſa reduxit, nullo me loco Reip. defuturum. quod ſi quis exiſtimat, me aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto, uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & ſceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſſipauit: quod uiro forti adimi non poteſt, id manet & permanebit. uidi ego fortiſſimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate nõ ſolum cum ijs, qui hæc delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed cõfirmato atq; renouato. quem egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerũ, cum careret

patria, quam obsidione liberauisset; cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adolescentem filium uideret eiusdem socium calamitatis; cum in paludibus demersus, concursu, ac misericordia Minturnensium corpus ac uitam suam conseruasset; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops, supplexq; uenisset: recuperata uero sua dignitate, se non cõmissurum, ut, cum ea, quæ amiserat, sibi restituta essent, uirtutem animi non haberet, quam nunq̃ perdidisset. sed hoc inter me, atq; illum interest; ꝙ ille, qua re plurimum potuit, ea ipsa re inimicos suos ultus est, armis; ego, qua consueui, utar pietate; quoniam illi arti in bello, ac seditione locus est, huic in pace, atque ocio. quanquam ille animo irato nihil nisi de inimicis ulciscendis agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi Resp. permittet, cogitabo. deniq; Quirites, quoniam me quatuor omnino genera hominum uiolarũt; unum eorum, qui odio Reip. ꝙ eam ipsis inuitis conseruaram, mihi inimicissimi fuerunt; alterum, qui per simulationem amicitiæ nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderent laudi, & dignitati meæ; quartum, qui, cum custodes Reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipsos, uendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum à quibusq; sum prouocatus; malos ciues, Remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atq; omnia cauendo; inuidos, uirtuti & gloriæ seruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atq; ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quãquam mihi maiori cu=

ræ est, quemadmodũ quidem uobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, q̃ quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq́; persequar : etenim ulciscendæ iniuriæ facilior ratio est, q̃ beneficij remunerandi; propterea ꝙ superiorem esse contra improbos, minus est negotij, q̃ bonis exæquari : tum etiam nec tam necessarium quidem est, male meritis, q̃ optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus Reip. cõmuniq; utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari : bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neq; id Reip. repetere utcunq; necesse est, neq; est excusatio difficultatis, neq; æquum est tempore & die memoriam beneficij definire. postremo qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur : at grauissime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contulistis, remunerandis est tardior; neq; solum ingratus, quod ipsum graue est, uerum etiam impius appelletur necesse est. atq; in officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea ꝙ pecuniam, qui retinet, nõ dissoluit; qui reddidit, non habet : gratiam &, qui retulit, habet; &, qui habet, dissoluit. quapropter memoriam uestri beneficij colam beneuolentia sempiterna, non solum dum anima superabo mea, sed etiam cum mortuo monimenta uestri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, semperq́; præstabo, mihi neq; in consilijs de Rep. capiundis diligentiam, neq; in periculis à Rep. propulsandis animum : neq, in sententia simpliciter referenda fidem, neq; in hominum uoluntatibus pro Rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore

industriam, nec in uestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atq; hæc cura Quirites erit infixa animo meo sempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum posteris uestris, cunctisq; gentibus dignissimus ea ciuitate uidear, quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragiis indicauit.

POST REDITVM, IN SENATV. ORATIO XXIX.

SI patres conſcripti pro ueſtris immortalibus in me, fratremq́; meum, liberosq́; noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæſo, obteſtorq́;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis: quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atq; incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam Remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui deniq; noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quòd ſi parentes chariſſimos habere debemus, quòd ab iys nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam & infinitum eſt, quod uobis debeamus, qui ueſtro ſingulari ſtudio atque conſenſu parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi R. honores, ueſtra de me mul-

ta iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cum multa uobis, magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dys immortalibus debeamus, quod hæc antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. itaq; P. C. quod ne optandū quidem est homini, immortalitatē quandā per uos adepti uidemur: quod enim tempus erit unquā, quo uestrorū in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur, qui illo ipso tempore, cū ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meū uniuersi me reuocauistis, referēte L. Mummio fortissimo, atq; optimo uiro? quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, et minime timidū, et, si dimicare placuisset, defensorē salutis meæ. posteaquā uobis potestas decernendi nō est permissa per eum Tribunum pl. qui cum per se Remp. lacerare nō posset, sub alieno scelere deleuit: nunquā de me siluistis, nunquā meam salutem non ab ys Consulibus, qui uendiderant, flagitauistis: itaq; uestro studio, atq; auctoritate perfectum est, ut ille ipse annus, quem ego mihi, quàm patriæ malueram esse fatalem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos sæpenumero referrent. nam Cōsules modesti, legumq; metuētes, impediebantur lege, non ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ÿ, qui hæc penè delerunt, tum ego redirem. quo facto utrunque confessus est, & se illorum uitam desiderare, & magno in periculo Remp. futuram, si aut hostes atq; interfectores Reip. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; princeps autem ciuitatis non legum præsidio, sed parietum uitam

ſuam tueretur; Reſp. ſine Conſulibus eſſet, neq; ſolum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis eſſet orbata; ſententias dicere prohiberemini; caput meæ proſcriptionis recitaretur: nũquam dubitaſtis meam ſalutem cum cõmuni ſalute coniungere. poſtea uero q̃ ſingulari & præſtãtiſſima uirtute P. Lentuli Conſulis ex ſuperioris anni caligine & tenebris lucem in Rep. Calendis Ian. reſpicere cœpiſtis; cum Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atq; optimi uiri, ſumma dignitas, cum Prætorum, Tribunorum pl. penè omnium uirtus, & fides Reip. ſubueniſſet; cum uirtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompeius omnium gẽtium, omnium ſeculorum, omnis memoriæ facile princeps tuto ſe in ſenatum uenire arbitraretur: tantus ueſter cõſenſus de ſalute mea fuit, ut, licet corpus abeſſet meum, dignitas iam in patriam reuertiſſet. quo quidem menſe, quid inter me et meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me ciuiũ uulneribus Reſp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. ſuffragijs, ſed flumine ſanguinis intercludendum putauerunt. itaque poſtea nihil uos ciuibus, nihil ſocijs, nihil Regibus reſpondiſtis: nihil iudices ſententijs, nihil populus ſuffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cum is exceſſiſſet, qui cædi & flammæ uobis auctoribus reſtiterat, cum ferro & facibus homines tota urbe uolitantes, magiſtratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, ſummi uiri & clariſſimi Conſulis faſces fractos, fortiſſimi atque optimi uiri Tribuni pl. ſanctiſſimum corpus non ſolum tactum ac uiolatum manu, ſed

uulneratum ferro, confectumq; uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neq; terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à uestra auctoritate, à populi R. dignitate, à mea salute depellerent. princeps P. Lentulus, parens, ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indiciũ animi, hoc lumen Consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si Reip. reddidisset. qui ut est designatus, nunquam dubitauit sententiam de salute mea se & Rep. dignam dicere. cum à Tribuno pl. uetaretur, cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem putauit, qua ciuis optime de Rep. meritus, nominatim, sine iudicio, unà cum senatu Reip. esset ereptus. ut uero iniyt magistratum, nõ dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut me conseruato uestram in posterum dignitatem auctoritatemq; sanciret? dy immortales, quantum mihi beneficiũ dedisse uidemini, quòd hoc anno P. Lentulus Consul fuit: quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset: nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine atque optimo ciue & uiro Q. Catulo, non sæpe unum Consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat, dum uel unus in Rep. esset Consul. quod uere dixerat, si illud de duobus Cõsulibus, quod

ante in Rep.non fuerat,perenne ac proprium manere po
tuisset. ꝙ si Q. Metellus illo tempore Consul fuisset uni
cus,dubitatis quo animo fuerit in me conseruando futu
rus,cum in restituẽdo auctorem fuisse ascriptoremq; ui
deatis?sed fuerunt duo Consules, quorum mentes angu=
stæ,humiles,prauæ,oppletæ tenebris, ac sordibus nomen
ipsum Consulatus,splendorem illius honoris,magnitudi=
nem tãti imperij nec intueri,nec sustinere,nec capere po
tuerunt;non Consules, sed mercatores prouinciarum,ac
uenditores uestræ dignitatis:quorum alter à me Catili=
nam amatorem suum multis audientibus, alter Cethegũ
consobrinum suum reposcebat:qui me duo sceleratissimi
post hominum memoriam non Consules, sed latrones,
non modo deseruerunt,in causa præsertim publica, &
consulari, sed prodiderunt,oppugnarunt, omni auxilio
non solum suo,sed etiam uestro, cæterorumq; ordinum
spoliatum esse uoluerunt: quorum alter tamen neq; me,
neq; quenquam fefellit:quis enim ullam ullius boni spem
haberet in eo,cuius primum tempus ætatis palàm fuis=
set ad omnes libidines diuulgatum? qui ne à sanctissima
quidem parte corporis potuisset hominum impuram in
temperantiam propulsare?qui,cum suam rem nõ minus
strenue,q̃ postea publicam,cõfecisset,egestatem,& luxu
riam domestico lenocinio sustentauit?qui nisi in arã Tri
bunatus confugisset,neq; uim Prætoris,nec multitudinẽ
creditorũ,nec bonorum proscriptionẽ effugere potuisset?
quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulis
set,profecto & egestate,& improbitate coactus pirati=
cam ipse fecisset,ac minore quidem cum Reip.detrimen=
to, quàm quòd intra mœnia nefarius hostis, prædoq;

uersatus est. quo inspectante, ac sedente, legem Tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, & Fusia ne ualerent, quæ nostri maiores certissima subsidia Reip. contra tribunitios furores esse uoluerũt. idemq; postea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio supplex ad eum sordidata uenisset; cumq; adolescẽtes nobilissimi, cunctiq; equites R. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo non solum ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neq; eo contentus fuit, sed etiam in concionem ascendit, eaq; dixit, quæ, si eius uir Catilina reuixisset, dicere non esset ausus: se Nonarum Dec. quæ me Cõsule fuissent, cliuiq, Capitolini pœnas ab equitibus R. esse repetiturum: neq; solum id dixit, sed, quos ei cõmodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. præstanti dignitate hominem, & saluti meæ pro familiaritate, Reip. pro fortunis suis amicissimum, Consul imperiosus exire urbe iussit: &, cum uos uestem mutandam censuissetis, cunctiq; mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes Prætores, Aedilesq; tum abiecerant, irrisit squalorem uestrũ, & luctum grauissimæ ciuitatis: fecitq;, quod nemo unquam Tyrannus; ut, quo minus occulte uestrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. cum uero in circo Flaminio non à Tribuno pl. Consul in concionem, sed à latrone Archipirata productus esset: primũ processit, qua auctoritate uir? uini, somni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo, grauibus oculis, fluentibus buccis, pressa uoce, &

temulenta: ꝙ in ciueis indemnatos eſſet animaduerſum, id ſibi dixit grauis auctor uehementiſſime diſplicere. ubi nobis hæc auctoritas tandiu tanta latuit? cur in luſtris, et helluationibus huius calamiſtrati ſaltatoris tam eximia uirtus tandiu ceſſauit? nam ille alter Ceſoninus Caluentius ab adoleſcentia uerſatus eſt in foro, cum eum præter ſimulatam uerſutamq́; triſtitiam nulla res cõmendaret, non Conſulis ſtudium, non diſcendi initia rei militaris, non cognoſcendorum hominum, nõ liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœſtumq́; uidiſſes, etiam ſi agreſtem, & inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum, & perditum non dubitares. cum hoc homine aut cum ſtipite Aethiope, ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe: ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenaliũ diceres. idem domi q̃ libidinoſus? q̃ impurus? q̃ intemperans, non ianua receptis, ſed pſeudothyro intromiſſis uoluptatibus? cũ uero etiam literas ſtudere incipit, & helluo immanis cum Græculis philoſophari, tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinæ, quæcunq; eſt, deditus, ſed captus uno uerbo uoluptatis. habet autẽ magiſtros non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio ac de uirtute diſſerunt, qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria ſubeunda adhortantur; ſed eos, qui diſputent horam nullam uacuam uoluptate eſſe debere, in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudiũ delectationemq́; uerſari. his utitur quaſi præfectis libidinum ſuarum: hi uoluptates omnes ueſtigant, atq; odorantur: hi ſunt conditores, inſtructoresq; conuiuij: ijdem expendunt, atq; æſtimant uoluptates, ſententiamq́; dicũt,

& iudicant, quantum cuiq; libidini tribuendũ esse uidea tur: horum ille artibus eruditus, ita contempsit hanc prudentissimam ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultum importunum in forum detulisset. is non me, quanq̃ equidem non cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset, sed uos populumq; R. non consilio, neq; eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis, superciliõq; decepit. L. Piso tu'ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo; ista fronte, nõ uita; tanto supercilio, non enim possum dicere tantis gestis, cum Gabinio consociare consilia pestis meæ? nõ te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut Reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarũ fœdere addiceres? te Consule, tuis edictis, & imperijs senatui populóq; R. non est licitum nõ modo sententijs atque auctoritate sua, sed ne luctu quidẽ, ac uestitu Reip. subuenire. Capuæ'ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiæ fuit, Consulem esse, sicut eras eo tempore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos Consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te semper misericordẽ fuisse? quo uerbo senatum atq; omneis bonos tum, cum à patria pestem expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me affinem tuum, quem comitijs prærogati=

uæ primum custodem præfeceras, quem Calédis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis Reip. tradidisti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam filiam superbissimis, & crudelissimis uerbis à genibus tuis repulisti: idemq; tu clemētia ac misericordia singulari, cũ ego unà cum Rep. non tribunitio sed consulari ictu concidissem, tanto scelere, tantaq; intemperantia fuisti, ut ne unam quidem horam interesse paterere inter meam pestem, & tuam prædam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis. non dum palàm factum erat concidisse Remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur; uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat, bona ad uicinum Consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum Consulem deferebantur; cum, iisdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo à bonis, sed etiam à liberis, atq; inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impiis nefariisq; Consulibus ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. horum Consulum ruinas uos Consules uestra uirtute fulsistis, summa Tribunorum pl. Prætorumq; fide, & diligētia subleuastis. quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne unquam loquetur? qui cum uideret sceleratum ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret, iudicio esse frangendũ; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, uim ui esse superãdam: primo de ui postulauit: posteaq̃ ab eodem iudicia sublata esse uidit, nè ille omnia ui posset efficere, curauit:

qui docuit neq; tecta, neq; templa, neq; forum, neq; curiã sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meum discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sestius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ discrimen uitandum unquam putauit: qui causam senatus exagitatam concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, q̃ uestrum nomen, nihil tam omnibus charum aliquando, quàm uestra auctoritas uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus Tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego cliẽtibus, libertis, familia, copijs, literis ita sum sustentatus, ut meæ calamitatis non adiutor solum, uerum etiam socius uideretur. iam cæterorum officia studiaq; uidistis: quàm cupidus mei C. Sestilius, quàm studiosus uestri, quàm non uarius fuerit in causa. quid Mosopius? cui ego ipsi, parenti, fratriq; eius sentio quantum debeam: qui, cum à me uoluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt. iã T. Fadius, qui mihi Quæstor fuit; M. Curtius, cuius ego patri Quæstor fui, studio, amore, animo huic necessitudini nõ defuerunt. multa de me C. Messinius & amicitiæ, & Reip. causa dixit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabritius si, quæ de me agere conatus est, ea contra uim, & ferrum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quem

ad salutem

ad ſalutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, au=ctoritas ueſtra reuocauit. iam uero Prætores quo animo in me fuerint, uos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare, publice promulgarit de ſalute mea cũ collegis penè omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius ſtatim deſignatus, ſententia ſua, q̃ eſſet chara ſibi mea ſalus, declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craſſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti ſumma et in me, et in Remp. conſtiterunt. quæ cum libenter cõmemoro, tum non inuitus non nullorum in me nefarie cõmiſſa prætereo. non eſt mei temporis, iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem, tamen obliuiſci mallem. aliò transferenda mea tota uita eſt, ut bene de me meritis referam gratiã, cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis ignoſcam, proditoribus meis nõ indicem dolorem profectionis meæ, defenſores reditus dignitate conſoler. q̃ ſi mihi nullum aliud eſſet officium in omni uita reliquũ, niſi ut erga duces ipſos & principes atq; auctores ſalutis meæ ſatis gratus iudicarer: tamen exiguũ reliquæ uitæ tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad cõmemorandam gratiam mihi relictum putarem: quando enim ego huic homini ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tot tantiſq; beneficijs reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti cõſularem fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad uitam, à deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit: qui tanto amore in me, ſtudio in Remp. fuit, ut excogi=

taret quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, sed etiam honestaret: quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, q̃ quod illo petente uos decreuistis? ut cuncti ex omni Italia, qui Remp. saluam uellent, ad me unũ hominem fractum, & propè dissipatum restituendũ, & defendendum uenirent: ut qua uoce à te Romule post Romam conditam Consul usus esset pro uniuersa Rep. apud eos solum, qui eius uocem exaudire possent, eadẽ uoce senatus omnibus agris, uicis, atq; oppidis ciues totamq́; Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, q̃ hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset, eum Remp. saluã noluisse? itaq; tantum uestra auctoritas, tantum eximia Consulis dignitas ualuit, ut omne is flagitium se cõmittere putaret, si quis non ueniret. idemq́; Consul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & penè Italia ipsa uenisset, uos frequentissimos in Capitoliũ conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuistis: nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit: quem P. Seruilius, uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq́; amicissimus, & auctoritatis, & orationis suæ diuina quadam grauitate ad sui generis, cõmunisq́; sanguinis facta uirtutesq́; reuocauit, ut haberet in consilio & fratrem ab inferis socium rerum mearum, & omneis Metellos præstantissimos ciueis penè ex Acheronte excitatos, in quibus Numidicum illum cuius quondam de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus uisus est. itaq; fuit is non mo-

do salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiã ascriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX senatores essetis, magistratusq; omnes adessent, dissensit unus, is qui sua lege cõiuratos etiã ab inferis excitandos putarat. atq; illo die, quo Remp. meis cõsilijs conseruatã grauissimis uerbis, et plurimis iudicassetis, idẽ Consul curauit, ut eadẽ à principibus ciuitatis in cõcione postero die dicerentur: cũ quidem ipse egit ornatissime causam meã, perfecitq; astãte, atq; audiente Italia tota, ut nemo cuiusquã cõducti, aut perditi uocem acerbã, atq; inimicã bonis posset audire. ad hæc nõ modo adiumenta salutis, sed etiã ornamenta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidistis: decreuistis, ne quis ulla ratione rẽ impediret; qui id impedisset, grauiter molesteq; laturos; illum cõtra Remp. salutemq; bonorum, concordiamq; ciuiũ facturum; & ut ad uos ea statim referrentur; meq; etiam, si diutius calumniarentur, redire iussistis. quid? ut agerentur gratiæ, qui è municipijs uenissent. quid? ut ad illam diem, res cum redissent, rogarentur, ut pari studio cõuenirent. quid deniq; illo die, quem P. Lentulus mihi fratriq; meo, liberisq; nostris natalem cõstituit, non modo ad nostrã, uerum etiã ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maxime maiores iusta dici haberiq; uoluerunt, arcessiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me Consulem fecerant, Consulatum meum cõprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunq; aut ætate, aut ualetudine esset, nõ se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantũ splendorem Italiæ totius, ordinumq; omnium,

quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesq; ui distis? itaq; P. Lentuli beneficio excellenti atq; diuino nõ solum reducti sumus in patriam, sicut nõ nulli clarissimi, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. possum ego satis in Cn. Pompeium unq̃ gratus uideri? qui nõ solum apud uos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud uniuersum populum R. salutem Reip. & conseruatam per me, et coniunctam esse cum mea dixerit: qui causam meam prudentibus cõmendarit, imperitos edocuerit, eodemq; tempore improbos auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tanq̃ pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, uerum etiam obsecrarit: qui, ipse cum propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiã à superioribus Tribunis petierit, ut de salute mea & promulgarent, & referrent: qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honestissimorum hominũ, & publicis literis consignauit, princepsq; Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus deniq; Tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. quid de P. Sestio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostendit. uobis uero P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis: egi initio, quãtum potui: satis ornate

agere nullo modo possum. & quanquam sunt in me præcipua merita multorũ, quæ sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis ac timoris mei non est, conari cõmemorare beneficia in me singulorũ: nam difficile est non aliquem, nefas quenquam præterire. ego uos uniuersos patres conscripti deorũ numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdẽ, atq; aliàs alios solemus & uenerari, & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorũ erga me merita prædicãda atq; recolenda. hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq; adisset, populum R. supplex obsecrasset, sententiã dixisset eam, quam uos secuti, mihi dignitatem meã reddidistis. uos me florentem semper ornastis: laborantem mutatione uestis & propè luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidẽ periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo suo præsidio, sed etiã uestra deprecatione nudarunt. quibus ego rebus obiectis, cũ mihi priuato confligendũ uiderem cum eodẽ exercitu, quẽ Consul non armis, sed uestra auctoritate superarã, multa mecum ipse reputaui. dixerat in cõcione Consul, se cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij cõpellabantur, alij citabantur, alij relegabãtur: aditus templorũ erant non solum præsidijs & manu, uerũ etiam demolitione sublati. alter Consul, ut me et Remp. non modo desererent, sed etiã hostibus Reip. proderent, pactionibus eos suorũ præmiorũ obligarat. erat alius ad

portas cum imperio in multos annos, magnóq; exerci=
tu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse,
cum diceretur esse inimicus, scio. duæ partes esse in Rep.
cum putarentur, altera me deposcere propter inimici=
tias, altera timide defendere propter suspicionem cædis
putabatur. qui autem me deposcere uidebantur, in hoc
auxerunt dimicationis metum, quòd nunquã inficiando
suspicionem hominum curamq́; minuerunt. quare cum
uiderem senatum ducibus orbatum, me à magistrati=
bus partim oppugnatum, partim proditum, partim de=
relictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse
conscriptos, copias omneis Catilinæ penè ijsdem ducibus
ad spem cædis & incendiorum esse reuocatas, equites R.
proscriptionis, municipia uastitatis, omnes cædis metu
esse permotos, potui, potui P.C. multis auctoribus fortis=
simis uiris me ui, armisq́; defendere: nec mihi ipse ille
animus idẽ meus, uobis nõ incognitus, defuit: sed uide=
bam, si uicissem præsentẽ aduersariũ, nimiũ multos mihi
alios esse uincẽdos; si uictus essem, multis bonis & pro
me, et mecũ, etiã post me esse pereũdũ; tribunitijq́; san=
guinis ultores esse præsenteis, meæ mortis pœnas iudicio,
et posteritati reseruari. nolui, cũ Cõsul cõmunẽ salutẽ si=
ne ferro defendissem, meã priuatus armis defendere: bo
nosq́; uiros lugere malui meas fortunas, q̃ suis despera=
re. ac si solus essem interfectus, mihi turpe; si cũ multis,
Reip. funestũ fore uidebatur. ꝗ si mihi æternã esse pro=
positã erumnã arbitrarer, morte me ipse potius, q̃ sempi
terno dolore mulctassem. sed cũ uiderẽ me nõ diutius, q̃
ipsam Remp. ex hac urbe abfuturũ: neq; ego illa exter=
minata mihi remanendũ putaui; & illa, simul atq; re=

uocata est,me secum pariter reportauit. mecũ leges,mecum quæstiones,mecũ iura magistratuũ,mecum senatus auctoritas,mecũ libertas,mecũ etiã frugũ ubertas,mecum deorũ,& hominũ sanctitates omnes,& religiones abfuerũt.quæ si semper abessent,magis uestras fortunas lugerem,q̃ desiderarem meas: sin aliquãdo reuocarentur,intelligebã mihi cũ illis unà esse redeundũ. cuius mei sensus certissimus testis est hic idẽ,qui custos capitis fuit, Cn.Plancius,qui omnibus prouincialibus ornamẽtis,cõmodisq; depositis,totã suã Quæsturã in me sustentãdo, & cõseruãdo collocauit.qui si mihi Quæstor imperatori fuisset,in filij loco fuisset: nunc certe erit in parentis, cum fuerit Quæstor nõ imperij,sed doloris mei.quapropter patres cõscripti, quoniã in Remp.sum pariter cum Rep.restitutus,nõ modo in ea defendẽda nihil minuã de libertate mea pristina, sed etiã adaugebo: etenim si eam tum defendebã,cũ aliquid mihi illa debebat,quid nũc me facere oportet,cum ego illi plurimũ debeo? nã quid est, quod animũ meũ frãgere,aut debilitare possit,cuius ipsam calamitatẽ nõ modo nullius delicti,sed etiã diuinorum in Remp.beneficiorũ testem esse uideatis? nã & importata est,quia defenderã ciuitatẽ:& mea uolũtate suscepta est,ne à me defensa Resp.per eũdem me extremũ in discrimẽ uocaretur.pro me nõ,ut pro P.Popilio nobilissimo homine,adolescẽtes filij,nõ propinquorũ multitudo populum R.est deprecata, non,ut pro Q. Metello summo & clarissimo uiro, spectata iam adolescẽtia filius, non L.& C.Metelli consulares, non eorum liberi, nõ Q. Metellus Nepos,qui tum Consulatum petebat; non Luculli,Seruilij,Scipiones,Metellarum filij flentes,

ac ſordidati populo R. ſupplicauerunt; ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſilijs parens, amore (ut erat) frater inuẽtus eſt, ſqualore, & lacrymis, & quotidianis precibus deſideriũ mei nominis renouari, & rerũ geſtarum memoriã uſurpari coegit. qui cũ ſtatuiſſet, niſi per uos me recuperaſſet, eandẽ ſubire fortunã, atq; idem ſibi domiciliũ & uitæ & mortis depoſceret: nunq̃ nec magnitudinẽ negotij, nec ſolitudinẽ ſuã, nec uim inimicorũ, ac tela pertimuit. alter fuit propugnator mearũ fortunarũ, & defenſor aſſiduus, ſumma uirtute & pietate C. Piſo gener : qui minas inimicorũ meorũ, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui Conſulis, qui Pontũ, & Bithyniã Quæſtor pro mea ſalute neglexit. nihil unq̃ ſenatus de P. Popilio decreuit: nunq̃ in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt. tribunitijs ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, deniq; nulla auctoritate ſenatus reſtituti, cũ alter eorũ ſenatui paruiſſet, alter uim, cædẽq; fugiſſet. nã C. quidẽ Marius, qui hac hominũ memoria tertius ante me conſularis tẽpeſtate ciuili expulſus eſt, non modo à ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatũ cunctũ penè deleuit. nulla de illis magiſtratuũ conſenſio, nulla ad Remp. defendendã populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorũ, & coloniarũ extiterunt. quare cũ me ueſtra auctoritas accerſierit, populus R. reuocarit, Reſp. implorarit, Italia cuncta penè ſuis humeris reportarit, non cõmittã P. C. ut, cũ ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeã, quæ ipſe præſtare poſſim, præſertim cum illa amiſſa recuperarim, uirtutẽ, & fidẽ nunq̃ amiſerim.

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO XXX.

CVm multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris inuēta, atq; instituta sunt, tum nihil præclarius, q̄ quòd uos eosdē et religionibus deorum immortalium, & summæ Reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Remp. bene gerendo, religiones religionibus sapienter interpretando, Remp. conseruarent. q̄ si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi R. iudicio ac potestate uersata est, hæc profecto tanta est, ut omnis Reip. dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia uestræ sapientiæ, fidei, potestatíq; commissa creditaq; esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est, utrum posthac amēteis ac perditos magistratus improborum ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam si illa labes, ac flamma Reip. suum illum pestiferum & funestum Tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. sin autem uestra auctoritate, sapientiáq; Pontifices, ea, quæ furore improborum in Rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit causa, cur consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. sed quoniam ille demens, si ea, quæ ego per hos dies in senatu de Rep.

ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditũ ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti nõ poteſt, ſed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud à te homine ueſano ac furioſo requiro, quæ te tanta pœna tuorum ſcelerum flagitiorumq; uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiã ſpecie ipſa dignitatem Reip. ſuſtinent, quòd ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Põpeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? fuiſti tu, inquit, apud Pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populum cõtuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. itane uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimũ, uarietas, & inconſtantia, & crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hæc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, à libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionũ, uetuſtas exemplorũ, auctoritas literarum, monimentorumq; deterret. Tu'ne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem Reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum aduenìens prodidiſti? non dũ de mea ſentẽtia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. hunc igitur funeſta Reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & Conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo, & patria, ne cũ improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem à ſe-

natu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia desideratum, accersitum, reuocatum conseruandæ Reip. causa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. ego uero neque ueni, & domi me tenui, quandiu turbulentum tẽpus fuit, cum seruos tuos, à te iampridem ad bonorum cædem paratos, cum illa tua consceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum uenisse constabat. quod cum mihi nunciaretur, scio me domi mansisse, & tibi & gladiatoribus tuis instaurandæ cædis potestatem non fecisse. posteaquam mihi nunciatum est, populum R. in Capitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conuenisse, ministros autem scelerum tuorum perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis diffugisse: ueni non solum sine ullis copijs ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus Cos. optime de me ac de Rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tuis salutem ac dignitatem meã prætulisset, me arcesserẽt in senatum; cum tanta multitudo ciuium tam recenti officio suo me ad referẽdam gratiã nominatim uocarent, non uenirem? cũ præsertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiam custodem defensoremq; Capitolij, templorumq; omnium, hostem Capitolinum appellare ausus es, quòd, cum in Capitolio senatum duo Consules haberent, eò uenirem. utrum'ne est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, senatoris esse boni,

ſemper in ſenatum uenire: nec cum his ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non uenire, non intelligentes hanc ſuam nimiam perſeuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratam & iucundam fuiſſe. At enim non nulli propter timorem, ꝙ ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabãtur, diſceſſerunt. non reprehendo, nec quæro, fueritne aliquid pertimeſcendum: puto, arbitrio ſuo quenq; timere oportere. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abijſſe cõſtabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego nõ idem ſenſerim? cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non poſſe, illuc irem? an alijs licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit & meam & aliorum uicem pertimeſcere? an, quia non condemnaui ſententia mea duos Conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorũ lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de Rep. meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem? quorum etiam delicta propter eorũ egregiam in me conſeruando uoluntatem non modo me, ſed omneis bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego potiſſimum per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus conſilio repudiarem meo?

At quam ſentẽtiam dixi? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris iam ante defixerat: deinde eam, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neq; allata ſit à me res inopinata ac recens, nec ſi quod in ſententia uitium eſt, magis ſit eius qui dixerit, q̃ omnium qui probarint. At enim liberum ſena=

tus iudicium propter metum non fuit. si timuisse eos fa cis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui reman serunt. sin autem sine iis, qui tum abfuerunt, nihil discer ni libere potuit: cum omnes adessent, cœptum est referri de inducendo S.C. ab uniuerso senatu reclamatum est. sed quæro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atq; auctor, quid reprehẽdatur? utrum, causa capiẽ di noui consilii non fuit, an meæ partes in ea causa non præcipuæ fuerunt? an alio potius confugiẽdum fuit? quæ uis, quæ causa maior esse, q̃ fames, potuit? q̃ seditio? q̃ con silia tua, tuorumq́; ? qui, facultate oblata ad imperitorũ animos incitãdos, renouaturum te tua illis funesta latro cinia ob annonæ causam putarunt. frumentum prouin ciæ frumentariæ partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miserant, partim, quo gratius esset tum, cum in ipsa fame subue= nissent, custodiis suis clausum continebant, ut subito no= uum mitterẽt. res erat nõ in opinione dubia, sed in præ senti, atq; ante oculos proposito periculo: neq; id coniectu ra prospiciebamus, sed iam experti uidebamus. nam cũ ingrauesceret annona, ut iam planè inopia ac fames, nõ caritas timeretur, concursus est ad templum Concordiæ factus, senatum illuc uocante Metello Cos. qui si uerus fuit ex dolore hominum & fame, certe Cõsules causam suscipere, certe senatus aliquid cõsilii capere potuit. sin in causa fuit annona, seditionis quidẽ stimulator & cõcita tor tu fuisti: non'ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiẽ subtraheremus furori tuo? quid, si utrunq; fuit, & ut fames stimularet homines, & tu in hoc ulcere tã= q̃ unguis existeres? non'ne fuit eo maior adhibẽda medi=

cina,quæ & illud natiuum,& hoc delectum malum ſa
nare poſſet? erat igitur & præſens caritas,& futura fa
mes. inde ſaxis facta lapidatio eſt: ſi ex dolore plebeio
nullo incitante,magnum malum: ſi P. Clodij impulſu,
uſitatum hominis facinoroſi ſcelus: ſi utrunq;,ut res eſſet
ea,quæ ſua ſponte multitudinis animos incitaret, & pa=
rati atq; armati ſeditionis duces; uidetur'ne ipſa Reſp. et
Conſulis auxilium imploraſſe, & ſenatus fidem? atqui
utrunq; fuiſſe perſpicuum eſt. difficultatem annonæ,ſum
mamq; inopiam rei frumentariæ,ut homines nō iam diu
turnam caritatem, ſed ut famem planè timerent, nemo
* negat. hunc iſtum ocij & pacis hoſtem cauſam arreptu
rum fuiſſe ad incendia,cædes,rapinas, nolo Pontifices ſu
ſpicemini,niſi uideritis. qui ſunt homines à Q. Metello
fratre tuo Conſule in ſenatu palàm nominati, à quibus
ille ſe lapidibus appetitum et percuſſum eſſe dixit? L. Ser
gium,& M. Lollium nominauit. quis eſt iſte Lollius? qui
ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt, qui te Tribuno pl.
nihil de me dicam,ſed qui Cn. Pompeium interficiēdum
depopoſcit. qs eſt Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator tui
corporis, ſignifer ſeditionis,concitator tabernariorum,
damnatus iniuriarum,percuſſor,lapidator, fori depopu
lator,obſeſſor curiæ. his atq; huiuſmodi ducibus, cum tu
in annonæ caritate in Conſules,in ſenatum,in bona for=
tunaſq; locupletum,per cauſam inopum, atq; imperito=
rum,repentinos impetus comparares; cum tibi ſalus eſſe
in ocio nulla poſſet; cum deſperatis ducibus decuriatos ac
deſcriptos haberes exercitus perditorū: non'ne prouiden=
dū ſenatui fuit,ne in hanc tantā materiem ſeditionis iſta
funeſta fax adhæreſceret? fuit igitur cauſa capiēdi noui

consilij. uidete nunc, fuerint'ne partes meæ penè præci-
puæ. quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæ-
teræ pestes in lapidatione illa nominabant? quem anno-
nam præstare oportere dicebant? non'ne me? quid puero-
rum illa concursatio nocturna? num à te ipso instituta
me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei fru-
mentariæ præfuissem, aut compressum aliquod frumen-
tum tenerem, aut in isto genere omnino quicquã aut cu
ratione, aut potestate ualuissem: sed homo ad cædem im
minens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat.
cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi se
natus frequentissimus uno isto dissentiente decreuisset, su
bito illo ipso die carissimam annonam nec opinata uili-
tas consecuta est. erant qui deos immortales (id quod ego
sentio) numine suo reditum meum dicerent comprobas-
se. non nulli autem illam rem ad illam rationem, conie-
cturamq; reuocabant, qui, ꝙ in meo reditu spes ocij, &
concordiæ sita uidebatur, in discessu autem quotidianus
seditionis timor, iam penè belli depulso metu cõmutatam
esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu
facta erat durior, à me, cuius aduentu fore uilitatẽ boni
uiri dictitabãt, annona flagitabatur. ego deniq; nõ solum
ab operis tuis impulsu tuo nominabar, sed etiã depulsis
ac dissipatis tuis copijs à populo R. uniuerso, qui tum in
Capitoliũ conuenerat, cum illo die minus ualerem, nomi-
natim in senatũ uocabar: ueni expectatus. multis sentẽ
tijs iam dictis, rogatus sum sententiã: dixi Reip. saluber-
rimã, ac mihi necessariã. petebatur à me frumẽti copia,
annonæ uilitas, quasi possem aliquid in ea re gerẽda: nõ
habebatur. flagitabar bonorũ expostulatione: improborũ *

conuicia ſuſtinere non poteram, delegaui amico locupletiori: non quo illi ita de me merito onus illud imponerē (ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia uidebã id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, conſilio, uirtute, auctoritate, felicitate deniq; ſua facillime perfecturum. itaq; ſiue hunc dij immortales fructũ mei reditus populo R. tribuunt, ut, quẽadmodum diſceſſu meo frugum inopia fames, uaſtitas, cædes, incendia, rapinæ, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet, ſic reditu meo ubertas agrorum frugum copia, ſpes ocij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, ſenatus auctoritas mecum ſimul reducta uideantur; ſiue egomet aliquid aduentu meo, conſilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. præſtare debui; præſto, promitto, ſpondeo; nihil dico amplius; hoc, quod ſatis eſt huic tempori, dico, Remp. annonæ nomine in id diſcrimen, quò uocabatur, non eſſe uenturam. num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, ſententia mea reprehẽditur? rem maximam eripui à peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam uos à cæde, incendijs, uaſtitate. nemo negat, cũ ad cauſam caritatis accederet iſte ſpeculator cõmunium miſeriarum, quin ſemper in Reip. malis ſceleris ſui faces inflãmarit. negat oportuiſſe quicq̃ uni extra ordinem decerni. non iam tibi ſic reſpondebo, ut cæteris; Cn. Põpeio plurima, perículoſiſſima, maxima terra mariq; bella extra ordinẽ eſſe cõmiſſa; quarum rerum ſi quem pœniteat, eũ uictoriæ populi R. pœnitere. non ita tecum ago. cum his hæc à me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſiqua res ad unum deferẽda ſit, ad Cn. Põpeium delaturos potiſſimũ, ſed ſe extra

ordinem

ordinem nihil cuiquã dare; cum Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horũ ego sententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriã defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq́; honestauit. constantiã probo, qua mihi quoq; utendum fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate Tigraneq; gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua uero quæ tanta impudentia est, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum Regem Cypri, fratrẽ Regis Alexandrini, eodem iure regnantem causa incognita publicasses, populumq́; R. scelere obligasses; cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium huius imperij immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus societas nobis et amicitia fuisset: huius pecuniæ deportandæ, &, si quis suum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfecisti: dices, quem uirum? sanctissimum, prudentissimũ, fortissimum, amicissimum Reip. uirtute, consilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & propè singulari: sed quid ad te, qui negas esse iuris, quenq̃ ulli Reip. extra ordinem præfici? atq; in hoc solum inconstantiã redarguo tuã, qui in ipso Catone, quem tu nõ pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, cæterisq́; cædis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuiũ, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hũc honorem, & imperiũ extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia, ut illius tui sceleris rationem occultare nõ pos-

ses. literas in concione recitasti, quas tibi à C. Cæsare missas diceres. CAESAR PVLCHRO. cum etiã es argumentatus, amoris esse hoc signũ, cũ nominibus tantum uteretur, neq; ascriberet, Procõsul, aut Tribuno pl. deinde gratulari, q idem in posterũ M. Catonem Tribunatu tuo remouisses, & q idem in posterũ de extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. quas aut nunq̃ tibi ille literas misit; aut, si misit, in concione recitari noluit; aut, siue ille misit, siue tu finxisti, certe consiliũ tuũ de Catonis honore illarum literarum recitatione patefactum est. sed omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negocio, quod gessit, fides, & continentia tegere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuæ. quis prouinciã homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilemq; Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutã, ereptam ui ex Cæsaris rebus actis, quis imperiũ infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciã dedisses, mutasti pactionem, & Ciliciã ad Prætorem item extra ordinem transtulisti: Gabinio pretio amplificato Syriã nominatim dedisti. quid? homini teterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omniũ scelerum libidinumq; maculis notatissimo, L. Pisoni non'ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiã recenti lege soceri ipsius liberatos, uinctos, & cõstrictos tradidisti? non'ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq; prouinciæ meo sanguine tibi esset persolutũ, tamen ærariũ cum eo partitus es? ita'ne uero? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, nõ modo nõ abstulit ab senatu, sed etiã, ut necesse esset quotannis con

* stitui per senatum decreta lege sanxit, eas lege Sempronia per senatum decretas rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, nõ Cõsulibus, sed Reip. pestibus: nos, quos nominatim rei maximæ penè iã desperatæ summum uirũ sæpe ad extrema Reip. discrimina delectum præfecimus, à te reprehendemur? quid tandem, si, quæ tum in illis Reip. tenebris, cæcisq; nubibus, & procellis, cum senatum à gubernaculis deiecisses, populum è naui exturbasses, ipse archipirata cum grege prædonum impurissimo plenissimis uelis nauigares, si, quæ tum promulgasti, constituisti, promisisti, uendidisti, perficere potuisses: qui locus orbe terrarũ uacuus extraordinarijs fascibus atq; imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompeij (dicam ipso audiente, quod sensi et sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquã, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito Reip. ciuitatemq; fractam malis, mutam, debilitatã, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, & pristinæ dignitatis erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus non fuit? scilicet tu heluoni spurcissimo, prægustatori libidinũ tuarũ, homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiã sororem tuã à te abalienauit, omne frumentum priuatũ, & publicũ, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omneis horreorum claueis lege tua tradidisti. qua ex re primũ caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. queritur etiã importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam

esse ereptam; summisq; in periculis, eius uiri auxiliū im
plorasse Remp. à quo sæpe se & seruatam, & amplifica
tam esse meminisset. extra ordinē ferri nihil placet Clo=
dio. quid de me quod tulisse te dicis parricida, fratrici=
da, sororicida, non'ne extra ordinem tulisti? an de peste
ciuis, quemadmodū omnes iam dij atq; homines iudica=
runt, conseruatoris Reip. quemadmodū autem tute ipse
confiteris, nō modo indemnati, sed ne accusati quidem, li
cuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lu=
gente senatu, mœrētibus bonis omnibus, totius Italiæ pre
cibus repudiatis, oppressa captáq; Rep: mihi, populo R.
implorante, senatu poscēte, temporibus Reip. flagitanti=
bus, non licuit de salute populi R. sententiam dicere? qua
quidem in sentētia si Cn. Pompeij dignitas aucta est con
iuncta cum utilitate cōmuni, certe laudandus essem, si
eius dignitati suffragatus uiderer, qui meæ saluti opem
& auxiliū tulisset. desinant, desinant homines ijsdem ma
chinis sperare me restitutū posse labefactari, quibus an=
tea stantem perculerunt: quod enim par amicitiæ con=
sularis fuit unquā in hac ciuitate coniunctius, q̄ fuimus
inter nos, ego & Cn. Pompeius? quis apud populum R.
de illius dignitate industrius, quis senatui sæpius dixit?
qui tantus fuit labor, quæ simultas, quæ contentio, quā
ego nō pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me
honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remunera=
tio beneuolentiæ prætermissa est? hanc nostram coniun=
ctionem, hanc conspirationem in Rep. bene gerenda, hāc
iucundissimam uitæ atq; officiorum omnium societatem
certi homines fictis sermonibus & falsis criminibus di=
remerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caue=

ret, monerent; iidem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent; ut neq; ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neq; ille tot suspicionibus certorum hominũ & scelere exulceratus, quæ meũ tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna Pontifices, ut me non solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat; qui, cum me non repentinũ aliquod meũ tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo cõiunxissent, sim passus à tali amicitia distrahi, neq; intellexerim quibus aut ut apertis inimicis obsisterẽ, aut ut insidiosis amicis nõ crederẽ. proinde desinant aliquãdo me iisdem inflãmare uerbis. quid sibi iste uult? nescit, quantũ auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus. cur ornat eum, à quo desertus est? ego uero neq; me tum desertum puto, sed penè deditum; nec, quæ sint in illa Reip. flãma gesta contra me, neq; quomodo, neq; per quos, patefaciundũ mihi esse arbitror. si utile Reip. fuit, haurire me unũ pro omnibus illam indignissimã calamitatem: etiã hoc utile sit, quorũ id scelere conflatum sit, me occultare & tacere. illud uero est hominis ingrati, tacere (itaq; libẽtissime prædicabo) Cn. Pompeiũ studio & auctoritate æque ac unũquẽq; uestrũ, opibus, contentione, precibus, periculis deniq; præcipue pro salute mea laborasse. hic tuis P. Lentule, cũ tu nihil aliud dies & noctes nisi de salute mea cogitares, consiliis omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendã, fidelissimus socius ad cõparandã, fortissimus adiutor ad rem perficiendã fuit: hic municipia coloniasq; adiit: hic Italiæ totius auxiliũ cu-

pientis implorauit: hic in senatu princeps sententiæ fuit: idemq; cum dixisset, tum etiã pro salute mea populum R. obsecrauit. quare istã orationem, qua es usus, omittas licet, post illam sententiã, quam dixerã de annona, Pontificum animos esse mutatos: proinde quasi isti aut de Cn. Pompeio aliter, atq; ego existimo, sentiant; aut, quid mihi pro expectatione populi R. pro Cn. Põpeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendũ fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte Pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit constituturus aut de religione Pontificum, aut de Rep. q̃ eum aut cerimoniarũ ius, aut ciuitatis salus coegerit. Intelligo Pontifices me plura extra causam dixisse, quã aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed cum me purgatum uobis esse cuperem, tum etiã uestra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meã. sed hoc cõpensabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipsam cognitionẽ uestrã: quæ cum sit in ius religionis, & in ius Reip. distributa, religionis partem, quæ multo est uerbosior, prætermittens, de iure Reip. dicam: quid est enim aut tam arrogans, q̃ de religione, de rebus diuinis, cerimonijs, sacris, Pontificum collegium docere conari; aut tam stultum, q̃, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quàm ea scire uelle, de quibus maiores nostri uos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquã ciuem ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiã tum, cum Reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse à maioribus traditum, hoc esse deniq; proprium liberæ ciui=

tatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus, aut populi, aut eorũ, qui de quaq; re constituti iudices sint, detrahi possit. uides'ne me non radicitus euellere omneis actiones tuas? neq; illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse iure, non fuisse Tribunũ pl? hoc dico, esse parricidiũ: dico apud Pontifices: Augures adsunt: uersor in medio iure publico. quod est Pōtifices ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neq; procreare iam liberos possit; & , cum potuerit, sit expertus. quæ deinde causa cuiq; sit adoptionis, quæ ratio generũ, ac dignitatis, quæ sacrorum, quæri à Pōtificum collegio solet. quid est horum in ista adoptione quæsitum? adoptat annos uiginti natus, etiã minor, senatorem: liberorum'ne causa? at procreare potest, habet uxorẽ, suscepit etiã liberos: exhæredabit igitur pater filiũ. quid sacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te est? quæ omnis notio Pontificũ, cũ adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quæsitũ est, num perturbare Remp. seditionibus uelles? & ob eã causam adoptari, non ut filius esses, sed ut Tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respōdisti credo te ita uelle. Pōtificibus bona causa uisa est: approbauerũt. non ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, ut Cn. Aufidio, M. Puppio: quorũ uterq; nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, sacrorũ secutæ sunt. tu neq; Fonteius es, qui esse debebas; neq; patris hæres; neq;, amissis sacris paternis, in hæc adoptiua uenisti. ita perturbatis sacris, cōtaminatis gentibus, & quã deseruisti, & quã polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hæredita-

tum relicto, factus es eius filius cõtra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. dico apud Pontifices: nego istam adoptioné pontificio iure esse factã: primũ, ꝙ eæ uestræ sint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatem esse potuerit: deinde, ꝙ causa quæri solet adoptãdi, ut & is adoptet, qui, quod natura iam assequi nõ potest, & legitimo & pontificio iure quærat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generũ, aut de sacrorũ religione minuatur: illud in primis, nequa calumnia, nequa fraus, ne quis dolus adhibeatur, ut hæc simulata adoptio filij quãmaxime ueritatem illam suscipiendorũ liberorũ imitata esse uideatur. quæ maior calũnia est, q̃ uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem ac maritũ, dicere, filiũ senatorem populi R. sibi uelle adoptare, id autẽ scire et uidere omnes, nõ ut ille filius instituatur, sed ut è patricijs exeat, ut Tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neq; id obscure: nã adoptatũ emancipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iam omniũ sacra interierint, quorũ custodes uos esse debetis: iam patricius nemo relinquetur: cur enim quisquã uellet Tribunũ pl. se fieri non licere? angustiorem sibi esse petitioné Consulatus? in sacerdotiũ cum possit uenire; quia patricio non sit locus, non uenire? ut cuiq; aliquid acciderit, quare cõmodius sit esse plebeiũ, simili ratione adoptabitur. itaq; populus R. breui tempore neq; Regem sacrorum, neq; Flamines, nec Salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auspiciaq; populi R. si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est, cum In-

terrex nullus ſit, quòd & ipſum patricium eſſe, & à patricio prodi neceſſe eſt. dixi apud Pontifices, iſtam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, cõtra omne pontificium ius factam, pro nihilo eſſe habendam. qua ſublata, intelligis totum Tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad Augures. quorum ego libros, ſi qui ſunt reconditi, non ſcrutor: non ſum in exquirẽdo iure Augurum curioſus: hæc, quæ unà cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, noui. negant fas eſſe agi cum populo, cum de cœlo ſeruatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cœlo eſſe ſeruatum? adeſt præſens, uir ſingulari uirtute, conſtãtia, grauitate præditus, M. Bibulus. hunc Conſulẽ illo ipſo die contẽdo ſeruaſſe de cœlo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia, C. Cæſaris uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quicquam intereſt, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed hæc de auſpicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta ſunt à te. tu tuo præcipitãte iam & debilitato Tribunatu, auſpiciorũ patronus ſubito extitiſti: tu M. Bibulum in cõcione, tu Augures produxiſti: te interrogante, Augures reſponderunt, cum de cœlo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cœlo ſeruaſſe, reſpondit: idemq; in concione dixit ab Appio fratre tuo productus, te omnino, ꝙ contra auſpicia adoptatus eſſes, Tribunum pl. non fuiſſe. tua deniq; omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quæ C. Cæſar egiſſet, quæ contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere. quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me cuſtodẽ urbis in urbẽ relaturũ. uidete hominis amentiam, ubi per ſuum

Tribunatum Cæsaris actis alligatus teneretur. si & sacrorum iure Pontifices, & auspiciorũ religione Augures totum euertunt Tribunatum tuum, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atq; legum? hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædã de Rep. quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona illo ipso die tu es adoptatus. si, quod in cæteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populum nõ teneri. iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te Tribunum pl. non fuiße? atq; ego hoc totum non sine causa relinquo: uideo enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cum tua rogatione funere elatam Remp. esse dicerent, tamen id funus, & si miserum atq; acerbum fuisset, iure indictum esse dicebat. quod de me ciue ac de Rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse Reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sanè Tribunus pl. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus uir omnibus rebus clarissimus, atq; amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indẽnati tulisti? uetãt leges sacratæ,

uetant XII *tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegium. nemo unquã tulit: nihil est cru delius: nihil perniciosius: nihil, quod minus hæc ciuitas fer re possit. proscriptionis miserrimum nomen illud, & o= mnis acerbitas* Syllani *temporis quid habet, quod maxi= me sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor pœnam in ciues* R. *nominatim sine iudicio constitutam. hanc uos igitur* Pontifices *iudicio, atq; auctoritate uestra* Tribuno *pl. potestatẽ dabitis, ut proscribere possit, quos uelit? quæ ro enim, quid sit aliud proscribere, uelitis, iubeatis, ut* M. Tullius *in ciuitate ne sit, bonaq; eius ut mea sint: ita enim fecit: & si alijs uerbis tulit. hoc plebiscitum est? hæc lex, hæc rogatio est? hoc uos pati potestis, hoc ferre ciuitas, ut singuli ciues singulis uersiculis è ciuitate tollantur? equi= dem iam perfunctus sum: nullam uim, nullum impetum metuo: expleui animos inuidorum: placaui odia impro borum: saturaui etiam perfidiam, & scelus proditorũ: deniq; de mea causa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam esse proposita, iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij, atq; homines iudicauerunt. uobismet ipsis* Pon tifices, *& uestris liberis, cæterisq; ciuibus pro uestra au= ctoritate, & sapientia consulere debetis. nam cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus constituta; pri mum, ut ne pœna capitis cum pecunia coniungatur; de= inde, ne nisi prodicta die quis accusetur; ut ter ante ma= gistratus accuset intermissa die, q̃ mulctam irroget, aut iudicet; quarta sit accusatio trinũ nundinum, prodicta die, qua die iudiciũ sit futurũ; cum multa etiam ad pla= candũ, atq; ad misericordiã reis concessa sint; deinde exo rabilis populus, facilis suffragatio pro salute; deniq; etiã,*

ſiqua res illum diem aut auſpicijs, aut excuſatione ſuſtu lit, tota cauſa iudiciumq́; ſublatum eſt: hæc cum ita ſint in re, ubi crimen eſt? ubi accuſator? ubi teſtes? quid indignius, q̃, qui neq; adeſſe ſit iuſſus, neq; citatus, neq; accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, et ſicarios, egentes, & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? at ſi hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem cauſa, quem Reſp. tuebatur, cuius deniq; pecunia nō expetebatur, cui nihil oberat præter conuerſionem ſtatus, & inclinationem communium temporum: quid tādem futurum eſt ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniæ autem tantæ ſunt, ut eas nimium multi egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? date hanc Tribuno pl. licentiam, et intuemini pauliſper animis iuuentuté, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribunitiam poteſtatem: collegia medius fidius Tribunorum pl. tota reperientur hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, & ſpe largitionis oblata. at quid tulit legum ſcriptor peritus, callidus? uelitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur. crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem ciue ferundum ſine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum ſit. ò cœnum, ò portentum, ò ſcelus, hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum. Sexte noſter bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoq; liguris: quod factum non eſt, ut ſit factū, ferri ad populum, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs cōfirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc cōſiliario, hoc mi-

nistro omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedũ impurissimo Remp. perdidisti. neq; tu eras tam excors, tamq; demens, ut nescires hunc Clodium esse, qui cõtra leges faceret; & alios esse, qui leges scribere solerent: sed neq; eorum, neq; cæterorũ, in quibus esset aliquid modestiæ, cuiusquam tibi potestas fuit: neq; tu legũ scriptoribus ijsdem potuisti uti, quibus cæteri; neq; operum architectis; neq; Pontificem adhibere, quem uelles: postremo ne in prædæ quidem societate mancipem, aut prædem socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut deniq; suffragij latorem in ista tua proscriptione quenq̃, nisi furem aut sicarium, reperire potuisti. itaq; cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares, amici illi tui te uno amico tecti, & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudiciũ uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante damnabantur. deniq; etiam ille nouitius Ligur, uenalis ascriptor, & subscriptor tuus, cum M. Papirij sui fratris esset testamento & iudicio improbatus, mortem eius se uelle persequi dixit: nomẽ Sex. Propertij detulit: accusare alienæ damnationis, sceleris'q; socius propter calumniæ metum non est ausus. de hac igitur lege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam quisq; partem tetigit, digito, uoce, præda, suffragio, quocunq; uenit, repudiatus, conuictus'q; discessit. quid, si his uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est enim, ꝙ M. Tullius falsum S.C. retulerit. si igitur retulit falsum S.C. tum est rogatio: si non retulit, nulla est. satis'ne tibi uidetur à senatu iudicatum, me non modo nõ ementitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unũ

post urbem conditam diligētissime senatui paruisse? quot modis doceo, legem istam, quam uocas, non esse legem? quid, si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti: tamen'ne arbitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Crassus consularis non obtinuerint, id te posse omnium facinorum, & stuprorum omnium Decumis & Clodijs auctoribus obtinere? tulisti de me, ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipse non poteras dicere, non licere esse Romæ: quid enim diceres? damnatum? certe non: expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptum, ut exirem. pœna est, qui receperit: quam omnes neglexerunt. eiectio nusquam est. uerum sit. quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio? tibi num aliud uidetur esse, ac meorum bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem per legem Liciniam, ut ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. quid hoc ipsum, quod nunc apud Pontifices agis, te meam domum consecrasse, te monimentū fecisse, in meis ædibus te signum dedicasse, eaq; te ex una rogatiuncula fecisse? unum & idem uidetur esse, atq; id quod de me ipso nominatim tulisti? tam hercule est unum, quàm quod idem tu lege una tulisti, ut Cyprius Rex, cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub præcone subijceretur, & exules Byzantium reducerentur. eidem, inquit, utraque de re negocium dedi. sed quid, si eidem negocium dedisses, ut in Asia Cistophorum flagitaret, inde iret in Hispaniam; cum Romæ decessisset, Consulatum ei petere liceret; cum factus esset, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine scriberes, una res esset? quod si iam populus R. de

ista re consultus esset, & nõ omnia per seruos latronesq; gessisses: non'ne fieri poterat, ut populo de Cyprio Rege placeret, de exulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sentẽtia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare? qd, si per uim tulisti: tamen'ne lex est? aut quicquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua capta iam urbe lapides iacti, si manus collata non est, iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palàm non modo liberos, sed etiam seruos ex omnibus uicis concitatos, uim tũ uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas, non uim imperitæ multitudinis, sed hominum honestorum modestiam, prudentiamq; quærebas: cum arma in ædem Castoris comportabas, nihil aliud, nisi uti ne quid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti ac remouisti, tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atq; ascẽsu repulisti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq; aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tũ profecto ostendisti uim tibi maxime displicere. uerum hæc furiosa uis uesani Tribuni pl. facile superari, frangiq; potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utriq; infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compa=

rarent, te ſuis ſceleratis concionibus ſubleuarent, ſenatus auctoritatem irriderēt, equitibus R. mortem, proſcriptionemq́; minitarentur, me terrerent minis, mihi cædem, & dimicationem denunciarent, meam domum refertam uiris bonis per amicos ſuos complerent, proſcriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me præſidio ſpoliarent, ſenatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinem, ſed etiam plorare, et ſupplicare mutata ueſte prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego geſſi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidē: fac me timidum eſſe natura. quid illa tot uirorum fortiſſimorum millia? quid illi equites R? quid ſenatus? quid denique omnes boni? ſi nulla uis erat, cur me flentes potius proſecuti ſunt, quàm aut increpātes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam , ſi mecum ageretur more inſtitutoq́; maiorum, ut poſſem præſens ſuſtinere? utrum, ſi dies dicta eſſet, iudicium mihi fuit pertimeſcēdum, an ſine iudicio priuilegium? iudicium in cauſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. an eam cauſam probare non poteram, cuius tanta bonitas eſt, ut ea ipſa nō modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? an ſenatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocādum conuolauerūt, ſegniores me præſente ad me retinēdum, & conſeruandum fuiſſent in ea cauſa, quā ipſe iam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meā priſtinam dignitatem expectatum, atq; reuocatum queratur? an uero in iudicio periculi nihil fuit? priuilegiū pertimui, ne, mihi præſenti ſi mulcta irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis , aut tam

nuda

nuda Resp. à magistratibus? quid, si uocatæ tribus essent; proscriptionem non dicā in me ita de sua salute merito, sed omnino in ullo ciue cōprobauissent? an, si ego præsens fuissem, ueteres illæ copiæ coniuratorū, tuiq; perditi milites atq; egentes, & noua uis sceleratissimorū Consulum corpori meo pepercissent? qui, cum eorum omniū crudelitati, sceleriq; cessissem, ne absens quidem luctu meo mentes illorum satiare potui: quid enim uos uxor mea misera uiolarat? quā uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis: quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq; lugubres uobis erāt iucūdæ, cæterorum omnium mentes oculosq; flectebāt: quid paruus filius? quem, q̄diu abfui, nemo nisi lacrymātem cōfectumq; uidit: quid fecerat, q eum toties per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cum aliquāto post meum discessum ex prouincia uenisset, neq; sibi uiuendum, nisi me restituto, putaret, cum eius mœror, squalor incredibilis, et inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur: quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestrā crudelitatē expromo, quā in ipsum me ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificū quoddā, & nefarium omni imbutū odio bellū intulistis? nō enim te arbitror, cum post meū discessum omniū locupletum fortunas, omniū prouinciarū fructus, & Tetrarcharū ac Regū bona, spe & auaritia deuorasses, argenti & suppellectilis meæ cupiditate esse cæcatum: nō existimo Campanū illum Cōsulem cum saltatore collega, cū alteri totā Achaiam, Thessaliā, Bœotiam, Greciam, Macedoniā, omnemq; Barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam,

Babylonem, Persas, integerrimas pacatissimasq; gẽtes, ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarũ, & ualuarum fuisse. neq; porrò illa manus, copiæq; Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum se famem suã expleturas putauerunt: sed ut hostium urbes, nec omniũ hostiũ, uerum eorum, quibuscum acerbũ bellum, intestinumq; suscepimus, non præda adducti, sed odio solemus excidere, q in quos propter eorum crudelitatem inflãmatæ mentes nostræ fuerũt, cum horum etiã tectis, ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur. nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus fueram: eram etiã tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum Consulem transferebatur: senatum Consules uetabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo R. ad socrum Consulis portabantur: in fundum autem uicini Consulis nõ modo instrumentum, aut ornamenta uillæ, sed etiã arbores trãsferebantur: cum ipsa uilla nõ prædæ cupiditate (quid enim erat prædæ?) sed odio & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio nõ fortuito, sed oblato incendio: Consules epulabantur, & in cõiuratorum gratulatione uersabãtur, cum alter se Catilinæ delicias, alter Cethegi cõsobrinum fuisse diceret. hanc ego uim Pontifices, hoc scelus, hũc furorem meo corpore opposito à bonorũ omniũ ceruicibus depuli, omnemq; impetum discordiarum, omnem diu collectam uim improborũ, quæ inueterata cõpresso odio, atq; tacito iam erumpebat in actum, tam audaces duces excepi meo corpore: in me uno cõsulares faces iactæ manibus tribunitijs: in me omnia, quæ

ego quondam retuderam, cõiurationis nefaria tela adhæserũt. q si, ut multis fortissimis uiris placuit, ui & armis cõtra uim decertare uoluissem; aut uicissem cũ magna internicione improborum, sed tamen ciuiũ; aut interfectis bonis omnibus, quod illis optatissimũ erat, unà cum Rep. cõcidissem. uidebam, uiuo senatu populoq; R. celerem mihi summa cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius posse, ut mihi non liceret esse in ea Rep. quam ipse seruassem: q si non liceret, audieram, et legeram, clarissimos nostræ ciuitatis uiros se in medios hostes ad perspicuam mortem pro salute exercitus inieciße: ego pro salute Reip. uniuersæ dubitarem? hoc meliore conditione q̃ Decij, q illi ne auditores quidem suæ gloriæ, ego etiam spectator meæ laudis esse potuissem. itaq; infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omniũ sceleratorum acerbitas mei casus exceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq; ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus
* (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idem esset iniuriæ. quid? posses extrudere ad Cypriam pecuniã. præda perierit: alia nõ deerit: hunc modo amãdandum esse. sic M. Cato inuisus quasi per beneficium Cyprũ relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere nõ poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. atq; ut sciatis non hominibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea quæ gerebat omnia, quæq; gesserat, se fecisse, & facere, dicebat, Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem

esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniá daturum non arbitrabatur. qui ex eius custodia per insidias Regis amici filiũ hostem captiuũ surripuisset, & ea iniuria ui rum fortissimũ lacessisset, sperauit ysdem se copÿs cũ illo posse cõfligere, quibuscũ ego noluissem bonorũ periculo dimicare: & primo quidem adiutoribus Cõsulibus: postea fregit fœdus Gabinius: Piso tamen in fide mãsit. quas iste tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, q̃ facile ferro quotidianisq; insidÿs, cũ iam à firmissimo robore copiarũ suarũ relictus esset, Cn. Pompeiũ foro curiáq; priuarit, domumq; coniecerit, uidistis. ex quo iudicare potestis, quãta uis illa fuerit oriens, & cõgregata, cum hæc Cn. Pompeiũ terruerit iam distracta et extincta. hoc uidit in sentẽtia dicẽda Calendis Ian. uir prudentissimus, & cum Reip. tum mihi, tum etiam ueritati amicissimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferẽdam non censuit; qui me consuluisse Reip. cessisse tempestati, amiciorem uobis, cæterisq; ciuibus, q̃ mihi ac meis extitisse, ui, armis, dissensione hominũ ad cædem instituta, nouoq; dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite po-
* tuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse ualere, omnia cõtra leges, moremq; maiorũ temere, turbulẽte, per uim, per furorem esse gesta: ꝙ si illa lex esset, nec referre ad senatum Consules, nec sententiá dicere sibi licere: quorum utrunq; cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni, ne illa, quæ nulla esset, esse lex iudicaretur. sententia uerior, grauior, utilior, melior Reip. nulla esse potuit: hominis enim scelere, & furore notato, similis à Rep. labes in posterum dimouebatur. neq; hoc Cn. Põpeius, qui ornatissimá de me sentẽtiam dixit, uosq; Pon-

tifices, qui me uestris sententijs, auctoritatibusq; defen=distis, nó uidistis, illam esse nullam, atq; esse potius flam=mam temporis, interdictum sceleris, uocem furoris: sed prospexistis, nequa popularis in uos aliquãdo inuidia re=dundaret, si sine populi iudicio restituti uideremur. eo=demq; cósilio M. Bibuli fortissimi uiri senatus sententiã secutus est, ut uos de mea domo statueretis: nó ꝙ dubita ret, quin ab isto nihil legibus, nihil religióibus, nihil iure esset actum, sed ne quis oriretur aliquãdo in tanta uber tate improborũ, qui in meis ædibus aliquã religioné resi dere diceret. nã legem quidem istã nullam esse, quoties=cunq; de me senatus sententiam dixit, toties iudicauit, quoniã quidem scripto illo istius sententiam dicere ueta=batur. atq; hanc rem par illud simile Piso, & Gabinius uidit. homines legum iudiciorumq; metuentes, cum fre=quentissimus senatus eos, ut de me referrent, quotidie fla gitaret, nó se rem improbare dicebant, sed lege istius im pediri. erat hoc uerũ: nam impediebãtur, uerum ea le=ge, quam idem iste de Macedonia Syriaq; tulerat. hãc tu P. Lentule neq; priuatus, neq; Consul legem esse unquã putasti: nam Tribunis pl. referentibus, sententiã de me designatus Consul sæpe dixisti: ex Calendis Ian. quoad perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti, tu=listi: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem esse homines alienissimi à P. Clodio iudicarent Piso & Gabinius, eam nullam esse frater P. Clodij, cum de me ad senatum tecum unà retulit, iudicauit. sed isti, qui Clo dij leges timuerunt, quemadmodũ cæteras obseruarunt? senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure

legum, quotiescunq; de me cõsultus est, toties eam nullã esse iudicauit. quod idem tu Lentule uidisti in lege, quã de me tulisti: nam non est ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, sed ut uenirem: nõ enim uoluisti, id, quod licebat, ferre, ut liceret; sed me ita esse in Repub. magis ut accersitus imperio populi R. uiderer, quã ad administrãdam ciuitatem restitutus. hunc tu etiam perniciosa pestis exulem appellare ausus es, cum tantis sceleribus esses & factis notatus, ut omnẽ locum, quò adisses, exilij simillimũ redderes? quid est enim exul? ipsum per se nomẽ calamitatis, nõ turpitudinis. quando igitur est turpe? re uera, quãdo est pœna peccati; opinione autẽ hominum, etiam si est pœna damnati. utrum igitur, peccato meo exulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neq; tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominant, neq; quisquã eorum qui solebant. nõ modo iam nemo est tam imperitus, qui ea, quæ gessi in Consulatu, peccata esse dicat; sed nemo est tam inimicus patriæ, qui nõ meis consilijs patriam conseruatam esse fateatur: quod enim est in terris cõmune tantum, tantulum'ue consilium, quod non de meis rebus gestis ea, quæ mihi essent optatissima & pulcherrima, iudicarit? summum est populi R. populorumq;, & gentium omniũ ac Regum cõsilium: senatus decreuit, ut omnes, qui Remp. saluam esse uellent, ad me unum defendendum uenirẽt: ostenditq;, nec stare potuisse Remp. si ego nõ fuissem restitutus; nec futuram esse ullam, si non redussem. proximus est huic dignitati ordo equester: omnes omniũ publicanorum societates de meo Consulatu ac de meis rebus gestis amplissima atq; ornatissima decreta fecerũt.

ſcribæ, qui nobiſcum in rationibus, monimentiſq; publi= cis uerſantur, non obſcurum de meis in Remp. beneficijs ſuum iudicium decretumq; eſſe uoluerũt. nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoq; urbanæ maiores noſtri cõuenticula, et quaſi conſilia quædam eſſe uoluerunt, qui non amplissime non modo de ſalute mea, ſed etiã de dignitate decreue= rint. nam quid ego illa diuina atq; immortalia munici= piorum & coloniarum & totius Italiæ decreta cõme= morem? quibus tanq̃ gradibus mihi uideor in cœlum aſcendiſſe, nõ ſolum in patriam reuertiſſe. ille uero dies quis fuit, cum te P. Lentule legem de me ferentem popu lus R. ipſe uidit, ſenſitq; quantus & quãta dignitate eſ= ſes? cõſtat enim, nullis unq̃ comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominũ, ætatum, ordinum floruiſſe. omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, Regum, orbis deniq; terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq; conſen ſum. aduentus meus, atq; introitus in urbem qui fuit? utrũ, me patria ſic accepit, ut lucem ſalutemq; redditam ſibi ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem Tyrã num? quod uos Catilinæ gregales de me dicere ſoleba= tis. itaq; ille unus dies, quo die me populus R. à porta in Capitolium, atq; inde domum ſua celebritate, lætitiaq; comitatũ honeſtauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa uis non modo non propulſanda, ſed etiam emenda fuiſſe uideatur. quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum male= dicti, ne quiſquam audeat iam reprehendere Conſula= tum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, teſtimo=

niјs, auctoritatibus cõprobatum. quòd si in isto tuo maledicto probrũ nõ modo mihi nullum obiectas, sed etiã laudem illustras meã: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? uno enim maledicto bis à me patriã seruatam esse concedis: semel, cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, si fieri potest, mandandum, tu supplicio puniendum putasti: iterũ, cum tuũ multorumq́; propter te inflãmatum in bonos omnes impetũ meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam seruassem inermis, armatus in discrimen adducerem. esto: non fuit in me pœna ulla peccati, at fuit iudicij: cuius? quis me unquã ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnati pœnã sustinere indemnatus? hoc tribunitium est? hoc populare est? quanquã ubi tu te popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere? scilicet: cum hoc iuris à maioribus proditũ sit, ut nemo ciuis R. aut libertatẽ, aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse auctor factus sit. quod tu ipse potuisti in tua causa discere: credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius uitæ necisq́; potestatem haberet, ut in filio. quæro, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id XXX curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? certe non: quid ita? quia ius à maioribus nostris, qui non ficte & fallaciter populares, sed uere & sapienter fuerunt, ita cõparatum est, ut ciuis R. libertatem nemo posset inuitus amittere. quin etiam, si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen, quotiescunq; uellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse uoluerunt. ciuitatem uero nemo unquã ullo

populi iussu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenq; dederant. qui erant rerũ capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quã erant in eam recepti, quò uertendi, hoc est mutandi soli causa uenerant. id autem ut esset faciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. Sylla Dictatore ferẽte, comitiis centuriatis, municipiis ciuitatem ademit, ademit iisdem agros. de agris ratũ est (fuit enim populi potestas) de ciuitate ne tandiu quidem ualuit, quandiu illa Syllani temporis arma ualuerunt. hanc uero Volaterranis, cũ etiam tum essent in armis, L. Sylla uictor Rep. recuperata comitiis centuriatis ciuitatem eripere non potuit; hodieq; Volaterrani nõ modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius euersa Rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiã seruorum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romæ non fuisse. quòd si non fuit, quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit, quod facile potuit propter inopiam tecti in foro pernoctans, cur non iuret se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse Interamnæ probaueris? hoc tu igitur homo popularis iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere, ut, si Tribuno. pl. rogante, uelitis, iubeatis'ne, Sedulii centum se uelle & iubere dixerint, possit unusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de

ciuitate, & libertate ea iura sanxerunt, quæ nec uis temporum, nec potentia magistratuum, nec res tum iudicata, nec deniq; uniuersi populi R. potestas, quæ cæteris in rebus est maxima, labefactare possit. at tu etiam ereptor ciuitatis legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulæ per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, ut locus ipse in tua tanta iniuria legem, & inscriptionem statuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, q̃ quæ idem ille gladiator scelera Anagniæ fecerat. quid? si ne scriptum quidem unquam est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse: tu huius, ut acta tui præclari Tribunatus hominis dignitate cohonestes, auctoritatem amplecteris? sed tametsi nihil de me tulisti, quo minus essem non modo in ciuium numero, sed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen'ne eum tua uoce uiolabis, quem post nefarium scelus Consulum superiorum tot uides iudicijs senatus, populi R. totius Italiæ honestatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras esse tua lege senatorẽ? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popilio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi de optimis ac fortissimis ciuibus non, ut esset interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco Censor in senatum legeret? quod de omnibus, etiam quibusdam damnatis interdictum est, scriptũ est in legibus. quære hoc ex Clodio scriptore legũ tuarum: iube adesse: latitat omnino: sed si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam occultantem se capite demisso. sed si

patrem tuum, ciuem medius fidius egregiũ, dissimilemq; uestri, nemo unquam sanus exulem appellauit, qui, cum de eo Tribunus pl. promulgasset, adesse propter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit, eiq; imperium est abrogatum; si in illo pœna legitima turpitudinem non habuit propter uim temporum: in me, cui dies dicta nunq̃ est, qui reus non fui, qui nunquam sum à Tribuno pl. citatus, damnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? at uide, quid intersit inter illum iniquissimũ patris tui casum, & hanc fortunam conditionemq; nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto nõ uiueres, L. Philippus Censor auunculum suum præterijt in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporibus Censorẽ esse noluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si Censor tum esset, cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorũ testamentum discessu meo fecit, qui mihi nõ idem tribuerit, quod & si adessem? quis me nõ modo ciuis, sed socius recipere contra tuam legẽ, & iuuare dubitauit? deniq; uniuersus senatus multo ante, q̃ est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs, quæ M. Tullium, tantum'ne? immo etiam ciuem optime de Rep. meritũ recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eum restitutũ negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus nõ modo ciuem, sed etiã egregium ciuẽ semper putauit? at uero, ut annales populi R. & monimẽta uetustatis loquuntur, Censor ille Quintius, & M. Furius

Camillus, & M. Seruilius Hala, cũ essent optime de Rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracũdiamq́; subierũt; damnatiq́; comitijs centuriatis cum in exilium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. ꝙ si ijs damnatis non modo nõ imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam, sed etiã honestauit (nam etsi optabilius est, cursum uitæ conficere sine dolore, & sine iniuria, tamen ad immortalitatẽ gloriæ plus affert desideratum esse à suis ciuibus, quàm omnino nunquam esse uiolatum) mihi sine ullo iudicio populi profecto, tum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis & constans in optima ratione ciuis P. Popilius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudem illustrius, ꝗ calamitas ipsa: quis enim iam meminisset eũ bene de Rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarum imperium in re militari fuit, egregia Censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quòd si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunitijs, non auctoritate senatus, nõ comitijs centuriatis, non decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum Rep. dicam maxima cum dignitate, te uiuo, fratre tuo altero Consule reducente, altero Prætore petente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? ac si me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia è ciuitate eiecisset, idemq́; postea mea in Remp. beneficia recordatus se collegisset, temeri=

tatem atq; iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehendiſ-ſet: tamen profecto nemo tam eſſet amens, qui mihi populi tale iudicium non dignitati potius, q̃ dedecori putaret eſſe oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui accuſatus non ſim; deniq; ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contenderem, ſuperare non poſſem; contráq; à populo R. ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quiſquã mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? an tu populum R. eſſe illum putas, qui conſtat ex iis, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum niſi tabernis clauſis frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. ò ſpeciem, dignitatémq; populi R. quam Reges, quam nationes exteræ, quã gentes ultimæ pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſeruis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatã. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus, totiusq; Italiæ auctoritatem & ſtudium dicendi poteſtas fuit. ille, ille populus eſt dominus Regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die ſcelerate uidiſti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atq; ætatum omnium ſuffragium ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebant, cum denique homines in campum non tabernis, ſed municipiis clauſis uenerunt. hoc ego populo, ſi tum Conſules aut fuiſſent in Rep. aut omnino non fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſam cõ-

tra uim armatam, sine populi præsidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis fortissimi uiri uis intima priuati hominis displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mutius Consul, qui in gerenda Rep. putabatur fuisse segnior, gesta multis S. C. non modo defendit, sed etiam ornauit. mihi aut, te interfecto, cum Consulibus; aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erāt eo tempore multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantum homines impios ex ueteres illa coniuratione inustum nefarijs mētibus bonorum odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quæ soleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustū, me dicere solere, esse me Iouem; eundemq; dictitare, Mineruam esse sororem meam. non tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem ascisco: tu sororem tuā uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouē dicere, quòd tu iure eandem sororem & uxorem appellare possis. & quoniam hoc reprehendis, quòd solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare: quis unquam audiuit, cū ego de me, nisi coactus ac necessario, dicerem? nam si, cū mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam, non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de obiectis non confiteri. sed si mihi ante hæc durissima Reip. tempora nihil unquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cum à patria perniciem depuli: quid, me huic maledicto utrum non re=

ſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? ego uero etiam Reip. ſemper intereſſe putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, cõſenſu bonorum omnium pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorem uerbis, dignitatemq; retinere: præſertim cum mihi uni in hac Rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hãc Remp. eſſe ſaluam iurato dicere fas fuiſſet extinctum eſt iam illud maledictum crudelitatis, ꝙ me non ut crudelem Tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium ciuium ſtudijs deſideratum, repetitum, accerſitum uident. aliud exortum eſt. obijcitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude nõ poſſum: q̃d enim Pontifices debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorum mihi præſidium defuiſſe? falſum eſt: me mortẽ timuiſſe? turpe eſt. dicendũ igitur eſt id, quod nõ dicerem niſi coactus (nihil enim unq̃ de me dixi ſublatius aſciſcendæ laudis cauſa potius, q̃ criminis depellendi) dico igitur, & quàm poſſum maxima uoce dico, cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce Tribuno pl. Conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quàm per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues Reip. reliquias; ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cum iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſſidium, liberorum chariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi, atque optimi caſum, ſubi-

tas fundatiſſime familiæ ruinas : ſed his omnibus rebus
uitam antepoſui meorum ciuium; remq́; publicam con=
dere unius diſceſſu, quàm omnium interitu occidere ma=
lui: ſperaui id, quod accidit, me iacentem poſſe à uiuis ui
ris fortibus excitari ; ſi unà cum bonis interijſſem, nullo
modo poſſe recreari. accepi Pontifices magnũ, atq; incre=
dibilem dolorem: non nego, neq; iſtam mihi aſciſco ſapien
tiam, quam non nulli in me requirebant , qui me animo
nimis fracto eſſe, atq; afflicto loquebantur. an ego pote=
ram, cum à tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas ic
circo prætereo, ꝙ ne nunc quidem ſine fletu cómemorare
poſſum, inficiari me eſſe hominem, & cómunem naturæ
ſenſum repudiare? tum uero neq; illud meum factũ lau
dabile, nec beneficium ullum à me in Remp. profectum
dicerem, ſi quidem ea Reip. cauſa reliquiſſem, quibus æ=
quo animo carerem; eamq́; animi duritiam, ſicut corpo
ris, quod cum uritur non ſentit, ſtuporem potius, q̄ uirtu
tem putarem. ſuſcipere tantos animi dolores, atq; ea, quæ
capta urbe accidunt uictis, ſtante urbe unum perpeti,
& iam ſe uidere diſtrahi à complexu ſuorum, diſturba
ri tecta, diripi fortunas, patriæ deniq; cauſa patriam ip
ſam amittere, ſpoliari populi R. beneficijs ampliſſimis,
præcipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, uidere prætex
tatos inimicos non dum morte complorata arbitria peté
tes funeris, hæc omnia ſubire conſeruandorũ ciuium cau
ſa, atq; ita, ut dolenter abſis, non tam ſapiens, q̄ ij qui ni=
hil curant, ſed tam amans tuorum, ac tui, q̄ cómunis hu
manitas poſtulat; ea laus præclara ac diuina : nam qui
ea, quæ nunquam chara atq; iucunda duxit, æquo animo
Reip. cauſa deſerit, nullã beneuolétiam inſigné in Remp.

declarat:

declarat: qui autem ea relinquit Reip. causa, à quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria chara est, cuius salutem charitati anteponit suorũ. quare disrumpatur licet ista furia, atq; audiat hæc ex me, quoniã lacessiuit. bis seruaui; ut Consul, togatus armatos uicerim; priuatus, Consulibus armatis cesserim: utriusq; temporis fructum tuli maximum; superioris, ꝙ ex senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos meæ salutis causa mutata ueste uidi; posterioris, ꝙ & senatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarũt, sine meo reditu Remp. saluam esse nõ posse. sed hic meus reditus Pontifices uestro iudicio cõtinetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea causa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq; fecistis: uideo me planè ac sentio restitutum. sin mea domus nõ modo mihi nõ redditur, sed etiã monimẽtum præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis: quis erit, qui hũc reditum potius, q̃ pœnam sempiternam putet? in conspectu præterea totius urbis domus est mea Pontifices: in qua si manet illud nõ monimentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptũ, demigrandum potius aliquò est, q̃ habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, & de Rep. uideam cõstituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam possim, ut cuius urbis seruatorem me esse senatus omniũ assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domũ meam euersam nõ ab inimico meo, sed ab hoste cómuni, & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis, ne unquã conquiescere possit fletus bonorũ? Sp. Melij regnũ appetentis domus est cõplanata: ecquid aliud

æquum accidisse Melio populus R. iudicauit? nomine ipso Aequimelij stultitia pœna comprobata est. Sp. Cassij domus ob eandem causam euersa, atq; in eodem loco ædes posita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata est & euersa, ut illius facinus memoria & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, nõ fuit cõtentus beneficij sui gloria, regnum appetisse est iudicatus : ergo eius domum euersam duobus lucis cõuestitam uidetis. quam igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnã constitui posse arbitrati sunt, eãdem ego subibo ac sustinebo, ut apud posteros nostros nõ extinctor cõiurationis & sceleris, sed auctor et dux fuisse uidear? hanc uero Pontifices labem turpitudinis, & incõstantiæ poterit populi R. dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici consilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publice constitutæ cõiuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem Reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est : in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriæ, cum urbem Pisone & Gabinio ducibus cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq; tempore & clarissimi uiri mortui monimenta delebat, & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat, ut qua pœna senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadem iste oppresso senatu afficeret eum, quem P. C. custodem patriæ iudicassent. hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunitij, sceleris consula=

ris, crudelitatis coniuratorum, calamitatis Reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in Remp. & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. o rem, quam homines soluti, à cura liberati ridere non desinant, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint. P. 'ne Clodius, qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui estis antistites cerimoniarum & sacrorum, auctorem habetis, & magistrum publicæ religionis? o dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omnes humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omniũ, qui adsunt, summorum uirorum? non uestra Pontifices grauitate abutitur? ex isto ore religionis uerbum excidere, aut elabi potest? cum tu eodem ore accusando senatum, quòd seuere de religione decerneret, impurissime teterrimeq; uiolasti. aspicite, aspicite Pontifices hominem religiosum, &, si uobis uidetur, quod est bonorum Pontificum, monete eum, modum quendam esse religionis, nimium esse superstitiosum non oportere. quid tibi necesse fuit anili superstitione homo fanatice sacrificium, quod alienæ domi fieret, inuisere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem unquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sa-

cerdotijs præfuerunt, cum sacrificium Bonæ deæ fieret, interfuisse? neminẽ, ne illum quidẽ, qui cæcus factus est. ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat sciens, quod nefas esset, lumina amisit; istius, qui nõ solum aspectu, sed etiã incesto flagitio, & stupro polluit cerimonias, pœna omnis oculorũ ad cæcitatem mẽtis est cõuersa. hoc auctore tam casto, tã religioso, tam sancto, tam pio potestis Põtifices nõ cõmoueri, cum suis dicat se manibus domũ ciuis optimi euertisse, & eã ijsdem manibus cõsecrasse? quæ tua fuit consecratio? tulerã, inquit, ut mihi liceret. quid nõ exceperas? ut, si quod ius non esset rogare, ne esset rogatũ? ius igitur statuetis esse, uniuscuiusq; uestrũ sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribunitiæ? in quem quisq; per homines cõcitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domũ nõ solum affligere, quod est præsentis insaniæ, quasi tempestatis repentinæ, sed etiã in posterum tempus religione sempiterna obligare? equidem sic accepi Pontifices, in religionibus suscipiendis caput esse, interpretari, quæ uoluntas deorum immortaliũ esse uideatur: nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mẽte opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui ædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipse, cum loci illius, cum ædiũ cupiditate flagraret, ob eamq; causam unã una iusta illa rogatione sua uir bonus dominũ se in meis bonis esse uoluisset, tamẽ illo ipso in furore suo nõ est ausus meam domum, cuius cupiditate inflãmatus erat, possidere. deos immortales existimatis, cuius labore

& consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domũ afflictam, & euersam per unius hominis sceleratissimi nefarium latrociniũ immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra cõtaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis contaminauerunt, nullius neq; priuati, neq; publici iudicij pœnam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui non omniũ iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domum meã concupiuerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut à te ipsa tanquam in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuscuiusq; ciuium? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis cerimoniæ cõtinentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quæ maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse uoluerunt, ea iste nõ solum cõtra religionem labefactauit, sed etiã ipsius religionis nomine euertit. at quæ dea est? bonam esse oportet, quando quidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum collegas tuos summa potestate præditos negares liberos esse; cum in templum Castoris aditus esset apertus nemini; cum hũc clarissimum uirum, summo genere natum, summis populi beneficijs usum, Pontificem, & consularem, & singulari bonitate & modestia præditum, quem quibus oculis aspicere au=

deas, satis mirari non queo, audiente populo R. à pediseꝗuis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares priuilegijs tyrãnicis irrogatis; cum principem orbis terræ uirũ inclusum domi cõtineres; cum forum armatis cateruis perditorum hominũ possideres: Libertatis simulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus, & miserrimæ populi R. seruitutis? eum'ne potissimum Libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in seruorũ potestatem ciuitas tota uenisset? at unde inuenta est ista Libertas? quæsiui enim diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuisse dicitur. eius non longe à Tanagris simulacrũ è marmore in sepulcro positum fuit. hoc quidã homo nobilis, non alienus ab hoc religioso Libertatis sacerdote, ad ornatũ Aedilitatis suæ deportauit: etenim cogitarat omneis superiores muneris splendore superare: itaq; omnia signa, tabulas, ornamentorũ quod superfuit in fanis, & cõmunibus locis, tota è Græcia atq; insulis omnibus honoris populi R. causa sanè frugaliter domũ suã deportauit. is posteaquam intellexit, posse se interuersa Aedilitate à L. Pisone Cõsule Prætorem renũciari, si modo eadem prima litera cõpetitorem habuisset aliquem, Aedilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit: signũ de busto meretricis ablatum isti dedit, quod esset signum magis istorum, q̃ publicæ libertatis. hanc deam quisquã uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum sepulcri, à fure sublatam, à sacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, Reip. spolijs ornabitur? hæc erit in eo monimento, quod positum est, ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam sempi=

ternam turpitudinis? o Q. Catule (patrem'ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantum'ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora præmia in Rep. fore putabas? negabas fas esse duos Consules esse in hac ciuitate inimicos Reip. duo sunt inuenti, qui senatum Tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atq; imperio uetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui deniq; ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. uenio nunc ad patrem. tu Q. Catule M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monimentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa Reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is Tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monimentum Cõsulibus non modo inspectantibus, uerum adiuuantibus disturbaret, euerteret, idq; cum eius ciuis, qui Remp. ex senatus auctoritate Consul defendisset, domo coniungeret: non'ne responderes, id nisi euersa ciuitate accidere nõ posse? at uidete hominis intolerabilem audaciã cum profecta quadam & effrenata cupiditate. monimentũ iste nunq̃ aut religioné ullam excogitauit: habitare laxe & magnifice uoluit, duas'q; & magnas & nobiles domos cõiungere. eodem puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit, à Q. Seio contendit, ut sibi domum uẽderet. cum ille id negaret, primo se luminibus eius esse

obstructurum minabatur. affirmabat Posthumus, se ui
uo illam domum istius nunq̃ futuram. acutus adolescẽs
ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret : homi=
nem ueneno apertissime sustulit : emit domum litigato=
ribus defatigatis propè dimidio carius, quã æstimabat.
quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa pro
pè tota uacua est : uix pars ædium mearum decima ad
Catuli porticum accessit. causa fuit ambulatio, & mo=
nimentum, & ista Tanagræa, oppressa Libertate liber=
tas. in Palatio, pulcherrimo prospectu porticum cum cõ
clauibus pauimentatam trecentũ pedum concupierat,
amplissimum peristylum, cætera eiusmodi, facile ut o=
mnium domos & laxitate & dignitate superaret. &
homo religiosus, cum ædes meas idem emeret & uende=
ret, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen
emptioni illi ascribere: posuit scilicet Statonem illum, ho
minem sua uirtute egẽtem, ut is, qui in Marsis, ubi natus
est, tectum, quod imbris uitãdi causa succederet, nullum
haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. in=
feriorem ædium partem assignauit non suæ genti Fon=
teiæ, sed Clodiæ, quã reliquit : quem in numerũ ex mul=
tis Clodijs nemo nomẽ dedit, nisi aut egestate, aut scelere
perditus. hanc uos Pontifices tam uariam, tam nouã in
omni genere uoluntatem, imprudentiã, audaciã, cupidi=
tatem cõprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. nõ te pudet,
cum apud Põtifices res agatur, Pontificẽ, dicere, nõ colle
gium Pontificũ, affuisse? præsertim cum Tribunus pl.
uel denunciare potueris, uel etiam cogere? esto : colle=
gium non adhibuisti: quid? de collegio quis tandem af=
fuit? posuerat enim auctoritatem in uno, quæ est in his

omnibus. ſed tamen auget & ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamẽ certe peritiores uetuſtas facit. quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meæ. ſi auctoritatem quærimus, etſi id eſt ætatis, ut non dum conſecutus ſit; tamen quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea propter tantam cõiunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autem ſciẽtia eſt quæſita, quis erat minus peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe fratrem uxoris tuæ fratri tuo germano antelatum uidebat. etſi in eo prouidiſti, ne frater te accuſare poſſet. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum Pontificem, non deniq; adoleſcentem quenquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti: ſoror rogauit, mater coegit. uidete igitur Põtifices, quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. uerbo ne Pontifices putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuſcuiuſq; conſecrare poſſe? an iſtæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium ſine ulla ciuium calamitate à maioribus noſtris conſtitutæ ſunt? eſt inuentus Tribunus pl. qui conſularibus copiys inſtructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculſum ipſa Reſp. ſuis manibus extolleret. quid, ſi quis ſimilis iſtius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei diſſimilem, cui Reſp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per Pontificem dedicarit: id uos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere? dicitis, quem repe=

rlet Pontificem?quid?& Tribunus pl. idem esse non po=
test Pótifex?M. Drusus ille,clarissimus uir,Tribunus pl.
Pótifex fuit.ergo,si is Q. Cepionis inimici sui postem æ=
dium tenuisset,& pauca uerba fecisset,ædes Cepionis es=
sent dedicatæ?nihil loquor de pontificio iure,nihil de ipsi
us uerbis dedicationis,nihil de religione,cerimonijs:nō dis
simulo me nescire ea,quæ etiam si scirem, dissimularem,
ne alijs molestus,uobis etiam curiosus uiderer: etsi efflu=
unt multa ex uestra disciplina, quæ etiam ad nostras au
res sæpe permanant.postem teneri in dedicatione oporte
re,uideor audisse,templi:ibi enim postis est,ubi templi a=
ditus est,& ualuæ.ambulationis postes nemo unquam te
nuit in dedicando. simulacrum autem aut aram si dedi
casti,sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dice=
re tibi non licebit,quoniam Pontificem postem tenuisse di
xisti.quăquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid
de uestro iure,& religione,contra q̄ proposueram,dispu
tabo?ego uero si omnia solēnibus uerbis ueteribus,& pri
scis institutis acta esse dicerem,tamē me Reip. iure defen
derem.an,cum tu eius ciuis discessu,cuius unius opera se
natus,atq; omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iu
dicassent,oppressam teterrimo latrocinio cum duobus sce
leratissimis Cōsulibus Remp.teneres;domum eius,qui pa
triam à se seruatam perire suo nomine noluisset,per Pon
tificem aliquem dedicasses: posset recreata Resp. sustine=
re?date de hac religione aditum Pontifices : iam nullum
fortunis communibus exitum reperietis.an,si postem te=
nuerit Pōtifex,& uerba ad religionem deorum immor
talium composita ad perniciem ciuium transtulerit,uale
bit ad iniuriam nomen sanctissimum religionis: si Tribu

nus pl. uerbis non minus priſcis & penè ſolennibus bona ciuis cuiuſpiam conſecrarit, non ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu Cenſor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio conſecrauit foculo poſito in roſtris, adhibitoq; tibicine. quid tum? num ille furor Tribuni pl. ductus ex non nullis ueterum temporum exemplis fraudi Metello fuit ſummo illi & clariſſimo uiro? certe non fuit. uidimus hoc idem Cn. Lentulo Cenſori Tribunum pl. facere: nunquid igitur is bona Lentuli religioni obligauit? ſed quid ego cæteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo poſito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Perſarumq; donaras, conſecraſti. quòd ſi tum nihil eſt actum, quid in meis bonis agi potuit? ſin eſt ratum, cur ille gurges heluatus tecum ſimul Reip. ſanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in Tuſculano uiſceribus ærarij? mihi meas ruinas, quarum ego ſimilem totam urbẽ eſſe paſſus nõ ſum, aſpicere non licuit? omitto Gabinium. quid? exemplo tuo bona tua non'ne L. Mummius, uir omnium fortiſſimus atque optimus, conſecrauit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere: ea iura conſtituiſti in præclaro Tribunatu tuo, quibus in te conuerſis, recuſares, alios euerteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt: quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? an conſecratio nullum habet ius, dedicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluiſti? nam ſi eſt illud ratũ, mitto Gabiniũ, tua domus certe, & quic=

quid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omneis pollueris aut ementiendo, aut ſtuprãdo? iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. quippe uides pœnam illam à te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. ſed homo omnium ſcelerum flagitiorumq; documẽtum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ uitæ, latrociniũ Conſulatus uidimus, cui ne iſta quidẽ ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas: & grauius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quàm quod concione tota teſte effeciſti. dedicatio magnam, inquit, habet religionem. non'ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? diſcite orationem Pontifices & uos Flamines, etiam tu Rex diſce à gentili homine tuo: quanq̃ ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. quid? in dedicatione non'ne, et quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? an tu hæc ita confundis & perturbas, ut, quicũq; uelit, quod uelit, quo modo uelit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus R. præfecerat? uideo enim eſſe legem ueterem tribunitiã, quæ uetet iniuſſu plebis ædes, terram, arã conſecrare. neq; tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legẽ rogauit, ſenſit: neq; ſuſpicatus eſt fore periculum, ne domicilia aut poſſeſſiones indẽnatorũ ciuium conſecrarentur: neq; enim id fieri fas erat, neq; quiſquam fecerat: neque erat cauſa, cur prohibendo nõ tam deterrere uideretur, q̃ admonere. ſed quia conſecrabantur ædes, nõ priuatorũ domicilia, ſed quæ ſacræ nominantur; cõſecrabantur

agri, non ita ut nostra prædia, si quis uellet, sed ut imperator agros de hostibus captos consecraret; statuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipso si loco essent consecratæ: hæc nisi plebs iussisset, fieri uetuit. quæ si tu interpretaris de nostris ædibus atq; agris scripta esse, non repugno: sed quæro, quæ lex lata sit, ut tu meas ædeis cõsecrares; ubi tibi hæc potestas data sit; quo iure feceris. neque ego nũc de religione, sed de bonis omnium nostrum, nec de põtificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria uetat ædeis iniussu plebis consecrari. sit sanè hoc de nostris ædibus ac non de publicis templis. unum ostẽde uerbum consecrationis in ipsa tua lege, si illa lex est, ac nõ uox sceleris & crudelitatis tuæ. q si tibi tum in illo Reip. naufragio omnia in mentẽ uenire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exulibus, & cum Legatis regijs faceret, sed uacuo animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet: esses omnia si minus re, at uerbis legitimis consecutus. sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum, fœdera feriebãtur pro uinciarum, Regum appellationes uenales erant, seruorũ omnium uicatim celebrabatur tota urbe descriptio, inimici in gratiam reconciliabantur, imperia ascribebãtur nouæ iuuentuti, Q. Seio uenenum misero parabatur, de Cn. Pompeio propugnatore & custode imperij interficiendo consilia inibantur, senatus ne quid esset, ut lugerẽt boni semper, ut capta Resp. Consulum proditione, ui tribunitia teneretur. hæc cum tot tantaq; agerentur, nõ mirum est, præsertim in furore animi, & cæcitate, multa illum, & te fefellisse. at uidete, quãta sit uis huius Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers sceleris plenam, &

furoris. Q. Martius Cenſor ſignum Concordiæ fecerat,
idq́; in publico collocarat. hoc ſignum C. Caſſius Cenſor
cum in curiam tranſtuliſſet, collegiũ ueſtrum conſuluit,
num quid eſſe cauſæ uideretur, quin id ſignum curiamq́;
Concordiæ dedicaret? quæſo Pontifices & hominem cum
homine, & tempus cum tempore, & rem cum re compa
rate. ille erat ſumma modeſtia, & grauitate Cenſor: hic
Tribunus pl. ſcelere, & audacia ſingulari. tempus illud
erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatio-
ne poſitum ſenatus: tuum porrò tempus libertate populi
R. oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena iu-
ſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis: Cenſor enim, penes quem ma
iores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) iudicium ſenatus de di
gnitate eſſe uoluerunt, Concordiæ ſignum uolebat in cu
ria, curiamq́; ei deæ dedicare. præclara uoluntas, atq; o-
mni laude digna: præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut
ſine ſtudijs diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedē ipſam
ac templũ publici conſilij religione Cōcordiæ deuinxiſſet.
tu, cum ferro, cũ metu, cũ edictis, cũ priuilegijs, cũ præ-
ſentibus copijs perditorum, abſentis exercitus terrore, &
minis, Conſulũ ſocietate, & nefario fœdere, ſeruitute op
preſſam ciuitatē teneres, Libertatis ſignũ poſuiſti magis
ad ludibriũ impudētiæ, q̃ ad ſimulationem religionis. ille
in curia, quæ poterat, ſine cuiuſquam incōmodo dedica-
bat: tu in ciuis optime de Rep. meriti cruore ac penè oſſi
bus ſimulacrum non libertatis publicæ, ſed licentiæ collo
caſti. atq; ille tamen ad collegium retulit: tu ad quē re-
tuliſti? ſi quid deliberares, ſi quid tibi aut piandum, aut
inſtituendum fuiſſet religione domeſtica, tamen inſtituto
cæterorum uetere ad Pontificem detuliſſes: nouũ delu-

brum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto inchoares, referendum ad sacerdotes publicos non putasti? at si collegium Pontificum adhibendum non uidebatur, nemo'ne horum tibi idoneus uisus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem cōmunicares? quorū quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatem. an tu auderes quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo? quorum ego cōsilio, atq; auctoritate Remp. Consul ex uestris manibus ac faucibus eripui. quibusnam uerbis, aut quo ritu, primū hoc dico, ciuis domum consecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes testimonium huius urbis atq; imperij conseruati dedissent? quid diceres ò nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemq; teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cum te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio & scelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum à te, sed relictum à cæteris contulisti: quē ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in uiri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustū suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutā in delicto personā, nomenq; præberet: aut, si dixit ali=

quid uerbis hæsitantibus, postemq; tremebunda manu te tigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more institutoq; perfecit. uiderat ille Murænam uitricum suum, Consulem designatum, ad me Consulem cum Allobrogibus cõmunis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se à me bis salutem accepisse, separatim semel, iterum cũ uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo Pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem institueñti, uocemq; mittenti non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? præsertim cum ex collegio tãto non Regem, nõ Flaminem, non Pontificem uideret, fieriq; particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, & grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ sustineret. sed ut reuertar ad ius publicũ uindicandum, quod ipsi Pontifices semper non solum ad suas cerimonias, sed etiam ad populi iussa accõmodauerunt, habetis in cõmentarijs uestris, C. Cassium Cẽsorem de signo Concordiæ dedicando ad Pontificum collegium retulisse, eiq; M. Aemilium Pont. maximum pro collegio respondisse; nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atq; eius iussu faceret, nõ uideri ea recte posse dedicari. quid? cũ Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello Coss. aram, & ædiculã, & puluinar sub saxo sacro dedicasset, nõ eam rẽ ex auctoritate senatus ad hoc collegiũ Sex. Iulius Præt. retulit? cũ P. Scæuola Põt. max. pro collegio respondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrũ nõ uideri esse. quã quidẽ rem quanta se ueritate quãtaq; diligentia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facile cognoscetis. recita S. C. uidetis'ne Prætori urbano

negocium

negotium datum, ut curaret, ne id sacrum esset? & ut, si quæ essent incisæ, aut inscriptæ literæ, tollerentur? ò tempora, ò mores. tum Censorem, hominem sanctissimũ, simulacrũ Concordiæ dedicare Pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram tollendam ex auctoritate Pótificum cẽsuit, neq; ullum est passus ex ea dedicatione literarũ extare monimentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempestas pacis, atq; ocij, quod in naufragio Reip. tenebris offusis, demerso populo R. euerso atq; eiecto senatu dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, Reip. tantum nomine cótaminaris; in ciuis huiusce ædibus, & in urbe, quã suis laboribus ac periculis cóseruasset, monimẽtum deletæ Reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorũ omniũ, sublatoq; Q. Catuli nomine incideris, id sperasti Remp. diutius, q̃ quoad mecum simul expulsa careret his mœnibus, esse laturam? At si Pontifices neq; is, cui licuit, neq; id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertiũ, quod proposuerã, docere, nõ ijs institutis, ac uerbis, quibus cerimoniæ postulant, dedicasse? dixi à principio, nihil me de sciẽtia uestra, nihil de sacris, nihil de abscódito iure Pontificum dicturum. quæ sunt adhuc à me de iure dedicandi disputata, non sunt quæsita ex occulto aliquo genere literarum, sed sumpta de medio ex rebus palàm per magistratus actis, ad collegiumq; delatis, ex S.C. ex lege. illa interiora iam uestra sunt, quid dici, quid præcipere, quid tãgi, quid teneri ius fuerit. quæ si omnia ex Corũcani sciẽtia, qui peritissimus Pontifex fuisse dicitur, acta esse cõstarent; aut si M. Horatius ille Puluillus, qui, cũ eius dedicatione multi pro=

pter inuidiam fictis religionibus impedirent, restitit, & constantissima mente Capitoliũ dedicauit, huiusmodi alicui dedicationi præfuisset: tamen in scelere religio non ualeret, nedum ualeat id, quod imperitus adolescens, nouus sacerdos, sororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, sine collegis, sine libris, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente, ac lingua titubante fecisse dicatur: præsertim cum iste impurus, atq; impius hostis omnium religionũ, qui cõtra fas inter uiros sæpe mulier, & inter mulieres uir fuisset, ageret illam rẽ ita raptim, & turbulente, ut neq; mens, neq; uox, neq; lingua cõsisteret. delatũ tum est ad uos Pontifices, & post omniũ sermone celebratũ, quẽadmodũ iste præposteris uerbis, ominibus obscœnis identidẽ se ipse reuocãdo, dubitãs, timẽs, hæsitans, omnia aliter, ac uos in monimentis habetis, & pronũciarit, & fecerit. quod quidẽ minime mirũ est, in tanto scelere, tantáq; dementia ne audaciæ quidẽ locũ ad timorẽ cõprimendũ fuisse. etenim si nemo unq̃ prædo tã barbarus, atq; immanis fuit, qui, cũ fana spoliasset, deinde aram aliquã in litore deserto somnijs stimulatus, aut religione aliqua cõsecraret, nõ horreret animo, cũ diuinum numen scelere uiolatũ placare precibus cogeretur: qua tandẽ istũ perturbatione mentis omniũ templorũ, atq; tectorũ, totiusq; urbis prædonẽ fuisse censetis, cum pro detestatione tot scelerũ unã arã nefarie cõsecraret. non poterat ullo modo (quanquã & insolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac sæpe peccare, præsertim illo Pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequã ipse didicisset. magna uis est cum in deorũ immortalium

numine, tum uero in ipsa Rep. dij immortales, suorum templorū custodem ac præsidem sceleratissime pulsum cum uiderent, ex suis templis in eius ædes immigrare nolebant: itaq; istius uecordissimi mentem cura, metuq; terrebant. res uero publica, quanquā erat exterminata mecum, tamen obuersabatur ante oculos exterminatoris sui, & ab istius inflāmato, atq; ignito furore iam tum me seq; repetebat. quare quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere præceps, neq; institutas ceremonias persequi, neq; uerbum ullum solenne potuit effari? quæ cū ita sint Pontifices, reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam Remp. quā antea cum uiris fortibus multis, in hac uero causa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua auctoritas, cui uosmet ipsi præstantissimi semper in mea causa præfuistis; uobis Italiæ magnificentissimus ille motus, municipiorumq; cōcursus; uobis cāpus, centuriarumq; una uox omniū, quarū uos principes, atq; auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe deniq; sunt boni, omne uobis erga meā dignitatē studiū, & iudiciū non modo cōmissum, uerū etiā cōmendatū esse arbitrabantur. deniq; ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atq; hoc imperiū tuentur, ut esset omnibus gentibus posteritatiq; perspicuū, diuino me numine esse Reip. redditū, iccirco mihi uidentur fructum ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorum sacerdotum potestatem, iudiciumq; reuocasse: hic est enim reditus Pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum si iste suis sceleratissi-

mis manibus tecta, sedesq; conuellit, ducibusq; Cõsulibus tanq̃ urbe capta hãc unam domum quasi acerrimi propugnatoris sibi delendam putauit: tamẽ illi dij penates ac familiares mei, per uos in meã domum mecum erunt restituti. quocirca te Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teq; Iuno Regina, & te custos urbis Minerua, quæ semper adiutrix cõsiliorum meorum, testis laborum extitisti, precor ac quæso: uosq;, qui maxime me repetistis atq; reuocastis, quorũ de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrij penates familiaresq;, qui huic urbi, & Reip. præsides estis, uos obtestor, quorum ego à templis ac delubris pestiferã illam, & nefariam flãmam depuli: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominũ amentia, furore, & scelere defendi, cuiusq; ignem illum sempiternũ non sum passus aut sanguine ciuiũ restingui, aut cum totius urbis incendio cõmisceri: ut si in illo penè fato Reip. obieci meum caput pro uestris ceremonijs, atq; templis perditissimorum ciuium furori, atq; ferro; & si iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omniũ quæreretur, uos sum testatus, uobis me ac meos cõmendaui, meq; ac meum caput ea conditione deuoui, ut, si & eo ipso tempore, & ante in Consulatu meo cõmodis meis omnibus, emolumentis, præmijs prætermissis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, nisi de salute meorum ciuiũ, laborassem, tum mihi Rep. aliquando restituta liceret frui; sin autem mea consilia patriæ non profuissent, ut perpetuũ dolorem auulsus à meis sustinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in sedes meas restitutus, tum deniq; conuictam esse, & com

missam putabo. nam nunc quidem Pontifices non solum domo, de qua cognoscitis, sed tota urbe careo, in quam ui deor esse restitutus: urbis enim celeberrimæ et maximæ partes aduersum illud nõ monimentum, sed uulnus patriæ cõtuentur. quem cum mihi cõspectum morte magis uitandum, fugiendumq; esse uideatis: nolite quæso eũ, cuius reditu restitutam Remp. fore putastis, nõ solum dignitatis ornamentis, sed etiã urbis partibus uelle esse priuatum. nõ me bonorum direptio, nõ tectorum excisio, nõ depopulatio prædiorum, non præda Consulum ex meis fortunis crudelissime capta permouet: caduca semper & mobilia hæc esse duxi, nõ uirtutis, atq; ingenij, sed fortunæ, & temporum munera: quorum ego nõ tam facultatem unq̃ & copiam expetendam putaui, q̃ & in utendo rationem, & in carendo patientiam: etenim ad nostrum usum propemodum iam est definita moderatio rei familiaris; liberis autẽ nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostræ memoriæ relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam ædificata, q̃ euersa carere sine maxima ignominia Reip. meo dedecore, ac dolore non possum. quapropter, si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cunctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locum auctoritatemq; tenuistis, gratum & iucundum meum reditum intelligitis esse: quæso, obtestorq; uos Pontifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoq; uestris in sedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXXI.

H Esterno die P.C.cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum R.quibus senatus dabatur, magnopere cōmouisset, putaui mihi reprimendam esse P.Clodij impudicam impudentiā, cum is publicanorum causam stultissimis interrogationibus impediret, & P.Tullioni Syro nauaret operā, atq; ei sese, cui totus uenierat, etiā uobis inspectantibus uenditaret. itaq; hominem furentem exultantemq; continui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris ferociamq; compressi. attamen ignarus ille, qui Consules essent, exanguis atque æstuans se è curia repente proripuit cum quibusdā fractis iam atq; inanibus minis, et cum illius Pisoniani temporis Gabinianiq; terroribus. quem cum egrediētem insequi cœpissem, cepi equidem fructum maximum & ex consurrectione omnium uestrū, & ex comitatu publicanorum. sed uecors repente sine suo uultu, sine colore, sine uoce constitit, deinde respexit; & simul ad Cn.Lentulum Cos. aspexit, concidit in curiæ penè limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq; Pisonis. cuius ego de effrenato & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me uerbis uulnerari, quàm est statim in facto ipso à grauissimo uiro P.Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, & grauitatem illam singularem ac penè diuinam assequi possem, tamen nō du=

bito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quàm ea, quæ collega patris emisit, leuiora atq; hebetiora esse uideantur. sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius propè digressum arbitrabantur, quàm sapientis hominis cogitata ratio postularet. nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum. ego enim P.C. inimicũ me semper esse professus sum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, seruare possent, cumq; ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, præmijsq; nefariæ pactionis funditus unà cum Rep. oppressum, extinctumq; uoluerunt; quiq; suo ductu & imperio cruento illo atq; funesto supplicia neq; à sociorum mœnibus prohibere, neq; hostium urbibus inferre potuerunt, excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum præda meis omnibus tectis, atq; agris intulerunt. cum his furijs & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac penè huius imperij pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum, neq; id tamen ipsum tantum, quantum meus ac meorum, sed tantum, quantum uester atq; omniũ bonorum dolor postulauit. in Clodium uero non est hodie meum maius odium, q̃ illo die fuit, cum illum ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex incesto stupro, atq; ex domo Pontificis maximi emissum. tum, inq̃, tum uidi, ac multo ante prospexi, quanta tempestas excitaretur, quanta impen-

deret procella Reip. uidebam, illud ſcelus tam importunum, audaciã tam immanem adoleſcentis furentis, nobilis, uulnerati nõ poſſe arceri otij finibus; erupturũ illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis. nõ multum mihi ſanè poſt ad odiũ acceſſit: nihil enim cõtra me fecit odio mei, ſed odio ſeueritatis, odio dignitatis, odio Reip. nõ me magis uiolauit, q̃ ſenatum, q̃ equites R. q̃ omnes bonos, q̃ Italiam cunctam: nõ deniq; in me ſceleratior fuit, q̃ in ipſos deos immortales: etenim illos eo ſcelere uiolauit, quo nemo antea; in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, ſi uiciſſet, fuiſſet: itaq; eum nunq̃ à me eſſe accuſandum putaui, non plus quàm ſtipitem illum; qui quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe Ligurem ipſe eſſe diceret. quid enim hunc perſequar, pecudem ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui ſi ſenſit, quo ſe ſcelere deuinxerit, non dubito, quin ſit miſerrimus: ſin autem id non uidet, periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defendat. accedit etiam, quod expectatione omnium, fortiſſimo, & clariſſimo uiro T. Annio deuota, & conſtituta iſta hoſtia eſſe uidetur: cui me præripere deſponſam iam, & deſtinatam laudem, cum ipſe eius opera & dignitatem & ſalutem recuperarim, ualde eſt iniquum. etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis, qui illam à multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, penè captam, aliquando quaſi fatali euentu ſolus euertit: ſic T. Annius ad illam peſtem cõprimendam, extinguendam, funditus delendam natus eſſe uidetur, & quaſi diuino munere donatus Reip.

solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendysq; terreret, nõ modo uincere, uerum etiam uincire oporteret. huic ego & tali, & ita de me ac de patria merito uiro nunquam mea uoluntate præripiam, eum præsertim reum, cuius ille inimicitias nõ solum suscepit propter salutem meam, uerum etiam appetiuit. sed si etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæsitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: resistam, &, aut concedente, aut etiã adiuuante Milone, eius conatũ refutabo: uelut hesterno die, cũ mihi stanti tacẽs minaretur, uoce tantum attigi legũ initium, & iudicij. cõsedit ille: cõticuit. diem dixisset, ut fecerat: fecissem, ut ei statim tertius à Prætore dies diceretur. atq; hoc si moderetur: & cogitet, si contentus sit ys sceleribus quæ cõmisit, iam se esse consecratum Miloni; si quod in me telum intorserit, statim me esse arrepturum arma iudiciorum, atq; legum. atqui paulo ante P. C. concionem habuit, quæ est ad me tota delata: cuius cõcionis primum uniuersum argumentum sententiamq; audite. cũ riseritis impudentiam hominis, tũ à me de tota concione audietis. De religionibus sacris, & cerimonys est concionatus patres cõscripti Clodius: P. inquã Clodius, sacra & religiones negligi, uiolari, pollui, questus est. non mirũ, si hoc uobis ridiculũ uidetur. etiã sua cõcio risit, hominẽ, quomodo ipse gloriari solet, ducentis cõfixum S. C. quæ sunt omnia cõtra illum pro religionibus facta; hominemq; illum, qui

pulvinaribus Bonæ deæ stuprū intulerit, eaq; sacra, quæ uiri oculis ne imprudentis quidem aspici fas est, non solū aspectu uirili, sed flagitio, stuproq; uiolarit, in concione de religionibus neglectis conqueri: itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia: quid enim interest, utrū ab altaribus religiosissimis fugatus, de sacris, & religionibus cōqueratur, an ex sororum cubiculo egressus, pudorem pudicitiamq; defendat? responsum aruspicum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis scriptum etiam illud est (id quod audistis) loca sacra & religiosa, profana haberi. in ea causa esse dixit domū meam, à religiosissimo sacerdote P. Clodio consecratā. gaudeo mihi de toto hoc ostento, quod haud scio an grauissimum multis his annis huic ordini nūciatum sit, datam non modo iustam, sed etiam necessariā causam esse dicendi: reperietis enim, ex hoc toto prodigio atq; responso nos de istius scelere ac furore, ac de impendentibus periculis maximis propè iam uoce Iouis optimi maximi præmoneri. sed primum expiabo religionem ædium mearum, si id facere uere ac sine cuiusquam dubitatione potero. sin scrupulus tenuissimus residere aliquis uidebitur, non modo patienti, sed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq; parebo. sed quæ tandem est in hac urbe tanta domus ab ista religionis suspicione tam uacua atq; pura? quanquam uestræ domus P.C. cæterorumq; ciuium multo maxima ex parte sunt liberæ religione, tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe sola est. te enim appello Lentule, & te Philippe. ex hoc aruspicum responso decreuit senatus, ut de locis sacris, religiosis ad hunc ordinem referretis.

potestis'ne referre de mea domo? quæ (ut dixi) sola in hac
urbe omni religione omnibus iudicijs liberata est: quam
primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte Reip.
cum cætera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius conscri
psisset, ne una quidem attigit litera religionis. deinde eã=
dem domum populus R. cuius est summa potestas omni
um rerum, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordi=
numq; suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea
uos P.C. nõ quòd dubia res esset, sed ut huic furiæ, si diu
tius in hac urbe, quã delere cuperet, maneret, uox inter=
diceretur, decreuistis ut de mearum ædium religione ad
Pontificum collegium referretur. quæ tanta religio est,
qua non in nostris dubitationibus atq; in maximis super
stitionibus unius P. Seruilij ac M. Luculli responso ac uer
bo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deo
rum penatium, Vestæq; matris cerimonijs, de illo ipso sa
crificio, quod fit pro salute populi R. ꝗ post Romam con
ditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiola=
tum est, quod tres Pontifices statuissent, id semper populo
R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis san
ctum, satis augustum, satis religiosum esse uisum est. at
uero meam domum P. Lentulus Cos. & Pontifex, P. Ser
uilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messala,
L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fã
nius, M. Lepidus, L. Claudius Rex sacrorum, M. Scaurus,
M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis,
Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, Ponti=
fices minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima
frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium
astante, omni religione una mente omnes liberauerunt.

nego, unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidē uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quanq̃ ad facinoris disquisitionem interest adesse q̃plurimos: ita est enim interpretatio illa Pontificum, ut ijdem potestatem habeāt iudicum; religionis explanatio uel ab uno Pontifice perito recte fieri potest. quod idem in iudicio capitis durum, atq; iniquum est: tamen sic reperietis, frequentiores Pontifices de mea domo, q̃ unquam de cerimonijs uirginum iudicasse. postero die frequentissimus senatus, te Consule designato Lentule sententiæ principe, P. Lentulo, & Q. Metello Coss. referentibus, statuit, cum omnes Pontifices, qui erant huius ordinis, adessent, cumq; alij qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq; ijdem scribendo adessent, domum meam iudicio Pontificum religione liberatam uideri. de hoc igitur loco sacro potissimum uidētur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, ut ab ipsis, qui sacris præsunt, sacer non iudicatus sit? uerum referte, quod ex S. C. facere debetis: aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis: aut senatus ipse iudicabit, qui uno illo solo antistite sacrorum dissentiente frequentissimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad Pontifices reijcietur, quorū auctoritati, fidei, prudētiæ maiores nostri sacra, religionesq; & priuatas, & publicas cōmendarunt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multæ sunt domus in hac urbe P. C. atq; haud scio an penè cunctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure aucto

ritatis, iure mancipij, iure nexi. nego eſſe ullam domum aliam æque priuato iure atq; optima lege, publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam. quæ primum ædificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S. C. munita, atq; ſepta eſt. primum, negocium iiſdem magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuerſa Reſp. commendari ſolet: deinde cum ille ſaxis, & ignibus, & ferro uaſtitatem meis ædibus intuliſſet, decreuit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de ui, quæ eſt in eos, qui uniuerſam Remp. oppugnaßent, teneri. uobis uero referentibus ò poſt hominum memoriã fortiſſimi atq; optimi Conſules, decreuit idem ſenatus frequentiſſimus; qui meam domum uiolaſſet, contra Remp. eſſe facturum. nego ullo de opere publico, de monimẽto, de templo tot ſenatus extare cõſulta, quot de mea domo: quam ſenatus unam poſt hanc urbem conſtitutam ex ærario ædificandam, à Pontificibus liberãdam, à magiſtratibus defendendam, à iudicibus puniẽdam putaret. P. Valerio pro maximis in Remp. beneficijs data domus eſt in uilla publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes atq; tectum. illi, quam ipſe priuato iure tueretur: mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. quæ quidem ego ſi aut per me, aut ab alijs haberem, non prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. ſed cum ſint mihi data à uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euerſa uos mihi, & liberis meis manibus ueſtris reddidiſtis: non ego de meis, ſed de ueſtris factis loquor; nec uereor, ne hæc mea ueſtrorum

beneficiorum prædicatio nō grata potius, q̃ arrogans ui
deatur. quanq̃ ſi me tantis laboribus pro cōmuni ſalute
perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refutan=
dis maledictis improborum hominum animi quidam do
lor, quis non ignoſceret? uidi enim heſterno die quendam
murmurantem: quem aiebant negare ferre me poſſe,
quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer,
cuius eſſem ciuitatis, reſpondi me probātibus & uobis, et
equitibus R. eius eſſe, quæ carere me non potuiſſet. ille, ut
opinor, ingemuit. quid igitur reſponderem? quæro ex eo
ipſo, qui ferre me nō poteſt: me ciuē eſſe Romanū? litera
te reſpondiſſem. an tacuiſſem? deſertū negociū. po teſt quiſ
quam uir in rebus magnis cū inuidia uerſatus, ſatis gra
uiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpon
dere? at ipſe non modo reſpondet, quicquid poteſt, cum eſt
laceſſitus: ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſponde=
at, admoneri. Sed quoniam mea cauſa expedita eſt, ui
deamus nunc quid aruſpices dicant: ego enim fateor me
& magnitudine oſtenti, & grauitate reſponſi, & una
atq; conſtanti aruſpicum uoce uehementer eſſe commo=
tum: neq; is ſum, qui, ſi cui forte uideor plus quàm cæte=
ri, qui æque atq; ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio lite
rarum, ijs delecter, aut utar omnino literis, quæ noſtros
animos deterrent, atq; auocant à religione. ego uero pri=
mum habeo auctores ac magiſtros religionum colenda=
rum maiores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapiētia
uidetur, ut ſatis ſuperq́; prudentes ſint, qui illorum pru=
dentiā non dicā aſſequi, ſed, quanta fuerit, perſpicere poſ
ſint: qui ſtatas ſolēneiſq́; cerimonias, Pontificatu; rerum
bene gerendarū auctoritates, augurio; fatorum ueteres

prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorum explanationes, Hetruscorũ disciplina contineri putarunt: quæ quidem tanta est, ut nostra memoria primum Italici belli funesta illa principia, post Syllani, Cinnaniq; temporis extremum penè discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendiq; imperij coniurationem non obscure nobis paulo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq; & dixisse, & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta uideo, tamen eiusmodi sunt, ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideantur: etenim quis est tam uecors, qui aut, cũ suspexerit in cœlum, deos esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit, casu fieri putet; aut, cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum? q̃ uolumus licet P.C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoq; sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate, ac religione, atque hac una sapiẽtia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernariq; perspeximus, omnes gentes nationesq; superauimus. quare ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes uestras, non solum aures, ad aruspicum uocem admouete. Quòd in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto aruspices: mitto illam ueterem ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est, Hetruriæ datam disciplinam: nos non'ne aruspices esse

possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano
est strepitus quidam recōditus, & horribilis fremitus ar
morum. quis est ex gigātibus illis, quos poetæ ferunt bel
lum dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc tam
nouo tantoq; motu non magnū aliquid deos populo R.
præmonstrare, & præcinere fateatur? de ea re scriptum
est, postulatiões decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Tel
luri, dijs cœlestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio de
beatur: sed, hominū quæ ob delicta, quæro. Ludos minus
diligenter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello Lentu
le (tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, li=
bationes, epulæq; ludorum publicorum) uosq; Pontifices,
ad quos Epulones Iouis optimi max. si quid est prætermis
sum aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa
eadem renouata atq; instaurata celebrātur: qui sunt lu
di minus diligenter facti? quanto, aut quo scelere pollu=
ti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro Pó
tificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contem
ptum, aut scelere esse pollutum; omnia solennia ac iusta
ludorum, omnibus rebus obseruatis summa cum cerimo
nia esse seruata. quos igitur aruspices ludos minus diligé
ter factos, pollutosq; esse dicunt? eos, quorum ipsi dij im=
mortales, atq; illa mater dea te te Cn. Lentule, cuius ab
auia manibus esset accepta, spectatorem esse uoluit. ꝗ ni
tu Megalesia illo die spectare uoluisses, haud scio an uiue
re nobis atq; his de rebus iam queri liceret: uis enim in=
numerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta seruorum
ab hoc Aedili religioso repente fornicibus, ostijsq; omni=
bus in scenā signo dato immissa irrupit. tua tū, tua Cn.
Lētule eadē uirtus fuit, quæ in priuato quondā tuo pro=

auo.

uuo. te, nomen, imperiũ, uocem, aſpectum, impetum tuũ ſtans ſenatus, equitesq́; R. & omnes boni ſequebãtur, cũ ille ſeruorũ et ludiorũ multitudini ſenatũ populumq́; R. uinctum ipſo cõſeſſu, & cõſtrictum ſpectaculis, atq; im peditum turba & anguſtijs tradidiſſet. an ſi ludius con ſtitit, aut tibicen repente cõticuit, aut puer ille patrimus & matrimus ſi terrã non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut ſi Aedilis uerbo, aut ſi nutu aberrauit, ludi ſunt nõ rite facti? eaq; errata expiãtur? & mẽtes deo= rum immortaliũ ludorũ inſtauratione placãtur? ſi ludi ab lætitia ad metum traducti ſunt; ſi nõ intermiſſi, ſed perempti atq; ſublati ſunt; ſi ciuitati uniuerſæ ſcelere eius, qui ludos ad luctũ cõferre uoluit, extiterũt dies illi feſti penè funeſti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nũciet eſſe pollutos? ac ſi uolumus ea, quæ de quoq; deo nobis tradita ſunt, recordari, hãc Matrem magnã, cuius ludi uiolati, polluti, penè ad cædem, & ad funus ciuita= tis cõuerſi ſunt, hãc, inq̃, accepimus agros, & nemora cũ quodam ſtrepitu fremituq́; peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo R. & ſcelerũ indicia oſtendit, & periculorũ ſigna patefecit. nã quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris ma gnæ conſpectu Megalenſibus fieri celebrariq́; uoluerũt? qui ſunt more inſtitutisq́; maxime caſti, ſolẽnes, religio= ſi: quibus ludis primũ ante populi cõſeſſum ſenatui lo= cum P. Africanus iterũ Conſul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quò ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſa acceſſerat, manus afferebantur: quò matrona nulla adijt propter uim, conſeſſumq́; ſeruorum. ita ludos eos, quorum religio

tanta est,ut ex ultimis terris accersita in hac urbe conse
derit; qui uni ludi ne uerbo quidē appellabātur Latino,
ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & matris
magnæ nomine suscepta declaretur: hos ludos serui fe=
cerunt,serui spectauerūt,tota deniq; hoc Aedile seruorū
Megalesia fuerūt. prò dij immortales,qui magis nobiscū
loqui possetis, si essetis, uersareminiq; nobiscū? ludos esse
pollutos significatis,ac planè dicitis. quid magis defor=
matū,inquinatū,peruersum,conturbatū dici potest,q̃ o=
mne seruitiū permissu magistratus liberatū in alterā sce
nam immissum,alteri præpositum,ut alter cōsessus pote
stati seruorū obijceretur,alter seruorū totus esset? si exa
men apū ludis in scenā uenisset,aruspices acciēdos ex He
truria putaremus: uidemus uniuersi repente examina
tāta seruorū immissa in populū R. septū atq; inclusum,
& nō cōmouemur? atq; in apum fortasse examine nos
ex Hetruscorū scriptis aruspices, ut à seruitio cauere=
mus,monerēt: quod igitur ex aliquo disiūcto diuersoq;
mōstro significatū caueremus,id cū sibi ipsum monstrū
est,& cū in eo ipso periculum est,ex quo periculum por
tenditur,nō pertimescemus? istiusmodi Megalesia fecit
pater tuus? istiusmodi patruus? is mihi etiā generis sui
mentionē facit,cū Athenionis aut Spartaci exēplo ludos
facere maluerit,q̃ C. aut Appij Claudiorū? illi cum lu
dos facerent, seruos de cauea exire iubebāt: tu in alte=
ram seruos immisisti,ex altera liberos eiecisti. itaq; qui
antea uoce præconis à liberis semouebātur,tuis ludis nō
uoce, sed manu liberos à se segregabāt. ne hoc quidē ti
bi in mentē ueniebat Sibyllino sacerdoti,hæc sacra maio
res nostros ex uestris libris expetisse? si illi sunt uestri,

quos tu impia mente cóquiris, uiolatis oculis legis, cóta=
minatis manibus attrectas. hac igitur uate suadéte quó=
dam, defessa Italia Punico bello, atq; ab Annibale uexa=
ta, sacra ista maiores nostri ascita ex Phrygia Romæ col
locauerũt: quæ uir is accepit, qui est optimus à populo
R. iudicatus, P. Scipio; fœmina autẽ, quæ matronarũ ca
stissima putabatur, Q. Claudia, cuius priscá illam se=
ueritaté sacrificij tua soror mirifice existimatur imita=
ta. nihil te igitur neq; maiores tui cóiuncti cum his reli=
gionibus, neq; sacerdotiũ ipsum, quo est hæc tota religio
cóstituta, neq; curulis Aedilitas, quæ maxime hác tueri
religioné solet, permouit, quo minus castissimos ludos o=
mni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obliga
res? sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pes=
sinunté ipsum, sedé domiciliumq; matris deorũ, uasta=
ris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefa=
rio, cuius Legati te Tribuno diuidere in æde Castoris tuis
operis nũmos solebant, totum illum locũ fanumq; uendi
deris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq; detraxe=
ris; omnia illa, quæ uetustas, quæ Persæ, quæ Syri, quæ
Reges omnes, qui Europá Asiamq; tenuerũt, semper sum
ma religione coluerunt, peruerteris; quæ deniq; nostri
maiores tam sancta duxerunt, ut cum refertam urbem
atq; Italiá fanorũ haberemus, tamen nostri imperatores
maximis et periculosissimis bellis huic deæ uota faceréṫ,
eaq; in ipso Pessinũte ad illam ipsam principem ará, &
in illo loco, fanoq; persoluerét. quod cum Deiotarus re=
ligione sua castissime tueretur, quem unũ habemus in or
be terrarũ fidelissimũ huic imperio, atq; amantissimum
nostri nominis; Brogitaro, ut ante dixi, addictum pe=

cunia tradidisti. atq; hunc tamen Deiotarum saepe à senatu regali nomine dignũ existimatum, clarissimorũ imperatorum testimonijs ornatum, tu etiã Regem appellari cum Brogitaro iubes. sed alter est Rex iudicio senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterũ putabo Regem, si habuerit, unde tibi soluat quod ei per syngrapham credidisti. nã cum multa regia sunt in Deiotaro, tum illa maxime, ꝙ tibi nũmũ nullum dedit; ꝙ eam partem legis tuae, quae cõgruebat cum iudicio senatus, ut ipse Rex esset, nõ repudiauit; ꝙ Pessinũtem per scelus à te uiolatum, & sacerdote sacrisq; spoliatum recuperauit, ut in pristina religione seruaret; ꝙ cerimonias ab omni uetustate acceptas, à Brogitaro pollui nõ sinit, mauultq; generum suũ munere tuo, q̃ illud fanum antiquitate religionis carere. sed ut ad haec aruspicũ responsa redeã, ex quibus est primũ de ludis: quis est, qui id nõ totum in istius ludos praedictũ, & responsum esse fateatur? Sequitur de locis sacris, religiosis. ò impudentiã miram. de mea domo dicere audes? cõmitte uel Consulibus, uel senatui, uel collegio Põtificum tuã. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata est. at in ijs aedibus, quas tu Q. Seio equite R. uiro optimo per te apertissime interfecto tenes, sacellũ dico fuisse, aras. tabulis hoc Censorum, memoria multorũ firmabo, ac docebo. agatur modo haec res, quod ex eo S. C. quod nuper est factum, referri ad uos necesse est: habeo, quae de locis religiosis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita est inaedificatum sacellum, ut alius fecerit, tibi tantũmodo sit demoliendũ: tum uidebo, num mihi necesse sit de alijs etiã aliquid dicere: putant enim

non nulli ad me pertinere armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicũt, & ego recordor: nunc sanctissimã partem, ac sedem maximæ religionis priuato dicunt uestibulo cõtineri. multa me mouent; ꝙ ædes Telluris est curationis meæ; ꝙ is, qui illud armamentariũ sustulit, meam domum Pontificum iudicio liberatam, secundum fratrem suũ iudicatam esse dicebat. mouet me etiã in hac caritate annonæ, sterilitate agrorum, inopia frugum religio Telluris, & eo magis, ꝙ eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. uetera fortasse loquimur: quanquã hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturæ, cõmuni iure gentiũ sancitum est, ut nihil mortales à dijs immortalibus usu capere possint. ueruntamẽ antiqua negligimus: etiam'ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis temporibus maximũ & sanctissimũ Dianæ sacellũ in Cœliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiã in hoc ordine, qui sacrificia gentilitia illo ipso in sacello, statuto loco anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca desiderẽt, quid significent, de quo loquantur? à Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa, incẽsa, inædificata, oppressa, summa deniq; turpitudine esse fœdata nescimus? tu meã domum religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua uoce? qua incendi iusseras: qua lege? quã ne in illa quidẽ impunitate tua scripseras: quo puluinari? quod stupraras: quo simulacro? quod ereptum ex meretricis sepulcro in imperatoris monimento collocaras. quid habet mea domus religiosi, nisi ꝙ impuri, & sacrilegi parietem tangit? itaq;

ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuã do=
mum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius
tectum, non ut ego te deſpiciã, ſed tu ne aſpicias urbem
eam, quã delere uoluiſti. ſed iam aruſpicũ reliqua reſpõ
ſa uideamus. Oratores contra ius faſq; interfectos.
quid eſt hoc? de Alexãdrinis uideo eſſe ſermonẽ: quem
ego nõ refuto: ſic enim ſentio, ius Legatorũ, cum homi=
num præſidio munitum ſit, tum etiã diuino iure eſſe ual
latum. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices Tribunus è
carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nũc,
atq; omnia uenena tractãtur, qui cum Hermacho Chio
ſyngraphas fecit, ecquid ſciat unũ acerrimum aduerſa=
rium Hermachi Theodoſiũ Legatum ad ſenatũ à ciuita
te libera miſſum ſica percuſſum? quod non minus, q̃ de
Alexandrinis, indignũ dijs immortalibus eſſe uiſum, cer=
to ſcio. nec confero nũc in te unũ omnia. ſpes maior eſſet
ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc
& tu tibi confidis magis, & nos propè iure diffidimus.
quis Platorem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera
eſt, hominẽ in illis locis clarũ ac nobilem, Legatũ Theſſa=
lonicã ad noſtrũ (ut ſe ipſe appellauit) imperatorẽ ue
niſſe neſcit? quem ille propter pecuniã, quã ab eo extor=
quere nõ poterat, in uincula cõiecit, & medicũ intromi=
ſit ſuũ, qui Legato, ſocio, amico, libero fœdiſſime & cru
deliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruẽtari ſcelere no
luit: nomen quidẽ populi R. tanto ſcelere cõtaminauit,
ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales
hũc carnifices putamus habere, qui etiã medicis ſuis non
ad ſalutem, ſed ad necẽ utatur? ſed recitemus, quid ſe=
quatur. Fidem & iuſiurandũ neglectũ. hoc quid ſit,

per se ipsum nõ facile interpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuorũ iudicum manifesto periurio dici: quibus olim erepti essent nũmi, nisi à senatu præsidiũ postulassent. quare autẽ de his dici suspicer, hæc causa est, quòd sic statuo, & illud in hac ciuitate esse maxime illustre, atq; insigne periuriũ, & te ipsum tamen in periurÿ pœnam ab ÿs, quibuscum coniurasti, non uocari. Et uideo in aruspicum responsis hæc esse subiuncta, sacrificia uetusta, occultaq; minus diligẽter facta, pollutaq;. aruspices hæc loquuntur, an patrÿ, penatesq; dÿ? multi enim sunt credo, in quos huius maleficÿ suspicio cadat. quis præter hunc unum? obscure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid grauius, quid religiosius dici potest? Vetusta occultaq;. nego ulla uerba Lẽtulum, grauem oratorẽ ac disertum, sæpius, cum te accusaret, usurpasse, quàm hæc, quæ nũc ex Hetruscis libris in te cõuersa atq; interpretata dicuntur: etenim quod sacrificiũ tam uetus est, quã hoc, quod à Regibus æquale huic urbi accepimus? quod autem tam occultũ, q̃ id, quod nõ solum curiosos oculos excludit, sed etiã errantes, quò non modo improbitas, sed ne imprudentia quidẽ possit intrare? quod quidem sacrificiũ nemo ante P. Clodiũ omni memoria uiolauit, nemo unq̃ adÿt, nemo neglexit, nemo uir aspicere nõ horruit: quod fit per uirgines Vestales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ est in imperio, fit incredibili cerimonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, quòd in tanto sibi scelere ignouerit. nõ ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iu-

dicio abſolutum , omnium condemnatum ; aut quòd oculos,ut opinio illius religionis eſt,non perdidiſti : quis enim ante te ſacra illa uir ſciens uiderat,ut quiſquã pœnam,quæ ſequeretur illud ſcelus,ſcire poſſet ? an tibi luminis obeſſet cæcitas plus,q̃ libidinis ? ne id quidem ſentis,cõniuenteis illos oculos abaui tui magis optãdos fuiſſe,q̃ hos flagranteis ſororis ? tibi uero, ſi diligenter attẽderis,intelliges hominũ pœnas deeſſe adhuc,nõ deorum. homines te in re fœdiſſima defenderunt : homines turpiſſimum nocentiſſimumq́; laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt : hominibus iniuria tui ſtupri illata in ipſos dolori nõ fuit : homines tibi arma alij in me,alij poſt in illum inuictum ciuẽ dederunt: hominum beneficia prorſus cõcedo tibi,ac maiora non eſſe quærenda.à dijs quidem immortalibus quæ poteſt homini maior eſſe pœna furore,atq; dementia ? niſi forte,in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari , ac conſumi uides , grauiores deorum immortalium iras ſubire,q̃ illos,qui furentes inducuntur, putas.non ſunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tam miſeri (quanquam ſunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis,et quàm ſomnium matricidarum.tu,cum furiales in concionibus uoces mittis,cum domos ciuium euertis,cum lapidibus optimos uiros foro pellis,cum ardenteis faces in uicinorum tecta iactas, cum ædes ſacras inflãmas,cum ſeruos cõcitas,cum ſacra ludosq́; cõturbas,cum uxorem ſororemq́; non diſcernis,cum,quod ineas cubile,non ſentis,cum baccharis,cũ furis,tum das eas pœnas,quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri à dijs immortalibus conſtitutæ. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit

caſus per ſe: deniq; ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſa conficitur. deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm ſi omnino oculos non haberes. ſed quoniam de ijs omnibus, quæ aruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictũ, uideamus, quid ijdem aruſpices à dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne per optimatũ diſcordiã diſſenſionemq́; patribus principibusq́; cædes periculaq; creentur, auxilioq́; diminuti deficiantur: quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq́; pulſus, diminutioq́; accedat. aruſpicũ uerba ſunt hæc omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idẽ iſte, nec ulla ui ingenij, aut conſilij ſui, ſed quodam errore noſtro: quem quidem ille, quòd obſcurus non erat, facile perſpexit: hoc enim etiã turpius affli ctatur Reſp. quòd ne ab eo quidem uexatur, ut, tanquam fortis in pugna uir, acceptis à forti aduerſario uulneribus aduerſis et honeſtis cadere uideatur. Ti. Gracchus cõuellit ſtatum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut à patris auiq; Africani præſtabili inſigniq; uirtute, præterquam quòd à ſenatu deſciuerat, deflexiſſet. ſecutus eſt C. Gracchus, quo ingenio? quanta ui? quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, nõ illa tanta ornamenta ad meliorẽ mentem, uoluntatemq́; eſſe conuerſa. ipſe L. Saturninus ita fuit effrenatus, & penè demens, ut auctor eſſet egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq́; perfectus. nam quid ego de P. Sulpitio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta breuitas fuit, ut poſſet, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene ſentirent, per

ficere dicendo. cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum Remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, prò dij immortales quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, à uiro tamen confecta uideatur? qui post patris mortẽ primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletũ libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iam robustus, prouinciæ se, ac rei militari dedit, atq; ibi piratarum cõtumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq; satiauit: post exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romæq; recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniam accepit, ut turpissime præuaricaretur. inde cum Muræna se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesq; conflauit: unde ut redijt, quæstum illum maxime fœcundũ uberemq; campestrem totum ad se ita edegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum, idemq; uir clemens diuisores omnium tribuum domi ipse suæ crudelissima morte mactaret. exorta est illa Reip. sacris, religiõibus, auctoritati uestræ, iudicijs publicis funesta Quæstura: in qua idem iste deos hominesq;, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atq; hic ei gradus (ò misera tempora, stultasq; nostras discordias) P. Clodio gradus ad Remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atq; ascensus. nam

T. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, Quæstor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq; res illum, fortem & clarum uirum, à grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quòd in annonæ caritate Quæstorem à sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq; rei M. Scaurum præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpitium ab optima causa profectum, C. q; Iulio Consulatum contra leges petenti resistẽtem, longius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus causa, etsi non iusta (nulla enim potest cuiquam male de Rep. merendi iusta esse causa) grauis tamen & cum aliquo animi & uirili dolore coniuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, purpureisq; fasciolis, à strophio, à psaltrio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent, nisi ex eo loco, quò eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. Resp. ciue tali careret. hanc ob amentiam in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recentibus à dijs immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patricijs, cui Tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio sententiam dicenti excluserat, acerrimeq; una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nũc monemur, ita perturbatum, itaq; permutatum est, ut, quod frater Consul ne fieret obstiterat, quod affinis

& sodalis clarissimus uir, qui illum reum non laudarat,
excluserat, id is Consul efficeret in discordijs principum,
qui illi unus inimicissimus esse debuerat, & eo fecisse au
ctore se diceret, cuius auctoritatis neminem posset poeni
tere. iniecta est fax fœda, ac luctuosa Reip. petita est au
ctoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum, con=
sensio bonorum omnium, totus deniq; ciuitatis status: hæc
enim certe petebantur, cum in me cognitorem harum o=
mnium rerum illa flamma illorum temporum conijcie=
batur. excepi, & pro patria solus exarsi, sic tamẽ, ut uos
ijsdem ignibus circumsepti, me primum ictum pro uobis
& fumantem uideretis. non sedabantur discordiæ, sed
etiam crescebat in eos odium, à quibus nos defensi puta=
bamur. ecce ijsdem auctoribus, Pompeio principe, qui cu
pientem Italiam, populum R. desiderantem, flagitantes
uos non auctoritate sua solum, sed etiam precibus ad
meam salutem excitauit, restituti sumus. sit discordiarũ
finis aliquando: à diuturnis dissensionibus cõquiescamus:
non sinit eadem ista labes: ea habet conciones: ea miscet,
* ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut se quis=
quam, si ab isto laudatus sit, laudatiorem putet, sed ut
eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atq;
ego hunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homi=
nes sapiẽtissimos grauissimosq;, miror: primũ, quòd quẽ=
quam clarum hominem, atq; optime de Rep. sæpe meri=
tum impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur:
deinde, quòd existimãt perditi hominis profligatiq; male
dictis posse, id quod minime cõducit ipsis, cuiusquam glo
riam dignitatemq; uiolari: postremo, quòd non sentiunt
id, quod tamẽ mihi iam suspicari uidentur, illius furẽtes

ac uiolentos impetus in se ipsos posse conuerti. atq; ex hac
nimia non nullorum alienatione, & quibusdam hæren= *
tia tela in Rep. quæ quandiu hærebant in uno me, graui=
ter equidem, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi pri
mo se dedidisset iis, quorũ animos à uestra auctoritate se
iunctos esse arbitrabamur; nisi eos in cœlum suis laudi=
bus præclarus auctor extolleret; nisi exercitum C. Cæsa
ris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat,
nisi eum, inquam, exercitum signis infestis in curiam se
immissurum minitaretur; nisi Cn. Pompeio adiutore, M.
Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret; nisi Con=
sules causam coniunxisse secum, in quo uno non mentie=
batur, confirmaret: tã crudelis mei, tam sceleratus Reip.
uexator esse potuisset? idem, posteaquam respirare uos à
metu cædis, emergere auctoritatem uestram à fluctibus
illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei
uidit, uobis se cœpit subito fallacissime uenditare. tum, le
ges Iulias contra auspicia latas, & hic & in concionibus
dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totũ
eius Tribunatum continebat, quam cæcus amentia non
uidebat: producebat fortissimum uirum M. Bibulũ, quæ
rebat ex eo; C. Cæsare leges ferente, de cœlo semper'ne
seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures interro
gabat; quæ ita lata essent, recte'ne lata essent? illi uitio la
ta esse dicebant. ferebant in oculis hominem quidam bo=
ni uiri, et de me optime meriti, sed illius, ut ego arbitror,
furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Pompeiũ
auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum
inuehi cœpit. inibat gratiam à non nullis. tum uero est
ratus se posse, quoniam togatum domestici belli extincto

rem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiumq; uictorem affligere. tum est illa in templo Castoris scelerata & penè deletrix huius imperij sica deprehensa. tum ille, cui nulla hostium diutius urbs unquam fuit clausa, qui omnes angustias, omneis altitudines, omnium obiecta tela semper ui & uirtute perfregit, obsessus ipse est domi, meq; non nulla imperitorũ uituperatione timiditatis meæ, consilio & facto suo liberauit. nam si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo quicũq; nati sunt, miserrimum magis fuit, quàm turpe, quandiu ille Tribunus pl. fuit, lucem non aspicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio, responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem Reip. gloriosum. uidetis igitur hominem per se ipsum iampridem afflictum ac iacentem, perniciosis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris dissensionibus eorum, qui tũ à uobis seiuncti uidebantur, sustentata sunt. reliqua iam præcipitantis Tribunatus, etiam post Tribunatum obtrectatores eorum, atq; aduersarij defenderunt, ne à Rep. Reip. pestis remoueretur: restiterunt etiam, ne causam diceret; etiam, ne priuatus esset. etiam'ne in sinu, atq; in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac pestiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperãdo? uelim sic hoc uir summus, atq; optime de mea salute meritus accipiat, ut à me dicitur: dicã quidẽ certe, quod sentio. mihi mediusfidius tum de illius amplissima dignitate detrahere, cũ maximis lau

dibus efferebat, uidebatur. utrũ tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cũ eundem iratus postea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad pœnã exitiumq; præceps, fœdior atq; inquinatior in Cn. Pompeio accusando, q̃ in uniuerso senatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbum. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concioné, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimũ esse, & reconciliationem esse gratiæ factam. quod ego quanq̃ quid sit, nescio: tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum non fuisse: quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudem minuendam facere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq; causam in tot, tãtisq; sceleribus conniuebant, & non nũquam eius indomitos, atq; effrenatos furores plausu etiam suo prosequebãtur, q̃ se cito inuerterit: nunc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uenditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum, qui tã libenter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatium discordias à dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neq; P. Clodius, neq; quisquam de gregalibus eius aut de consiliarijs designatur. habent Hetrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuium cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes & res sunt perditæ, longéq; à communi salute disiunctæ. quare cum dij immortales

monent de optimatium diſcordijs, de clariſſimorum & optime meritorum ciuium diſſenſione prædicunt, cũ principibus periculum cædemq́; portendunt; in tuto collocát Clodium, qui tantum abeſt à principibus, quantum à puris, quantum à religioſis. uobis ò clariſſimi atq; optimi ciues & ueſtræ ſaluti conſulendum, & proſpiciendum uident. cædes principum oſtenditur: id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamẽ ipſi noſtro ſenſu, coniecturáq; raperemur: neq; enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exitus inter claros & potẽtes uiros, niſi aut uniuerſus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. diſſenſit cum Mario clariſſimo ciue Conſul nobiliſſimus & fortiſſimus L. Sylla: horum uterq; ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit: utriſq; horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, aduerſa mortem. idem iterũ Sylla ſuperauit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quanquam Remp. recuperauerit. ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atq; id inſitum penitus & inuſtũ animis hominum ampliſſimorũ: diſſident principes: captatur occaſio: qui non tantũ opibus ualent, neſcio quam fortunã tamen ac tempus expectant: qui ſine controuerſia plus poſſunt, hi fortaſſe non nunq̃ conſilia ac ſententias inimicorum ſuorũ extimeſcunt. tollatur hæc è ciuitate diſcordia: iam omnes iſti, qui portendũtur, metus extinguẽtur: iam iſta ſerpẽs, quæ tum hic deliteſcit, tum ſe emergit, & fertur illuc, cõpreſſa, atq; illiſa morietur. monent enim ijdem, ne occultis conſilijs Reſp. lædatur. quæ ſunt occultiora, quàm

eius,

eius, qui ausus in concione est dicere, iustitiũ edici oportere, iurisdictioné intermitti, claudi ærariũ, iudicia tolli? nisi forte existimatis hãc tantam colluuioné illi, tãtamq; euersionem ciuitatis in mẽtem subito in rostris nec cogitanti uenire potuisse. est quidé ille plenus uini, stupri, somni, plenusq; incõsideratissimæ ac dementissimæ temeritatis: ueruntamen nocturnis uigilijs, etiã coitione hominum iustitiũ illud cõceptum ac meditatũ est. mementote patres cõscripti uerbo illo nefario tẽtatas aures uestras, & perniciosam uiã audiendi cõsuetudine esse munitam.

Sequitur illud, ne deterioribus, repulsisq; honos augeatur. repulsos uideamus: nã deteriores qui sint, post docebo. sed tamen in eũ cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omniũ mortaliũ sine ulla dubitatione deterrimus, concedendũ est. qui sunt igitur repulsi? nõ, ut opinor, ij, qui aliquãdo honorem uitio ciuitatis, nõ suo, nõ sunt assecuti: nam id quidem multis sæpe optimis ciuibus, atq; honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progrediẽtes, quos munera cõtra leges gladiatoria parãtes, quos apertissime largientes nõ solum alieni, sed etiam sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerũt. hi ne honore augeãtur, monemur. debet esse gratum, quod prædicũt: sed tamẽ huic malo populus R. ipse nullo aruspicum admonitu sua sponte prospexit. Deteriores cauete. quorum quidem magna est natio, sed tamen eorum omnium hic dux est, atq; princeps. etenim si unum hominem deterrimum poeta præstanti aliquis ingenio fictis cõquisitisq; uitijs deformatum uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc non inesset, multaq; in eo penitus defixa atq; hærentia præteriret. parentibus,

& dijs immortalibus, & patriæ nos primũ natura con
ciliat; eodem enim tempore & suscipimur in lucem, et
hoc cœlesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuita=
tis ac libertatis ascribimur: iste parẽtum nomen, sacra,
memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum
igneis, solennes mensas, abditos ac penetrales focos, occul
ta, & maribus nõ inuisa solum, sed etiã inaudita sacra
inexpiabili scelere peruertit: idemq; earũ templum in=
flãmauit dearum, quarum ope etiã alijs incendijs subue
nitur. quid de patria loquar? qui primũ eum ciuem ui,
ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præsidijs depulit,
quem uos patriæ conseruatorem esse sæpissime iudicaue
ratis: deinde euerso senatus, ut ego semper dixi, comite;
duce, ut ille dicebat; senatum ipsum, principem salutis,
mentisq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: sustulit
duas leges, Aeliã, et Fusiam maxime Reip. salutares: Cen
suram extinxit: intercessionem remouit: auspicia dele=
uit: Cõsules sceleris sui socios ærario, prouincijs, exerci=
tu armauit: reges qui erãt, uendidit; qui nõ erant, ap=
pellauit: Cn. Pompeiũ ui, ferro, domum cõpulit: impe
ratorum monimenta euertit: inimicorũ domos disturba
uit: uestris monimẽtis nomen suũ inscripsit. infinita sunt
scelera, quæ ab illo in patriã sunt edita. quid, quæ in sin=
gulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit? impera
tores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? quid uero
ea, quanta sunt, quæ in se ipsum scelera, quæ in suos edi
dit? quis minus unquã pepercit hostium castris, q̃ ille o=
mnibus corporis sui partibus? quæ nauis unquã in flu=
mine publico tam uulgata omnibus, quàm istius ætas
fuit? quis unquã nepos tam libere est cum scortis, quàm

hic cum sororibus uolutatus? quam denique tam immanem Charibdim poetæ fingendo exprimere potuerũt, quæ tantos exhaurire gurgites posset, quãtas iste Byzantiorum Brogitarorumq; prædas exorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq; ieiunis, q̃ quibus istum uidetis, Gellys, Clodijs, Titijs rostra ipsa mãdentẽ? quare, id quod extremum est in aruspicum responsis, prouidete ne Reip. status cõmutetur: etenim uix hæc, si undiq; fulciamus, iam labefacta, uix, inq̃, innixa in omniũ nostrum humeris cohærebũt. fuit quondã ita firma hæc ciuitas & ualens, ut negligentiam senatus, uel etiã iniurias ciuium ferre posset: iam nõ potest: ærariũ nullum est: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: cõsensus ordinum est diuulsus: iudicia perierũt: suffragia districta tenentur à paucis: bonorũ animus ad nutum nostri ordinis expeditus iam nõ erit: ciuem, qui se pro patriæ salute opponat inuidiæ, frustra posthac requiretis. quare hũc statum, qui nunc est, qualiscũq; est, nulla alia re nisi cõcordia retinere possumus. nam ut meliore simus loco, ne optãdum quidem est illo impunito: deteriore autem statu ut simus, unus est inferior gradus, aut interitus, aut seruitutis. quò ne trudamur, dij immortales nos admonẽt, quoniã iampridem humana cõsilia ciciderunt. Atq; ego hanc orationem P. C. tam tristem, tam grauem non suscepissem, non, inq̃, nisi hanc personã, & has partes honoribus populi R. uestris plurimis ornamentis mihi tributis deberem & possem sustinere. sed tamen facile tacentibus cæteris reticuissem: sed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed publicæ religionis. mea fuerunt uerba

fortasse plura, sententiæ quidem omnes aruspicum. ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis cõmoueri necesse est. quòd si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium nõ mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe uidetis fieri, ut deus aliquis elapsus de cœlo cœtus hominũ adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum est relatum, ꝙ eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nũciatur terræ motus horribilis cum quibusdam multis metuendisq; rebus: hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impédentia pertimescetis: etenim hæc deorum immortalium uox, hæc penè oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræ motu quodam nouo cõtremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq; prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, et obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXII.

C Vm propter egregiam & singularem Cn. Plancij iudices in mea salute custodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores, capiebã animo nõ mediocrem uoluptatem, ꝙ, cuius officiũ mihi saluti fuisset, ei meorũ temporum memoriã suffragari uidebã. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eãdemq; rẽ aduersariã esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebam iudices, & acerbe ferebã, si huius salus ob eã ipsam causam esset infestior, ꝙ is meã salutem atq; uitam sua beneuolentia, præsidio, custodiáq; texisset. nũc autem uester iudices cõspectus, & cõsessus iste reficit & recreat mentem meã, cum intueor & cõtemplor unũquenq; uestrũ: uideo enim hoc in numero neminẽ, cui mea salus chara nõ fuerit, cuius nõ extet in me suũ meritum, cui nõ sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaq; nõ extimesco, ne Cn. Plãcio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluũ uidere uoluerunt. sæpiusq; iudices mihi uenit in mentem, admirãdum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimũ, & diligentissimum salutis meæ, reum hũc potissimum sibi delegisse; quàm metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quanquã mihi non sumo tantum iudices, neq; arrogo, ut Cn. Planciũ suis erga me meritis impunitatem consecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam, modestissi-

mos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de pœna recusabo. sin omnia præstitero, quæ sunt à bonis uiris expetenda, petam iudices à uobis, ut, cuius misericordia salus mea custodita sit, ei uos uestrã misericordiã me deprecãte tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio q̃ in cæteris, etiã hãc molestiã assumo, ꝙ mihi non solum pro Cn. Plancio dicendũ est, cuius ego salutem non secus ac meã tueri debeo; sed etiam pro me ipso, de quo accusatores plura penè, quàm de re, reóq; dixerũt. quanquam iudices si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiãtur, iccirco, cum me nimium gratum illi esse dicant, id mihi criminosum esse possit. quæ uero ita sunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent, q̃ à me ipso prædicarentur; aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: hæc mihi sunt tractanda iudices & modice, ne quid ipse offendam; & tum deniq;, cum respondero criminibus; ne nõ tam innocentia reus sua, quàm recordatione meorum temporum defensus esse uideatur. Sed mihi in causa facili atq; explicata perdifficilis iudices et lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantũmodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset in tanto usu nostro, tantáq; amicitia molestum: uetus enim est lex illa iustæ ueræq; amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu est, ut idem amici semper uelint: neq; est ullum certius amicitiæ uinculum, q̃ consensus, & societas cõsiliorum & uo

luntatum. mihi autem non est in hac re solum molestū, contra illum dicere; sed multo id magis, ꝙ in ea causa contra dicēdum est, in qua quædam hominū ipsorum ui detur facienda esse contentio: quærit enim Laterensis, atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. ita si cedo illius ornamentis, quæ multa & magna sunt, non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio. sin hūc illi antepono, cōtumeliosa haben da est oratio, & dicēdum est id, quod ille me flagitat, Laterensem à Plancio dignitate esse superatum. ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis cōditionē sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. sed ego Laterensis cæcum me & præcipitem ferri cōfitear in causa, si te aut à Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero. itaq; discedam ab ea cōtentione, ad quā tu me uocas; & ueniā ad illam, ad quā me causa ipsa deducit. Quid? tu nō inanē dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse nō nunq̄ est: utinam uero semper esset: sed est perraro, &, si quādo est, in ijs magistratibus est mādandis, quibus salutem suam cōmitti putat. his leuioribus comitijs, diligētia, & gratia petitorū honos paritur, non ijs ornamentis quæ esse in te uidemus. nā quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet. quanquā nihil potes in te Laterensis cōstituere, quod sit proprium laudis tuæ, quin id tibi sit cōmune cū Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. nūc tantum disputo de iure populi: qui & potest, & solet nō nunquam dignos præterire: nec, si à populo præteritus est, quem non oportuit;

à iudicibus condemnandus est, qui præteritus nō est. nam si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerūt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberēt iudices, uel quod multo etiā minus est ferendum: tum enim magistratū nō gerebat is qui ceperat, si patres au=ctores non erant facti; nunc postulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudiciū populi R. reprehēdatis. itaq; quanq̄, qua uolui, ianua sim ingressus in causam, sperare uideor tātum abfuturā esse orationem meam à minima suspicione offensionis tuæ, te ut potius obiurgem, ꝙ ini=quum in discrimen adducas dignitatem tuam, q̄ ut ego eam ulla cōtumelia coner attingere. tu continentiam, tu industriam, tu animum in Remp. tu uirtutem, tu inno=centiam, tu fidem, tu labores tuos, ꝙ Aedilis non sis fa=ctus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas? ui=de tandem Laterensis, quantum à te dissentiā. si medius=fidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iu sti, graues, qui te indignum Aedilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putarem, quàm est hoc, quod tu metuis, ne à populo iudicatū esse uideatur: non enim comitijs iudicat semper populus, sed mouetur plerunq; gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus est maxime am bitus: deniq; si iudicat, non delectu aliquo aut sapien=tia ducitur ad iudicandum, sed impetu non nunq̄, & quadam etiam temeritate: nō est enim consilium in uul go, non ratio, nō discrimen, non diligentia: semperq; sa=pientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, nō semper lau=danda duxerūt. quare cum te Aedilem fieri oportuisse dicis, populi culpam, non competitoris accusas. at fue=ris dignior, quàm Plancius: de quo ita tecum conten=

dam paulo post, ut conseruem dignitatem tuam: sed ut fueris dignior; nō competitor, à quo es uictus, sed populus, à quo es præteritus, in culpa est. in quo primum illud debes putare, comitijs, præsertim ædilitijs, studiū esse populi, nō iudiciū; eblandita illa, nō enucleata esse suffragia; eos, qui suffragium ferant, quid deniq; ipsi debeant, considerare sæpius, q̃ quid cuiq; à Rep. uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium, non tibi id rescindendum est, sed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clarissimi, & sapientissimi ciues tulerunt: est enim cōditio liberorum populorum, præcipueq; huius principis populi & omnium gentiū domini atq; uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuiq;: nostrū autem est, qui in hac tēpestate populi iactemur ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni nō putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, nō defatigari supplicādo. Venio nunc ad ipsius populi partes, ut illius contra te oratione potius, q̃ mea disputem. qui si tecum cōgrediatur, & si una uoce loqui possit, hæc dicat: ego tibi Laterensis Plancium non anteposui; sed, cum essetis æque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui à me contenderat, q̃ ad eum, qui mihi non nimis submisse supplicarat. respondebis, credo, te splendore, & uetustate familiæ fretum, non ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq; maiorum exēpla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem à calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, in=

nocentiſſimo,eloquentiſſimo M.Piſoni prætuliſſe; præpo=
ſuiſſe ſe Q. Catulo in ſumma familia nato,ſapientiſſimo
& ſanctiſſimo uiro,non dico C.Serenum ſubtiliſſimum
hominem(fuit enim & animi ſatis magni , & conſilij)
ſed Cn.Manlium non ſolum ignobilem,uerum ſine uir=
tute,ſine ingenio,uita etiam contempta ac ſordida.deſide
rarũt te,inquit,oculi mei,cum tu eſſes Cyrenis: me enim,
quàm ſocios,tua frui uirtute malebam: & quo plus in=
tererat,eo plus aberas à me:certe non uidebam.deinde ſi
tiẽtem me uirtutis tuæ deſeruiſti,ac dereliquiſti: cœperas
enim petere Tribunatum pl.temporibus ijs,quæ iſtã elo=
quentiam,& uirtutem requirebant.quam petitionem cũ
reliquiſſes, ſi hoc iudicaſti,tanta in tempeſtate te guber=
nare non poſſe,de uirtute tua dubitaui; ſi nolle,de uolũ
tate; ſin,quod magis intelligo,temporibus te alijs reſerua
ſti,ego quoq; inquam & Reſp.ad ea te tempora reuoca=
ui,ad quæ tu te ipſe ſeruaras.pete igitur eum magiſtra=
tum,in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis. Aediles qui=
cunq; erunt,idem mihi,quod oſtẽderas: aut ſi,quod mea
minus intereſt,id te magis forte delectat,reddam tibi iſtã
Aedilitatem etiam negligenter petenti . ſed ampliſſimos
honores ut pro dignitate tua conſequare,condiſcas cenſeo
mihi paulo diligentius ſupplicare.hæc populi oratio eſt :
mea uero Laterenſis hæc,quare uictus ſis,non debere iu=
dicem quærere,modo ne largitione ſis uictus.nam ſi,quo
tieſcunq; præteritus erit is,qui non debuerit præteriri;to
ties oportebit eum,qui factus erit,condemnari:nihil iam
eſt,quòd populo ſupplicetur,nihil quòd direptio, nihil ꝙ
ſupplicatio magiſtratuum,renunciatio ſuffragiorum ex
pectetur. ſimul ut qui ſint profeſſi , uideo quid dicam :

hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos uideo eſ=
ſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æque bo
ni uiri, atq; integri: ſed ſeruari neceſſe eſt gradum. cedat
conſulari generi prætorium, nec contendat cum Præto=
rio equeſter locus: ſublata ſunt ſtudia, extinctæ ſuffraga
tiones, nullæ contentiones, nulla libertas populi in man=
dandis magiſtratibus, nulla expectatio ſuffragiorum: ni=
hil, ut plerunq; euenit, præter opinionem accidet: nulla
erit poſthac uarietas comitiorum. ſin hoc perſæpe acci=
dit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi
campus atque illæ undæ comitiorum, ut mare profun=
dum, & immenſum, ſic efferueſcunt quodã quaſi æſtu,
ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto
nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis modum ali
quem & conſilium & rationem requiramus? quare noli
me ad contentionem ueſtrum reuocare Laterẽſis. etenim
ſi populo grata eſt tabella, quæ frontes aperit hominum,
mentes tegit, datq; eam libertatem, ut, quod uelint, faci=
ant; promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio
exprimis, quod non fit in campo? hic, quàm ille, dignior,
perquam graue eſt dictu. quomodo igitur eſt æquum? ſic
credo (quod agitur, quod ſatis eſt iudici) hic factus eſt.
cur iſte potius, q̃ ego? uel neſcio, uel non dico, uel deniq;,
quod mihi grauiſſimum eſſet dicere, ſed impune tamen
deberem dicere, non recte. nam quid aſſequerer, ſi illa ex
trema defenſione uterer, populũ, quod uoluiſſet, feciſſe,
nõ quod debuiſſet? quid, ſi populi quoq; factum defendo
Laterenſis, & doceo Cn. Planciũ non obrepſiſſe ad hono=
rem, ſed eo ueniſſe curſu, qui ſemper patuerit omnibus
hoc noſtro equeſtri loco: poſſum'ne eripere orationi tuæ

contentionem uestrum, quæ tractari sine contumelia nõ potest; & te ad causam crimenq; deducere? si, qꝫ equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime à te abfuit. equidem, si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa sacra uia, cum ego ad Fabium fornicem impellor; sed eum, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neq; Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, q̃ ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. sed tamen hæc tibi est prima cum Plancio generis uestri familiæq; contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod necesse est? sed non hic magis, q̃ ego à meis competitoribus & aliàs, & in Consulatus petitione uincebar. sed uide, ne hæc ipsa, quæ despicis, huic suffragata sint: sic enim cõferamus. est tuum nomen utraq; familia consulare. non dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putãt esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te Adilem fecerint? equidem non dubito. sed si parum multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuencia, quot è reliquis municipijs omnibus non sunt: hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quantum interesse uis ad rationem petendi? primum, utrum magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire

enim hoc propter uicinitatem facile possum) cum huius ornatissimi atq; optimi uiri Cn. Saturnini patrem Aedilem, cum Prætorem uiderunt, q primus ille non modo in eam familiam, sed etiam in præfecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteros (credo quia refertum est municipium cõsularibus: nam maleuolos non esse certo scio) nũquam intellexi uehementius hospitum suorum honore lætari. habemus hoc nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri propè dicam ipsi, montesq; fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo in omni uirtute principe, num de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunq; Arpinatem incideris, etiam si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. primum igitur hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerunt. deinde tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci, si quidem cum Atinatibus conferantur: huius præfectura plena uirorum fortissimorũ, sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitudinem uidetis iudices in squalore, & luctu supplicem uobis. hi tot equites R. tot Tribuni ærarij (nam plebem à iudicio dimisimus, quæ cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribũ Terentinam, de qua dicã alio loco, sed dignitatem, sed oculorum coniectũ, sed solidam, & robustam, & assiduam frequentiam præbuerunt. iã municipia coniunctione etiã uicinitatis uehementer mo=

uentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda est, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuscata maleuolentia, non assueta mendacijs, non fucata, non fallax, nõ erudita artificio simulationis uel suburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plãcio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Alifanus, tota deniq; nostra illa aspera, & mõtuosa, at fidelis, & simplex, & fautrix suorum regio se huius honore ornari, se augeri dignitate arbitrabatur: ijsdemq; nunc à municipijs adsunt equites R. publice cum Legationis testimonio; nec minore nunc sunt solicitudine, q̃ tum erant studio: etenim est grauius spoliari fortunis, q̃ non augeri dignitate. ergo ut alia in te erant illustriora Laterensis, quæ tibi maiores tui reliquerant: sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat. quibus è municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. adiungam, si uis, id quod tu etiam huic obesse putas, patrem publicanũ. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum Reip. publicanorum ordine continetur. quis est ergo, qui neget ordinis eius studium fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: uel quòd erat pater is, qui est princeps iandiu publicanorum: uel quòd is ab socijs unice diligebatur: uel q̃ diligentissime rogabat: uel quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illũ ordinem summa officia Quæsturæ, Tribunatusq; constabant: uel quòd illi in hoc or=

nando, ordinem ſe ornare, & conſulere liberis ſuis arbitrabantur. aliquid præterea, timide dico, ſed tamen dicendum eſt: non enim opibus, non inuidioſa gratia, non potentia uix ferenda, ſed commemoratione beneficij, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus ſubmiſi me, & ſupplicaui: ultro mehercules ſe mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui: ualuit cauſa rogandi, non gratia: nec, ſi uir ampliſſimus, cui nihil eſt quod roganti concedi non iure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego ſum arrogans, quòd me ualuiße dico. nam ut omittam illud, quòd ego pro eo laborabam, qui ualebat ipſe per ſeſe: rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quæ eſt officio neceſſitudinis coniuncta maxime. neque ego ſic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris eſſet meus, quia uicinus, quia huius parente ſemper plurimum eſſem uſus, ſed ut quaſi parenti & cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt, nemo iniuria doluit, cui non huius in me miſericordia grata fuerit. etenim ſi ante reditum meum Cn. Plãcio ſe uulgo uiri boni, cum hic Tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuiſſet, ei meas præſentis preces nõ putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni, quòd C. Marium ciuili errore atque ex impijs manibus eripuerunt, quòd tecto receperũt, quòd feſſum inedia fluctibusq; recrearunt, quòd uiaticum congeſſerunt, quòd nauigium dederunt, quòd eum linquẽtem terram eam, quam ſeruauerat, lacrymis uotisq; omnibus proſecuti ſunt, æterna in laude uerſantur: Plancio, quòd me uel ui pulſum, uel ratione cedentẽ tempori receperit, iuuerit,

custodierit, his & senatui populoq; R. ut haberent quod reducerent, cõseruarit, honori hanc fidem, misericordiã, uirtutem fuisse miraris? uitia mehercule res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tot & tanta adiumenta huic honori fuisse mirere. Hic est enim, qui adolescẽtulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atq; omni laude & honore dignissimo uiro dilectus est, ut & contubernij necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulabat. quod si adesset, non minus ille declararet, quàm hic illius frater patruelis, et socer T. Torquatus illi omni uirtute & laude par: qui est quidem cũ illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis cõiunctus, sed ita magni amoris, ut illæ necessitudinis causæ leues esse uideantur. fuit in Creta postea contubernalis Saturnini propinqui sui, miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatissimus, hodieq; sit, omnibus esse se probatum debet sperare. in ea prouincia Legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate testimonioq; declarant. in Macedonia Tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea Quæstor. primum Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarũ: qui cum missi sint ob aliam causam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant; huic si præsto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quàm si Legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui præscribit in parentum loco Quæstoribus suis Prætores esse oportere, officijs beneuolentiaq; superarit.

rit. Tribunus pl. fuit, non fortasse tam nehemens, q̃ isti, quos tu iure laudas; sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunq̃ desideratus uehemens esset Tribunus. omitto illa, quæ si minus necessaria sunt, at certe, cũ sunt prolata, laudantur: ut uiuat cum suis, primum cum parente (nam meo iudicio pietas fundamentum est omniũ uirtutum) quem ueretur ut Deũ (neq; enim multo secus parens liberis) amat uero, ut sodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicã cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantã honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uideatis luctus societatem? quid de me dicã? qui mihi in huius periculo reus esse uideor. quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui hæc sunt indicia solida iudices, & expressa, hæc signa probitatis, nõ fucata forẽsi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: aspicitur, non attrectatur: procul apparet nõ excutitur, non in manus sumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis nõ nullis rebus inferiorem q̃ te generis & nominis dico, superiorem alijs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, Aedilem factum esse miraris? hũc tu uitæ splendorem maculis aspergis istis? iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis causa: quod non crimen est, sed impunitum in maledico mendacium. raptam esse mimulam: quod dicitur Ati=

næ factum à iuuene, uetere quodam in scenicos iure, ma
ximeq; oppidano. ò adolescētiam traductam eleganter,
cui quidē cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum
falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere. & quidem
emissus (ut cognostis) necessarij hominis, optimiq; ado=
lescentis rogatu . idem postea præ mandatis requisitus.
atq; hæc, nec ulla alia, sunt coniecta maledicta in eius ui
tam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis.
Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. ò uocem durā,
atq; indignam tua probitate Laterensis. pater ut in iudi
cio capitis, pater ut in dimicatione fortunarū, pater ut
apud tales uiros obesse filio debeat ? qui si esset turpissi=
mus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret
apud clementes iudices & misericordes, ualeret, inq̃, com
muni sensu omniū, et dulcissima cōmendatione naturæ.
sed cum sit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetusta=
te equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius o=
mnes equites R. fuerint, summum in præfectura floren=
tissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; dein
de, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter orna
tissimos homines equites R. summo splendore fuerit; ut
postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissi
mus & iustissimus iudex, maximarum societatum au=
ctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil un
quam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is
oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestū &
alienum tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit? aspe
rius, inquit, locutus est aliquid aliquando. immo fortasse
liberius. at id ipsum, inquit, non est ferendum. ergo hi fe
rendi sunt, qui queruntur libertatem equitis R. se ferre

non posse? ubinam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquãdo recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiã in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstantem, aspere, & ferociter, & libere dicta cõmemorem? Consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iustitio domum descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an q̄ auctiones essent; immo uero, inquit, q̄ legiones. idem Tribuno pl. potentissimo homini M. Druso, sed multa in Remp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetq́; quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usq; eò oppressa uestra arrogãtia ciuitas est, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas: quæ enim unq̃ fuit Plancio uox contumeliæ potius, quàm doloris? quid est autem unq̃ questus, nisi cum à socijs, & à se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius. cõmunis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum cæteris animo sentiebat, id magis, q̃ cæteri, et uultu promptum habuit, & lingua. quãquam iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus;

& quia,ut fit in multis, exit aliquando aliquid, si non perfacetum,attamen fortasse nõ rusticum : quod quisq; dixit,me id dixisse dicũt.ego autem,si quid est,quod mihi scitum esse uideatur,et homine ingenuo dignum atq; docto,nõ aspernor, stomachor uero cum aliorũ non me digna in me cõferuntur. Nam q primus sciuit legem de publicanis, tum cum uir amplissimus Consul id illi ordini per populum dedit,quod per senatum,si licuisset, dedisset : si in eo crimen est,quia suffragiũ tulit,quis nõ tulit publicanus ? si quia primum sciuit,utrum id sortis esse uis,an eius qui illam legem ferebat ? si sortis,nullum crimen est in casu : si Consulis, splendor etiã Plancij,hunc à summo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad causam . in qua tu nomine legis Liciniæ,quæ est de sodalitijs,omnes ambitus legis cõplexus es: neq; enim quicq̃ aliud in hac lege nisi edititios iudices es secutus.quod genus iudiciorum si est æquũ nulla in re,nisi hac tribuaria : nõ intelligo,quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore,neq; eandem editionem trãstulerit in cæteras causas : de ipso deniq; ambitu,de reiectione fieri uoluerit iudiciũ alternorum : cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret,hoc tamen unum prætereũdum putarit.quid ? huius rei obscura causa est ? an & agitata, cum ista in senatu res agebatur,& disputata hesterno die copiosius à Q. Hortensio ? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus : cuiuscũq; tribus largitor esset,& per consensionẽ magistratuũ,quæ honeste sodalitas nominaretur,quã quisq; tribum turpi largitione corrũperet,eum maxime his hominibus,qui eius tribus essent,esse notum.

ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes & iudices. acerbũ omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuiq; cõiuncta, tribus ederetur, uix recusandũ. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentiná, credo. fuit certe id æquũ, et certe expectatum est, & fuit dignum constátia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorem, et sequestrem Planciũ fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominũ et grauissimorum, edere debuisti. aut Volitiniá. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hãc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiá etiam, nó quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio nó ad sentẽtiam legis, sed ad suá spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cũ ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, nó largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio nó summam habeat acerbitatem remota ratione illa, quá in decernendo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut deniq; eos, quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu me ignaro, nec opináte, inscio, notes & tuos & tuorum necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorum? eodemq; adiungas, quos natura putes asperos, atq; omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicum uideam, q̃ potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq; me, ne quinq; quidem reiectis, quod

in proximo reo de conſilij ſententia conſtitutum eſt, cogas cauſam de fortunis omnibus dicere? nõ enim, ſi aut Plancius ita uixit, ut offenderet ſciens neminem, aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut nos inuito te tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus, iccirco iſta editio ꝑ ſe non acerba eſt. an uero nuper clariſſimi ciues nomen editi iudicis non tulerũt, cum ex CXXV iudicibus principibus equeſtris ordinis, quinq; et LXX reus reijceret, L referret; omniaq; potius permiſcuerunt, q̃ ei legi conditioniq; parerent: nos neq; ex delectis iudicibus, ſed ex omni populo, neq; editos ad reijciendũ, ſed ab accuſatore cõſtitutos iudices ita feremus, ut neminem reijciamus? neq; ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuũ à ſententia legis doceo diſcrepare: & illud acerbum iudicium, ſi, quemadmodum ſenatus cẽſuit, populusq; iuſſit, ita feciſſes, ut in hunc & ſuam & ab hoc obſeruatas ederent, nõ modo non quererer, ſed hũc, iudicibus editis, qui teſtes ijdem eſſe poſſent, abſolutum putarem. neq; nũc multo ſecus exiſtimo: cum enim has tribus edidiſti, ignotis te iudicibus uti malle, q̃ notis indicauiſti; fugiſti ſentẽtiam legis, æquitatem omnem reieciſti, in tenebris, q̃ in luce cauſam uerſari maluiſti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienſes, aut tribules ſuos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum teſtem haberes, aut uero etiam excitares? etenim ſi reus tribus ederet, Volitiniã fortaſſe Plancius propter uicinitatem, ac neceſſitudinem ſuam nõ edidiſſet? & ſi quæſitor edendus fuiſſet, quem tandem potius, q̃ hunc C. Alfium, quem habet, cui notiſſimus eſſe debet,

uicinum, tribulem, grauissimũ hominem, iustissimumq́;, edidisset? cuius quidem æquitas & meæ similis uoluntas erga Cn. Plancij salutem, quã ille sine ulla cupiditatis suspicione præ se fert, facile declarat, nõ fuisse fugiendum tribulem huic iudicem, cui quæsitorem tribulem exoptandum fuisse uideatis. neq; ego nũc consilium reprehendo tuũ, ꝙ non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris: sed à te doceo consiliũ non seruatum senatus: etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem'ne Planciũ? respuerent aures, nemo agnosceret, repudiaretur. an gratiosum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur: noli enim putare Laterensis, legibus istis, quas senatus de ambitu sancire uoluerit, id esse actum, ut suffragatio, ut obseruãtia, ut gratia tolleretur. semper fuerũt boni uiri, qui apud tribules suos gratiosi esse uellent. neq; uero tam durus in plebem noster ordo fuit, ut eam coli nostra modica liberalitate noluerit: neq; hoc liberis nostris interdicendum est, ne obseruent tribules suos, ne diligant, ne reficere necessarijs suis suam tribum possint, ne par ab his munus in sua petitione respectent: hæc enim plena sunt officij, plena obseruantiæ, plena etiam antiquitatis. isto in genere & fuimus ipsi, cum ambitionis nostra tempora postulabant, & clarissimos uiros esse uidimus, et hodie esse uidemus quamplurimos gratiosos. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus, & bonorum omniũ uim ac dolorem excitarunt. hæc doce, hæc profer, huc incumbe Laterensis, decuriasse Plancium, cõscripsisse, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse: tum mirabor te ijs armis uti, quæ

tibi lex dabat,noluiſſe: tribulibus enim iudicibus,nō mo
do ſeueritatem illorum,ſi iſta uera ſunt, ſed ne uultus
quidem ferre poſſemus.hanc tu rationem cum fugeris,
cumq́; hos iudices habere nolueris,quorũ in huius delicto
cum ſcientia certiſſima,tum dolor grauiſſimus eſſe de=
buerit : quid apud hos dices,qui abs te taciti requirunt,
cur hoc ſibi oneris impoſueris,cur ſe potiſſimum delege=
ris,cur deniq; ſe diuinare malueris,q̄ eos,qui ſcirent,iu=
dicare ? ego Planciũ Laterenſis & ipſum gratioſum eſſe
dico,& habuiſſe in petitione multos cupidos ſui gratio
ſos.quos tu ſi ſodales uocas,officioſam amicitiam nomine
inquinas criminoſo . ſin,quia gratioſi ſunt,accuſandos
putas,noli mirari te id,quod tua dignitas poſtularit,re=
pudiandis gratioſorũ amicitijs non eſſe aſſecutũ. iam ut
ego doceo gratioſum eſſe tribulibus Plancium,ꝙ multis
benigne fecerit,pro multis ſpoponderit,in operas pluri=
mos patris auctoritate et gratia miſerit,ꝙ deniq; omni
bus officijs per ſe,per patrem,per maiores ſuos totã Ati
natem præfecturam cõprehenderit : ſic tu doce ſeque=
ſtrem fuiſſe,largitum eſſe,cõſcripſiſſe, tribules decuria=
uiſſe.quod ſi non potes,noli tollere ex ordine noſtro libe=
ralitatem,noli maleficiũ putare eſſe gratiã,noli obſeruã
tiam ſancire pœna. itaq; hæſitantem te in hoc ſodalitio=
rum tribuario crimine ad cõmunem ambitus cauſam
cõtuliſti.in qua deſinamus aliquando (ſi uidetur) uul=
gari, & peruagata declamatione contendere : ſic enim
tecum ago.quam tibi cõmodum eſt,unam tribum deli=
ge tu: doce id,quod debes,per quem ſequeſtrem,quo di=
uiſore corrupta ſit : ego,ſi id facere non potueris,quod,
ut opinio mea fert,ne incipies quidem ; per quẽ tulerit,

docebo. est'ne hæc uera contentio? placet'ne sic agi? nõ possum magis pedem conferre (ut aiunt) aut propius accedere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam atq; etiam insto, atq; urgeo, insector, posco atq; adeo flagito crimen. quãcunq; tribum inquam delegeris, quam tulerit Plancius, tu ostẽdito, si poteris, uitium, ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plãcio, ac Laterensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorũ studio tuleris, explicare: sic ego hoc cõtendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscunq; tribus rationẽ poposceris, redditurum. sed cur ego sic ago? quasi nõ comitijs iam superioribus sit Plancius designatus Aedilis. quæ comitia primum habere cœpit Consul tum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legũ ambitus auctor: deinde habere cœpit subito, præter opinionem omnium: ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spacium comparandi. uocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. longe plurimum ualuit Plãcius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem una centuria prærogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unq̃ prior eam tulerit, quin renunciatus sit: tu aut his ipsis comitijs consularibus, aut certe in illum annum Aedilem Plancium factum miraris, in quo nõ exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatẽ suam declararit, cuius in honore nõ unius tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint prærogata? quo quidem tẽpore, si id Laterẽsis facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpe fecerunt, ut, cum minus ualuissent suffragijs, q̃ putassent, postea prolatis comitijs prosternerent se, & populo R. fra=

cto animo, atq; humili ſupplicarent: non dubito, quin o-
mnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo: nunq̃ enim
nobilitas, integra præſertim atq; innocēs, à populo R. ſup
plex repudiata fuit. ſed ſi tibi grauitas tua, & magnitu
do animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit, q̃ Aedilitas: noli,
cum habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod mino-
ris putaris. equidem primum, ut honore dignus eſſem, ma
xime ſemper laboraui: ſecundo, ut exiſtimarer: tertium
mihi fuit illud, quod pleriſq; primum eſt, ipſe honos: qui
ijs deniq; debet eſſe iucundus, quorum dignitati populus
R. teſtimonium, nō beneficium ambitioni dedit. Quæ-
ris etiam Laterenſis, quid imaginibus tuis, quid ornatiſſi-
mo atq; optimo uiro patri tuo reſpondeas mortuo? noli
iſta meditari, atq; illud caue potius, ne tua iſta querela,
dolorq́; nimius ab illis ſapientiſſimis uiris reprehēdatur:
uidit enim pater tuus, App. Claudium, nobiliſſimum ho-
minem, uiuo patre ſuo potētiſſimo & clariſſimo ciue C.
Claudio Aedilē non eſſe factum, & eundē ſine repulſa
factū eſſe Conſulē: uidit, hominē ſibi maxime coniunctū,
egregium uirum, L. Volcatium: uidit, M. Piſonem in iſta
Aedilitate offenſiúcula accepta, ſummos à populo R. eſſe
honores adeptos. auus uero tuus & P. Naſicæ tibi ædi-
litiam prædicaret repulſam, quo ciue neminē ego ſtatuo
in hac Rep. fortiorē; & C. Marij, qui duobus Aedilitatis
acceptis repulſis, ſepties Conſul eſt factus; & L. Cæſaris,
Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes ſcimus Aedilitate præ
teritos, Conſules eſſe factos. ſed quid ego ædilitias repul
ſas colligo? quæ ſæpe eiuſmodi habitæ ſunt, ut ijs, qui præ
teriti eſſent, benigne à populo factum uideretur. Tribu-
nus militum L. Philippus ſumma nobilitate & eloquen-

tia, Quæstor Q. Celius clarissimus ac fortissimus adolescẽs, Tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse. quæ tibi ultro pater, et maiores tui nõ consolandi tui gratia dicerent, neq; uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris, ne à te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istum tenendum, quem à prima ætate suscepisti, cohortentur: nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum: detractũ dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiã de uirtute significatum tua: noli enim existimare non magnũ quẽdam motum fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescens, quid de summa Reip. sentires; fortius tu quidem, quàm nõ nulli defuncti honoribus; sed apertius, quàm uel ambitionis uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautũ fortasse nũc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante & præcauentem nunquam certe mouebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasq; cum Plotio tulerit Plancius? an unà fieri potuerunt, si unà tribus non tulissent? cum non nullas punctis penè totidem: quippe cum iam facti propè superioribus comitijs declaratiq; uenissent. quanq̃ ne id quidem suspicionem coitionis habuerit: neq; enim unq̃ maiores nostri sortitionem constituissent ædilitiam, nisi uiderẽt accidere posse, ut competitores pares suffragijs essent. & ais, prioribus comitijs Aniensem à Plotio, Terẽtinam à Plancio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auul=

ſas, ne in anguſtum uenirent. quam conuenit, non dũ cognita populi uoluntate hos, quos iam tum cõiunctos fuiſſe dicis, iacturam ſuarum tribuum, quo uos adiuuaremini, feciſſe; eoſdem, cum iam eſſent experti quid ualerent, reſtrictos & tenaces fuiſſe? etenim uerebantur, credo, anguſtias, quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium uirum ornatiſſimum in idem crimen uocandum iudicas? an dicis eum te arripuiſſe, à quo nõ ſis rogatus? Nam quod queſtus es, plures te teſtes habere de Volitinia, quàm quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos teſtes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorũ ſuffragia tuliſſe. illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehenſos eſſe dixiſti, caluit re recenti, nũc in cauſa refrixit: neq; enim, qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis. atq; is quidem adductus ad Conſules, qui tum in crimen uocabatur, ſe inique à tuis iactatum grauiter querebatur. qui ſi erat diuiſor, præſertim eius quem tu habebas reũ, cur abs te reus non eſt factus? cur non eius dãnatione aliquid ad hoc iudiciũ præiudicij comparaſti? ſed neq; tu habes hæc, neq; eis cõfidis. alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem huius opprimendi excitauit. magnæ ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equeſtris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam cõmunes inimici reorũ omniũ, qui ita ſemper teſtimoniũ de ambitu dicũt, quaſi aut moueãt animos ſuis teſtimonijs, aut gratũ populo R. ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſam dignitatẽ,

quam uolunt, conſequantur. quibuſcum me iudices pu=
gnantem meo more priſtino non uidebitis: non ꝙ fas ſit
quicq̃ effugere, quod ſalus Plancij poſtulet: ſed quia neq;
neceſſe eſt me id perſequi uoce, quod uos mente uideatis;
& ꝙ ita de me meriti ſunt illi ipſi, quos ego teſtes uideo
paratos, ut eorum reprehenſionem uos ueſtræ prudentiæ
aſſumere, meæ modeſtiæ remittere debeatis. illud unum
uos magnopere oro atq; obſecro iudices cum huius, quem
defendo, tum communis periculi cauſa, ne fictis auditio=
nibus, ne diſſeminato diſperſoq; ſermoni fortunas innocẽ
tium ſubijciẽdas putetis. multi amici accuſatoris, nõ nul
li etiam noſtri iniqui, multi communes obtrectatores at=
que omnium inuidi multa finxerunt. nihil eſt autem tã
uolucre, q̃ maledictum: nihil facilius emittitur, nihil ci=
tius excipitur, nihil latius diſſipatur. neq; ego, ſi fontem
maledicti reperietis, ut negligatis, aut diſſimuletis, unquã
poſtulabo. ſed ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit
eiuſmodi, ut nõ extet auctor, qui audierit; aut ita negli=
gẽs uobis eſſe uidebitur, ut, unde audierit, oblitus ſit; aut
ita leuẽ habebit auctorẽ, ut memoria dignũ non putarit:
huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocẽti no=
ceat, oramus. Sed uenio iã ad L. Caſſium familiarem
meum, cuius ex oratione ne illũ quidẽ Iuuenciũ tecũ ex=
poſtulaui, quẽ ille omni & uirtute, & humanitate orna
tus adoleſcens primũ de plebe Aedilem curulẽ factũ eſſe
dixit. in quo Caſſi ſi ita tibi reſpondeã, neſciſſe id populũ
R. neque fuiſſe qui id nobis narraret, præſertim mortuo
Longino, non, ut opinor, admirere, cum ego ipſe non ab=
horrens à ſtudio antiquitatis me hic id ex te primum au
diſſe confitear. & quoniã tua fuit perelegans ac perſub=

tilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore; quo=
niamq́; sic ab his es auditus, ut magnus honos et ingenio,
& humanitati tuæ tribueretur: respondebo ad ea, quæ
dixisti, quæ pleraq; de ipso fine fuerũt: in quibus ipsi acu
lei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi nõ
ingrati acciderunt. Quæsisti, utrum mihi putarem equi=
tis R. filio faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiã,
an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? ego
uero quanq̃ illi omnia malo, q̃ mihi, tamen illi honorum
aditus nunquam faciliores optaui, q̃ mihi fuerunt: quin
etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, q̃
iter demonstrasse adipiscẽdorum putet, hæc illi soleo præ
cipere, quanquam ad præcepta ætas non est gnati, quæ il
le à Ioue ortus suis præcepit filijs: Vigilandum est sem=
* per: multæ insidiæ sunt bonis. nostis cætera. que nõ ne id,
quod multi inuideãt. quæ scripsit grauis ille & ingenio=
sus poeta, scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nus
quam erant, sed ut nos & nostros liberos ad laborem,
& laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius asse
qui Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis Aedilis
fieri non potuisset; sed hoc præstare, quòd ei minus inui=
deretur. etenim honorum gradus summis hominibus &
infimis sunt pares, gloriæ dispares. quis nostrum se dicit
M. Curio, quis C. Fabritio, quis P. Duellio parem? quis At
tilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus? quis Africano,
Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos
illi, assecuti: est enim in uirtute multis ascensus, uti is glo
ria maxime excellat, qui uirtute plurimum præstet. ho=
norum populi finis est Consulatus: quem magistratum
iam octingenti ferè consecuti sunt. horum, si diligenter

quæras, uix decimã partem reperias gloria dignam. ſed nemo unquam ſic egit, ut tu: cur iſte ſit Conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. ſic igitur Plancius nihilo minus Quæſtor eſt factus, & Tribunus pl. & Aedilis, quàm ſi eſſet ſummo loco natus. ſed hæc pari loco orti ſunt innumerabiles alij conſecuti.

Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij, & quæris, quid ſimile in Plancio. quaſi uero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triũpharunt, & non quia commiſſi ſunt ijs magiſtratus, in quibus re bene geſta triumpharent. Rogas, quæ caſtra uiderit, qui & miles in Creta Metello hoc imperatore, et Tribunus in Macedonia militum fuerit, & Quæſtor tãtum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum transferre maluerit. Quæris, num diſertus. immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem uidetur. num iuris conſultus. quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de iure reſpondiſſe dicat: omnes enim iſtiuſmodi artes in ijs reprehendũtur, qui, cum profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt; non in his, qui abfuiſſe ab his ſtudijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non ſcientia, requiri ſolet. ut nos in mancipijs parandis, quemuis frugi hominem ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas artes, quas in emendo ſecuti ſumus, forte neſciuerit; ſin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo niſi frugalitatem, laborem, uigilantiã eſſe curamus: ſic populus R. deligit magiſtratus, quaſi Reip. uillicos: in

quibus ſiqua præterea eſt ars, facile patitur; ſin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus eſt: quotus enim quiſq; diſertus? quotus quiſq; iuris peritus eſt, ut eos numeres, qui uolunt eſſe? ꝙ ſi præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis, & ornatiſſimis ciuibus eſt futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterenſis dicere. nihil poteſt, niſi eum nimis in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accuſantem tandiu dicere, quod ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe, ſed te etiam reprehendo, ꝙ ea non enumeres, alia quædam inania, & leuia conquiras. Præneſte feciſſe ludos. quid? alij Quæſtores non'ne fecerunt? Cyrenis liberalem in Publicanos, iuſtum in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa Romæ geruntur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. non uereor, ne mihi aliquid iudices uidear arrogaſſe, ſi de Quæſtura mea dixero: quamuis enim illa floruerit, tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex Quæſturæ laude repetendum. ſed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia Quæſturam aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. uere mehercules hoc dicā. ſic tum exiſtimabam, nihil homines unq̃ aliud Romæ, niſi de Quæſtura mea, loqui. frumenti in ſumma caritate maximum numerū miſerā: negociatoribus comis, mercatoribus iuſtus, municipibus liberalis, ſocijs abſtinens, omnibus erā uiſus in omni officio diligētiſſimus: excogitati quidā erant à Siculis honores inauditi: itaq; hac ſpe decedebā, ut mihi populū R. ultro omnia delaturum

laturum putarem. at ego, cum casu diebus iis itineris faciẽdi causa decedẽs è prouincia Puteolos forte uenissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in iis locis, concidi penè iudices, cum ex me quidã quæsisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset noui. cui cum respõdissem, me è prouincia decedere: etiã, mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. huic ego iam stomachãs fastidiose, immo ex Sicilia, inq̃. tũ quidã, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorem fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unũ ex iis feci, qui ad aquas uenissent. sed ea res iudices haud scio an plus mihi profuerit, q̃ si mihi tum essent omnes congratulati. nam posteaq̃ sensi populum R. aures hebetiores, oculos acres atq; acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentem uiderent: habitaui in oculis: pressi forum: neminem à cõgressu meo neq; ianitor meus, neq; somnus absterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne ocium quidem unq̃ ociosum? nam quas tu cõmemoras Cassi legere te solere orationes, cũ ociosus sis; has ego scripsi ludis & feriis, ne omnino unq̃ essem ociosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum & præclarum putaui, clarorum uirorum atq; magnorum nõ minus ocii, q̃ negocii rationem extare oportere. ita si quã habeo laudem, quæ quãta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro: meaq; priuata consilia publici quoq; casus cõprobauerunt, ut etiam summa Resp. mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe seruãda. eadem igitur Cassi uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc

facilior fortaſſe, ꝙ ego huc à me ortus, & per me nixus aſcendi, iſtius egregia uirtus adiuuabitur cõmendatione maiorum. ſed ut redeã ad Plancium, nunq̃ ex urbe abfuit, niſi forte, lege, neceſſitate. non ualuit rebus iiſdem, quibus fortaſſe non nulli: at ualuit aſſiduitate, at ualuit obſeruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: eſt uſus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eoſdem honores conſecuti ſunt. Nam ꝙ ais Caſſi, nõ plus me Plancio debere, q̃ bonis omnibus, ꝙ iis æque mea ſalus chara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: ſed etiam iis, quibus ego debeo, boni uiri & ciues, ædilitiis comitiis aliquid ſe meo nomine debere, Plãcio dicebant. uerum fac me multis debere, & in iis Plancio: utrum igitur, me cõturbare oportet, an cæteris, cum cuiuſq; dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? quanquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. neq; ego nunc Plancio deſinam debere, ſi hoc ſoluero: nec minus ei redderem uoluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæris à me Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt chariſſimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe iucundius, amplius, q̃ pro Plancio facio, facere poſſim: nec uides iſtorũ ipſorum charitate ad huius ſalutem defendendam maxime ſtimulari me atq; excitari: nam neq; illis huius ſalute, à quo meam ſciunt eſſe defenſam, quicquam eſt optatius; & ego ipſe nunq̃ illos aſpicio, quin per hunc me his conſeruatum eſſe meminerim, huiuſq;

meriti in me recorder. Opimium damnatum eſſe cōmemoras, ſeruatorem ipſum Reip: Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem ſit reſtitutus: reprehendis meas pro Plancio preces, ꝙ nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, nec Q. Metelli Calidius. de Calidio tibi tantum reſpondeo, quod ipſe uidi: Q. Metellum Pium Conſulem prætorijs comitijs petente Q. Calidio populo R. ſupplicaſſe, cum quidem nō dubitaret & Conſul, & homo nobiliſſimus, patronum illum eſſe ſuum, & familiæ ſuæ nobiliſſimæ, dicere. quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe potuiſſet, aut patrem eius, ſi uixiſſet, non fuiſſe facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria poſſet euelli. uulnus illud Reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandum eſt: quam enim illi iudices, ſi iudices, & non parricidæ patriæ nominandi ſunt, grauiorem potuerunt Reip. inſligere ſecurim, q̃ cum illum è ciuitate eiecerūt, qui Prætor finitimo, Conſul domeſtico bello Remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. quaſi uero me tuo arbitratu, & non meo gratum eſſe oporteat. quod iſtius tantum meritū, inquit? an quia te non iugulauit? immo uero quia iugulari paſſus non eſt. quo quidē tu loco Caſſi etiā purgaſti inimicos meos, meæq; uitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. quam ob rem de iſto paulo poſt plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquā barbarorum

tam immane ac tam crudele in hostem? an fuisse in iis
aliquem aut famæ metum, aut pœnæ, quorũ uidisti toto
illo anno ferrum in foro, flãmam in delubris, uim in to
ta urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ pe=
percisse, ꝙ de reditu meo nõ timerent; & quenq̃ putas
fuisse tam excordem, qui uiuis his, stante urbe & curia,
rediturum me, si uiuerem, nõ putaret. quam ob rem nõ
debes is homo, et is ciuis prædicare, uitam meã, quæ fide=
litate amicorum cõseruata sit, inimicorum modestia nõ
esse appetitam. Respondebo tibi nũc Laterensis, minus
fortasse uehementer, q̃ abs te sum prouocatus; sed pro=
fecto nec considerate minus, nec minus amice. nã primũ
illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri,
& temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogi=
taui, quã ob rem uiderer maximis beneficij uinculis ob=
strictus, cum liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad
defendendum Planciũ parum multæ, parũ iustæ necessi
tudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ?
quæ si nõ essent, uereor credo ne turpiter facerem, si hoc
splendore, & hac dignitate hominem defenderẽ. fingen=
da fuit mihi iudices causa peracuta, ut ei, quẽ mihi debe
re oporteret, ego me omnia debere dicerẽ. at id etiã gre=
garij milites faciũt inuiti, ut coronam dent ciuicam, &
se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit
protectum in acie hostiũ manibus eripi (nam id accide=
re, nisi forti uiro, & pugnanti cominus, non potest) sed
onus beneficij reformidant, ꝙ permagnũ est alieno debe
re idem, quod parenti. ego, cũ cæteri uera beneficia etiam
minora dissimulent, ne obligati esse uideantur: eo me
beneficio obstrictum esse emẽtiar, cui ne referri quidem

gratia posse uideatur? an hoc tu Laterensis ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus; cũ uel periculum uitæ tuæ mecum sociare uoluisses; cum me in illo tristi, et acerbo luctu, atq; discessu non lacrymis solũ tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cum meos liberos, et uxorem me absente tuis opibus auxilioq; defendisses: sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atq; concedere, ut omne studiũ meum in Cn. Plancij honorem cõsumerem, q eius in me meritum tibi etiã gratum esse dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis causa dicere, non'ne etiã illa testis est oratio, quæ est à me prima habita in senatus? in qua, cũ perpaucis nominatim egissem gratias, q omnes enumerari nullo modo possent, scelus autẽ esset quenq̃ præteriri, statuissemq; eos solũ nominare, qui causæ nostræ duces & quasi signiferi fuissent, in his Plancio gratias egi. reciteturq; oratio, quæ propter eius magnitudinem dicta de scripto est, in qua ego homo astutus ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij seruitutem astringam testimonio sempiterno. nolo cætera, quæ à me mandata sunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti literarum, quod meis studijs aptius, q̃ cõsuetudini iudiciorũ esse uideatur. Atq; etiã clamitas Laterensis: Quousq; ista, dicis? nihil in Crispio profecisti? absolutæ iam sunt preces tuæ. de Crispio mihi ne tu obijcies, quem ego de me bene meritum quia te teste cognouerã, te eodem auctore defendi? & ei dices, quousq;, quem negas, quod pro Crispio contenderit, impetrare potuisse? nam istius uerbi, quousq;, hæc poterat esse inuidia. datus est tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre

non possumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id non obtinuerit, dici, quousq;, irridentis magis est, q̃ reprehendentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudiciis, ita & cum his, & inter hos uixi, is in causis patronus, is in Rep. ciuis & sum et semper fui, solus ut à te cõstituar, qui nihil à iudicibus debeam unq̃ impetrare. & mihi lacrymulam Crispiani iudicij obiectas: sic enim dixisti, uidi ego tuã lacrymulam. uide, q̃ me uerbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, sed multas lacrymas & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorũ lacrymis me absente cõmotus, simultates, quas mecum habebat, deposuisset, meæq; salutis non modo nõ oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. negas Tribunatum Plancij quicquã attulisse adiumenti dignitati meæ: atq; hoc loco (quod uerissime facere potes) L. Racilij fortissimi & constãtissimi uiri diuina in me merita cõmemoras: cui quidem ego, sicut Plancio, nunq̃ dissimulaui me plurimum debere, semperq; præ me feram: nullas enim sibi ille neq; contentiones, neq; inimicitias, neq; uitæ dimicationes nec pro Rep. nec pro me defugiendas putauit. atq; utinã, quàm ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in Tribunatu Plancius, existimare debes, nõ huic uoluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. an uero putas iudices iccirco minus mea causa facturos, q me esse gratum crimineris? an, cum

populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus cõmendata, uni Cn. Plancio gratias egerit (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego à me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiã pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum non dicam miser (natura quidem abhorret à uirtute uerbi) sed certe exercitus: nõ quia multis debeo (leue enim onus beneficij gratia) sed quia sæpe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipsos cõtentiones, ut eodẽ tempore in omnes uerear ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuiq; debeam, sed etiam quid cuiusq; intersit, et quid à me cuiusq; tempus poscat. agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus, Aedilitas: at Cn. Plancij salus, patria, fortunæ. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamen, & diuellor dolore, & in causa dispari offendi te à me, doleo: sed mediusfidius multo citius meã salutem pro te obiecero, q̃ Cn. Plancij salutem tradidero contentioni tuæ: etenim iudices cum omnibus uirtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est quod malim, quàm me & gratum esse, & uideri: hæc est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia me=

minerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritā dijs immortalibus gratiam iuſtis honoribus, & memori mēte perſoluūt? quæ poteſt eſſe iucūditas uitæ, ſublatis amicitijs? quæ porrò amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrū liberaliter educatus, cui nō educatores, cui nō magiſtri ſui, atq; doctores, cui nō locus ille mutus, ubi ipſe altus aut doctus eſt, cum grata recordatione in mēte uerſetur? cuius opes tantæ eſſe poſſunt, aut unq̃ fuerūt, quæ ſine multorū amicorū officijs ſtare poſſint? quæ certe, ſublata memoria, et gratia, nulla extare poſſunt. equidem nil tam propriū hominis exiſtimo, q̃ nō modo beneficio, ſed etiā beneuolentiæ ſignificatione alligari: nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, q̃ cómittere, ut beneficio non dicam indignus, ſed uictus eſſe uideare. quæ cum ita ſint, iam ſuccumbā Laterenſis iſti tuæ orationi: in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum eſſe concedam: petamq; à uobis iudices, ut eum beneficio cōplectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, ꝙ gratum præter modum dicat eſſe: neq; enim ad negligendam meam gratiam debet ualere quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud uos ualere oporteret. quaſi uero in amicitia mea nō hæc præſidia (ſi qua forte ſunt in me) parata ſemper amicis eſſe maluerim, quàm neceſſaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quàm præſidio fuiſſe: neq; uehementer uitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo, aut nocenti. ſed hoc neſcio quo modo frequenter in me congeſſiſti, ſaneq; in eo creber fuiſti,

ſemper,

te iccirco in locos causam conijcere uoluisse, ne ego mea
consuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerē,
quod in alijs Aedilibus ante fecissem. non nihil egisti hoc
loco: nam mihi eripuisti ornamentū orationis meæ. de=
ridebor, si mentionem tensarum fecero, cum tu id prædi
xeris: sine tensis autem quid potero dicere? hic etiā ad=
didisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut mi
serabiliores epilogos possem elicere. nō uobis uideor cum
aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputa=
re? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui,
inquit, putabam in Nicæis dicturū, bis in Bithynia. si lo=
cus haberet reprehēsionis ansam aliquam, nescio cur se=
ueriorem Nicæam putes, q̃ Rhodum. si spectanda causa
est, & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, et ego
Rhodi non minore. Nam ꝙ in eo me reprehendisti, ꝙ
nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, et
cæteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed
fit uestra diligentia, qui in causis ponderandis omnes fe=
rè repudiatis, ut ad nos pleræq; confluant, qui miseris, et
laborātibus nihil negare possumus. Admonuisti etiā,
ꝙ in Creta fuisses, dictum aliquod in petitione tua dici
potuisse, me id perdidisse. uter igitur nostrum est cupi=
dior dicti, ego'ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an
tu, qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus ge
stis nullas literas misisse, ꝙ mihi meæ, quas ad aliquem
misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse nō intelligo,
Reip. uideo prodesse potuisse. sed sunt hæc leuiora: illa ue
ro grauiora, atq; magna, ꝙ meum discessum, quem sæpe
defleras, nūc quasi reprehendere, & subaccusare uolui=
sti: dixisti enim, nō auxiliū mihi, sed me auxilio defuisse.

ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxiliũ non deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse: quis enim status, quod discrimẽ, quæ fuerit in Rep. tempestas illa, quis nescit? tribunitius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorũ, quos ego florentes, atq; integros sine ferro uiceram. Consules post hominũ memoriam teterrimi, atq; turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, à senatu, à Rep. à bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirent, nesciretur, furialis illa uox nefarijs stupris, religiosis altaribus effœminata, secũ & illos & Consules facere acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabantur. aderat mecũ senatus, & quidem ueste mutata, quod pro me uno post hominũ memoriam publico consilio susceptum est. sed recordare, qui tum fuerint Cõsulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere nõ siuerint, edictoq; suo nõ luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecũ cũctus equester ordo: quem quidem in cõcionibus saltator ille Catilinæ Consul proscriptionis denunciatione terrebat. ac tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus, atq; incitatis uti me Laterensis potuisse cõfiteor: sed erat non iure, non legibus, non disceptando decertandum (nã profecto, præsertim tam bona in causa, nunquam, quo cæteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset) armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: qui-

bus à seruis, atq; à seruorum ducibus cædem fieri senatus & bonorum, Reip. exitiosum fuisset. uinci autem improbos à bonis, fateor fuisse præclarum, si finem eũ uincendi uiderem: quem profecto non uidebam: ubi enim præsto fuisset mihi aut tam fortis Consul, q̃ L. Opimius, q̃ C. Marius, q̃ L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues Resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam iusti, q̃ P. Mutius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sumpserat, ea Ti. Graccho interempto iure optimo sumpta esse defendit? esset igitur pugnandum cum Consulibus. nihil amplius dico, nisi illud: uictoriæ nostræ graues aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam. hisce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor id quod uis, non mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autem quo maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc ijs magis consulẽdum, & parcendum putaui, tu id in me reprehendis quod Q. Metello laudi datum est, hodieq; est et semper erit maximæ gloriæ: quẽ, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissimis uiris, constat bonis cessisse; nec fuisse dubiũ, quin contentione, & armis superior posset esse. ergo ille cum suũ, non cum senatus factum defenderet, cum perseuerantiã sententiæ suæ, non salutem Reip. retinuisset; tamen ob illam constantiam, qua illud uoluntarium uulnus accepit, iustissimos omnium Metellorum, & clarissimos triũphos gloriæ laude superauit, q & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit, &, ne quis bonus interiret in eadem cæde, prouidit: ego tantis periculis propositis, cum, si uictus essem, interitus Reip. si uicissem, infinita dimicatio pararetur: committerem, ut idem perditor Reip. no-

minarer, qui seruator fuissem? mortem me timuisse dicis. ego uero ne immortalitatem quidem contra Remp. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie Reip. uellem. nam qui pro Rep. uitam reddiderunt (licet me desipere dicas) nunquam mehercule eos mortem potius, q̃ immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuũ Resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiam si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa consumpsisset, tamen auxilia posteritatis essent imminuta, ꝙ peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset senatus populusq; R. an si unquam in me uitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei Consulatus omnium parricidarum tela cõmossem? quæ, si uiginti quiessem dies, in aliorũ iugulum Cõsulum recidissent. quamobrem si uitæ cupiditas contra Remp. est turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nam ꝙ te in Rep. liberum esse gloriatus es, id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: ꝙ me autem negasti, in eo neq; te, neq; quenq̃ diutius patiar errare. nã si quis iccirco aliquid de libertate mea diminutũ putat, ꝙ non ab omnibus eisdem, à quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primum, si bene de me meritis gratum me præbeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq; grati: sin autem sine ullo Reip. detrimento respicio etiã aliquando salutem tum meam, tum meorum, certe non modo non sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem

semper,

semper, nunquam mihi, fructus autē ex sese non, ut opor tuisset, lætos, & uberes, sed magna acerbitate permixtos tulissem; ut iam mihi seruirem, consulerem meis; se non modo satis habere à me, sed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum à me haberet, reddidisset. quid, si horū ego nihil cogito, & idem sum in Rep. qui fui semper: tamen'ne tu libertatem requires meā? quam tu ponis in eo, si semper cum iis, quibuscum aliquādo contēdimus, depugnemus. quod est longe secus: stare enim omnes debemus tanq̄ in orbe aliquo Reip. qui quoniam uersetur, eam deligere partem debemus, ad quā nos illius utilitas, salusq; conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorē, ducem, defensorem salutis meæ (nam hæc priuatim fortasse officiorum memoriam, & gratiam quærunt) sed dico hoc, quod ad salutem Reip. pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in Rep. principem esse concedunt? ego C. Cæsaris laudibus desim, quas primum populi R. nunc etiam senatus, cui me semper addixi, plurimis atq; amplissimis iudiciis uideam esse celebratas? tum hercule me confitear nō iudicium aliquod habuisse de Reip. utilitate, sed hominibus amicum aut inimicum fuisse. an cum uideā nauem secundis uentis cursum tenentem suū, si non ea eū petat portū, quem ego aliquando probaui, sed aliū non minus tutū atq; tranquillū: cum tempestate pugnē periculose potius, q̄ illi, salute præsertim proposita, obtemperem & paream? neq; enim inconstantis puto, sententiam tanq̄ aliquod nauigium, atq; cursum ex Reip. tempestate moderari. ego uero hæc didici, hæc uidi, hæc scripta legi; hæc de sapiētissimis & clarissimis uiris & in hac Rep. & in aliis ciuitatibus monimēta nobis literæ prodiderūt;

non ſemper eaſdem ſententias ab iiſdem, ſed quaſcunq; Reip. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio Laterenſis, & ſemper faciam, libertatemq́; quam in me requiris, quam ego neq; dimiſi unq̃, neq; dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo. Nunc uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij in me meritũ uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq́; è ſepulcro uenerari pro deo: neq; enim mihi inſidiarum periculum ullum, neq; mortis fuiſſe. cuius ego temporis rationem explicabo breui, neq; inuitus: nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus peruagatum, quodq́; minus aut mea cõmemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditum atq; notum. ego enim Laterenſis ex illo incendio legum, iuris, ſenatus, bonorum omniũ cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi, atq; Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam petiui animo, quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, coniũcta, & obtinebatur à C. Virgilio, quocũ me uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tũ Reſp. ſociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipſa pené inſula mihi ſeſe obuiam ferre uellet, Prætor ille eiuſdem Tribuni pl. concionibus propter eandem Reip. cauſam ſæpe uexatus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui & uiro, beneuolentiam in me, memoriam cõmunium tẽporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil uidelicet eſt eorum: ſed quam tempeſtatem nos uobiſcum non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe non poſſet opibus ſuis ſuſtinere. tũ conſilio repente mutato, iter à Vibone Brun

dusium terra petere contẽdi: nam maritimos cursus prę cludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusiũ, in fide mea iudices essent, iter mihi tutum multis minitãtibus magno cum suo me tu præstiterũt. Brundusiũ ueni, uel potius ad mœnia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi, quàm è suo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci cõtuli: cui cũ omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius prudentissimi atq; optimi senis, et utriusq; filiorum manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq́; preces & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quò cum uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Græciam sceleratissimorũ hominum ac nefariorum, quorũ impium ferrũ, ignesq́; pestiferos meus ille Cõsulatus è manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent, aliquorum dierũ uiam in Macedoniam, ad Planciumq́; perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit, audi atque attende Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confitearq; aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere: nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. ò acerbam mihi iudices memoriam temporis illius & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq́; lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit. ò

rem cũ auditu crudelem, tum uisu nefariam: ò reliquas omnes dies, noctesq; eas, quibus iste à me non recedens Thessalonicam me in Quæstoriumq; perduxit. hic ego nunc de Prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, nisi eũ & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadem timuisse quæ cæteros; Cn. Plancium fuisse unum, non qui minus timeret, sed, si acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea subire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero meus necessarius, qui fratri meo Legatus fuisset, decedẽs ex Asia uenisset, easq; insidias, quas mihi paratas ab exulibus cõiuratis audierat, animo amicissimo detulisset: in Asiam me ire propter eius prouinciæ metum, & cum meo fratre necis insidias comparatas nõ est passus. ui me inquam Plancius & complexu suo retinuit, multosq; menses à capite meo non discessit, abiecta quæstoria persona, comitisq; sumpta. ò excubias tuas Cn. Plãci miseras, ò flebiles uigilias, ò noctes acerbas, ò custodiã etiam mei capitis infelicem, si quidem ego tibi uiuus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem: memini enim, memini, neq; unquam obliuiscar noctis illius, cum tibi uigilanti, assidenti, mœrenti uana quædam miser atq; inania, falsa spe inductus pollicebar; me, si essem in patriam restitutus, præsentem tibi gratiam relaturum; sin autem uitam mihi sors ademisset, aut uis aliqua maior reditum peremisset, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me persoluturos. quid me aspectas? quid mea promissa repetis? qd meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiam promittebam, hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro

meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti: quid enim possum aliud, nisi mœrere? nisi flere? nisi te cũ mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem sociumq; profitebor: atq; (ut spero) nemo erit tam crudeli animo, tamq; inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei seruatorem capitis diuellat ac distrahat. non ego meis ornatum beneficijs à uobis deprecor iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq; uos simul miserrimus & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite iudices per uos, per fortunas uestras, ꝑ liberos inimicis meis, ijs præsertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq; eius, à quo mea salus conseruata est, hostes extitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ uestræ uoluntatis erga me: sinite me, quod uobis fretus huic sæpe promisi, id à uobis ei persoluere. teq; C. Flaui oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in Cõsulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq; non modo saluum semper, sed etiã ornatum, florẽtemq; esse uoluisti; ut mihi per hos cõserues eum, per quem me tibi, & his conseruatũ uides. plura ne dicam, tuæ me etiã

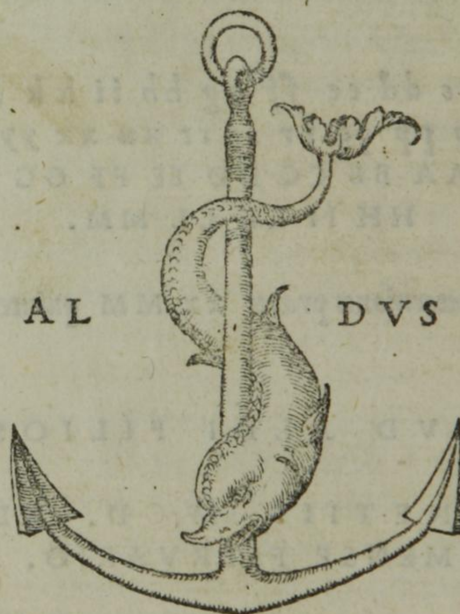
lacrymæ impediunt, ueſtræq; iudices, non ſolum meæ: quibus ego magno in metu meo ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me, quoniam iſtis ueſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe, & multum profudiſtis.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
AA BB CC DD EE FF GG
HH II KK LL MM.

Omnes quaterniones præter xx MM quinterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. XLI.
MENSE FEBRVARIO.

AL
DVS

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

